

**AYIN TARİHİ DERGİSİ'NDE
II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE (1939-1945)**

Ceyhan KARAKAYA

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ATATÜRK İLKELERİ ve İNKILÂP TARİHİ
ANABİLİM DALI**

Prof. Dr. Tolga BAŞAK

**2021
(Her Hakkı Saklıdır)**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Ceyhan KARAKAYA

AYIN TARİHİ DERGİSİ'NDE II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE (1939-1945)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Tolga BAŞAK

ERZURUM 2021

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr.Tolga BAŞAK'ın danışmanlığında, Ceyhan KARAKAYA tarafından hazırlanan bu çalışma 28/04/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman :	Prof.Dr.Tolga BAŞAK	İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi :	Prof.Dr.S.Esin DAYI	İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi :	Dr.Öğr.Üyesi Şemsettin ÇELİK	İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 28/04/2021

Prof. Dr. Sinever Esin DAYI
Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum “**Aydın Tarihi Dergisi’nde II. Dünya Savaşı ve Türkiye (1939-1945)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönleme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ceyhan KARAKAYA

İmza : Aslı ıslak imzalıdır

Tarih:

ÖZET

1924 Anayasa'sında yer alan “*Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşir edilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir*” maddesi (77. Madde) ile basın yayım faaliyetleri anayasal güvenceye bağlanarak; süreli yayın faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlanmıştır. 1928’de gerçekleşen Harf İnkılâbı da, Cumhuriyet Dönemi süreli yayın faaliyetlerinin artmasında etkili olmuştur. Cumhuriyet Tarihi araştırmalarına büyük katkı sağlayan süreli yayınlar kategorisi içinde yer alıp; resmi bir yayın olma özelliği taşıyan Ayın Tarihi dergisi de, tarih yazımı çalışmaları açısından değerlendirilen önemli kaynaklardan biridir.

Ayın Tarihi dergisi, ilk defa 1923’te Dâhilîye Vekâleti’ne bağlı Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından yayımlanmıştır. 1931’de Matbûât Umum Müdürlüğü’nün kapatılmasından dolayı dergi basımına ara verilmiştir. Matbuat ve İstihbârât Müdürîyet-i Umûmîyesi, 1933 yılında Dâhilîye Vekâleti’ne bağlı olarak Vedat Nedim Tör’ün başkanlığında yeniden açılmıştır. Bu süreçte Ocak 1934’ten itibaren tekrar yayımlanmaya başlanan derginin basımı 1957’ye kadar devam etmiştir. 1957’de bir kez daha basımına ara veren dergi, 1976 yılından itibaren “*Ayın Olayları*” ismi ile tekrar yayımlanmıştır. 1978’den itibaren yeniden “*Ayın Tarihi*” ismiyle yayın hayatına devam eden söz konusu dergide, iç ve dış politika konularında yerli ve yabancı basından haber ve yazıların döküm ve derlemesinin yapılması; dergiyi, tarih ve uluslararası ilişkilerle ilgili çalışmalar açısından önemli bir kaynak haline getirmiştir. Derginin, 1976’dan günümüze kadar olan sayıları ise Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü’nce yayınlanmaktadır.

Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarında gerek Müttefik Devletler gerekse Mihver Güçler tarafından stratejik gerekçelerle savaşa sokulmaya çalışılmıştır. Ancak Türkiye bu süreçte izlediği denge ve tarafsızlık politikasıyla harbin son anına kadar savaş dışı kalmayı başarmıştır. Fiili olarak savaşa katılmamasına rağmen bütün dünyayı sarsan savaş, Türkiye’yi de etkilemiş; savaş yıllarında özellikle, Türk ekonomisi ciddi yaralar almıştır. Dönemin tek parti yönetimi, aldığı bazı tedbirlerle, ekonomik açıdan durumu toparlamaya çalışmış; fakat, bu uygulamalar bazı kesimlerin tepkisine neden olmuştur. Bu süreçte Ayın Tarihi dergisinin yabancı ve yerel basından aktardığı haber ve yazılar, okuyucusunun konu hakkında geniş bilgiler elde etmesini sağlamıştır. Bu bağlamda derginin aktardığı haber ve yazıların hükümet politikasıyla örtüşür tarzda milli bilinci uyandırmaya yönelik olduğu görülmektedir. Konu kapsamında dergide yer alan haber

ve yazılar incelendiğinde; genel anlamda yerel basın, Türkiye'nin savaş dışı kalma durumunu onaylayan, yabancı basının ise Türkiye'nin savaş hazırlığı içerisinde olduğunu belirten haberlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayın Tarihi dergisi, II. Dünya Savaşı, Türk Dış Politikası, Denge Siyaseti, Türk Ekonomisi

ABSTRACT

With the article in the 1924 Constitution, "*Press is free within the law and not subject to inspection before it is published*" the publishing activities were secured constitutionally, thus contributing to the development of periodical publications. The Alphabet Revolution that took place in 1928 was also effective in the increase of periodical publications during the Republic Period. *Ayın Tarihi* (History of the Month), an official publication that was one of the periodicals that contributed greatly to the history of the Republic, is one of the important resources of historiography studies.

Ayın Tarihi started to be published in 1923 by the General Directorate of Press and Intelligence (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi), affiliated to the Ministry of Internal Affairs. Its publication was suspended when the General Directorate of Press was shut down in 1931. The General Directorate of Press and Intelligence was reopened in 1933 under the presidency of Vedat Nedim Tör, under the Ministry of Internal Affairs. The periodical was started to be published again from January 1934 during this period and continued to be published until 1957. Its publication was suspended again in 1957 and it was started to be published again from 1976 with the name "*Ayın Olayları*" (Events of the Month). This periodical, which continued to be published with the name "*Ayın Tarihi*" again in 1978, became an important resource for inventory and compilations of news and articles from domestic and foreign press on domestic and foreign policy and studies on history and international relations. The issues of the journal from 1976 to the present are published by the General Directorate of Press and information.

Both Axis powers and Allies attempted to include Turkey in the World War II for strategic reasons. However, Turkey has managed to stay out of the war until the last moment of the war by pursuing a policy of balance and impartiality in the process. Despite not actively participating in the war that shook the whole world, it affected Turkey as well, especially damaging the economy of the country during the war years. The single party administration of the period tried to recover the economic situation by taking measures, but these practices resulted in some reactions from certain groups of people. In this process, the news and articles conveyed by *Ayın Tarihi* magazine from foreign and local media enabled its readers to obtain extensive information on the subject. In this context, it is seen that the news and articles conveyed by the magazine are aimed at raising national awareness in a manner that coincides with the government

policy. When the news and articles that took place on this subject in the magazine are examined, it is seen that generally, local news support Turkey's staying out of the war, while foreign news state that Turkey is in preparation to participate in the war.

Keywords: Ayın Dergisi (History of the Month) magazine, World War II, Turkish Foreign Policy, Balance Politics, Turkish Economy

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
YEMİN METNİ.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ	X
KISALTMALAR.....	XII
KAYNAKÇA.....	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM AYIN TARİHİ DERGİSİ

A- DERGİNİN GENEL TANITIMI.....	7
B- AYIN TARİHİ DERGİSİ’NİN İÇERİK VE ŞEKİL BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	11
1- Derginin İçerik Özellikleri.....	11
2- Derginin Şekilsel Özellikleri	12
C- DERGİNİN YAZAR KADROSU	13
1- Falih Rıfkı Atay	15
2- Mehmet Zekeriya Sertel.....	17
3- Nadir Nadi.....	18
4- Ahmet Şükrü Esmer.....	19
5- Hüseyin Cahit Yalçın.....	20
6- Asım Us	20
7- Sadri Ertem	21
8- Ethem İzzet Benice	22
9- Ahmet Emin Yalman	23
10- Necmettin Sadak	23
11- Abidin Daver.....	24
12- Yunus Nadi	24
13- Peyami Safa	25
14- Cavit Oral.....	25
15- Muhittin Birgen.....	25

16- Kemal Turan (Ünal).....	26
17- Esat Tekeli	26
18- Mümtaz Faik Fenik.....	26
19- Ziyad Ebüzziya	26

İKİNCİ BÖLÜM

AYIN TARİHİ DERGİSİ'NDE II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE İLE İLGİLİ HABER VE YAZILAR

A- GENEL HATLARIYLA II. DÜNYA SAVAŞI.....	28
1- Savaşın Nedenleri	28
2- Savaş'ın Yayılması	29
3- Savaşın Sonuçları.....	33
B- II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE AYIN TARİHİ DERGİSİ 35	
1- Türkiye ve Mihver Devletler	39
a) Türk-İtalyan İlişkileri	39
b) Türk - Alman İlişkileri	42
2- Türkiye ve Müttefik Devletler	61
a) Türk-Fransız İlişkileri.....	62
b) Türk - Rus İlişkileri.....	64
c) Türk-İngiliz Deklarasyonu	76
d) Türk - İngiliz - Fransız Ortak Deklarasyonu.....	85
3- Türk - Amerikan İlişkileri.....	92
C- SAVAŞ ESNASINDA YAPILAN KONFERANSLAR VE TÜRKİYE	94
1- Kazablanka Konferansı (14- 24 Ocak 1943)	94
2- Adana Görüşmeleri (30 Ocak- 1 Şubat 1943)	96
3- Washington Konferansı (12-26 Mayıs 1943)	102
4- Quebec Konferansı (11- 24 Ağustos 1943)	102
5- Moskova Konferansı (19 Ekim-1Kasım 1943).....	103
6- I. Kahire Konferansı (5-6 Kasım 1943).....	106
7- Tahran Konferansı (28 Kasım- 1 Aralık 1943).....	107
8- II. Kahire Konferansı (4-6 Aralık 1943).....	108
9- Yalta Konferansı-[Kırım Konferansı (4 Şubat 1945 - 11 Şubat 1945)]	111
10- Postdam Konferansı (17 Temmuz-2Ağustos 1945).....	115

11- San Francisco Konferansı (25 Nisan 1945)	116
D- II. DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ EKONOMİK	
ETKİLERİ	118
1- Milli Korunma Kanunu (26 Ocak 1940).....	133
2- Tasarruf Bonoları (18 Haziran 1941).....	140
3- Ekmek Karnesi (13 Ocak 1942).....	142
4- Varlık Vergisi (11 Kasım 1942)	143
5- Toprak Mahsulleri Vergisi (7 Haziran 1943)	152
E- AYIN TARİHİ DERGİSİ'NDE SAVAŞ SONU DEĞERLENDİRMELERİ VE	
TÜRKİYE	155
SONUÇ	159
EKLER	161

ÖNSÖZ

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, dinamikleri uluslararası egemen güçler tarafından oluşturulmaya çalışılan barış dönemi, kalıcı olamamıştır. Bu süreçte, barış zeminini emperyal tasarıların şekillendirmesi, dünya üzerinde yeni bir harbin patlak vermesine sebep olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda yaşanan yıkımlardan, acılardan ders çıkarılmamış; gelişen teknolojinin de etkisiyle II. Dünya Savaşı insanlık tarihinde daha derin izler bırakmıştır. Türkiye, bu savaş dışında kalarak toprak bütünlüğünü korumayı amaçlamıştır. Ancak, askeri anlamda bu savaşa katılmayan Türkiye, özellikle ekonomik anlamda savaşın etkilerini yaşamıştır. II. Dünya Savaşı'nın Türkiye ve Türk Dış Politikası üzerindeki etkilerini anlayabilmek için Türk basınının incelenmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda Cumhuriyet Tarihi araştırmalarına büyük katkı sağlayan süreli yayın kategorisi içinde yer alan ve aynı zamanda resmi bir yayın olma özelliği taşıyan Ayın Tarihi dergisi, "*Ayın Tarihi Dergisi'nde II. Dünya Savaşı ve Türkiye (1939-1945)*" başlıklı bu tez eserinin temel esasını oluşturmuştur. Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki etkilerini inceleyip, bu etkilerin resmi bir yayın organı olan Ayın Tarihi dergisindeki yansımalarını değerlendirmiştir.

Dönem itibariyle Ayın Tarihi dergisinin düzenli bir şekilde -aylık olarak- yayımlanması; dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarının tanımlanması açısından önemli bir fırsat sunmuştur. Dergi, II. Dünya Savaşı'na ilişkin kapsamlı bir koleksiyon oluşturmuştur. Dergi, "*İçerde*" şeklinde tanımlanan kısmında; II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki etkilerini siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla ele almıştır. Derginin "*Dışarda*" şeklinde kaydedilen kısmında da; II. Dünya Savaşı ve dış dünya hakkındaki etkileriyle ilgili geniş bilgilere yer verilmek suretiyle Türkiye'nin bu süreçteki rolü değerlendirilmiştir. Derginin yerli ve yabancı basını taraması ve konu kapsamındaki haber ve yazıları kaydetmesi süreçle ilgili son derece etkin bir okuma pratiğinin oluşmasına katkı sunmuştur.

Tez konusu kapsamında incelenen 1939-1945 yıllarını kapsayan aralıkta dergide, 72 Sayı tesbit edilmiş ve elde edilen bu sayılardan Ocak-Şubat-Mart 1939, ve Mayıs-Ekim 1940 sayılarında, II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki etkileri ile ilgili herhangi bir kayıt tutulmadığı da gözlemlenmiştir. Mevcut olan 67 Sayı değerlendirilirken; konu ve tarih bazlı tasnif yapılarak alt başlıklar halinde oluşturulmuştur.

Tez eseri hazırlanırken; Ayın Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazılar başta olmak üzere konuyla ilgili çeşitli arşiv belgeleri, araştırma eserler, TBMM Zabıt Cerideleri, makaleler, lisansüstü tezler ve bazı ansiklopediler değerlendirilmiştir. Dergi sayılarının temininde Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi'nden ve Milli Kütüphane'den faydalanılmıştır.

Çalışma, “Giriş” kısmını takiben iki bölüm altında ele alınmış, Birinci Bölümde; Ayın Tarihi dergisinin, tarihsel gelişimi ile ilgili bilgiler verilip; derginin özellikleri hakkında açıklamalarda bulunulmuş; ayrıca yine bu bölümde derginin yazar kadrosuna ait biyografik bilgiler verilmiştir. “*Ayın Tarihi Dergisi'nde II. Dünya Savaşı ve Türkiye İle İlgili Haber ve Yazılar*” başlıklı İkinci Bölümde ise; genel hatlarıyla II. Dünya Savaşı tanımlandıktan sonra; tez eserinin konusu kapsamında, dergide yer alan haber ve yazılar değerlendirilmiş; bu bağlamda II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, Savaş Esnasında Yapılan Konferanslar ve Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki ekonomik etkileri ve savaş sonu değerlendirmeleri alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Çalışmalarımın her aşamasında yardım ve desteğini esirgemeyen, Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Tolga BAŞAK'a ve başta Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdiresi Sayın Prof. Dr. S. Esin (DERİNSU) DAYI olmak üzere enstitü idari ve akademik kadrosuna teşekkür ederim.

Son olarak eğitim hayatım boyunca desteğini yanımda hissettiğim ve çalışmalarım esnasında yardımlarını gördüğüm ağabeyim, Yunus KARAKAYA'ya da teşekkürü bir borç bilirim.

Ceyhan KARAKAYA

Erzurum-2021

KISALTMALAR

ATASE	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Daire Başkanlığı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Çev	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
Ed	: Editör
MKK	: Milli Korunma Kanunu
MC	: Miletler Cemiyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
s	: Sayfa
S	: Sayı
ZC	: Zabıt Ceridesi

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Askeri Tarih ve Strateji Daire Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)

Taha Toros Arşivi

B- RESMÎ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

Ayın Tarihi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VI/2, Ankara, 1939

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VI/14, Ankara, 1940.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VI/6, Ankara, 1939.

TBMM Albümü, 1920-1950, I., (Nisan-2010), Ankara.

TBMM Albümü, 1050-1980, II., (Nisan-2010), Ankara.

C- SÜRELİ YAYINLAR

1-Dergiler

Ayın Tarihi

2- Gazeteler

Resmi Gazete

D- SÖZLÜK KLAVUZ VE ANSİKLOPEDİLER

1-Sözlükler

Kurdakul, Şükran, **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, İstanbul, Nisan, 1981, Gözlem Yayınları.

Necatigil, Behçet, **Edabiyatımızda İsimler Sözlüğü**, İstanbul, Eylül, 1968, Varlık Yayınları.

2-Ansiklopediler

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi.

TDV İslam Ansiklopedisi.

E- KİTAPLAR

1-Araştırma Eserler

Akşin, Sina, **Türkiye Tarihi IV**, İstanbul, 2005.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, 2017.

- Armaoğlu, Fahir, **Belgelerle Türk Amerika Münasebetleri**, Ankara, 1991.
- Arit, Fikret, **Büyük Savaş**, İstanbul, Mayıs, 1974.
- Aydemir, Şevket, Süreyya, **İkinci Adam (İsmet İnönü 1938-1950)**, II, İstanbul.
- Balcıoğlu, Mustafa “Büyük Hesaplaşma: Birinci Dünya Savaşı”, (ed. Durmuş Yalçın), **Türkiye Cumhuriyet Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014.
- Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi**, Ankara, 2010.
- Cere, Roger (Çev:Nihal Öno1), **İkinci Dünya Savaşı**, Mayıs, 1966.
- Ertuğrul Baydar, **İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri**, Ankara, 1978.
- Eyyupoğlu, İsmail, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, Erzurum, Mart, 2020.
- Goloğlu, Mahmut, **Milli Şef Dönemi (1939- 1945)**, Ankara, 1974.
- Gürün, Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası**, Ankara, 1983.
- Gürün, Kâmuran, **Türk- Sovyet İlişkileri**, TTK Basımevi, 1991.
- Hart, Liddell, **II. Dünya Savaşı Tarihi I**, İstanbul, 1998,
- Hanılçı, Nurullah, **Afetlerin Toplum Üzerindeki Etkileri**, Şubat, 2018.
- Karabekir, Kazım, **Günlükler (1906-1948)**, İstanbul, Şubat, 2017.
- Koçak, Cemil, **Türk – Alman İlişkileri**, Ankara, 1991.
- Koçak, Cemil, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938- 1945)**, İstanbul, 2003.
- Kuneralp, Zeki, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti**, İstanbul, 1982.
- Oran, Baskın, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, İstanbul, 2001.
- Ovalı, Şevket, **Türk Dış Politikası, (İkinci Dünya Savaşı ve Nedenleri)**, (Ed: Haydar Çakmak), Ankara, 2008,
- Önder, Zehra, **II. Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası**, Nisan-2010.
- Parker, R.A.C., **II. Dünya Savaşı**, Ankara, Eylül, 2005, s.193.
- Sabis, Ali, İhsan, **İkinci Cihan Harbi**, İstanbul, 1948.
- Sander, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara, 1979.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih (1918- 1994)**, Ankara, 2010.
- Sönmezoğlu, Faruk, **İki Savaş Arasında Türk Dış Politikası**, İstanbul, 2011.
- Seydi, Süleyman, (Ed: Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Tapu), **Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)**, Ankara, 2009.
- Sosyal, İsmail, **Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, Ankara, 2000.
- Salihpaşaoğlu Yaşar, **Türkiye’de Basın Özgürlüğü**, Ankara, 2007.

Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, **Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si**, , İstanbul, 2013.

Tokmakçıoğlu, Erdoğan, **Türk Basın Tarihi**, Ankara, 2001.

Tülbentçi, Feridun, Fazıl, **Gazete ve Mecmualar**, 1941.

Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih**, İstanbul, 2013.

Weisband, Edward, **II. Dünya Savaşı ve Türkiye**, İstanbul, 2002.

Yalçın, Semih, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kaynakları**, Ankara, 2004.

Yavuz, Fehmi, “Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer’e Armağan”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, 12, 1981.

Jacobsen Hans Adolf, 1939-1945 **Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı**, çev: (İbrahim Ulus), Genelkurmay ATASE Yayınları Ankara, 1989.

2-Lisansüstü Tezler

a)Yüksek Lisans Tezleri

Avşar, Seval, **Halkın Sesi Gazetesi'nde İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İzmir**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğret. Üyesi Ahmet Mehmetefendioğlu), İzmir, Haziran, 2018.

Arpacı, Işıl, **Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'in Yaşamı, Yapıtları, Fikirleri, Uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları: Kamu Yönetimi Açısından Bir Araştırma**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr Hasan Buran), Malatya, Haziran, 2005.

Kılıç, Recep, **Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türk Basımına Yansımaları(1947-1951)**, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Tolga Başak) Erzurum, 2015.

Kılıç, Murat, **Mehmet Zekeriya Sertel (1890-1980)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Erdal Aydoğan), , Erzurum, 2017, s. 105-110.

Bilgehan, Türk, Emine, **Zekeriya Sertel Dergiciliği**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç, Dr. Ali İhsan Kolcu), Erzurum, 2005.

- Biçer, Murat, “**II. Dünya Savaşında Türkiye Kamuoyu (1939-1945)**”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr Necati Aksanyar), Kütahya, 2005.
- Görgülü, Sabahattin, **Hüseyin Cahit Yalçın’ın Sürgün Hayatı ve Sürgün Edebiyatına Olan Tesirleri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman. Yrd. Doç. Dr. Abdullah Acehan), Kütahya, 2003.
- Gülsevin, Filiz, **Demokrat Parti Dönemi’nde Nadir Nadi Gazeteciliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Leyla Kırkpınar), 2008-2009.
- Teke, Cevdet, **II. Dünya Savaşı’nda Türkiye Ve Türkiye’de Basın**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Salih Mercan), Van, 2008.
- Oktay,Tokmak, **Türk Basınında II. Dünya Savaşı’nda Yapılan Konferanslar**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Mehmetefendioğlu), İzmir, 2019, s.92.
- Yalçinkaya, Abdurrahman, **Vakit’te Milli Mücadele**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Tolga Başak), Erzurum, 2019, s.7-8.
- Yentürk, Yüksel, **II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası ve Denge Siyaseti**, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışma: Yrd. Doç. Dr. Yavuz Çililer) İstanbul, 2016.
- Yücel, Ömer, Faruk, **Gazetecilik Yönüyle Peyami Safa**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ersin Özarslan), Ankara, Eylül, 2016.

b) Doktora Tezleri

- Ferhat Eroğlu, **Yunus Nadi, Hayatı Ve Eserleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İzzet Öztoprak) Ankara, 2016.
- Mustafa Parlak, **Sadri Ertem Üzerine Monografik Bir Çalışma**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Orhan Okay) Erzurum, 1995.

F- MAKALELER

- Akman, Solak, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Hububat Üretiminin Vergilendirilmesi”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, I/2, (2011), s.73-91.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün B.M.M’ nin Yedinci Döneminin Üçüncü Toplantısını Açan Tarihi Nutukları”, **Ayın Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s.16-18.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün B.M.M’ nin Yedinci Döneminin Üçüncü Toplantısını Açan Tarihi Nutukları” **Ayın Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s.18-22.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Türkiye İle Almanya Arasında İmza Edilen Dostluk Paktının Metni”, **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.68.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Türk-Alman Dostluk Muahedesi’nin Akdi Münasebetiyle Reiscumhur İsmet İnönü ile Adolf Hitler Arasında Telgraf Teati Edildi” **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.71.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Türk-Alman Dostluk Muahedesi, Büyük Millet Meclisinde Müzakere ve Kabul Edildi” **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.76-77.
- Ankara Anadolu Ajansı; “100 Milyon Liralık Türk-Alman Ticaret Anlaşması Ankara’da İmza Edildi”, **Ayın Tarihi**, S.95, (Ekim-1941), s.47.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu Türk-Alman Ticaret Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.95, (Ekim-1941), s.48.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu’nun Krom Meselesi Hakkında Beyanattı” **Ayın Tarihi**, S.125, (Nisan-1944), s.30-31.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Hariciye Vekili Hasan Saka, Türkiye- Japonya Arasında Siyasi ve İktisadi Münasebetlerin Kesilmesi Hakkında Beyanatta Bulundu” **Ayın Tarihi**, S.134, (Ocak-1945), s.14.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Türk- Sovyet Müzakereleri Neticesiz Kaldı. Dr. Refik Saydam Bu Hususta Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.72.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Molotof’un Nutkunda Türkiye’ye Ait Kısım”, **Ayın Tarihi**, S.72, (Kasım-1939), s.107.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Türk-Sovyet Deklarasyonunun Metni”, **Ayın Tarihi**, S.88, (Mart-1941), s.49.

- Ankara Anadolu Ajansı; “*Türk-Rus Münasebatı Hakkında*”, **Ayın Tarihi**, S.136, (Mart-1945), s.55-56.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Hükümetimizin Sovyetler Birliğine Cevabı*”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.63
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Dr. Refik Saydam Mecliste Türk-İngiliz Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.214-216.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Türk- İngiliz Anlaşması Hakkında Mebuslar Hararetli Beyanatta Bulundular*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.217-223.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Fethi Okyar Radyoda İngilizlere Türk- İngiliz Anlaşması Hakkında Bir Hitabede Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.225-226.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*1940 Senesinin İlk Ayı Zarfındaki İhracat ve İthalatımız*”, **Ayın Tarihi**, S.77, (Nisan -1940), s.35-36.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Churchill, Kahire’de Adana Mülakatına Dair Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.112.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Churchill’in Avam Kamerasında 11 Şubat 1943’te Söylediği Nutkunda Türkiye’ye Temas Eden Kısımlar*”, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.114-115.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu Kahire Mülakatı Münasebetiyle Müttefik ve Türk Gazetecilerine Beyannatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.42.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*İngiltere Hariciye Nazırı Eden Son Üçler Konferansına Dair Avam Kamerasında Beyanatta Bulundu*” **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.82.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Hariciye Bakanı Hasan Saka Türkiye’nin Harp İlanı Hakkında Büyük Millet Meclisinde Bir Söylev Verdi*”, S.135, **Ayın Tarihi**, (Şubat-1945), s.39.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Dahiliye ve Sıhhiye Vekilleri Zelzele Felaketi Hakkında Mecliste Beyanatta Bulundular*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.164.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Başvekil Dr. Saydam Mecliste İç ve Dış Meseleler Hakkında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.184-185.
- Ankara Anadolu Ajansı; “*Memleket Dışına İhracı Menedilen Maddeler Tespit Ve İlan Olundu*” **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.21.

- Ankara Anadolu Ajansı; “Dr. Refik Saydam Meclisin Yeni Devre Toplantısı Münasebetiyle Bir Nutuk Söyledi; İç Ve Dış Politikamızı Anlattı”, **Ayn Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.22.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Ticaret Vekili Mecliste Zahire Vaziyetimiz Hakkında İzahatta Bulundu”, **Ayn Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.154-156.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Maliye Vekilimiz 1942 Bütçesi Münasebetiyle Bir Demeçte Bulundu” **Ayn Tarihi**, S.99, (Şubat-1942), s.29.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Başbakan Şükrü Saraçoğlu bütçe müzakereleri münasebetiyle Büyük Millet Meclisinde Beyanatta Bulundu”, **Ayn Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.72-73.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Ticaret Bakanlığı Bütçesi Müzakeresi Münasebetiyle Ticaret Bakanı Celâl Sait Siren’in Demeci” **Ayn Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.203-205.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Başvekil Dr. Saydam Mecliste İç ve Dış Meseleler Hakkında Beyanatta Bulundu” **Ayn Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.184-188.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Mili Korunma Kanunu Layihası Mecliste Müzakere ve Kabul Edildi”, **Ayn Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.188-189.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Büyük Millet Meclisinde Milli Korunma Kanunun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun Lâyihası Müzakeresi Münasebetiyle Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen Beyanatta Bulundu”, **Ayn Tarihi**, S.97, (Aralık-1941), s.23-28.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Büyük Millet Meclisinde Milli Korunma Kanunu Münasebetiyle Yapılan Müzakereler”, **Ayn Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.29-32.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Başvekil Dr. Refik Saydam Radyoda Türk Milletine Hitap Eden Bir Konuşma Yaptı”, **Ayn Tarihi**, S.99, (Şubat-1942), s.8-16.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Maliye Vekili Ağralı’nın Nutku”, **Ayn Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.35-36.
- Ankara Anadolu Ajansı; Başvekil Şükrü Saraçoğlu 14 üncü Yerli Mallar ve Tasarruf Haftasını Bir Nutukla Açtı”, **Ayn Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.16.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Başvekilimiz Şükrü Saraçoğlu Times Gazetesi’ne Beyanattı” **Ayn Tarihi**, S.110, (Ocak-1943), s.37.
- Ankara Anadolu Ajansı; Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun Harbin Sona Ermesi Münasebetiyle B. M. Meclisinde Verdikleri Demeç”, **Ayn Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.452-454.

- Ankara Anadolu Ajansı; “Avrupa’da Savaşın Sona Ermesi Dolayısıyla Halkevlerinde Yapılan Toplantıya İştirak Edenler Adına Milli Şef İnönü’ye Çekilen Telgraf”, **Ayn Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.455.
- Ankara Anadolu Ajansı; “Ankara Halkevlerinin Çektikleri Telgrafa Milli Şefin Cevapları”, **Ayn Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.455.
- Armaoğlu, Fahir, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, XVIII/2, (1958), s.139-179.
- Atabey, Figen, “Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, IV/7, (2015-Temmuz), s.193-209.
- Atay, Falih, Rıfkı, “Dünkü Tarihi Karar” **Ayn Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s. 228.
- _____, “Türk-Bulgar Deklarasyonu Etrafında”, **Ayn Tarihi**, S.87, (Şubat-1941), s. 46.
- _____, “Bulgaristan Üçlü İttifakı İmza Etti”, **Ayn Tarihi**, S.88, (Mart-1941), s. 221.
- _____, “Almanya İle İmzaladığımız İktisadi Anlaşmalar”, **Ayn Tarihi**, S.95, (Ekim-1941), s.53-54.
- _____, “Büyük Bir Sulh Ve Emniyet Eseri”, **Ayn Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.100.
- _____, “Anlaşmalar İmza Edildi”, **Ayn Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.232.
- _____, “Beyaz Saray’ın Tebliği Hakkında”, **Ayn Tarihi**, S.97, (Aralık-1941), s.40.
- _____, “Başvekilin Yerinde Bir Daveti”, **Ayn Tarihi**, S.79, (Haziran-1940), s.14.
- _____, “Quebec’deki Buluşma”, **Ayn Tarihi**, S:130, (Eylül-1944), s.319.
- _____, “Telaş Ve İhtikâra Karşı” **Ayn Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.33-34.
- _____, “Başvekilimizin Program Nutku”, **Ayn Tarihi**, S.112, (Mart-1943), s.41.
- _____, “İnhisarlar Mallarının Yeni Fiyatları”, **Ayn Tarihi**, S:100, (Mart-1942), s.18.
- Âşık, Süleyman, “Türk Basınında Yol Ayrımına Bir Örnek: Cavit Oral ve Hürses Gazetesi”, **Belgi Dergisi**, 17, (2019), s.1148-1169 .
- Aydoğan, Pınar, “Yunus Nadi Mahmut Esat Bozkurt’a Karşı: Basın Özgürlüğünden Öteye”, **E’Kiad Dergisi**, III/10, (Temmuz-2015), s. 2-20.
- Benice, Ethem, İzzet, “Boş Söz ve Boş Tavsiyeler”, S.128, **Ayn Tarihi**, (Temmuz-1944), s.38.

- _____, “*Türk-Bulgar Beyannamesi*”, **Ayın Tarihi**, S.87, (Şubat-1941), s. 35.
- _____, “*Türk Milli Siyasetinin Zaferi*” **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s. 85.
- _____, “*Hariciye Vekilinin İstifası ve Başvekilin Beyanatı*”, **Ayın Tarihi**, S.127 (Haziran-1944), s.35
- _____, “*Türk-Alman Münasebatının Kesilişi Karşısında*”, **Ayın Tarihi**, S.129, (Ağustos-1944), s.77.
- _____, “*Türkiye-İngiltere-Amerika Arasındaki Dostluğun Artışı*”, **Ayın Tarihi**, S.102, (Mayıs-1942), s.79-80.
- _____, “*Adana Görüşmeleri*”, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.121.
- _____, “*Hayırlı Oldu ve Hayırlı Olacak*”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.55.
- _____, *Türk Milleti İçin Hiçbir Darlık Tehlikesi Yoktur*”, **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.32-33.
- _____, “*Yeni Hükümetin Programı*”, **Ayın Tarihi**, S.105, (Ağustos-1942), s.68-69.
- _____, *Varlık Vergisi*”, **Ayın Tarihi**, S.108, (Kasım-1942), s.81.
- Berlin Anadolu Ajansı; “*Türk-İngiliz Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.252.
- Berlin Anadolu Ajansı; “*Türk-Bulgar Deklerasyonu ve Yabancı Matbuata*” **Ayın Tarihi**, S.87, (Şubat-1941), s. 57.
- Birgen, Muhittin, “*Türk-Fransız Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.67 (Haziran-1939), s.99.
- _____, “*Başvekilin Nutku*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.202.
- Burçak, R. S. “*Türk- İngiliz- Fransız İttifakı*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, IV/1, (Ocak-1949), s.347-374.
- Cevdet Teke, “*II. Dünya Savaşı’nda Adana Görüşmeleri Ve Etkileri*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, IX/45, (Ağustos-2016), s.301-310.
- Çelik, Ahmet “*II. Dünya Savaşı’nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, II/28, (Temmuz-2018), s.315-331.
- Çınar, Burak, “*İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın İki Cepheli Savaşı*”, **Journal of Security Strategies**, X/20, (Ocak-2014), s.149-197.
- Çomaklı, Ş, Ertan, Koç, Fatih, Yıldırım, Kürşat, Emrah, “*Türk Hukuk Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi*”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, IV/2, (2012), s.61-70.

- Çolaker, Veysel, “*Falih Rıfki Atay’ın Tek Parti ve Çok Partili Dönemde Demokrasiye Bakışı*”, **Belgi Dergisi**, 9, (2015), s.1248-1264.
- Dayı,S.Esin, “*Hatay Devleti ve Hatay’ın Anavatana Katılması*”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 19, Erzurum, 2002, 331-340.)
- Daver, Abidin, “*Türk- Fransız İttifakının İlk Tesirleri*”, S.67, **Ayn Tarihi**, (Haziran-1939), s.105.
- _____, “*Adana Mülakadı*”, **Ayn Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.125.
- _____, “*Tasarruf Bonoları Türk Sulhunun Koruyucularıdır*”, **Ayn Tarihi**, S.92, (Temmuz-1941), s.39.
- _____, “*Boğazlar Türktür ve Türk Kalacak*”, **Ayn Tarihi**, S:94, (Eylül-1941), s.48.
- Esmer, Ahmet, Şükrü, “*Türkiye’nin Harici Politikası*” **Ayn Tarihi**, S.68, (Temmuz-1939), s.105-107
- _____, “*Zavallı Arnavutluk*”, **Ayn Tarihi**, S.65, (Nisan-1939), s.109.
- _____, “*Türk-İngiliz Deklarasyonu*”, **Ayn Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.230-231.
- _____, “*Türkiye-Alman Ticareti*”, **Ayn Tarihi**, S.81, (Ağustos-1940), s.56-57.
- _____, “*Türkiye-Fransa*” **Ayn Tarihi**, S. 67, (Haziran-1939), s.98.
- Ebüzz’ya, Ziyad, “*Toprak Mahsulleri Vergisi Kalkıyor*”, S.142, **Ayn Tarihi**, (Eylül-1945), s.44-45.
- Ertem, Sadri, “*Türk-İngiliz İttifak Sistemi*”, **Ayn Tarihi**, S.119, (Ekim-1943), s. 56-57.
- _____, *Adana Konuşmaları*”, **Ayn Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.132.
- _____, “*1940 Bütçesi*”, **Ayn Tarihi**, S.76, (Mart-1940), s.66.
- _____, “*Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Hakkında*”, **Ayn Tarihi**, S: 116, (Temmuz-1943), s. 50.
- Erul, Rana, Dayıoğlu, Buz, Funda, “*II. Dünya Savaşı Dönemi’nde Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikaları*”, **Ekonomi, Maliye ve İşletme Dergileri**, I/19, (2019), s.391 406.
- Fenik, Mümtaz, Faik, “*Öngörü Politikası*”, **Ayn Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.44-46.
- Gözcü, Alev, “*İkinci Dünya Savaşı’nı Türkiye’inde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 62, (2018), s. 85- 108.

- Gürbüz, Kahraman, “İkinci Dünya Savaşı’nda Balkanlardaki Gelişmeler Ve Türkiye’nin Tutumu”, **U.Ü. Fen Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, 13, (2007), s.363-373.
- Güvenir, Murat, “Peyami Safa Üzerine”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, I/44, (1989), s. 253-263
- İnci, İbrahim, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulamaları”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, X/2, (2012), s. 272-290.
- İnuğur, Nuri, M, “1923-1950 Dönem Basınında Vatan-Tan Gazeteleri ve Ahmet Emin Yalman”, **Marmara İletişim Dergisi**, 1, (Aralık-1992), s.251-265.
- İstanbul Anadolu Ajansı; “Saraçoğlu’nun Moskova Seyahati Hakkında Gazetecilere Beyanatı” **Ayın Tarihi**, S:70, (Eylül, 1939), s.55.
- İstanbul Anadolu Ajansı; “İstanbul Valisi Ekmeğin Karne Usulüne Tâbi Olmasına Dair Gazetecilere Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S:98, (Ocak-1942), s.16-18.
- İstanbul Anadolu Ajansı; “Truman’ın Güzel Sözleri”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.316.
- İstanbul Anadolu Ajansı; “Menemencioğlu Londra, Paris ve Sofya’daki konuşmalar hakkında beyanatta bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.229.
- İstanbul Anadolu Ajansı; “San Francisco Konferansında Türk Tezi”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.299-300.
- İstanbul Anadolu Ajansı; “İstanbul Valisi İstanbul’da Zelzele Felaketzedelerine Yapılan Yardım Hakkında Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.157-158
- Ulvi Keser, “Arşiv Belgeleri Işığında II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye’de Mülteciler ve Esirler Sorunu”, **CTTAD**, VIII/ 18-19,(2009 Bahar-Güz), s.185-208.
- Kocaoğlu, Bünyamin, “Ayın Tarihi Mecmuası İndeksi” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XVIII/53, (Temmuz-2002), s.627- 699.
- Koçer, Dilara, N, “Türkiye’de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması: Matbuaat İdaresinden İletişim Başkanlığı’na”, **Konya Sanat Dergisi**, 2, (2019), s.87-102.
- Köse, İsmail, “Yalta ve Postdam Konferansları: Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 19, (2015), s. 241-276.
- Kurat, Yuluğ, Tekin, “Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası (1923-1973)”, **Bellekten**, XXXIX/154, (Nisan-1975), s.265- 308.

- Londra Anadolu Ajansı; “*Türkiye’nin Almanya ve Japonya’ya Harp İlanının Yabancı Basındaki Yankıları*”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.65.
- Londra Anadolu Ajansı; “*Chamberlain Avam Kamerasında Türk-İngiliz Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s. 223-225.
- Londra Anadolu Ajansı; “*Chamberlain Avam Kamerasında Türk-İngiliz-Fransız Mali ve İktisadi Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.230-231
- Londra Anadolu Ajansı; “*Harbe Karşı Barış Birliği*”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.239.
- Londra Anadolu Ajansı; **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.108-109.
- Londra Anadolu Ajansı; “*Türk-İngiliz Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.247.
- Nacibali, Küçüka, “*Milli Korunma Kanunu’nun Hedefi Nedir?*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.213-215.
- _____, *Vatandaşların Vazifesi*”, **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.35.
- _____, *Yeni Bütçe Karşısında Vatandaş*”, **Ayın Tarihi**, S.76, (Mart-1940), s.67-69.
- Nadir Nadi, “*Bizim Vazifemiz*”, **Ayın Tarihi**, S.139, (Haziran-1945), s.232-234.
- _____, “*Türk-İngiliz Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.235-236,
- _____, “*Yunanistan ve Biz*”, **Ayın Tarihi**, S.129, (Ağustos-1944), s. 35.
- _____, “*Moskova Tebliği*”, **Ayın Tarihi**, S.120, (Kasım-1943), s.243.
- _____, “*Kahire Konferansı Etrafında*”, **Ayın Tarihi**, S.120, (Kasım-1943), s.105.
- _____, “*Kahire’den Dönüş*”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.48.
- Moskova Anadolu Ajansı; “*Saraçoğlu İle Molotof Arasında Telgraf Teati Edildi*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.73.
- Moskova Anadolu Ajansı; “*Türk-Rus Münasebatı Hakkında*”, **Ayın Tarihi**, S.136, (Mart-1945), s.56-61.
- Moskova Anadolu Ajansı; “*Türk-İngiliz Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.249-250.
- Oral, Cavit, “*Führerin Nutku*”, , **Ayın Tarihi**, S.90 (Mayıs-1941), s.97.
- _____, *Başvekilimizin Nutku Münasebetiyle*”, **Ayın Tarihi**, S.86, (Ocak-1941), s.23.

- Ocakoğlu, Hakkı, “*Politikamız İnhiraf Kabul Etmeyen Sağlam Esaslara Dayanmaktadır*”, **Ayın Tarihi**, S.76, (Mart-1940), s.57-59.
- _____, “*Hükümetin Aldığı Kararlar*”, **Ayın Tarihi**, S.104, (Temmuz-1942), s.65-66.
- Orhan Koloğlu, “*Önsöz*” **Ayın Tarihi**, (Ekim-Kasım-Aralık-1978), Ankara, s.1
- Öztürk, İbrahim, Mert, “*İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağanüstü Kararalar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi*”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXXII/54, (2013), s. 135-166.
- Özçelik, Mücahit, “*II. Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 29, (2010), s.253-269.
- Paris Anadolu Ajansı; *Bonnet-Türk Fransız Anlaşması Münasebetiyle Beyanatta Bulundu*” **Ayın Tarihi**, S.67, (Haziran-1939), s.95-97.
- Saffa, Peyami “*Sinyor Gayda Aldanıyor*” **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.111-112.
- Sadak, Necmettin, “*Türkiye’nin Dürüst İstiklâl Siyasetini Takdir Etmekte Hem Almanya’nın Hem Müttefiklerimizin birleşmesi tesadüf eseri değildir*”, **Ayın Tarihi**, S.90, (Mayıs-1941), s. 95-96.
- _____, “*Türk-Alman Muahedesi Dün Ankara’da İmza Edildi*” **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s. 83-84.
- _____, “*Ne Büyük Bir Suç İşlemiştir de Haberimiz Yok*”, **Ayın Tarihi**, S.107, (Ekim-1942), s.59
- _____, “*Balkanlar ve Türkiye*”, **Ayın Tarihi**, S.129, (Ağustos-1944), s.37.
- _____, “*Türkiye’nin Kararı ve Harbin Sona Yaklaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.129, (Ağustos-1944), s.89.
- _____, “*Türkiye Siyasetinde Ahlak ve Fazilet Örneği*”, **Ayın Tarihi**, S.134, (Ocak-1945), s.32.
- , “*İkinci Cephe*”, **Ayın Tarihi**, S:101, (Nisan-1942), s.165.
- _____, “*Boğazlar Meselesi Hakkında Amerika’nın Yeni Projesi*” **Ayın Tarihi**, S.143, (Ekim-1945), s. 77-79
- _____, “*Sovyet Rusya’nın Türkiye İle Arası Neden Açıldı*”, **Ayın Tarihi**, S.145, (Aralık-1945), s.157.
- _____, “*Muahedenin İyi Anlaşılması İçin Bazı İzahlar*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.105.
- _____, “*İngiltere İle Türkiye Arasında Görüş Ayrılığı Var mıdır?*”, **Ayın Tarihi**, S.123, (Şubat-1944), s. 27.

- _____, “Türkiye ile Birleşik Amerika Arasındaki Dostluk”, **Ayın Tarihi**, S.102, (Mayıs-1942), s.152-153
- _____, “Moskova Konferansının Neticeleri ve Hariciye Vekilimizin Kahire Seyahati”, **Ayın Tarihi**, S.120, (Kasım-1943), s.100-101.
- _____, “Kahire Konferansı Türkiye Dış Siyasetinin Yeni ve Parlak Bir Zaferidir”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık- 1943)
- San Francisco Anadolu Ajansı; “Amerika Cumhurbaşkanı Truman San Francisco da Toplanmış Olan Murahhaslara Radyo İle Bir Demeçte Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.263.
- San Francisco Anadolu Ajansı; “San Francisco’daki Delegationlardan Şükrü Esmer Bir Demeçte Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.139, (Haziran-1945), s.304-305.
- San Francisco Anadolu Ajansı; “Birleşmiş Milletler Anayasasının Özeti”, **Ayın Tarihi**, S.139, (Haziran-1945), s.307-315.
- Sertel, Mehmet, Zekeriya, “Moskova Müzakereleri Niçin Akim Kaldı”, **Ayın Tarihi**, 71, (Ekim-1939), s.79.
- _____, “Yabancı Göz İle Harp Sonrası Türkiye’si”, **Ayın Tarihi**, S.128, (Temmuz-1944), s.41-42.
- _____, “Moskova Konferansında Türkiye’nin Bitarafılığı” **Ayın Tarihi**, S.119, (Ekim-1943), s.59.
- , “Quebec Konferansında Konuşulan Meseleler ve Varılan Kararlar”, **Ayın Tarihi**, S.117, (Ağustos-1943), s. 210.
- Sofya Anadolu Ajansı; “Bulgar Başvekili Filofun Sobranyada Söylediği Nutukta Türkiye’den Bahseden Kısımın Metni”, **Ayın Tarihi**, S.96, (Kasım-1941), s.82.
- Şirin, Funda, “Bir Gazeteci ve Aydın Olarak Falih Rifki Atay”, **Vakanüvis Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 2,(2017), s.249-274.
- Şentürk, Ayşegül, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25, (2012), s.157-180.
- Tekeli, Esat, “Varlıksız Mükelleflerin Vergi Borçları Siliniyor”, **Ayın Tarihi**, S.118, (Eylül-1943), s.43.
- Turan, Kemal, “ Gururumuz ve Kararımız” **Ayın Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.495-496.
- _____, “ İktisadi ve Mali Anlaşmalar”, **Ayın Tarihi**, S.75, (Şubat-1940), s.113-114.
- _____, “Milli Korunma Kanunu”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak,1940), s.200.

- _____, “*Karne Usulünde Emniyet*”, **Ayın Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.43-44
- _____, *Harp ve İstihsal*”, **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.480.
- _____, “*Toprak Mahsulleri Vergisi*”, **Ayın Tarihi**, S.125, (Nisan-1944), s.50-51.
- Uçman, Abdullah, “*Peyami Safa’nın Türk İnkılâbına Bakışları*”, **Erdem Dergisi**, 62, (2012), s.252-259.
- Us, Asım “*İtalya- Arnavutluk Harbi*”, **Ayın Tarihi**, S.65 (Nisan-1939), s.112.
- _____, “*Türk- İngiliz Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.231-232.
- _____, “*Türk-İngiliz İttifakının Dördüncü Yıldönümü*”, **Ayın Tarihi**, S.119, (Ekim-1943), s.55-56.
- _____, “*Türk-Alman Dostluğunun Teyidi*”, **Ayın Tarihi**, S.95, (Ekim-1941), s.42-43.
- _____, “*Moskova Müzakereleri ve Türkiye*”, **Ayın Tarihi**, S: 131, (Ekim-1944), s.42-43.
- _____, “*Türk-Alman Dostluk Muahdesinin Manası*”, **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s. 87.
- _____, “*Amerikan Tayyarelerinin Türk Topraklarına İnmesi*”, **Ayın Tarihi**, S.103, (Haziran-1942), s.63-64.
- , “*Moskova Kararlarından Sonra Balkanlara Bakış*”, **Ayın Tarihi**, S. 132, (Kasım-1944), 278.
- , “*Türk-Sovyet Dostluğu Başkalarının Menfaatine Alet Edilemez*”, **Ayın Tarihi**, S.84, (Kasım-1940), s.78-79.
- _____, “*Boğazlardan Geçecek Yabancı Ticaret Gemileri Üzerinde Türkiye’nin Kontrol Hakkı Var mıdır?*” **Ayın Tarihi**, S.127, (Haziran-1944), s.34.
- _____, “*Numan Menemencioğlu İstifası*”, **Ayın Tarihi**, S:115, (Haziran -1943), s.26-27.
- _____, “*Türkiye’nin Sovyetler Birliğine Cevabı*”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.66.)
- _____, “*Boğazlar Meselesinde Rusya’nın Durumundaki Değişiklik*”, **Ayın Tarihi**, S.143, (Ekim-1945), s. 93-95.
- _____, “*Dün İmzalanan Muahede*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.101.
- _____, “*Yanlış Tefsirlerin Önüne Geçmek*” **Ayın Tarihi**, S.72 (Kasım-1939), s.113-114.

- _____, “Bitaraf Değiliz Harp Hariciyiz”, **Ayın Tarihi**, S.72, (Kasım-1939), s.148-149.
- _____, “Adana Mülakatı ve Yakınşark Sulhu”, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.117.
- _____, “Dini Bir Bayram İçinde Milli Bir Bayram Yaptık” **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.49.
- _____, “Tasarruf Bonoları”, **Ayın Tarihi**, S.92, (Temmuz-1941), s.40-41.
- _____, “1940 Yılıının Sarsıntısız Bir Şekilde Geçiriyoruz”, **Ayın Tarihi**, S.85, (Aralık-1940), s.61-62.
- Virginio Gaida “Çemberleme ve Balkanlar”, **Ayın Tarihi**, S.69, (Ağustos-1939), s.436.
- Washington Anadolu Ajansı; “Kiralama ve Ödünç Verme Hakkında Altıncı Üç Aylık Rapor”, **Ayın Tarihi**, S.106, (Eylül-1942), s.290.
- Washington Anadolu Ajansı; “Amerika’nın Kiralama ve Ödünç Verme Programı Hakkında Rakamlar”, **Ayın Tarihi**, S.114, (Mayıs-1943) s.212.
- Yalçın, Hüseyin, Cahit, “Türk Topraklarında İtalya’nın Gözü”, **Ayın Tarihi**, S.63, (Şubat-1939), S.46.
- _____, “Türk- İngiliz Anlaşması”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s. 237.
- _____, “Niçin Almanya Tarafında Değiliz”, **Ayın Tarihi**, S.73, (Aralık-1939), s.187-188.
- _____, “Türkiye ve Siyaseti”, **Ayın Tarihi**, S.82, (Eylül-1940), s.52-53.
- _____, “Krom Meselesi”, **Ayın Tarihi**, S.107, (Ekim-1942), s.57-58.
- _____, “Varlık Vergisi”, **Ayın Tarihi**, S.109, (Aralık-1942), s.60.
- _____, “The Time’in Bir Makalesi” **Ayın Tarihi**, S.72, (Ağustos-1941), s.33.
- _____, “Dikkate Şayan Bir Manevra”, **Ayın Tarihi**, S.80, (Temmuz-1940), s.61.
- _____, “Balkanların Aksülâmeli”, **Ayın Tarihi**, S.129, (Ağustos-1944), s.34.
- _____, “Türk-Rus Müzakereleri”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.76.
- _____, “Türkiye’ye Dair Bir Makale Sebebiyle”, **Ayın Tarihi**, S.133, (Aralık-1944), s.30.
- _____, “Türk-Rus Münasebetleri”, **Ayın Tarihi**, S.72, (Kasım-1939), s.112.
- _____, “Türk-Rus Beyannamesi”, **Ayın Tarihi**, S.88, (Mart-1941), s.53.
- _____, “Durumu Anlatan Bir Yazı”, **Ayın Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s.66-67.
- _____, “Ankara Muahdesi”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.107.

- _____, “*Amerikan Görüşüyle Türkiye*”, **Ayn Tarihi**, S.113, (Nisan-1943), s.151-152.
- _____, “*Churchill’in Türkiye’yi Ziyareti*”, **Ayn Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.118.
- _____, “*Mr. Eden’in Götürdüğü Dosyalar*”, **Ayn Tarihi**, S.119, (Ekim-1943), s.193-194.
- _____, “*Kahire Mülakatının Türkiye’de Aksi Tesirleri*”, **Ayn Tarihi**, S.122, (Ocak-1944), s.53.
- _____, “*Türk’lerde Bugün Keşfedilen Kusurlar*”, **Ayn Tarihi**, S.124, (Mart-1944), s.58.
- Yalman A.Emin “*B. Eden Yeniden Balkanlarda*”, **Ayn Tarihi**, S.89, (Nisan-1941), s.147.
- _____, “*Ankara Mülakatının Bilançosu*”, **Ayn Tarihi**, S.88, (Mart-1941), s.31.
- _____, “*Amerika Notası Etrafında*” **Ayn Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s. 78-79. 1943), s.45.
- _____, “*Kahire Konferansı Türkiye Dış Siyasetinin Yeni ve Parlak Bir Zaferidir*” **Ayn Tarihi**, S.121, (Aralık 1943), s.46.
- _____, “*Kırım Konferansı Bu Harbin En Büyük Zaferidir*”, **Ayn Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.255-256.
- _____, “*Tarihin En Korkunç Harbi Ortasında Yaşadığımızı Bazen Unutur gibi oluyoruz*” **Ayn Tarihi**, S.99, (Şubat-1942), s.40-41.
- _____, “*Dünyayı kavuran Emsalsiz Buhran Ortasında Türkiye’nin Vaziyeti Gipta Ettiricidir*”, **Ayn Tarihi**, S.90, (Mayıs-1941), s. 446-447.
- Yunus Nadi, “*Hariciye Vekilimiz Moskova Seyahati*” **Ayn Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.57-58.
- _____, “*Türkiye İle İngiltere ve Fransa Arasında*”, **Ayn Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.102.
- Yümlü, Murat, “*Yarım Asra Ulan Basın Emegi Işığında Gazeteci Abidin Daver*”, **Türkiyat Mecmuası**, XXIX/1, (2019), s.249-299.
- Zeki Arıkan, “*Muhittin Birgen, Mustafa Kemal Paşa Ve Milli Mücadele*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, V/20, (1997), s.365-387.
- Ziyad Ebüzziya, “*Türk-Rus Münasebetleri*”, **Ayn Tarihi**, S.141, (Ağustos-1945), s.49-50.

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan anlaşmaların kalıcı bir barış sürecini inşa edememesi ve özellikle Almanya için hazırlanan Versay Antlaşması (28 Haziran 1919) II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasından iki gün sonra Fransa ve İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesiyle; II. Dünya Savaşı, resmen başlamıştır. Almanya, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu “*Mihver Devletler*” ile İngiltere, Fransa, ABD, Sovyetler Birliği ve Çin'in oluşturduğu “*Müttefikler*” arasındaki savaş, kısa sürede bütün dünyayı etkisi altına almıştır. 1941 yılına kadar Avrupa topraklarının büyük bir kısmını Almanya, Doğu Avrupa topraklarının büyük bir bölümünü de Sovyet Rusya ele geçirmiş; 1942 yılına kadar süren Alman üstünlüğü 1943 yılında yerini Müttefik Devletlerin üstünlüğüne bırakmıştır. Almanya, ABD'nin pasifikteki başarıları ve İtalya'nın Müttefik Devletler tarafından işgalinden sonra, 7 Mayıs 1945'te teslim olmuş; böylece, Avrupa'daki savaş sonlanmıştır. Japonya'nın 15 Ağustos 1945'te teslim olmasıyla savaş, Uzakdoğu'da da son bulmuştur.¹

II. Dünya Savaşı boyunca hem Müttefik hem Mihver Devletlerin en büyük gayelerinden biri de Türkiye'nin stratejik konumundan yararlanmak olmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı'nın etkilerini üzerinden atmaya çalışan Türkiye, askeri malzeme yetersizliğini öne sürmek suretiyle harp boyunca savaş dışı kalmaya yönelik bir *denge politikası* takip etmiştir. 19 Ekim 1939 tarihinde İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında imzalanan anlaşma gereği harbin Akdeniz'e sıçraması halinde Türkiye'nin savaşa girmesi durumu İtalya'nın 1940 yılında Fransa'yı işgali ile birlikte ilk defa gündeme gelmişse de Türkiye, izlediği politika gereği, anlaşmanın protokolünde Sovyet Rusya çekincesi yer almasına rağmen savaşa girmemiştir. Aynı şekilde İtalya'nın Yunanistan'ı işgaliyle anlaşma gereği Türkiye'nin savaşa girmesi durumu ortaya çıkmışsa da Türkiye, bu süreçte de savaş dışında kalmayı başarmıştır.²

Türkiye, 1941 yılında Almanya ile Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması da imzalamıştır. Fakat bu durum Türkiye'yi giderek artan Müttefik Devletlerin baskılarıyla karşı karşıya bırakmıştır. ABD, bu süreçteki tepkisini, Almanya'ya karşı mücadele eden devletler için çıkardığı, “*Ödünç Verme ve Kiralama Yasası*”ndan Türkiye'nin

¹Osman Akandere, Hasan Ali Polat, “*II. Dünya Savaşı Yıllarında Almanya'nın Türkiye'ye Baskısı ve Savaşın İçerisine Çekme Gayretleri*”, **I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu**, 8-10 Ekim, 2009, s.2.

² Fahir Armaoğlu, **20.yy Siyasi Tarihi**, İstanbul, 2017, s.366-368.

faydalanmayacağını bildirmekle ortaya koymuştur. Türkiye kısa bir süre sonra bu yardımdan faydalansa da yardım miktarında azalma olacaktır. ³

Türkiye, Almanya'nın 1943 yılında tam bir hezimete uğraması ve 1944 yılına doğru askeri gücünün tamamen tükenmesi sonucunda savaş sonu yalnızlık durumundan kurtulmak ve Müttefik Devletler ile olan ilişkilerini onarmak için 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile ilişkilerini kesmiştir. Savaş sonunda uluslararası sistemden tecrit edilmek istemeyen Türkiye, 1-10 Şubat 1945 tarihinde toplanan Yalta Konferansı'nda alınan karar gereği⁴ 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek II. Dünya Savaşı'na katılmıştır.⁵

Türkiye savaş esnasında takip ettiği denge politikasıyla toprak bütünlüğünü korumuşsa da II. Dünya Savaşı, bir çok ülke gibi Türkiye'nin ekonomik dengeleri üzerinde de derin sarsıntılar yaratmıştır. Ekonomik şartlarının toplum üzerindeki olumsuz etkilerini törpülemeye çalışan dönemin yönetici kadrosu, savaş esnasında bir takım uygulamalara başvurmak zorunda kalmıştır. Getirilen bu uygulamalardan “*Milli Korunma Kanunu*”, “*Varlık Vergisi*” ve “*Toprak Mahsulleri Vergisi*” ile ekonomik sarsıntı hafifletilmeye çalışılmışsa da bu süreçte ortaya çıkan sorunlar bazı kesimlerin sert eleştirilerine sebep olmuştur.⁶

Bu süreçte savaşın etkilerinin bütün yönleriyle kaydedildiği kaynakların başında basın gelmekteydi. Türkiye'de basının tarihsel gelişimine bakıldığında; Matbaa icat edildikten kısa bir süre sonra 1492'de İspanya'dan göç eden Musevilerin İstanbul'da bir matbaa kurmaylarıyla yer bulmuştur. İlk Türk matbaası ise 1727'te İbrahim Müteferrika ve Said Efendi tarafından kurulmuştur.⁷ 3 Kasım 1839 Tanzimat ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti içerisinde batılılaşma hareketlerinin başlaması, bu dönemde yaşayan aydınların batıdaki gelişmelerden haberdar olmaları; ülke içerisinde bir okur kitlesi oluşturarak basın alanındaki gelişmeleri etkilemiştir.⁸

³ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, Ankara, Ekim, 2011, s.893-895.

⁴Yalta Konferansında alınan karar şöyledir: “*San Francisco’da Uluslararası bir konferansın toplanmasına karar verilmiş ve 25 Nisan 1945 tarihinde toplanılması planlanan Birleşmiş Milletler Konferansına atılmak isteyenlerin, 1 Mart 1945’e kadar mihver devletlere savaş ilan etmeleri gerekmektedir.*” (“*Hariciye Bakanı Hasan Saka Türkiye’nin Harp İlanı Hakkında Büyük Millet Meclisinde Bir Söylev Verdi*”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.39.)

⁵ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.369.

⁶ Ertan Dilekçi, **II. Dünya Savaşı’nda Olağanüstü Ekonomik Kararlar ve Türk Kamuoyu**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğrt. Üyesi, Ayşegül Şentürk), Isparta, 2018, s.1.

⁷Abdurrahman Yalçınkaya, *Vakit’te Milli Mücadele*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Tolga Başak), Erzurum, 2019, s.7,8.

⁸ Yaşar Salihpaşaoğlu, **Türkiye’de Basın Özgürlüğü**, Ankara, 2007, s.125,126.

Buna rağmen 19.yy ikinci yarısına kadar ciddi bir yayımcılıktan ve kurumsallaşmış bir yapıdan bahsetmek mümkün değildir. Bu tarihlerde, İstanbul’da basılan ve Fransızlar tarafından çıkarılan ilk gazete olan, “Bulletin des Nouvelles” ile birlikte gazeteler neşredilmiş ve aynı zamanda dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. Artan gazete ve dergi sayısını düzene koymak amacıyla 1862’de Mâarif-î Ümumiye Nezaretine bağlı olarak matbuat idaresi kurulmuştur.⁹

Basına uygulanan sansür döneminde gazete ve dergi sayılarındaki düşüş; II. Meşrutiyet’in ilânı ile birlikte arttığı da görülmektedir.¹⁰ Mütareke Dönemi’nde ise basının “Anadolu Basını” ve İstanbul Basını” şeklinde ikiye ayrıldığı, hatta İstanbul basınının Milli Mücadeleyi destekleyen ve desteklemeyen şeklinde kendi içerisinde bölündüğü görülmektedir.¹¹ Türk Matbuat tarihi asıl gelişmeyi ise Cumhuriyet döneminde yakalamıştır. Bu dönemde gazete ve dergi sayılarının yekûnu kabarmıştır.¹²

Basının toplum üzerindeki etkisi, Mustafa Kemal tarafında iyi bilinmekteydi. Bu nedenle Milli Mücadele’yi destekleyen bir Ajansın kurulmasını istemiş ve Mustafa Kemal’in isteğiyle 6 Nisan 1920 tarihinde Anadolu Ajansı kurulmuştur. Milli Mücadelenin yurt içinde ve yurt dışında anlatılması amacıyla kurulan Anadolu Ajansı’nı yasallaştırmak için 7 Haziran 1920 tarihinde Matbûât ve İstîhbârât Umum Müdürlüğü kurulmuştur.¹³ Ancak Cumhuriyet Dönemi’nde Türk basını bir ilerleme kaydetmesiyle birlikte 1923’ten sonra muhalif bir yayın organının zarar verebileceği ihtimali basını sürekli bir denetim altında tutma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ve 25 Temmuz 1931 tarihinde¹⁴ çıkarılan basın kanununda; 27 Haziran 1938 tarihinde bazı değişiklikler yapılarak,¹⁵ basın üzerindeki hükümet denetimini artırılmıştır. Bu durum

⁹ Yaşar Salihpaşaoğlu, **Türkiye’de Basın Özgürlüğü**, s.125-127.

¹⁰ Feridun Fazıl Tülbentçi, **Gazeteler ve Mecmualar**, Ankara, 1941, s.3,4.

¹¹ A.Yalçınkaya, Vakıf’ta Milli Mücadele, s.15.

¹² Feridun Fazıl Tülbentçi, **Gazeteler ve Mecmualar**, Ankara, 1941, s.3,4.

¹³ İsmail Eyyupoğlu, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, Erzurum, Mart, 2020, s.18-21.

¹⁴ 25 Temmuz 1931 basın kanunun 50. Maddesi’nde yer alan; “Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı icra vekilleri heyeti kararıyla gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18. inci madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isimle gazete çıkaramaz” ibaresi Bakanlar Kuruluna gerekçe göstermeden yayın organı kapatma yetkisi vermiştir. (Ahmet Çelik, “II. Dünya Savaşı’nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, II/28, (Temmuz- 2018), s.318.

¹⁵ 27 Haziran 1938 tarihinde basın kanununda yapılan değişiklikler şunlardır: “Yayın faaliyetinde bulunacakların idareden ruhsatname alma zorunluluğu. Siyasi nitelikte yayın organı çıkaracaklar için teminat yatırma zorunluluğu Sui Şöhret sahibi kişilere yayın organı çıkarma yasağı. Orta ve yükseköğretim kurumlarında disiplini bozacak mahiyetteki olaylar ile ilgili haberler. Her yayın organının çalıştıracağı tüm personelin kimliğini idareye bildirme zorunluluğu. Basın yolu ile işlenen suçlarda zamanaşımı ile ilgili değişiklik.”

özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında etkisini hissettirmiş; basın çeşitli yasalar ve gazeteci mebuslar aracılığıyla kontrol altına alınmıştır. Gazeteci Mebuslar, hükümet politikalarını onaylayan ve süreci takiben hükümetin değişken politikalarının destekleyicisi olarak kamuoyunu yönlendirmeye çalışmışlardır. Matbûât ve İstihbârât Müdüriyeti Umumiyesi tarafından da desteklenen bu politaka, Ayın Tarihi dergisinin içerik külliyatını da şekillendirmiştir.¹⁶

Tez konusu kapsamında ele alınan Ayın Tarihi dergisinin Matbûât ve İstihbârât Müdüriyeti Umumiyesi tarafından yayımlanması; derginin ve kurumun tarihsel gelişimini bir arada vermeyi mümkün kılmıştır.¹⁷ Bu bağlamda; Matbûât ve İstihbârât Umum Müdürlüğü; kuruluş amacını memleket içinde ve memleket dışında gelişen olaylar karşısında kamuoyunu bilgilendirmek şeklinde açıklamıştır. Kurum için oluşturulan komisyon raporunda; kurumun Milli Mücadeleyi desteklemek ve milli birliği sağlamak için hizmet etmesi gerektiği kaydedilmiştir.¹⁸

TBMM'ye bağlı olarak kurulan kurum, 25 Aralık 1920 tarihinde Hariciye Vekâletine bağlanmıştır. Ancak Anadolu Ajansı 1924'te bağımsız bir şirket niteliği kazandıktan sonra işleri azalmış, kısa bir sürede ajansın görevi Ayın Tarihi dergisi ve devlet salnamelerini çıkarmakla sınırlı kalmıştır. Matbûât Umumi Müdüriyeti, ekonomik kriz nedeniyle, 1 Haziran 1931 tarihinde kapatılmıştır. 1933'te Dâhiliye Vekâleti'ne bağlanan kurum Matbûât Umum Müdürlüğü adıyla yeniden kurulmuştur.¹⁹ 29 Mayıs 1934 tarihinde kurumun görevleri Resmi Gazete'de şu şekilde belirtilmiştir:²⁰

“Gerek Memleket dahilinde, gerek haricindeki siyasi, iktisadi, içtimai ve harsi hareketler bakımından yerli ve yabancı basını takip etmek.

Milli matbuatın inkılâp prensiplerine, Devlet siyasetine ve millet ihtiyaçlarına uygun olmasını temin eylemek

Memleket içinde milliyet ve demokrasi esaslarına muğayir fikir cereyanlarının yapılmasına mani olmak için tedbirler almak, bu gibi cereyanlar ile neşriyat vasıtasıyla mücadele etmek

Milli gazeteciliğimizin seviyesini yükseltecek tedbirlerin alınmasında rehberlik etmek

¹⁶A. Çelik, “II. Dünya Savaşı'nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, s.316,317.

¹⁷İsmail Eyyupoğlu, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, s.19-22

¹⁸Dilara N. Koçer, “Türkiye’de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması: Matbuaat İdaresinden İletişim Başkanlığı’na”, **Konya Sanat Dergisi**, S:2, (2019), s.92.

¹⁹Dilara N. Koçer, “Türkiye’de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması: Matbuaat İdaresinden İletişim Başkanlığı’na”, **Konya Sanat Dergisi**, s.93.

²⁰ **Resmi Gazete**, S:2713, (29 Mayıs 1934), s.310,311.

Memleket haricinde Türkiye'yi tanıtmayı ve menfi propagandalarla mücadeleleyi temin eylemek

Günlük bültenler, makaleler, Ayın Tarihi, yıllık ve broşürler yapmak”

II. Dünya Savaşı yıllarında ise kurum Başvekâlet'e (1940) bağlanmıştır. Kurumun Bakanlık düzeyine yükseltilmesi basın yayın faaliyetlerinin denetim altına alınmasında önemli bir rol oynayıp; II. Dünya Savaşı Dönemi'nde basının kontrol altında tutulmasında önemli katkıları olmuştur. Ancak Sadri Ertem, 19 Temmuz 1943 tarihli “*Basın- Yayın Umum Müdürlüğü Hakkında*” başlığıyla²¹ yazdığı makalesinde; Türk basının diğer ülkelere nazaran özgür olduğunu belirtmiştir.²² Kurum Başvekalet'e bağlandıktan sonra radyo ve turizm alanlarında da yeni görevler üstlenmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bütün ülkeleri etkilemesi kurumu teşkilatlanmasında bazı değişikliklere itmiştir. Bu bağlamda kurum, savaşın dünyadaki yankılarını aktarmak amacıyla güçlü bir grup çıkarmayı planlamıştır.

II. Dünya Savaşı koşullarına bağlı olarak kurumun güçlendirilmesi görüşülmüş ve 16 Temmuz 1943 tarihinde Basın ve Yayın Ümum Müdürlüğü kurulmasına karar verilmiştir. 24 Mayıs 1949 tarihinde kurumun adı Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü şeklinde değiştirilmiş ve kurumun görevleri; Türkiye'yi dışarda tanıtmak, basın-yayın faaliyetlerine bakmak, iç ve dış turizmi takip etmek, Cumhuriyet esaslarını, Türk demokrasisini yaymak şeklinde kaydedilmiştir. Ancak bu müdürlükte 1963 yılında kapatılmış, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurulmuştur. Kurum, 1968'de Basın Yayın Genel Müdürlüğü adını almıştır. 8 Haziran 1984 tarihinde BYEGM adı altında teşkilatlandırılan kurum, 2018 yılında İletişim Başkanlığı'na devredilmiştir.²³

Yukarıda da ifade edildiği gibi Matbûât ve İstihbarat Müdüriyeti Ümumiyesi tarafından yayımlanan Ayın Tarihi dergisi ve kurumun tarihsel gelişimi iç içedir. Bu bağlamda Matbûât ve İstihbarat Müdüriyeti Ümumiyesi tarafından yayımlanan ve aynı zamanda resmi bir yayın organı olan Ayın Tarihi dergisi dönemin iç ve dış gelişmelerini bütün ayrıntılarıyla sütunlarına taşımayı başarmıştır. Ayın Tarihi dergisinin Eylül 1923'te yayımlanan ilk sayısında da belirtildiği gibi derginin çıkarılış amacı; yurtiçi ve yurtdışında gelişen siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeleri okuyucuyla paylaşmaktır. Derginin özellikle yabancı basından haberleri tercüme ettirip aktarması; üzerinde

²¹Sadri Ertem adı geçen yazısı Öncelikle Cumhuriyet Gazetesi'nin 19 Temmuz 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²²Sadri Ertem, “*Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Hakkında*”, *Ayın Tarihi*, S.116, (Temmuz-1943), s. 50.; A. Çelik, “*II. Dünya Savaşı'nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar*”, s.318.

²³Dilara N. Koçer, “*Türkiye'de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması: Matbuaat İdaresinden İletişim Başkanlığı'na*”, s.93-95.

çalışılacak konu hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olma imkânı sunmuştur. Yerel basından da önemli başlıkları sütunlarına taşıyan Ayın Tarihi dergisinin II. Dünya Savaşı ile ilgili kapsamlı bir koleksiyon oluşturduğu görülmektedir. Kronolojik olarak bilgi veren dergi, savaşın iç ve dış politik gündeme yönelik etkilerini geniş bir yelpazede kamuoyuna sunmuştur.²⁴

Dergi, özellikle savaşın baş aktörleri olan Almanya, İngiltere, Fransa ve Sovyet Rusya ile ilgili geniş bir koleksiyon oluşturmuştur. Aynı zamanda bu süreçte Türkiye'nin izlediği dış politika esaslarını önemle vurgulamış, Türkiye ile ilgili yer verdiği haber ve yazıların, dönem itibarıyla çıkarılan kanunları destekler mahiyette olduğu gözlemlenmiştir. Ayın Tarihi dergisinde, özellikle hükümet tarafından savaşın ekonomik etkilerine çözüm olarak getirilen vergi uygulamaları “*vatani bir görev*” olarak nitelendirilmiştir. Bu süreçte dergide yayımlanan yazılardan bazılarının dönem itibarıyla mecliste yer alan mebuslar tarafından kaleme alınması, derginin içerik külliyyatını şekillendirmiştir.²⁵

²⁴ İsmail Eyyupoğlu, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, s.4,5.

²⁵ İsmail Eyyupoğlu, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, s.2,3.

I. BÖLÜM

AYIN TARİHİ DERGİSİ

A- DERGİNİN GENEL TANITIMI

Tarih, yaşanan olayları neden ve sonuç ilişkisi dâhilinde yer ve zaman göstererek belgeler ışığında objektif olarak inceleyen ve aktaran bir bilim dalıdır. Tarihi olaylar incelenirken kullanılan kaynaklardan biri de süreli yayınlardır. Bu kategori Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi'nin incelenmesi bakımından oldukça büyük bir öneme sahip olmuştur. Özellikle basının toplum üzerindeki etkisi ve kamuoyu oluşturma çabaları göz önüne alınırsa, süreli yayınlar kategorisi içerisinde yer alan dergilerin dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik olaylara ışık tutma noktasında önemli bilgiler içerdiği görülmektedir.

Süreli yayınlar içerisinde yer alan bu dergilerden resmi bir yayın olma özelliği taşıyan Ayın Tarihi dergisi ise dönemin iç ve dış gelişmelerinin dökümünü/derlemesini yapması ve özellikle dış politika konularında yer verdiği kayıtlarla Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi araştırmaları için başvurulması gereken önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Ayın Tarihi dergisi yayın hayatına Eylül 1923'te başlamış ve Dâhilîye Vekâletine bağlı Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından yayımlanmıştır. Bu dönem Matbuat Umum Müdürlüğü Başkanlığı'nda ise Zekeriya Sertel bulunmuştur. Ayın Tarihi dergisini yayımlamaya başlayan Sertel, bu bağlamdaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:²⁶

“Matbuat Umum Müdürlüğü savaş koşulları içinde kurulup çalıştığı için, pek ilkel bir durumdaydı. Sadece basını izliyor, mebuslar için dış basın-yayınlarından çeviriler yaparak arada sırada küçük bültenler çıkarıyordu. “Anadolu Ajansı” da bu müdürlüğe bağlıydı. Fakat o ajans olmaktan başka her şeydi. İlk iş olarak uzun süre dünyadan uzak kalan mebuslara, devlet adamlarına, memleket dışında olup bitenleri ve Türkiye ile ilgili sorunlar konusunda yabancı basının neler yazdığını duyurmak gerekiyordu. Ankara'dakiler, pek karanlıkta yaşıyorlardı. Dünya'da olup bitenleri izleyenler pek azdı. Oysa Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra basının Türkiye ile ilgili yayınlar önem kazanmıştı. Bu amaçla Matbuat Umum Müdürlüğü yayını olarak “Ayın Tarihi” adında zengin bir dergi çıkardım. Bu aylık dergi bir ayda memlekette ve

²⁶ İsmail Eyyupoğlu, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, s.23.

dışarda olup bitenleri ve dünya basınıni veriyordu. Bu dergi benden sonra biraz daha zenginleştirildi ve bir belgeler derlemesi biçimini aldı.”

56. Sayıya kadar Osmanlıca yayımlanan dergi 1928’de gerçekleşen Harf İnkılabı ile birlikte 57. Sayıdan itibaren Latin Alfabesi ile çıkmaya başlamıştır. 1931 yılına gelindiğinde toplamda 25 cilt ve 85 sayı çıkmıştır.²⁷

1931’de Matbuat Umum Müdürlüğü’nün kapatılmasından dolayı dergi basımına ara verilmiştir Dergi, basıma ara verdiği haberini ise Nisan 1931’de yayımlanan son sayısında:²⁸

“Ayn Tarihi bu sayıdan itibaren neşriyatını mecburen tatil ediyor. Bu haberi sevgili okuyucularına verirken mecmuamız sekiz yıldan beri memleket irfanına etmiş olduğu naçiz hizmetlerle müftehirdir. Ayn Tarihi 1339 Eylülünde teessüs etmiş ve bugüne kadar fasılasız çıkan sayıları ile sekiz yıllık cihan vukuatının mükemmel bir ansiklopedisi olmuştur. Bu müddet zarfında onu takdir ve teşvik eden sevgili okuyucularımıza derin şükranlarımızı sunarız.” şeklinde açıklama yaparak duyurmuş ve derginin aynı zamanda ansiklopedi niteliği taşıdığı da vurgulanmıştır.

1933’te yeniden Dâhilîye Vekâleti’ne bağlı olarak kurulan Matbuat ve İstihbârât Müdüriyet-i Umumiyesi Vedat Nedim Tör’ün²⁹ Başkanlığı’nda yayım hayatına devam etmiştir.

Ayn Tarihi dergisi, 1 Ocak 1934 tarihinden itibaren, yeniden numaralandırılarak Dâhilîye Vekâlet’ine bağlı Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından basılmıştır. Derginin basımına bir ay sonra İçişleri Bakanlığı Basın Genel Direktörlüğü ve Başkanlık Basın-Yayım ve Turizm Genel Müdürlüğü tarafından devam edilmiştir. Dergi, 1923-1931 yıllarından farklı olarak *“Ayn Kültür Hareketleri”* başlığını da ekleyerek çeşitli gazete ve dergilerden Türkiye’de edebiyat, sanat ve fen alanlarındaki konular ile ilgili haber ve yazılara yer vermiştir.³⁰

²⁷Bünyamin Kocaoğlu, *“Ayn Tarihi Mecmuası İndeksi”*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XVIII/53, (Temmuz-2002), s.634.

²⁸ *“Ayn Tarihi”*, Ankara, XXV/84-85, (Mart-Nisan-1931), s.7638. (Bkz. Ek: I.)

²⁹Vedat Nedim Tör: 1897’de İstanbul’da doğmuştur. 1916’da Galatasaray Sultanisini bitiren Tör, Yüksek Öğrenimini Berlin’de tamamlamıştır. 1922’de yurtdışından dönüşmüş ve çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1929-1933 tarihlerinde Ticaret Bakanlığına bağlı Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Merkez Müdürlüğü 1933-1937 tarihlerinde ise Matbuat Umumu Müdürlüğü yapmıştır. 1940-1944 tarihleri arasında Turizm Müdürlüğü’nü üstlenmiştir. 1944 tarihinde İstanbul Yapı Kredi Bankası Kültür İşler Müdürlüğü’nü üstlenen Tör, 1933-34 tarihleri arası “Kadro”, 1943-45 tarihleri arasında da “Hep Bu Topraktan” dergilerinde makale ve fıkra yazarlığı yapmıştır. Yazmaya devam eden Tör, ünlü bir piyes yazarıdır.” (Hazırlayan: Behçet Necatigil, *Edabiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul, Eylül, 1968, s.281,282)

³⁰B. Kocaoğlu, *“Ayn Tarihi Mecmuası İndeksi”*, s.636-637., Orhan Koloğlu, *“Önsöz” Ayn Tarihi*, Ankara, (Ekim-Kasım-Aralık-1978), s.1

Ayın Tarihi dergisi 1934'te yeniden yayımlanmasının amacını şu şekilde duyurmuştur:³¹

“Matbuat Umum Müdürlüğü, 86 numaralı son sayısı Mayıs 1931 tarihinde çıkan ve iyi hatırası hala yaşayan “Ayın Tarihi” ni yeniden neşre başlamakla güzel bir an'aneyi devam ettirmiş oluyor. Ayın Tarihi bu yeni şekilde, muhteviyat planındaki sıraya göre cihanın siyasi hadiselerini ve kültür hareketlerini objektif bir tarzda takibe çalışacaktır. Belli başlı mühim hadiselerin kısa haberlerini tarihleri ile beraber “Takvim” de bulmak kabil olacağı gibi “Vesikalar” kısmında hadiselerle ait vesikalar, “Akisler” kısmında da hadiseler hakkında memleket ve cihan matbuatındaki akisler verilecektir. Kültür hareketleri kısmında aktüel fikir, sanat ve fen cereyanları etrafındaki belli başlı neşriyatı takibe çalışacağız. Ayın Tarihi'ni ideale yaklaştırmak gayemizdir.”

Matbuat Umum Müdürlüğü, 1921-1935 yılları arasında dönemin siyasi, sosyal problemlerini halka duyurma noktasında önemli bir yere sahip olan Ayın Tarihi dergisinin kadrosu ve mali durumu göz önüne alarak dergi basımı için “Yeni Gün” matbaası ile anlaşmıştır. Dergi kadrosunun güçlendirilmesi noktasında 100 lira karşılığında memur alımı yapılacağı kararlaştırılmış, açılan kadronun ilk sahibi, “İtalyanca Mütercimliğine Maarif Vekâleti Halk Terbiyesi Müdürü Refet Necdet Bey” olmuştur. Matbuat Umum Müdürlüğü 1934-1939 yılları arasında da Ayın Tarihi dergisinin kadrosu ve mali durumunu güçlendirmek için çaba sarf etmiştir. Söz konusu yıllar içerisinde derginin basım ve cilt işlemleri mali desteğinin devlet tarafından karşılanacağı kararı alınmıştır. Derginin kadrosunun güçlendirilmeye devam edileceği de Bakanlar Kurulu kararlarından çıkmıştır.³²

1939 yılında çıkan II. Dünya Savaşı'nın pek çok ülkeyi etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemesi ve bütçenin büyük bir bölümünün savunmaya ayrılması Ayın Tarihi dergisinin çıkarılmasında yaşanan mali destek problemini tekrar gündeme getirmiştir. Bu konuda İsmail Eyyupoğlu şunları kaydetmiştir:³³

“İlgili devlet bakanlıklarının incelemeleri sonucunda 1940'ı kapsayan bir yıllık süreçte, yani on iki sayılık, “Ayın Tarihi” dergisi için belirlenen şartların beklentileri karşılaması üzerine ihaleye çıkıldı. Kapalı zarfla yapılan eksiltmede ortaya çıkan rakam 24 lira 45 kuruş idi. Bu rakam ihale komisyonu tarafından yüksek kabul edildi. İhaleyi

³¹ Semih Yalçın, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kaynakları**, Ankara, Ağustos, 2004, s.129,130.

³² İ. Eyyupoğlu, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, s.32-43.

³³ İ. Eyyupoğlu, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, s.48.

kazanan kurum ile bu defa pazarlık usulüne geçildi. Rakam 16 lira 97 kuruşa çekildi. Yapılan ihalenin kabul görmesi için Dâhiliye ve Maliye Vekillerinin 7 Aralık 1939 da Başbakanlığa gönderdikleri raporlar üzerine Bakanlar Kurulu 14 Aralık 1939'da ihalenin onaylamasına yönelik Bakanlar Kurulu Kararnamesini yayınladı.”

1934'te tekrar yayım hayatına başlayan dergi 1957'ye kadar basıma devam edebilmiştir. Bu süre zarfında dergi toplam 285 sayı yayımlamıştır. 1957'de tekrar yayım hayatını durduran dergi 1976 yılından itibaren “*Ayın Olayları*” ismi ile yayım hayatına devam etmiştir. 1976'da “*Ayın Olayları*” adı altında yeniden yayımlandığında ayın haberleri toplu bir şekilde günü gününe gruplandırılmadan verilmiştir. Toplu şekilde yayımlanan bu haber ve yazılar Ayın Tarihi dergisinin planı dışında yani “Dışarda”, “İçerde”, “Ayın Kültür Hareketleri” gibi ana başlıklara tabi tutulmadan düz bir şekilde günü gününe kaydedilmiştir. Eylül 1978'den itibaren yeniden “*Ayın Tarihi*” ismiyle basıma devam etmiştir.³⁴

Ayın Tarihi dergisi yayınlanmaya başlandığı günden itibaren bazı aksaklıklarla günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Derginin 1976'dan günümüze kadar olan sayıları ise Basın-Yayım ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nce yayınlanmaktadır.³⁵

³⁴Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Türk Basın Tarihi*, Ankara, Mart, 2001, s.31.; “*Ayın Tarihi*”, **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, II, s.(Bkz. Ek: II)

³⁵Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kaynakları*, s.131.

B-AYIN TARİHİ DERGİSİ'NİN İÇERİK VE ŞEKİL BAKIMINDAN İNCELENMESİ

1- Derginin İçerik Özellikleri

1923'te yayın hayatına başlayan Ayın Tarihi dergisi yayınlanma amacını ilk sayısında şu şekilde belirtmiştir:³⁶

“Bu sene Eylül'den itibaren her ay nihayetinde Matbuat İstihbarat Müdüriyeti Umumiyyesi Ayın Tarihi unvanı altında bir mecmua neşrediyoruz. Bu mecmuanın neşrinden maksad memleket dahilinde ve haricinde cereyan eden siyasi, ictimai ve iktisadi hadisatı ta'kid ve her ay nihayetinde bu vak'ayı tarihi bir vesika halinde ilan etmektir. Bu suretle dünyanın herhangi bir tarafında hadis olacak mühim vak'aları beyne'l- milel vuku'a gelen siyasi ihtilafları veya ittifak ve itilafları, medeniyetin siyasi ve ictimai muvazenesindeki temevvücatı ecnebi matbuatından muntazam ta'kibe imkan bulamayan zevat mezkur vak'ayı Ayın Tarihi'nde toplu bir halde görebileceklerdir. Memeleketimiz dahilinde cereyan edecek olan vak'ayı ictimai ve iktisadi hareketlere dair resmi ve gayri resmi vesikalarda ehemmiyetlerine göre ya aynen ve-yahut makal ve halas halinde mecmua derç edilecektir.”

Söz konusu yazıdan da anlaşılacağı üzere dergide; memleketin içinde ve dışında meydana gelen olaylar ekonomik, siyasi ve sosyal değerler açısından incelenip aylık olarak neşredilecektir. Aylık yayımlanan resmi bir dergi olan Ayın Tarihi, olayları günü gününe kaydetmesinin yanı sıra farklı başlıklar altında Türk basınında ve yabancı basında yayımlanan yazılara yer vermesi kaynak oluşturma bakımından büyük önem taşımıştır. Aynı zamanda içeriği incelendiğinde, derginin hem yerli hem yabancı kaynaklar ile dönemin önemli olayları hakkında okuyucuyu bilgilendirme amacı taşıdığı da görülmektedir.

Dergi, dönem itibarıyla yaşanan önemli olayların çeşitli gazetelere yansımış haber başlıkları ve makalelerinden bazılarının derlenmesiyle oluşturulmuştur. Seçilen haberler dönem itibarıyla en çok üzerinde konuşulan ve en çok vurgulanan olaylar ile ilgili yazılar olmuş, ayrıca dönemin siyasi, sosyal ve ekonomi meseleleri pek çok yazarın kaleminden aktarılmıştır.

Derginin genel anlamda iç politikadan ziyade dış politika meseleleri üzerinde durduğu da görülmektedir. Bu bakımdan Ayın Tarihi dergisi dış politika çalışmaları için vazgeçilmez bir kaynak olmuştur.

³⁶ “**Ayın Tarihi**”, Ankara, S.1, (Eylül-1923), s.1. (Bkz. Ek: III.)

Derginin Cumhuriyet'in ilanından bir ay önce yayımlandığı gibi Ekim sayısında ilk olarak “*Cumhuriyet'in İlanı: Türkiye Cumhuriyeti nasıl doğdu? Tarihi celseler, nutuklar, vesikalar*” gibi başlıklara yer verdiği görülmektedir. Bu bağlamda dergide, Türkiye Tarihi açısından önemli olan belirli gün ve haftalar ile ilgili haber ve yazıların kaydedildiği görülmektedir. Derginin incelenen sayılarında eksiksiz bir şekilde Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, Cumhuriyet Bayramı gibi önemli başlıklara yer verildiği tespit edilmiştir.

Daha önce de değinildiği gibi her ay bir sayı yayımlayan dergi, ele alınan konu kapsamındaki yıllar içerisinde (1939-1945) toplam 72 sayı yayımlamıştır. Dergideki sayfa sayıları standart bir görünüm kazanmamıştır. Her sayı farklı bir sayfa sayısı barındırmıştır.

2- Derginin Şekilsel Özellikleri

Eylül 1923'te çıkarılmaya başlanan Ayın Tarihi dergisinin kapağı bu dönemde Osmanlıca yazılmış olup, sade bir tasarım tercih edilmiştir. Derginin kapağında büyük harfler ile “Ayın Tarihi” adı ortalanarak yerleştirilmiş ve etrafı Hat Sanatı ile süslenmiştir. Süsleme çemberi içerisine yerleştirilen dünya figürü ise derginin dünya üzerinde olup biten birçok olayı aktardığının habercisiymiş gibi dergiye ayrı bir hava katmıştır. Dergi, yayımladığı 54. Sayısında “Ayın Tarihi” ismini Osmanlıca yazı yerine Latin Alfabesi ile yazılması ve devamının Osmanlıca yazı ile tamamlaması bir iki sayı öncesinden Harf İnkılabı'na dikkat çekmiştir.³⁷ Derginin kapağı Harf İnkılabı'ndan sonra yeni Türk alfabesiyle yazılmaya başlanmıştır. Yeni yayımlanan dergi kapağı içinde sade bir tasarım tercih edilmiştir. Osmanlıca yayımlanan dergi kapağından farklı olarak herhangi bir süsleme yapılmadan derginin adı yayımlandığı yıl, ay ve derdinin sayısı düz bir şekilde aktarılmıştır.³⁸ Tez konusu kapsamında ele alına 1939-1945 yıllarını kapsayan Ayın Tarihi dergisinin kapak görünümü içinde sade bir tasarım tercih edilip; Ayın Tarihi adı ortalanara yazıldıktan sonra dergisini yayımlanan sayısı ve yılı kapak üzerine yerleştirilmiştir.

Derginin içerik kısmında ana başlıklar için büyük puntolar, alt başlıklar için daha küçük puntolar tercih edilmiştir. Bu şekilde başlıklar arasındaki fark ve vurgu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.³⁹

³⁷ Bkz. Ek: IV

³⁸ Bkz. Ek: V

³⁹ Bkz. Ek: VI, VII.

1923-1931 yılları arasında dergi cilt ve sayı olarak yayımlanmıştır. Bu tarih aralığında 25 cilt 86 sayı çıkmıştır. Fakat bu ciltteki sayılar arasında bir eşitlik söz konusu değildir. Bir cilde 3 sayı varken bir diğerinde 4-5 sayı şeklinde düzenlenmiştir. 1934'e kadar dergi cilt ve sayı sistemini kullanmışken 1934 ve 1957 arasında ise sadece sayı sistemi tercih edilmiştir. Bu yıllar içerisinde derginin şeklinde de değişiklikler görülmüştür. Dergi, konu başlıklarını “*Ayın Siyaseti ve İktisadiyatı*” ve “*Ayın Kültür Hareketleri*” olarak iki bölüme ayırarak “*Ayın Siyaseti ve İktisadiyatı*” başlığını da “*İçerde*” ve “*Dışarda*” olmak kaydıyla iki alt başlık şeklinde düzenlemiştir. Ancak derginin konu kapsamında ele alınan 1939-1945 yılları arasındaki bazı sayılarında “*Ayın Kültür Hareketleri*” bölümüne rastlanmamıştır. Verilen ana başlıklar içerisinde dış politika, iç politika, bilim ve sanat ile ilgili önemli haber başlıkları ve makaleler barındırmıştır. Konu kapsamında ele alınan yıllar içerisinde dergide herhangi bir Fotoğrafa rastlanmamış, bununla beraber derginin yayımlanmaya başlandığı ilk yıllarda bazı fotoğraflar kullanıldığı da tespit edilmiştir.⁴⁰

C- DERGİNİN YAZAR KADROSU

Tez konusu kapsamında ele alınan yıllar içerisinde Ayın Tarihi dergisi, okuyucusunu “*Akisler*” başlığı altında birçok yazarla buluşturmuştur. Dergide yabancı basından aktarılan yazı ve haberlere de yer verilmiştir. Bu bağlamda özellikle yabancı basından alınan haber ve yazıların tercümesi için özel bir kadro oluşturulup; Almanca mütercimliği için 210 lira karşılığında Adana Türk Sözü gazetesi müdürlüğü'nde bulunan Şekip Beriker, Macarca mütercimliği için 170 lira karşılığında Zahir Törümküney ve Fransızca mütercimliği için 100 lira karşılığında Galatasaray Lisesi mezunu Özer Tevüsün ve Necda Özdil görevlendirilmiştir.⁴¹

Matbuat Umum Müdürlüğü, derginin şekillenmesi konusunda kendi içerisinde çeşitli birimlere ayrılarak⁴² görevlendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda dergide yer alan haberlerin ve yazıların seçiminde rol oynayan birimlerden; Etüt Heyeti'nin görevleri şu şekilde kaydedilmiştir:⁴³

⁴⁰Bkz. Ek: VIII.

⁴¹**Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 080.18.01.02.92.73.20

⁴²Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kendi içerisinde ayrıldığı birimler şunlardır: Büro Müdürlüğü, Etüt Heyeti, Hukuk Müşavirliği, Fen Heyeti, Teftiş Heyeti, İç Yayın Dairesi, Dış Yayın Dairesi, Radyo Dairesi, Turizm Dairesi, Basım ve Dağıtım Dairesi, Zat İşleri ve Muamelet Müdürlüğü, Levâzım Müdürlüğü, Evrak ve İstatistik Müdürlüğü, Mıntıka Müdürlükleri, Basın Ateşelikleri (**Resmî Gazete**, S.5462, (28 Temmuz 1943), s. 5561.

⁴³**Resmî Gazete**, S.5462, (28 Temmuz 1943), s. 5562.

“Umum Müdürlüğün basın, yayın, telkin ve tûrizm sahalarındaki çalışmalarının maksatlı ve ahenkli bir şekilde yürütülmesini sağlamak ve bu çalışmaların verimlerini ölçmek, bir yandan da memleket içinde ve dışında milli menfaatlerimize karşı yönetilen faaliyetleri karşılamak üzere araştırmalar yapar. Bu sayılan maksatların temini için, yerli ve yabancı ilim fen ve sanat teşşekküllerinden ve bu sahalarda tanınmış kişilerden istifade edilir. Etüt Heyeti, Umum Müdürlük işlerini ilgilendiren vesikaların toplanması ve bunlardan kurulacak arşivin idaresiyle mükelleftir. Umum Müdürlüğün işleri arasında bulunan mevzular üzerinde Milletlerarası anlaşmalar ve münasebetler hakkındaki mukareratı ve diğer memleketlerin bu sahaya giren mevzuatını takip ve tetkit eylemek”

Kurum, iç yayın ve dış yayın görevlerini ise şu şekilde vermiştir:⁴⁴

“İç yayın-dış yayın ve basını takip etmek, basın ve yayın hareketlerinden vekâletlerle Devlet daire, müessese ve teşekküllerini ilgilendirenlerini bunların bilgilerine ulaştırmak, basın ve yayın mensublarına ait mesleki sicilleri kurmak ve işlemek”

Derginin dağıtım noktasında basım ve dağıtım birimi kurularak vazifeleri şu şekilde belirtilmiştir:⁴⁵

“Esasları ve malzemesi Umum Müdürlüğün ilgili dairelerince veya doğrudan doğruya bu dairece hazırlanmış olan kitap, mecmua, bröşür, bülten, film, fotoğraf, ve plâk gibi her türlü yayın vasıtalarını basmak, çekmek ve yaymak”

II. Dünya Savaşı’nın zorlu dönemi olan 1944’te ise Basın Ataşelikleri ortaya çıkarılmıştır. Kurum, basın ataeşelikleri için özel bir kadro oluşturmuş ve bu ataeşeliklere yazar alım şartlarını şu şekilde açıklamıştır:⁴⁶

“Basın ateşeliğine veya muavinliğine tayin edebilmek için siyasi ve içtimaî ilimler alanında yüksek tahsil yapmış olamk, gideceği memleketin dilini bilmek, ve Başvekâlet Matbuat Umum Müdürlüğü’nde veya Basın veya Yayın Umum Müdürlüğü teşkilatında en az iki yıl çalışmış bulunmak lazımdır.”

Bu kapsamda yine Matbuat Umum Müdürlüğü’nce Bern Basın Ataşeliği’ne Ali Naci Karacan, Moskova Ataşeliği’ne Talat Tezel ve Londra Ataşeliği’ne Nuri Eren atanmıştır.⁴⁷

⁴⁴ Resmi Gazete, S.5462, (28 Temmuz 1943), s. 5562.

⁴⁵ Resmi Gazete, S.5462, (28 Temmuz 1943), s. 5562.

⁴⁶ Resmi Gazete, S.5462, (28 Temmuz 1943), s. 5564.

⁴⁷ İ. Eyyupoğlu, *Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)*, s.60.

II. Dünya Savaşı Dönemi'nde Türk basınının hükümet tarafından kontrol altında tutulması⁴⁸ ve savaş süresince iktidar politikalarına ters düşen yayın organlarının kapatılması, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün söz konusu dergide yayınlayacağı haber ve yazı akışında kolaylaştırmıştır.⁴⁹ Dergide yer verilen haber ve yazılar öncelikle çeşitli gazelerde yayımlanmıştır. Yayımlanan bu haberler yukarıda da belirtildiği gibi Matbuat Umum Müdürlüğü memurları tarafınca dönem itibarıyla iç basında ve dış basında en çok konuşulan konuların seçilip aktarılmasıyla oluşmuştur. Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisinin basın derlemesi ile oluşturulduğundan bahsedilebilir. Seçilen yazarlar doğrudan Matbuat Umum Müdürlüğü kadrosunda olmayıp; çeşitli gazetelerde yayımlanan haber ve yazıları, kurum bünyesinde çalışan memurlar tarafından belirlenip dergiye aktarılmıştır. Bu bağlamda yazarların dergi ile ilişkileri doğrudan olmadığı gibi gazetecilik meslekleri ile ilgili bilgiler yapılan biyografik tanımlamalarda eklenmiştir. Dergi içerisinde yer alan haber ve yazılar tansif edilirken; söz konusu yazarlar hükümet politikası ile örtüşen yazılar yazdıkları tesbit edilmiştir. Çalışmamıza esas teşkil eden yıllar içerisinde dergide “Akisler” başlığı altında yazıları yayımlanan yazarlar ise şunlardır:

1- Falih Rıfkı Atay

1893'te İstanbul'da doğan Falih Rıfkı Atay'ın annesi Cemile Hanım babası Hoca Hilmi Efendidir. İlkokulu Sıbyan Mektebi'nde bitiren Atay, eğitim hayatına Rehber-i Tahsil Rüştîyesi'nde devam etmiştir. Tarih derslerine özel bir ilgisi olan Atay, Rüştîye eğitiminden sonra Mercan İdadisi'ne başlamıştır. Mercan İdadisi'nde bulunduğu yıllarda edebiyat alanına da merak salmış küçük çapta manzumeler ve nesirler kaleme almaya başlamıştır. II. Meşrutiyet ilan edildiği sırada bulunduğu idadının son sınıf öğrencisi olan Atay, bu sıralarda siyasete de merak salmaya başlamıştır. Bu yıllarda Atay'ın İttihatçı liderlerin batılılaşma fikirlerini desteklediği de gözlemlenmiştir. “Kenar-ı Kabrinde” başlığıyla yazdığı ilk şiirini de bu yıllarda yayımlamıştır. Atay, idadi eğitiminden sonra da Darülfünun'un Ülûm-ı Edebiyye okulunda yükseköğretim eğitime başlamıştır. Bu yıllar içerisinde toplumsal sorunlara dayalı yazılar yazıp “Tecelli Dergisi'nde” yayımlayan Atay, Türkçülük görüşüne mesafeli durmuş, Balkan Savaşları'ndan sonra fikir değişikliği yaşamış ve gazetecilik

⁴⁸II. Dünya Savaşı Dönemi'nde Ulusal çapta yayın yapan gazeteler şunlardır: “Cumhuriyet, Ulus, Tan, Yeni Sabah, Akşam, Son Posta, Vatan, Tasvir-i Efkâr, Son Telgraf, İkdam, Vakıf” (A. Çelik, “II. Dünya Savaşı'nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, s.319.

⁴⁹A. Çelik, “II. Dünya Savaşı'nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, s.319.

hayatına da bu dönem de başlamıştır.⁵⁰ Bu bağlamda yayımladığı ilkyazı ise “*Milli Dert*” başlığı altında “*Tanin*” gazetesinde yerini bulmuştur. “*Tanin*” gazetesinin İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne olan yakınlığı bu dönem içerisinde Atay’ın İttihat ve Terakki Grubu’na yakınlaşmasını sağlamıştır. Memurluk hayatına Sadâret Mektebî Kalemî’nde başlayan Atay, kısa bir süre sonra Dâhîliye Nezâreti’ne geçmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında askerlik hayatına atılan Atay, Darülfünun eğitimini bırakmak zorunda kalmıştır. 1918 tarihinde Edebiyat Öğretmenliğine başlamış kısa bir süre sonra istifa etmiş ve “*Akşam*” gazetesinde yazılar yayımlamaya başlamıştır. Milli Mücadele tarftarı olan Atay, ideolojisini gazetede yazdığı yazılara da aktarmasına rağmen aksi iddia edilip Nemrut Mustafa Divan-ı Harbi’nde (Osmanlı İmparatorluğu askeri mahkemesi) yargılanmasına sebep oldu. Ancak II. İnönü Muharebesi’nin olumlu sonuçlanmasının ardından serbest bırakıldı.⁵¹ Atay, savunmasında, Anadolu’da vatan müdafaasına uğraşanlardan başka hiç kimsenin tarafı olmadığı gibi kanunsuzlukları, cinayet ve zulümleri teşvik edecek bir insan olmadığını da beyan etmiştir.⁵²

Serbest bırakıldıktan sonra “*Akşam*” gazetesinde yazmaya devam etmiştir. Milli Mücadeleyi desteklemeye de devam eden Atay, İzmir’in Yunan ordusundan temizlenmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş ve bizzat Paşanın isteğiyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne üye yapılmıştır. Atay, 1923 tarihinde Bolu Milletvekili olarak Meclise girmiştir.⁵³

1924 tarihinde Mustafa Kemal Paşa’nın isteği üzerine “*Akşam*” gazetesinde yazmayı bırakan Atay, “*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesinin başyazarlığını yapmıştır. 1934’ten sonra Atay’ın “*Ulus*” gazetesinin başyazarlığına geçerek yazılarına devam etmiştir. Atay, II. Dünya Savaşı yıllarında İsmet İnönü’nün yakın arkadaşı olarak, İnönü’nün dış politikasını destekler mahiyette yazılar yazıp, kamuoyu oluşturmaya çabalamıştır. 1947’de “*Ulus*” gazetesinde yazmayı bırakan Atay, 1950’de “*Dünya*” gazetesi üzerinden Demokrat Parti’ye karşı muhalefetini öldüğü yıl olan 1971’e kadar devam ettirmiştir.⁵⁴

⁵⁰Funda Selçuk Şirin, “Bir Gazeteci ve Aydın Olarak Falih Rifki Atay”, **Vakanüvis Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, S.2, (2017), s.249-253.

⁵¹Veysel Çolaker, “Falih Rifki Atay’ın Tek Parti ve Çok Partili Dönemde Demokrasiye Bakışı”, **Belgi Dergisi**, S.9, (2015), s.1252-1253.

⁵²F. S. Şirin, “Bir Gazeteci ve Aydın Olarak Falih Rifki Atay”, s.255.

⁵³V. Çolaker, “Falih Rifki Atay’ın Tek Parti ve Çok Partili Dönemde Demokrasiye Bakışı”, s.1253.

⁵⁴V. Çolaker, “Falih Rifki Atay’ın Tek Parti ve Çok Partili Dönemde Demokrasiye Bakışı”, s.1253.

2- Mehmet Zekeriya Sertel

1890'da Selanik'te doğan Zekeriya Sertel ilkokul öğrenimini de burada tamamlamıştır. Ortaöğrenimini Edirne'de tamamlayan Sertel, eğitim hayatına Edirne İdadisi'nde devam etmiştir. Edirne İdadisi'nden sonra Selanik İdadisi'ne geçen Sertel, 1908'de Selanik Hukuk Fakültesi'ne başlamıştır. Selanik'ten İstanbul'a taşınmış ve bir süre “*Tasvir*” gazetesinde çalışmıştır. Eğitim hayatına İstanbul'da devam ederek İstanbul Darülfünun'da hukuk öğrenimini tamamlamıştır. 1913'de yurt dışına sosyoloji eğitimi için gitmiş, 1915'de yurda geri dönmüştür. Yurda döndükten sonra Sabiha Sertel ile evlenen Zekeriya Sertel, iki yıl Muhacirin Umum Müdürlüğü'nde çalışmıştır. Sertel, iki yıl sonra “*Yeni Ses*” isminde bir gazete çıkarmıştır. Ancak daha sonra “*gizli bir İhtilal örgütü kurmayı planladığı gerekçesiyle*” tutuklanmıştır. Kısa süren bu tutukluluğun ardından “*Büyük Mecmua*” dergisini çıkarmıştır.⁵⁵

Ailesi ile birlikte ABD'ye giden Sertel, 1920'de burada gazetecilik eğitimine başlamıştır. Serteller ailesi, 1923'te yurda geri dönmüş ve bu dönemde Zekeriya Sertel Matbuat Umum Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Sertel, görevlendirildikten sonra kurumun çokta aktif olmadığını gözlemlemiştir. Bu dönemde Sertel'in karşılaştığı bir diğer sorun Milletvekilleri ve bürokratların dış dünya ile ilgili yaşanan problemlerden bihaber olmalarıydı. Sertel, Sorunu gidermek için “*Ayın Tarihi Mecmuası*” adında bir dergi çıkarmıştır. Sertel'in bu dergiyi çıkarmaktaki amacı yurt içinde ve yurt dışında, dünyada gelişen olayların Devletin her kademesinde bulunan kişilere ulaştırmaktı. Aynı zamanda Matbuat Umum Müdürlüğü'nde bulunduğu süre zarfında Anadolu Ajansının diğer ajanslar ile bağlantısının kurulması Sertel'in kurum bünyesinde yaptığı önemli bir adım olmuştur. Zekeriya Sertel'in kurumdan ayrılması ise İstanbul basının yaydığı Hükümetin basına sansür getireceği iddiasıyla başlamıştır. Sertel, bu iddianın gerçeklik payı olmadığına dair yazılar yayımlamıştır. Sertel'in bu yaklaşımı Hükümet tarafından desteklenmemiştir. Hükümete, sansürün olduğu yerde çalışmayacağını bildiren Sertel görevinden istifa etmiştir.⁵⁶ Kısa bir süre sonra bu görevden ayrılan Sertel “*Cumhuriyet*” gazetesini kursa da bunun da ömrü fazla sürmemiştir.⁵⁷ 1930 tarihinde çıkardığı “*Son Posta*” gazetesinde yayımlanan haber sonrasında tekrar tutuklanmıştır.

⁵⁵Ali Ulvi Özdemir, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazeteleri (1939-1945)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S:49, (2012), s. 179-183.

⁵⁶Murat Kılıç, Mehmet Zekeriya Sertel (1890-1980), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Erdal Aydoğan), Erzurum, 2017, s. 105-110.

⁵⁷Emine Bilgehan Türk, **Zekeriya Sertel Dergiciliği** Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ali İhsan Kolcu), Erzurum, 2005, s.1-9.

Kısa süren bu tutuklanmadan sonra 1934'te “*Tan*” gazetesini çıkarmıştır. Sertel, II. Dünya Savaşı Dönemi'nde Türkiye'nin dış politika meseleleri ile ilgili etkin bir rol oynayan “*Tan*” gazetesinde Fransa ve İngiltere ittifakını destekler mahiyette yazılar yazmıştır. 1943 yılından sonra güç dengelerinin değişmesine karşın Türkiye'nin Almanya ile arasına bir set çekmemesi Sertel tarafından eleştirilmiş ve bu eleştiriler daha sonra gazetenin kapanmasına da neden teşkil etmiştir. Savaşın başında Hükümeti destekler nitelikte yazan Sertel, savaşın sonuna doğru tek parti yönetimini eleştirmiş ve Hükümet için “*Polis Devleti*” tabirini kullanmıştır.⁵⁸

1945'de “*Görüşler*” dergisini çıkaran Sabiha Sertel, hükümete karşı sert eleştirilerinden dolayı tepki almış ve Serteller ailesi 1950'de Türkiye'den ayrılmıştır. Sabiha Sertel'in 1968'de Bakü'de hayatını kaybetmesinin ardından Zekeriya Sertel Paris'e geçmiş ardından 1977 yılında Türkiye'ye dönmüştür. Zekeriya Sertel 1980'de hayatını kaybetmiştir.⁵⁹

3- Nadir Nadi

1908'de Fethiye'de doğan Nadir Nadi, kısa bir süre sonra İstanbul'a yerleşmiş ve ilkokulu Nişantaşı'ndaki Yeni Mektep'te tamamlamıştır. Nadi, bu eğitime devam ettiği süre zarfında keman eğitimi de almıştır. Ortaöğretimini ise Galatasaray Lisesi'nde tamamlamıştır.⁶⁰ 1930 tarihinde Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Nadi, Viyana üniversitesi'nde lisans eğitimine başlamıştır. Lisanüstü eğitimini Viyana'da tamamlayan Nadi, daha sonra Ankara Konservatuvarını düzenlemek için geri dönmüştür.⁶¹

Babası Yunu Nadi'nin gazeteci olması münasebetiyle; Nadir Nadi'nin çocukluk yılları gazetecilik mesleği ile iç içe geçmiştir. Eğitim için Viyana'da olduğu 1930'da gazeteye yayımlanması için yazı gönderen Nadi, 1935'te yurda döndükten sonra “*Cumhuriyet*” gazetesinde yazmaya başlamış ve bu sırada mezun olduğu Galatasay Lisesi'nde sosyoloji alanında eğitim vermiştir. Müzik, Edebiyat gibi alanlarla ilgilenen Nadi, 1943'te “Sokakta Gürültü Var” esrini kaleme almıştır. Nadi, yazılarında sade açık bir dil kullanmayı tercih etmiş ve gazetede yazdığı yazılarda da bu dili kullanmıştır.⁶²

⁵⁸A. U. Özdemir, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Serteler ve Tan Gazeteleri (1939-1945)”, s.182,183

⁵⁹Taha Toros Arşivi, “Sabiha Sertel”, Dosya No: 142, s.470.

⁶⁰Şükran Kurdakul, Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, İstanbul, Nisan, 1981, s.347.

⁶¹Filiz Gülsevin, Demokrat Parti Dönemi'nde Nadir Nadi Gazeteciliği, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Leyla Kırkpınar), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2008-2009, s.82,83.

⁶²Filiz Gülsevin, Demokrat Parti Dönemi'nde Nadir Nadi Gazeteciliği, s. 86-88.

1945'te babası Yunus Nadi'nin vefatından sonra “*Cumhuriyet*” gazetesinin başyazarlığına Nadir Nadi getirilmiştir. Nadir Nadi'nin yazılarından dolayı Alman taraftarı⁶³ olduğu iddia edilmiş; fakat Nadi, yazdığı yazıların amacını aşmış olabileceğini ancak Alman taraftarı olmadığını Fransız ve İngiliz yakınlığına kayıtsız şartsız inanılmasına karşı olduğunu belirtmiştir.⁶⁴ Nadi 83 yaşında kalp rahatsızlığından dolayı vefat etmiştir.⁶⁵

4- Ahmet Şükrü Esmer

1893'de Kıbrıs'ta doğan Ahmet Şükrü Esmer, ilkokul eğitimini İngiliz Okulu'nda ortaokul eğitimini Kıbrıs Lisesi'nde tamamlamıştır. Esmer'in babası Mehmet Arif Bey'in gazetecilik mesleğiyle uğraşması Ahmet Şükrü Esmer'in de gazetecilikle ilgilenmesine vesile olmuştur. Esmer, Üniversite eğitimi için yurt dışına çıkmıştır. Columbia Üniversitesi'nde Hukuk Bölümü'nden mezun olmuş, bu alanda kendini geliştirerek lisansüstü ve doktora çalışmalarını da başarıyla tamamlamıştır. Yurtdışında bulunduğu süre zarfında “*Sada-yı Vatan*” adlı bir gazete çıkarmıştır. 1921'de Türkiye'ye dönen Esmer bir süre İngilizce Öğretmenliği yapmıştır. Türkiye'deki gazetecilik hayatına da bu dönemde “*Vakit*” gazetesinde yazdığı yazılarla atılmıştır. Mudanya ve Lozan Konferansı'na gazeteci kimliğiyle katılan Esmer, konferans dönüşünde “*Vatan*” gazetesini çıkarmaya başlamıştır. “*Vatan*” gazetesinden sonra “*Milliyet*” gazetesinin Genel Müdürü olmuş, bu sırada Mülkiye Mektebi'nde Tarih dersleri vermeye başlamıştır. Ardından “*Ulus*” gazetesinde yazmaya başlayan Esmer⁶⁶ 1939'da Milletvekili olarak meclise girmiştir. 1946'da Meclisten ayrılmış; 1949'da Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'ne ataması yapılmıştır.⁶⁷

1950'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim görevlisi olan Esmer, 1961 yılında emekliliğe ayrılmış, 1981 tarihinde hayatını kaybetmiştir.⁶⁸

⁶³Nadir Nadi'nin Alman taraftarı olarak nitelendirilmesini sebep olana yazılar için; 27 Haziran 1941 tarihli “*Cumhuriyet*” gazetesine bkz.

⁶⁴Filiz Gülsevin, Demokrat Parti Dönemi'nde Nadir Nadi Gazeteciliği, s.6,7.

⁶⁵**Taha Toros Arşivi**, “*Nadir Nadi*”, Dosya No:2,3.

⁶⁶Ahmet Şükrü Esmer, Ulus Gazetesi'ndeki yazıları hükümeti destekleyen yazılar olmuştur. Aynı zamanda Esmer Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra onun yerine gelebilecek en uygun kişinin İsmet İnönü olduğunu belirtmiş ve “*İsmet İnönü Atatürk'ün doğal halefidir*” cümlesini kurmuştur. (Işıl Arpacı, Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'in Yaşamı, Yapıtları, Fikirleri, Uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları: Kamu Yönetimi Açısından Bir Araştırma, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan Buran), Malatya, Haziran, 2005, s.105.)

⁶⁷**Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'e Armağan**, Ankara, 1981, s.1.

⁶⁸I, Arpacı, Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'in Yaşamı, Yapıtları, Fikirleri, Uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları: Kamu Yönetimi Açısından Bir Araştırma, s.28.

5- Hüseyin Cahit Yalçın

1875'te Balıkesir'de doğmuştur. İlk ve Ortaöğretimini İstanbul'da tamamlayan Yalçın, 1896'da Mülkiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra Maarif Nezareti'nde çalışmaya başlamıştır. Ardından öğretmenlik mesleğine atanan Yalçın, II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İttihatçılar grubuna yakınlaşmış, 1908'de çıkardığı “*Tanin*” gazetesi ile birlikte gazetecilik hayatına atılmıştır. Aynı dönemde Meclise İstanbul Mebusu olarak giren Yalçın, 1919'da Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Bu dönem ara veren Yalçın, sürgün günlerinden sonra yeniden yazmaya devam etmiştir. Katı eleştirileriyle bilinen Yalçın, İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiş ve daha sonra 1925'te vatana ihanet suçundan müebbet sürgün cezasına çarptırılmıştır. Yalçın'ın uzun sürmeyen bu müebbet sürgün cezası kanun değişikliğiyle birlikte bir yıl içinde son bulmuştur. Çalışmalarına bir süre ara veren Yalçın, çıkardığı “*Fikir Hareketleri (1933-1940)*” dergisiyle yeniden görülmeye başlanmıştır. Atatürk'ün vefatından sonra tekrar siyasi hayata atılan Yalçın, 1939-1954 yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi'nden Çnakırı, Kars ve İstanbul Mebusu olarak Mecliste görev almıştır. Bu süreçte “*Tanin*” ve “*Ulus*” gazetelerinde yazmaya devam eden Yalçın, 1948'den sonra Demokrat Partiye yönelttiği sert eleştirilerden dolayı kısa bir süreliğine tutuklanmıştır. Tutukluluk süresinden sonra 1957 seçimlerinde aday olarak gösterilse de seçimler yapılmadan vefat etmiştir.⁶⁹

6- Asım Us

1884'de Manisa'da doğan Asım Us, orta öğrenimini Beşiktaş Askeri Rüştiyesi'nde, ortaöğrenimini Vefa İdadisi'nde tamaladıktan sonra 1904'te Mülkiye Mektebi'nde girmiştir. 1907'de mezun olan Us, II. Meşrutiyet'in oluşturduğu hareketliliğe dâhil olmamış, tek derdi öğrenciliği olmuştur. Us, bir süre öğretmenlik yapmıştır. Sonraki yıllarda Manisa Kaymakamlığı'nda çalışan Us, bu dönem “*Tanin*” gazetesinde görülmeye başlanmıştır.⁷⁰ “*Tanin*” gazetesinin yurt dışından da takip edilmesi ve trajının yüksek olması nedeniyle Us'un, gazetecilik kişiliği hızlı bir gelişme kattetmiştir. Us'un, gazetecilik anlayışı “*siyasal mizah*” şeklinde tanımlanmakla birlikte yazılarında düşüncüyü ön plana çıkarmıştır. Bu süreçte sağlık problemi yaşayan Us, İsviçre'deki bir yıllık tedavisinden sonra geri dönmüş ve Maliye Bakanlığına Kalem-i Mahsus Mümeyyiz-i (özel kalem) olarak görev yapmıştır. Us, bu görevlerin hepsinden

⁶⁹ Ömer Faruk Huyugüzel, “*Hüseyin Cahit Yalçın*”, **TDV Ansiklopedisi**, s.300.

⁷⁰ **Taha Toros Arşivi**, “*Asım Us*”, Dosya No: 48, s.11. ; Sevgi Satı, Asım Us'un Milletvekilliği Dönemi'nde Yakın Tarihimizin Önemli Olaylarına Bakış (1927-1950), Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erol Yüksel) , Karaman, 2019, s.1-5.

sırasıyla istifa ettikten sonra Ahmet Emin Yalman ile birlikte çıkardığı “*Vakit*” gazetesinde yazmaya başlamıştır. Gazetenin ilk sayısı 1917’de çıkmıştır. 1919 tarihinden sonra gazetenin başyazarlığına Asım Us geçmiştir. Us, gazetede Milli Mücadeleyi destekleyen yazılarla ön plana çıkmıştır.⁷¹

Asım Us’un düşünce yapısı ise Mülkiye Mektebi’nde geçirdiği yıllarda şekillenmiştir. Aynı zamanda dönem itibarıyla bahsi geçen aydınlardan Necmettin Molla, Hüseyin Cahit Yalçın, Tevfik Fikret gibi aydınlardan esinlenmekle birlikte üzerinde en çok etkiyaratan kişi Mustafa Kemal olmuştur. 1927’de siyaset hayatına atılan Us, uzun yıllar siyasetle ilgilenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün inkılâp hareketlerini destekleyen Us’un, bu desteği yazılarına da yansımıştır. Atatürk’ün ölümünden sonra, İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı getirilmesini savunmuştur. II. Dünya Savaşı döneminde de hükümeti destekler nitelikte yazılar yazmaya devam eden Us, 1967 yılında vefat etmiştir.⁷²

7- Sadri Ertem

1899’da İstanbul’da doğmuştur. Ertem, ilkokul eğitimine Mekteb-i İdâdi’nde başlamıştır. 1898’de Askeri Rüştiye’den mezun olan Ertem, 1905’te lise eğitimini tamamlayarak diplomasını almıştır. Lisans eğitimini ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nde tamamlamıştır. Ertem öğretmenlik mesleğine Ankara Sultanisi’nde Edebiyat ve Felsefe Öğretmeni olarak başlamıştır. 1924’ten itibaren Ankara Darulmuallim’de Hukuk ve İktisad derslerinin vermeye başlayan Ertem, bu görevden sonra Kuleli Askeri Lisesi’nde göreve devam etmiştir. Ertem’in 1929 tarihinde Kadıköy Kız Orta Mektebi Tarih-Coğrafya alanlarında öğretmenlik yaptığı kaydedilmiştir. Aynı zamanda Kadıköy Erkek Lisesi’nde de Felsefe alanında eğitim vermiştir. Gazi Terbiye Enstitüsü’nde 6 yıl görev yapan Ertem, bu görevinden sonra politika hayatına atılır ve VI. Dönem Kütahya Mebusu olarak Meclise girmiştir.⁷³

Sadri Ertem Matbuat Umum Müdürlüğü’nde görev aldığına dair bilgiler olmasına rağmen, çalışma alanı hakkında kesin bilgilere yer verilmemiştir. Milli Mücadele’ye destek veren Ertem, bu dönemde İstanbul gazetelerinde yazılar yazmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra yazılarını katı bir dille yazdığı iddiasıyla tutuklanmışsa

⁷¹ Sevgi Satı, Asım Us’un Milletvekilliği Dönemi’nde Yakın Tarihimizin Önemli Olaylarına Bakış (1927-1950), s. 6,7.

⁷² Taha Toros Arşivi, “Asım Us”, Dosya No: 48, s.11. ; Sevgi Satı, Asım Us’un Milletvekilliği Dönemi’nde Yakın Tarihimizin Önemli Olaylarına Bakış (1927-1950), s.1-5.

⁷³ Mustafa Parlak, Sadri Ertem Üzerine Monografik Bir Çalışma (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr Orhan Okay), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1995, s.1-35

da çok geçmeden serbest bırakılmıştır. Ertem, serbest bırakıldıktan sonra “*Vakit*” gazetesinde hükümet politikalarını destekler nitelikte yazılar yazmaya başlamıştır. VII. Milletvekili olarak seçilen Ertem, “*Vakit*”, “*En Son Dakika (Son Dakia)*”, “*Bu akşam*” gazetelerinde yazmaya devam etmiştir. Ertem, yazılarında hükümet politikalarını kamuoyuna empoze etmeyi amaçladığı gibi muhalif yazılara cevap vermeyi de unutmamıştır. 1943 tarihinde vefat etmiştir.⁷⁴

8- Ethem İzzet Benice

1903’te İstanbul’da doğmuştur. İlkokul öğreniminden sonra Çorum’da Rüştîye eğitimi alan Benice, eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul’a dönmüş ve eğitimine Galatasaray Lisesi’nde devam etmiştir. Gazetecilik mesleğine bu yıllarda merak salan Benice’nin ilk gazetecilik deneyimi “*Tarık*” gazetesinde yazdığı köşe yazılarıyla başlar. Milli Mücadele mitinglerine katılan Benice, bu yıllarda siyasete görülmeye başlanmıştır. Benice, gazete ve romanlarında cumhuriyet ideolojisini yaymayı amaçlamıştır. 1930 seçimlerinde Meclise girse de mebusluğun gazetecilik mesleğine engel teşkil ettiğinin düşünüp istifa etmiştir. Benice, “*Vatan*”, “*Son Saat*”, “*Milliyet*”, “*Zaman*”, “*Açıksöz*”, “*İkdam*”, “*Son Telgraf*” ve “*Gece Postası*” gibi çeşitli gazetelerde yazı yazmıştır.⁷⁵ “*Pahitaht*” gzetesinde muhbir olarak çalışan Benice, gazetenin kapatılması sonucu Türkçe öğretmenini olarak eğitim vermeye başalmıştır. Bu sırada “*Tercüma-ı Hakikât*” gezetesinde Milli Mücadele taraftarı olarak yazılar yazan Benice, halkın desteğini almış ve öğretmenlik mesleğinden tamamen ayrılarak gazetecilik mesleğiyle ilgilenmeye başlamıştır. “*Milliyet*” gazetesinin yazı işleri Müdürü olan Benice, bu yıl içerisinde Matbuat Cemiyeti Genel sekreteri olmuştur. Benice’nin bu görevi 1937’te son bulmuştur. Gazetecilik mesleği ile birlikte CHP kadrosu arasındaki çalışmalarını da sürdüren Benice, “*Zaman*” gazetesinin başına geçmiştir. Ancak gazetenin muhafazakâr politikasında yaptığı değişiklikler gazetenin okur kitlesini azaltması sonucunda Benice, “*Açık Söz*” gazetesinde yazmaya başlamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi bir çok gazetede yazan Benice, mesleğinin son yılı olan 1966 tarihinde Basın Birliği Başkanlığına atanmıştır. 1930’da Milletveilliği görevinden ayrılan Benice, 1942-1944’te Kars, 1946-1950’de Siirt Milletveili olarak Meclise girmiştir. Benice, kalp rahatsızlığından dolayı 1967’de vefat etmiştir.⁷⁶

⁷⁴Mustafa Parlak, Sadri Ertem Üzerine Monografik Bir Çalışma, s.35-44.

⁷⁵Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul, Eylül, 1968, s.65.

⁷⁶Semra Bayraktar, Ethem İzzet Benice Hayatı ve Eserleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ülkü Gürsoy), Ankara, 2003, s.35-38

9- Ahmet Emin Yalman

1888’de Selanik’te doğmuştur. İlkokul eğitimini özel bir okulda tamamlayan Yalman, daha sonra Işık Lisesi olarak bilinen Fevz-i Sıbyan Okulu’na gitmiştir. Burada istediği kalitede eğitim alamayan Yalman, 1897’de Selanik Askeri Rüstiyesi’ne geçmiştir. Yalman, İstanbul’a taşındıktan sonra eğitimine Beyoğlu Alman Mektebi’nde devam etmiştir. Yalman, bu okulda aldığı İngilizce dersler, 1907’de “*Sabah*” gazetesinde tercüman olarak çalışmasına yol açmıştır. Alman Mektebi’nden mezun olan Yalman, akabinde İstanbul Hukuk Fakültesi’ne başlasa da gazeteciliğe olan merakı bu okulu bitirmesini engellemiştir. Yalman, bu dönemde zamanının çoğunu “*Sabah*” gazetesinde yazarak geçirmiştir. 1911’de sosyoloji eğitimi için yurtdışına çıkan Yalman, 1914’te İstanbul’a geri dönmüştür. Yalman, yazım hayatına kendi eliyle yazdığı “*Niyet*” gazetesi ile başlamıştır. Bu süreçte “*Tanin*” gazetesinde yazmaya başlamıştır. 1917’de “*Vakit*” gazetesini çıkararak yazılarını burada yayımlamaya devam etmiştir. İstanbul’un İşgali sonrası Malta’ya sürülenler arasında yer alan Yalman sürgün sonrası 1923’te “*Vatan*” gazetesini çıkarmıştır.⁷⁷ 1925’te “*Vatan*” gazetesi kapatılmış ve Yalman’ın gazetecilik yapması yasaklanmıştır. Bu yasak 1936 yılına kadar devam etmiştir. “*Tan*” gazetesinde yazmaya başlayan Yalman bu gazete de kapatılınca Amerika’ya gitmiştir. Yurda döndükten sonra, 1972 yılında vefat etmiştir.⁷⁸

10- Necmettin Sadak

1890’da Isparta’da dünyaya gelen Necmettin Sadak ortaöğretimini Galatasaray Lisesi’nde tamamladıktan sonra lisans eğitimi için Fransa’ya gitmiştir. Gazetecilik hayatına 1914’te Paris’te atılan Sadak, aynı yıl içerisinde Türkiye’ye dönmüş, “*Vakit*” ve “*İkdam*” gazetelerinde yazılar yazmaya başlamıştır. “*Vakit*” gazetesinden sonra 1918’de “*Akşam*” gazetesini çıkarmıştır. Hayatının sonuna kadar bu gazetede yazmaya devam eden Sadak, demokrat kişiliğiyle tanınmıştır.

Meclise III. Dönem Sivas milletvekili olarak girmiş ve demokrasinin çok partili hayatla sağlanacağını savunmuştur. Bu bağlamda kalemini güçlü kullanmıştır. 1945’ten sonra yazılarında sert eleştirilere yer veren Sadak, 1953’te vefat etmiştir.⁷⁹

⁷⁷Asuman Tezcan, Ahmet Emin Yalman: Dönem Ve Gazeteciliği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr Korkmaz Alemdar), Ankara, 2007, s.12-16.

⁷⁸Nuri. M. İnüç, “1923-1950 Dönem Basınında Vatan-Tan Gazeteleri ve Ahmet Emin Yalman”, **Marmara İletişim Dergisi**, S:1, (Aralık-1992), s.251-260.

⁷⁹Ayşegül Şentürk, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25, (2012), s.158-159.; Ş. Kurdakul, , **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, s.412.

11- Abidin Daver

1886'da İstanbul'da doğan Abidin Daver, ilkokul eğitimini Sultanahmet Cevrikalfa okulunda tamamlamıştır. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde tamamlamıştır. Daver mezun olduktan sonra bir süre Matbuat Umum Müdürlüğü'nde çalışmaya başlamıştır. Gazetecilik hayatına bu kurumdan ayrıldıktan sonra başlayan Daver, 1908'de ismi köşe yazılarında sık görülmeye başlanmıştır. “*Tasvir-i Efkar*”, “*Yenigün*”, “*Tercümanı Hakikat*”, “*İkdam*” ve “*Cumhuriyet*” gibi çeşitli gazetelerde yazılar yazmıştır. 1939'da siyasete atılan Daver, meclise VI. Dönem İstanbul Milletvekili olarak girmiştir. Bu sırada “*Cumhuriyet*” gazetesindeki yazılarına devam etmiştir. 1943'te İstanbul Belediye Neşriyatı ve İstatistik Müdürlüğü'ne tayin olan Daver kısa bir süre sonra buradan ayrılarak gazetecilik mesleğine devam etmiştir.⁸⁰

Daver, sosyal hayatında denizciliğe merak salmış ve bu noktada yayımladığı yazılar halk tarafından benimsendiği gibi dönem itibarıyla denizciliğe karşı merak uyandırarak “*Sivil Amiral*” olarak anılmıştır.⁸¹ Özellikle “*Cumhuriyet*” gazetesindeki yazılarıyla bilinen Daver, 68 yaşında hayatını kaybetmiştir.⁸²

12- Yunus Nadi

1879'da Fethiye'de doğmuştur. Nadi, 1889'da eğitim için ailesi tarafından Rodos'a gönderilmiştir. “*Medrese-i Süleymani*”de eğitim gören Nadi, bu dönemde özgürlük, vatan gibi kavramlarla tanışmıştır. 1897'de bu okuldan dereceyle mezun olan Nadi, yurda geri dönmüştür. Eğitim hayatına Galatasaray Lisesi'nde devam etmiştir. Nadi, eğitim sürecinden sonra “*Malumat Dergisi*”nde yazmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda Abdülhamit yönetimini sert dille eleştirmesi sonucu tutuklanmıştır. Tutukluluk süresi 1904 yılında biten Nadi, İstanbul'a geri dönmüştür.⁸³

Siyasi kişiliği dışında gazetecilik kimliği ağır basan Nadi, “*Cumhuriyet*” gazetesinin aktif yazarı olarak bütün inkılapları desteklemiş, muhalif olanları sert bir dille eleştirmiştir.⁸⁴ Nadi, 1945'te hayatını kaybetmiştir.⁸⁵

⁸⁰Murat Yümlü, “*Yarım Asra Ulaşan Basın Emeği Işığında Gazeteci Abidin Daver*”, **Türkiyat Mecmuası**, XXIX/1, (2019), s.252,253.

⁸¹Samet Gökdeniz, “*Abidin Daver İçin*”, **Taha Toros Arşivi**, Dosya No: 24

⁸²**TBMM Albümü**, 1920-1950, I. , (Nisan-2010), Ankara, s.330

⁸³Ferhat Eroğlu, Yunus Nadi, Hayatı Ve Eserleri (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İzzet Öztoprak), Ankara, 2016, s.1-50.

⁸⁴Pınar Aydoğan, “*Yunus Nadi Mahmut Esat Bozkurt'a Karşı: Basın Özgürlüğünden Öteye*”, **E'Kiad Dergisi**, III/10, (Temmuz-2015), s.2.

⁸⁵**TBMM Albümü**, 1920-1950, I. , (Nisan-2010), Ankara, s.35.

13- Peyami Safa

1899'da İstanbul'da doğan Peyami Safa şanssız bir çocukluk evresi geçirmiştir. Küçük yaşta babasını kaybeden Safa'nın eğitim hayatı ilkokul ile sınırlı kalmıştır. İleriki yaşantısında öğretmenlik mesleğine atanan Safa, gazetecilik hayatına da bu dönemde yayımladığı yazılarla girmiştir. 1918 tarihinde “*Yirminci Asır*” olarak bilinen gazeteyi çıkarmıştır. Safa sonraki dönemlerde uzun bir süre yazı göndereceği “*İkdam Gazetesi*” nde yazmaya başlamıştır.⁸⁶ Edebi kişiliği ile ön plana çıkan Peyami Safa, çıkardığı gazeteler ve yazdığı romanlar dışında 1936'da “*Kültür Haftası*” ve 1953'de “*Düşünce Dergisi*” olarak bilinen iki dergiye de imza atmıştır.⁸⁷

Safa, siyasi hayata 1950 seçimlerine katılarak atılsa da seçimleri kaybetmesi sonucu siyasi hayattan tamamen çekilmiş, 1961'de hayatını kaybetmiştir.⁸⁸

14- Cavit Oral

1904'te Adana'da doğan Cavit Oral Almanya Vurttemberg Hohenheim Yüksek Ziraat Okulundan mezun olmuştur. Tek Parti Dönemi'nde Tarım Bakanı olarak görev alan Oral, 1951 tarihinde yayımlanmaya başlanan “*Hür Ses*” gazetesindeki yazılarıyla ön plana çıkmıştır. Oral, gazetede hükümet politikalarını desteklese de, 1953'ten sonra Demokrat Parti aleyhinde yazılar yazmaya başlamıştır. V. Dönem Niğde Milletveili olan Oral, 1983'te hayatını kaybetmiştir.⁸⁹

15- Muhittin Birgen

1887'te İstanbul'da doğan Muhittin Birgen, İstanbul Darülfünun Edebiyat bölümünden mezun olmuştur. 1906'da memuriyet hayatına atılmış, 1908'de çeşitli okullarda bir süreliğine Felsefe öğretmeni olarak çalışmıştır. Bu yıllarda gazeteciliğe de ilgi duymaya başlayan Birgen, “*Tanin*” gazetesinde yazmaya başlamıştır. Matbuat Umum Müdürlüğü'nde bulunan Birgen, müdürlük görevinden sonra “*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesinde yazmaya başlamış, Matbuat Umum Müdürlüğü'nden ayrılan Birgen Ankara'dan ayrılmış ve bu süre zarfında Kafkasya'da kalmıştır. 1914'te Meclise Çorum mebusu olarak giren Birgen 1922'de Bakü'ye gitmiştir. Bakü dönüşü “*Halk*” ve

⁸⁶Murat Güvenir, “*Peyami Safa Üzerine*”, s.254,255.

⁸⁷Abdullah Uçman, “*Peyami Safa'nın Türk İnkılabına Bakışları*”, **Erdem Dergisi**, S: 62, (2012), s.252.

⁸⁸Ömer Faruk Yücel, *Gazetecilik Yönüyle Peyami Safa*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ersin Özarslan), Ankara, Eylül, 2016, s.14-17.

⁸⁹Süleyman Âşık, “*Türk Basınında Yol Ayrımına Bir Örnek: Cavit Oral ve Hürses Gazetesi*”, **Belgi Dergisi**, S.17, 2019, s.1150.

“*Meslek*” gazetelerini çıkaran Birgen, 1926’da İzmir’e geçerek Kooperatifçiliğe başlamıştır.

1939’da Mardin Milletvekili olarak Meclise giren Birgen 1941’e kadar Mecliste görev yapmış, 1951 yılında yurt dışında hayata veda etmiştir.⁹⁰

16- Kemal Turan (Ünal)

1896 yılında Isparta’da doğan Kemal Turan (Ünal), Ankara Hukuk Fakültesi’nden mezun olmuştur. Akşehir İdadisi’nde güzel yazı öğretimi yapan Turan, Isparta İdadisi Tabiiye ve Fransızca öğretmenliği yapmış akabinde Isparta İdadisi Öğretmen Okulu Fransızca ve Beden Eğitimi öğretmeni olarak görev almıştır. IV. V. ve VI. Dönem TBMM Isparta Milletvekili olarak Mecliste yer almıştır.⁹¹

17- Esat Tekeli

1896 yılında Samsun’da doğan Esat Tekeli, İstanbul Mülkiye Mektebi’nden mezun olmuştur. Coğrafya ve Tarih öğretmeni, Maliye Müfettişi, Milli Emlak Müdürü gibi çeşitli görevlerde buluna Tekeli, VII. Dönem Urfa Milletvekili olarak Mecliste yer almıştır. Tekeli’nin ölüm yılı kayıtlarda 1967 olarak verilmiştir.⁹²

18- Mümtaz Faik Fenik

1905’te İstanbul’da dünyaya gelen Mümtaz Faik Fenik İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Brüksel İktisat Fakültesi’nden mezun olmuştur. “*Zafer*” gazetesinin kurucusu ve başyazarı olan Fenik, aynı zamanda İstanbul gazeteciler cemiyetinin üyesi, Ankara gazeteciler cemiyetinin kurucu üyesidir. Mümtaz Faik Fenik’in siyasi hayatı ise IX. Dönem Ankara Milletvekili olarak meclise girmesiyle başlamıştır. 1974’te hayatını kaybetmiştir.⁹³

19- Ziyad Ebüzziya

1911’de İstanbul’da doğan Ebüzziya, ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi’nde tamamlamıştır. Eğitimine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde devam eden Ebüzziya, 1933’te gazetecilik mesleğine başlamıştır. “*Zaman*” ve “*Tasvir-i Efkâr*” gibi çeşitli gazetelerde çalışan Ebüzziya, daha sonra “*Tasvir*” gazetesini çıkararak Demokrat

⁹⁰Zeki Arıkan, “*Muhittin Birgen, Mustafa Kemal Paşa Ve Milli Mücadele*”, *Atatürk Yolu Dergisi*, V/20,(1997), s. 365,366.

⁹¹TBMM Albümü, 1920-1950, I. , (Nisan-2010), Ankara, s.203.

⁹²TBMM Albümü, 1920-1950, I. , (Nisan-2010), Ankara, s.431.

⁹³TBMM Albümü, 1950-1980, II., (Nisan-2010), Ankara, s.544.

Parti aleyhinde yazılar yazmaya başlamıştır. 1946-1956 yılların arasında “*Son Saat*” gazetesinin kuruculuğunu üstlenen Ebüzziya, 1950 seçimlerinde DP Konya Milletvekili olarak Meclise girmiştir. DP’den ayrıldıktan sonra Hürriyet Partisi’ni kurarak 1957 seçimlerine katılmıştır. Türkçe ve Tarih derslerinin öğretimini yapan Ebüzziya, Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nin kurucuları arasında yer almıştır. İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu’nda öğretim görevlisi olarak görev yapmış, Harf İnkılabı’nın ülkeye zarar verdiğini belirtmiş ve eski harflerin kullanımına geçilmesi gerektiğini savunmuş, 1945’te hayatını kaybetmiştir.⁹⁴

⁹⁴ Mustafa İsmet Uzun, “Ziyad Ebüzziya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1994, s.373,374.

II. BÖLÜM

AYIN TARİHİ DERGİSİ'NDE II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE İLE İLGİLİ HABER VE YAZILAR

A- GENEL HATLARIYLA II. DÜNYA SAVAŞI

1- Savaşın Nedenleri

II. Dünya Savaşı, tarihte görülen en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. Bu savaşta kullanılan teknolojiler önceki savaşlara oranla daha çok geliştirilmiş ve daha yıkıcı sonuçlar doğurmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması I. Dünya Savaşı'nın sonuçları ile bağlantılı olmakla birlikte savaş sonrasında imzalanan barış antlaşmalarının kalıcı bir çözüm getirememesi ve özellikle Almanya'ya dayatılan Versay Antlaşması⁹⁵ II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına zemin hazırlamıştır. Almanya, ilk günlerden itibaren bu antlaşmadan kurtulmaya çalışmıştır. 1933'te Adolf Hitler ve liderliğindeki Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle antlaşmadan kurtulma çabaları artmıştır. Almanya gibi İtalya da, I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarından rahatsız olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden olmasına rağmen gizli anlaşmalarla kendisine vaadedilen yerleri alamaması, İtalya'yı Avrupa'daki etkinliğini artırmak için harekete geçirmiştir.⁹⁶

Rusya'nın Brest Litovsk Anlaşması ile kaybettiği toprakları geri almak istemesi, komünizm ideolojisini tüm dünyaya yayma düşüncesi ve 1929 Ekonomik Buhranı sonuçları da II. Dünya Savaşı'nın çıkış sürecinde etkili olmuştur. Japonya'nın 1931'de

⁹⁵ I. Dünya Savaşı sonucunda 28 Haziran 1919'da Almanya'nın imzaladığı Versay Antlaşması 400 madde olmakla birlikte Mustafa Aydın "Türk Dış Politikası" isimli eserde anlaşmanın bazı önemli maddelerini şu şekilde kaydetmiştir:

"1) Almanya Alsace- Lorraine ve Saar bölgesinin kesin olarak hangi devlete bağlanacağını 15 yıl sonra yapılacak plabisit ile belirlenecekti.

2) Poznan ve batı Prusya Polonya'ya verildi. Böylece Polonya denize çıkış elde etti.

3) Danzig, MC'nin himayesi idaresi altında serbest şehir haline getirildi.

4) Belçika'nın tarafsızlığı kaldırıldı.

5) Almanya, Avusturya, Polonya ve Çekoslovakya'nın bağımsızlığını tanıdı ve Almanya'nın Avusturya ile birleşmesi yasaklandı.

6) Almanya bütün denizasıırı topraklardan vazgeçti. Bu sömürgelerde MC'nin denetimi altında " Manda" sistemi kuruldu. İngiltere, Fransa, Belçika ve Japonya mandater devlet oldular.

7) Almanya zorunlu askerlik sisteminin olmadığı 100.000 kişilik sınırlı bir orduya sahip olacaktı. Bütün savaş gemilerini itilaf devletlerine verdiği gibi, bundan böyle denizaltı ve uçak da yapmayacaktı.

8) Almanya ayrıca savaş tazminatı da ödeyecekti."(Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye" , **Türk Dış Politikası**, (Ed: Baskın Oran), İstanbul, 2001, s.401.

⁹⁶ Şefket Ovalı, , "İkinci Dünya Savaşı ve Nedenleri", **Türk Dış Politikası** (Ed: H. Çakmak), Ankara, 2008, s.259.

Mançurya'yı işgali ise savaşa adım adım yaklaşıldığını göstermiştir. Japonya, 1933'te Milletler Cemiyeti'nden ayrılarak yayılmacı bir politika izleyeceğini de açıkça ortaya koymuştur. Ekim 1933'te Almanya'nın da MC'den ayrılması, II. Dünya Savaşı'na giden yolda MC'nin etkisiz kalacağını göstermiştir. Saar Bölgesi'nin 15 yıl sonra 13 Ocak 1935 tarihinde Alman yönetimine bırakılması ve bölgeyi ele geçiren Almanya'nın bundan güç alarak Versay Anlaşması'yla kaldırılan zorunlu askerlik sistemini tekrar getirdiğini ilan etmesi devletleri savaşa bir adım daha yaklaştırmıştır.⁹⁷

1935'te İtalya'nın Habeşistan'ı işgaliyle MC'nin artık etkisizleştiği söylenebilir. MC'nin yok olması bunu takiben Almanya'nın 7 Mart 1936 tarihinde Ren Bölgesi'ne girmesi ve Müttefik grubunun buna sessiz kalması Hitlerin amaçlarına ulaşmaya başladığını göstermiştir.⁹⁸

1936'da Almanya ve İtalya bir dostluk antlaşması imzalayarak Roma-Berlin eksenini oluşturmuşlardır. Komünizme karşı mücadele etmek amacıyla Almanya ve Japonya'nın aralarında Anti-Komintern Pakt'ı imzalaması ve İtalya'nın bu gruba katılmasıyla savaşta “*Mihver Devletleri*” olarak isimlendirilen grup ortaya çıkmıştır.⁹⁹

Yaşanılan bu olaylar II. Dünya Savaşı'nın temelini oluşturmakla birlikte Liddell Hart “*II. Dünya Savaşı Tarihi*” eserinde savaşın çıkış sürecini şu şekilde değerlendirmiştir: ¹⁰⁰

“*II. Dünya Savaşı sadece Almanya'nın saldırgan politikalarından kaynaklanmadığı aynı zamanda Müttefiklerin Hitlere cesaret veren rahatlıklarından ve öngörüsüz politikalarından kaynaklanmıştır.*”

Genel olarak II. Dünya Savaşı'nın başlama nedenleri; I. Dünya Savaşı'nda da olduğu gibi sanayileşme ve hammadde arayışının ülkeler arasındaki paylaşma sorunu, ülkeler arasındaki siyasi, sosyal ve ekonomik çıkar çatışmaları, Versay Antlaşması'nın sonuçları, kutuplaşmalar, Alman silahlanmasının tehdit olarak görülmesi ve Almanya, İtalya ve Japonya'nın yayılmacı politikaları olmuştur.

2- Savaş'ın Yayılması

Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere arasında 29 Eylül 1938 tarihinde Münih'te yapılan toplantı sonucunda Çeklere bildirilmeden Südetler Bölgesi'nin Almanya'ya bırakılmasıyla Hitler, “*Tek Millet Tek Devlet*” politikasını tamamlamış ve “*Hayat*

⁹⁷M. Aydın, “*İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye*”, **Türk Dış Politikası**, (Ed: Baskon Oran) ,s.405.

⁹⁸ M. Aydın, “*İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye*”, **Türk Dış Politikası** (Ed: Baskon Oran), s.405.

⁹⁹ M. Aydın, “*İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye*”, **Türk Dış Politikası**, (Ed: Baskon Oran) ,s.400-408.

¹⁰⁰ Liddell Hart, **II. Dünya Savaşı Tarihi I**, İstanbul, 1998, s.17.

Sahası” politikası adı altında 15 Mart 1939 tarihinde Çekoslovakya topraklarını işgal etmiştir. Hitler bu politika ile birlikte hayat standartlarını yükseltebileceği yeni yerlere sahip olmayı planlamış ve politikasını savaşı başlatma gerekçesi olarak göstermiştir.¹⁰¹

Almanya’nın kısa sürede faaliyet sahasını genişletmesi İtalya’yı da harekete geçirmiş ve İtalya 1939’da Arnavutluk’u işgale başlamıştır. Benito Mussolini ile yapılan görüşmeler sonucunda İtalya ve Almanya’nın anlaşmasının ardından Moskova’da *Rus-Alman Saldırmazlık Anlaşması* imzalanmıştır. Olayları takiben Almanya, Versay Anlaşması’yla serbest şehir haline getirilen Danzig bölgesini 24 Ağustos 1939’da ele geçirdiğini ilan etmiştir. Bunun üzerine İngilizler, Polonya ile 25 Ağustos 1939’da bir anlaşma imzalamıştır. Ancak Almanya’nın bu anlaşmayı tanımayarak 1 Eylül 1939’da Polonya’ya saldırması II. Dünya Savaşı’nın fitilini ateşlemiştir. Almanya, saldırıyı durdurma noktasında İngiltere ve Fransa’nın uyarılarını dikkate almayınca 3 Eylül 1939’da İngiltere ve Fransa Almanya’ya savaş ilan etmişlerdir. Böylelikle altı yıl sürecek olan II. Dünya Savaşı başlamıştır.¹⁰²

Sovyet Rusya ise, 17 Eylül tarihinde Doğu Polonya’ya saldırmıştı. Polonya ordusu teslim olmak yerine Sovyet Rusya ordusuna karşı ciddi bir mücadeleye girişse de Polonya’nın doğusu Rusya’ya, batısı ise Almanya’ya bırakılmıştır¹⁰³. Almanya ve Sovyet Rusya, Polonya bölgesine yaptıkları saldırıyı; Polonya nüfusunun yaklaşık 10 milyonunun Polonya asıllı olmamasına dayandırmışlardır.¹⁰⁴ İngiliz tarihçi A.J.P Taylor ve Liddell Hart, Almanya’nın başlattığı bu savaşta, İngiltere ve Fransa’nın sessiz kalmasının önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir.¹⁰⁵

Rusya, Estonya, Letonya ve Litvanya ile anlaşma yapıp¹⁰⁶ Baltık Denizi’nin doğu kıyılarını nüfuzu altına aldıktan sonra Finlandiya’ya yönelmiştir.¹⁰⁷ Finliler bütün mücadelelerine rağmen İngiltere ve ABD’den bekledikleri yardımı alamadıklarından Rusya ile anlaşma yapmak zorunda kalmışlardır.¹⁰⁸ 12 Mart 1940’da Sovyet Rusya ile

¹⁰¹M. Aydın, “*İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye*”, **Türk Dış Politikası**, (Ed: Baskon Oran) s.408.; Roger Cere **İkinci Dünya Savaşı**, (Çev: Nihal Önal), Mayıs, 1966, s.133,134.

¹⁰²Kazım Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, İstanbul, Şubat, 2017, s.1102.; Cevdet Teke, II. Dünya Savaşı’nda Türkiye ve Türkiye’de Basın, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Salih Mercan), Van, 2008, s. 53-63.; Hans Adolf Jacobsen, (Çeviren: İbrahim Ulus), **Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı**, Ankara, 1989, s.175. (II. Dünya Savaşı’nın sebepleri ile ilgili “Aydın Tarihi” dergisinin 1939-Ağustos ve 1939-Eylül Sayılarına bkz.)

¹⁰³Roger Cere, **İkinci Dünya Savaşı**, (Çev:Nihal Önal),, Mayıs, 1966, s.141.

¹⁰⁴Fikret Arıt, **Büyük Savaş**, İstanbul, Mayıs, 1974, s.36.

¹⁰⁵Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, Ankara, Ekim, 2011, s.125,126.

¹⁰⁶Kazım Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, s.1106.

¹⁰⁷Cevdet Teke, II. Dünya Savaşı’nda Türkiye ve Türkiye’de Basın, s.53-63.

¹⁰⁸Ali İhsan Sabis, **İkinci Cihan Harbi**, İstanbul, 1948, s.14.

Finlandiya arasında *Moskova Barış Anlaşması* imzalanmıştır. Böylece Rusya Baltık kıyılarına iyice yerleşmiştir.¹⁰⁹

Almanya ise Polonya meselesinden sonra cephe durumunu kuvvetlendirmek amacıyla Danimarka ve Norveç'e yönelmiştir. Alman Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Erich Raeder sonraki aşamada İngiltere'ye savaş açılması durumunda deniz kuvvetlerinin daha güçlü olması için Norveç'te üs sağlamaları gerektiği fikrinde idi. Fakat Kara Kuvvetleri Komutanı, bunun Almanya için kazançtan çok kayıp olacağı fikrini savunmuştu. Norveç'in tarafsız olması gerektiğini düşünen Hitler, İngilizleri bu noktada samimi bulmadığından dolayı 9 Nisan 1940 tarihinde Norveç'i ele geçirmiştir.¹¹⁰ İngiliz Başbakanı Neville Chamberlain, Norveç'in elden çıkması üzerine istifa etmiş, yerine Winston Churchill gelmiştir.¹¹¹

10 Mayıs 1940 tarihinde Alman orduları Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a saldırarak, bu bölgeleri de ele geçirmiştir. Almanya, Balkanlara nüfuz edebilmek için Romanya ve Macaristan ile anlaşmıştır. Özellikle Romanya'da bulunan petrol kaynakları Mihver Devletler için büyük bir önem taşımıştır.¹¹² Almanya'nın hızlı bir şekilde ilerlemesiyle Alman gücüne inanan İtalya, 10 Haziran 1940 tarihinde Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan ederek II. Dünya Savaşı'na katılmıştır. 14 Haziran'da Paris'e giren Almanya, Fransa'yı savaş dışı bırakmış, Petain Hükümeti ile Compiegne Ormanı'nda 22 Haziran 1940 tarihinde mütareke imzalanmıştır. İmzalanan mütareke ile Fransız Hükümeti yenilgiyi kabul etse de güç bakımından Fransa ve Alman orduları aralarında çok büyük fark olmadığı da bilinmektedir.¹¹³

Almanlar, Fransa meselesini hallettikten sonra İngiltere'ye yönelmiştir. Ancak İngiltere'nin bir ada ülkesi olması ve ABD desteğini almasından dolayı bu ülkenin işgali o kadar da kolay olmayacaktır. İngiltere'nin yenilebilmesi için öncelikle deniz donanmasının yok edilmesi gerekiyordu.¹¹⁴ Almanya, İngiltere'nin savaşı kaybetmesinden sonra topraklarının ABD ve Japonya arasında paylaşılması ihtimalinden dolayı İngiltere, üzerine bir harekât gerçekleştirmek istemese de 7 Eylül

¹⁰⁹ O. Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, s.127.

¹¹⁰ F. Arıt, *Büyük Savaş*, s.41-44.

¹¹¹ M. Aydın, "*İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye*", *Türk Dış Politikası*, (Ed: Baskon Oran) s.410.

¹¹² A. İ. Sabis, *İkinci Cihan Harbi*, s.15,16.

¹¹³ C. Teke, II. Dünya Savaşı'nda Türkiye ve Türkiye'de Basın, s. 53-63.

¹¹⁴ C. Teke, II. Dünya Savaşı'nda Türkiye ve Türkiye'de Basın, s. 53-63.; İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, İstanbul, 2013, s.154.

1940 tarihinde Londra üzerinden hava savaşına başlamışsa da hareketin başarılı olamayacağını anlayınca 12 Ekim 1940 tarihinde saldırıya son vermiştir.¹¹⁵

İtalya'nın 1940'da Mısır üzerine düzenlediği seferde başarılı olamaması İngilizleri harekete geçirmiştir. İngilizler, Bingazi'yi ve 1941 yılında İtalya'nın egemenliğinde olan Eritre ve Habeşistan'ı ele geçirerek Almanları başarısızlığa uğratmışlardır.¹¹⁶ Almanlar İngiltere'yi yenilgiye uğratamamaları da kararlı bir şekilde yeni planlarını devreye sokarak Rusya üzerine yürümeye karar vermişlerdir. Daha önce bahsedildiği gibi Sovyet Rusya ve Almanya'nın saldırmazlık anlaşmaları karşılıklı çıkarlara dayanmaktaydı. Almanya bu anlaşmayla iki cephede savaşmayı engellemeyi amaçlarken Rusya, Almanya'nın yanında yer almak suretiyle yayılmaya devam etmek ve kısa süre içinde Almanya'yı Avrupa devletleri ile karşı karşıya getirip komünizmi bütün ülkelere yaymayı amaçlamıştır. Kıta Avrupası'nda yayılan Almanya, 2 Haziran 1941 tarihinde Sovyet Rusya ile yaptığı saldırmazlık anlaşmasını tanımayarak Sovyet Rusya üzerine saldırıya geçmiştir. Fransa meselesi halledildikten sonra Rusya'ya savaş ilan eden Almanya'nın amacı, Rus sanayi bölgelerini ele geçirmektir. Fakat Rusların istikrarlı savunmaları, ABD ve İngiltere'nin Rusya'ya verdiği destek ve Alman ordusunun kış şartlarına hazır olmayışı Almanya'nın geri çekilmesine sebep olmuştur. Bu savaş Doğu Cephesini açması bakımından hayati olmakla birlikte Rusya'nın Avrupa devletlerinden yardım almasıyla Almanya'nın Avrupa'da üstünlüğünün sona ermesi bakımından da önemlidir.¹¹⁷ Almanya'nın Rusya'ya saldırmasından sonra ABD Başkanı Franklin Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill, gelişen olayları değerlendirmek için 14 Ağustos 1941'de Atlantik'te bir araya gelmişler ve “*Atlantik Bildirisi*”¹¹⁸ olarak bilinen kararları açıklamışlardır. Bildirinin asıl önemi ise ABD'nin tarafsızlığını bozması olmuştur.¹¹⁹ II. Dünya Savaşı'nda tarafsız bir politika izleyen ABD, Japonya'nın Pasifikte yayılmak amacıyla Çin'i işgal etmesi karşısında Çin'i desteklemiş, bu da iki ülke arasında gerginlik yaratmıştır. 1941 yılında Japonya'nın

¹¹⁵O. Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, s.137,138.

¹¹⁶F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.334-338.

¹¹⁷F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.343. , Y. Yentürk, II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası ve Denge Siyaseti, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışma: Yrd. Doç. Dr Yavuz Çililer) İstanbul, 2016, s.44-56.

¹¹⁸M. Aydın. “*Türk Dış Politikası*” isimli eserde Atlantik Bildirisi'nde alınan kararları şu şekilde kaydetmiştir: “Churchill ve Roosevelt arasında yapılan bu görüşmeye göre; (1)savaştan sonra toprak kazanılmayacak; (2)ilgili halkın onayı alınmadan toprak değişikliği yapılmayacak; (3) Uluslar kendi geleceklerini kendileri saptayacaklar;(4) uluslararası işbirliği gerçekleştirilip geliştirilecek; (5)Temel hammaddelerden eşit şekilde faydalanılacak; (6) İnsanlar korku ve açlıktan kurtarılacak; (7) açık denizlerde ticaret serbestliği gerçekleştirilecek;(8) Mihver Devletleri silahtan arındırılacak ve savaştan sonra topyekun silahsızlanmaya gidilecek.” (M. Aydın, “*İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye*”, s.413.

¹¹⁹Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul, 2013, s.856.

Amerikan üssü olan Pearl Harbour’a saldırmasıyla ABD savaşa Müttefik Devletlerin yanında girmiş, bu da savaşın seyrini değiştirmiştir.¹²⁰ Bu saldırı yeni bir diplomatik durum yaratmıştır.¹²¹

1943 yılına gelindiğinde İtalya yönetiminde bir değişiklik olmuş, Mussolini yerine yönetime Mareşal Badoglio gelmiştir. Badoglio, Mussolini’n aksine Müttefik Devletlerle anlaşma yoluna gitmiştir. Bu şekilde İtalyan donanmasından faydalanamayan Almanya, doğuda Rusların Stalingrad Zaferi ve batıda Müttefik kuvvetlerinin Normandiya Bölgesi’ne çıkartma planları ile de iyice sıkıştırılmıştır. Kısaca 1943 yılı Almanya için büyük bir yıkım olmuştur.¹²² Ancak Almanya’nın aldığı yenilgilerden sonra hala direniyor olmasını gören İngiliz komutanlar “dengeli” davranmıştır. ABD ise bu durumu kaygıyla karşılamışlardır.¹²³

Müttefiklerin planladıkları Normandiya Çıkartması için Müttefik Seferi Kuvvetler Başkomutanı Eisenhower çıkartma tarihini 6 Haziran olarak belirlemiştir. 6 Haziran 1944’te İngiliz Hava Kuvvetlerine ait bombalar ile çıkartma kıyısı taranmıştır. Savaşın aleyhlerine doğru ilerlediğinin gören Hitler, Müttefikleri denize dökme inancını kaybetmiştir. Alman komutanlarından Rundstedt istifa etmesiyle yerine gelen Feldmareşal Hans Gunther Von Kluge, Hitlerin politikasını; “*Mucize silahlar savaşın kaderini değiştirinceye kadar dayanın*” ifadeleriyle tanımlamaya çalışacaktır.¹²⁴

20 Ağustos’ta Müttefikler, Alman askerlerini mağlup etmiştir. Fransız ve Amerikan kuvvetlerinin Paris’e girmesiyle Alman komutanı teslim olmuştur. Avrupa’da savaş bittikten sonra Müttefik Devletler Pasifik’e yönelmişlerdir. 6 Ağustos’ta ABD, Japonya’nın Hiroşima şehrini bombalamış, 8 Ağustos’ta Rusya Japonya’ya savaş ilan etmiş, 9 Ağustos’ta Japonya’nın bir diğer şehri olan Nagazaki bombalanmış neticede 2 Eylül 1945’te Japonya teslim olmuş ve savaş sona ermiştir.¹²⁵

3- Savaşın Sonuçları

I. Dünya Savaşı’ndan sonra İtalya’nın yayılmacı politikası Almanya’nın Versay zincirlerini kırmak istemesi dünya üzerinde yeni bir savaş başlatmıştır. II. Dünya Savaşı olarak tanımlanan bu savaş, tarihte görülen en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. II.

¹²⁰F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.343. , Y. Yentürk, II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası ve Denge Siyaseti, s.44-56.

¹²¹Roger Cere, **(İkinci Dünya Savaşı**, (Çev: Nihal Önal), Mayıs, 1966, s.182.

¹²²M. Aydın, **Türk Dış Politikası, (İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye)**, s.413,414.

¹²³R.A.C. Parker, **II. Dünya Savaşı**, (Çev: Mufit Günay) Ankara, Eylül, 2005, s.193.

¹²⁴F. Arıt, **Büyük Savaş**, s.75-83.

¹²⁵M. Aydın, **Türk Dış Politikası, (İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye)**, s.414.

Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan güç dengelerini değiştirmekle birlikte siyasi haritaların değişmesine de yol açmıştır. Bu savaş sadece savaşa katılan devletlerin değil Türkiye gibi savaşın pençesinde olan devletlerinde siyasi, kültürel ve ekonomi dengeleri üzerinde belirleyici rol oynamıştır. Dönem itibarıyla bütün ülkeler ekonomik kaynaklarını savaşın getirdiği koşullara göre düzenlemiştir.¹²⁶

Ülkeler yıkılmış, milyonlarca insan ölmüştür. 2 Eylül 1945'te savaş sona ermesine rağmen ülkeler arasında tam anlamıyla bir barış ortamının oluşmadığı da görülmüştür. Savaşlardan sonra dünya üzerinde hissedilen yapısal değişiklikler II. Dünya Savaşı'ndan sonra da hissedilmiştir. Savaş sonucunda güçlü bir devlet haline gelen Rusya, ABD ile mücadeleye girişmiş, bundan böyle "*Soğuk Savaş Dönemi*" başlamış ve bu savaş on beş yıl sürmüştür. Rusya'nın baştan beri yaymak istediği komünizm anlayışı ise savaş sonucunda ülkeler arasında ideolojik tartışmalara sebep olmuştur.¹²⁷

Sömürgecilik anlayışının tasfiye olmasıyla savaş sonucunda iki etkin güç olarak ortaya çıkan ABD ve Rusya'nın yanı sıra ekonomik ve siyasi anlamda Çin, Hindistan ve birçok ülke bağımsızlığını kazanmış ve uluslararası politikanın merkezi Avrupa dışına taşınmıştır. Savaş sonucunda uluslararası ilişkilerde ekonomik faktörler önem kazanırken Almanya, Japonya ve İtalya'nın ekonomik dengelerini düzenleme çabaları uzun zaman alacaktır.¹²⁸

II. Dünya Savaşı'nın sonucunda ortaya çıkan bir başka durum ise ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla, milletlerarası politikada alan genişlemesi yaşanmasıdır. Savaşın ülkeler arasında yaydığı en büyük etkilerden biri de ekonomik güç dengesi olmuştur. Günümüzde de ülkeler arasında bu faktör yerini önemle korumaktadır.¹²⁹

¹²⁶Recep Kılıç, Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türk Basınına Yansımaları (1947-1951), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Tolga Başak) Erzurum, 2015, s.6.

¹²⁷Recep Kılıç, Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türk Basınına Yansımaları (1947-1951), s.6.

¹²⁸Ş. Ovalı, **Türk Dış Politikası, (İkinci Dünya Savaşı ve Nedenleri)**, (Ed: H. Çakmak), s. 259.; L. Hart, **II. Dünya Savaşı Tarihi II**, s.741.

¹²⁹F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.377-379.

B- II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE AYIN TARİHİ DERGİSİ

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Türkiye'nin genel tutumu, Lozan Anlaşması ile oluşturulan düzeni devam ettirmek olmuştur. Türkiye'nin dış politikada kendini hissettiren bu tutumu bazı anlaşmalar imzalamasına zemin hazırlamıştır.¹³⁰ Bu bağlamda barış zeminini sağlamlaştırmak için özellikle komşu ülkeler ile anlaşmalar yapılmıştır.¹³¹ 1939'da II. Dünya Savaşı başladığı andan itibaren ise Türkiye tarafsızlık politikası benimsemiştir. Dış politikada topraklarından taviz vermediği gibi kendisine vadedilen topraklar olmasına rağmen yayılmacı bir siyaset anlayışı benimsemeyen Türkiye, bu tavırla tarafsız kalmanın yanı sıra savaş dışı kalma durumunu korumayı da başarmıştır.¹³² Ancak gelişen olaylar karşısında Türkiye'nin tarafsız kalmak istemesine rağmen Müttefik Devletlere daha fazla yakınlaştığı da görülmüştür. Müttefik Devletlerle yakınlaşma durumu Mihver Devletler tarafınca kabul görmemişse de Türkiye yaptığı anlaşmalar ile son ana kadar denge politikasını başarılı bir şekilde sürdürmüştür.¹³³

Bu süreçte Ayın Tarihi dergisi de savaş esnasında Türkiye'nin uyguladığı dış politika anlayışına dikkat çekerek konuyu bazı haber ve yazılarla değerlendirme altına almıştır.¹³⁴ Bu bağlamda dergide konuya ilişkin yer alan ilkyazı Ahmet Şükrü Esmer'in, 9 Temmuz 1939 tarihli "*Türkiye'nin Harici Politikası*" başlıklı yazısıdır. Esmer, yazısında Türkiye'nin uyguladığı dış politika anlayışını destekleyerek; "*Türk milletinin tarihinden ve cumhuriyetin kuruluşundan beri takip edilen sulh politikasının Türk milletine kendi sınırları içinde çalışmak ve yükselmek imkânını sunduğunu*" ifade etmiştir.¹³⁵ Esmer, yazısının devamında barış politikasını takip eden devletlerle anlaşma yapılmasını etik bir davranış olarak değerlendirirken; Ayın Tarihi dergisinin, 2 Ağustos 1939 tarihli "*Il Giornale d'Italia*" gazetesinden aldığı habere göre Virginio Gaida, Türkiye'nin savaş dönemi içerisinde barıştan yana olması münasebetiyle bazı

¹³⁰Sina Akşin, **Türkiye Tarihi IV**, İstanbul, 2005, s.194.

¹³¹II. Dünya Savaşı patlak verene kadar Türkiye barış zeminini sağlamlaştırmak için yaptığı anlaşmalar kronolojik olarak şöyledir: "17 Aralık 1925 Sovyet Rusya ile Tarafsızlık Anlaşması"; "25 Mayıs 1928 Afganistan ile Dostluk ve İşbirliği Anlaşması"; "30 Mayıs 1928 İtalya ile Tarafsızlık Anlaşması"; "5 Aralık 1932 İran ile Saldırmazlık ve Tarafsızlık Anlaşması"; "9 Şubat 1934 Balkan Paktı"; "8 Temmuz 1934 Saadabad Paktı" (Kâmuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası**, Ankara, 1983, s.7,8.)

¹³²Faruk Sönmezoğlu, **İki Savaş Arasında Türk Dış Politikası**, İstanbul, 2011, s.408.

¹³³R. Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, s. 879 ; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (İsmet İnönü 1938-1950)**, İstanbul, II, s.130,131.

¹³⁴Ahmet Şükrü Esmer'in adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi'nin 9 Temmuz 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹³⁵Ahmet Şükrü Esmer, "*Türkiye'nin Harici Politikası*", **Ayın Tarihi**, S.68, (Temmuz-1939), s.105-107.

devletlerle anlaşma yapmasının Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politika anlayışından uzaklaştığının göstergesi olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Gaida'na, uygulanmaya çalışılan bu politikanın, özellikle İngiltere ve Fransa ile yapılan anlaşmalar üzerinde durarak, Osmanlı sultanlarından II. Abdülhamit'in politikasının izlerini taşıdığını ifade etmiştir.¹³⁶ Ancak dönem itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti İsmet İnönü ve Mustafa Kemal Atatürk'ün birlikte yıllarca çalışmış oldukları ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra bu politikaları devam ettirebilecek en uygun kişinin İsmet İnönü olduğu tezi oldukça yaygındır.¹³⁷

Ayın Tarihi, 1944 Temmuz'nda da Türkiye'nin savaş süreci içerisindeki dış politika esasları ile ilgili bilgi aktarmaya devam etmiştir. Bu bağlamda adı geçen sayıdaki ilkyazı Ethem İzzet Benice tarafında kaleme alınan “*Boş Söz ve Boş Tavsiyeler*” başlıklı yazıdır.¹³⁸ Benice, burada Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikada üç temel hususu baz aldığını belirterek bu hususları;

“1) *Komşuları ile en yakın, en samimi, en dost ve sıcak münasebet muhafaza etmek; kendi emniyet ve selametini kendini muhat bölgelerde mahfuz görmek,*

2) *Dünya milletleri ile iyi münasebet muhafaza eylemek, dünya sulhunu müstakar kılmaya elinden gelen imkanlarla hizmet etmek, milletleri hürriyet, mülki tamamlılık; istiklal içinde görmek; büyük küçük milletleri müsavi bulmak, insanlık saadetine ve medeniyet ülküsüne yardım etmek*

3) *Milli misak dışında hiçbir genişleme emeli muhafaza etmemek, emperyalizmden, bir tarafı hakimiyet tesisi mülahazalarından uzak kalmak; dış sükûnu iç kalkınmanın hummalı mesnedi saymak*” olarak belirtmiştir. Benice, yazısının son paragrafında bu hususların geçmişten izler taşıdığını eklemiştir.¹³⁹

Ayın Tarihi dergisi, İsmet İnönü'nün II. Dünya Savaşı dönemi Türk dış politika anlayışı ile ilgili Kasım 1945'te yayımlanan sayısında, konu bağlamındaki gelişmeleri

¹³⁶Virginio Gaida “Çemberleme ve Balkanlar”, **Ayın Tarihi**, S.69, (Ağustos-1939), s.436.

¹³⁷II. Dünya Savaşı sürecinde İsmet İnönü'nün dış politika anlayışı “Ölçülülük” kavramı ile açıklanmıştır. Bazı çevrelerce İnönü Dönemi dış politika anlayışı halkın sesine kulak verme şeklinde tanımlansa da bazı çevrelerce de “korkak”, “çekingen” olarak tanımlanmıştır. Ancak halkın birçoğu savaş dışı durumu tasdiklemiştir. Aynı zamanda Edward Weisband, “II. Dünya Savaşı ve Türkiye” kitabında İnönü'nün dış politika anlayışı üzerinde Ali Fethi Okyar etkileri görüldüğünü ifade etmekle birlikte 19 Ekim 1939'da imzalan Üçlü İttifak Anlaşması'nın Ali Fethi Okyar'ın tavsiyeleri ile gerçekleştiğini belirtmiştir. (Edward Weisband, **II. Dünya Savaşı ve Türkiye**, İstanbul, 2002, s.22-23. , E. Weisband, **II. Dünya Savaşı ve Türkiye**, s. 52.)

¹³⁸Ethem İzzet Benice'nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi'nin 7 Temmuz 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹³⁹Ethem İzzet Benice, “Boş Söz ve Boş Tavsiyeler”, **Ayın Tarihi**, S.128, (Temmuz-1944), s.38.

Ankara Anadolu Ajansı'ndan naklederek okuyucusuna sunmuştur. Haberde, İsmet İnönü'nün dış politika ile ilgili şunları kaydettiği görülmektedir:¹⁴⁰

“Türk milletinin kaderin selamet yolunda yürümek için, Büyük Millet meclisinin harcadığı engin gayretlere şükranlarımı sunmak ilk borcumdur. Cumhuriyet hükümetinin memleket ve milletin hayrına alarak aldığı cesur kararları takdir buyuracağınıza şüphem yoktur.

1939 ilkbaharında ufuklar karardığı zaman, Türkiye kendi benzerleri içinde tek millettir ki, idealin doğru istikametini görerek açıktan İngiltere ve Fransa'nın yanında mevki almıştır.

1940'ta Fransa düştüğü ve Britanya harbi başladığı zaman, İngiltere'nin kahramanlığını öven ve onun yanında olan tek millet yine biziz.

1941 başında Rodostan Trakya'ya kadar, bütün Alman ve İtalyan kuvvetlerine karşı seferber olarak bekliyorduk. Hatırlamanızı isterim ki bu zamanda Irak'ta bir mihver hükümeti kurulmuş ve Suriye'de Vişi Hükümeti İngilizlere karşı açıktan cephe almıştı. Her taraftan mihverlerle sarılmış olan Türk milletinin, bütün Avrupa'yı ellerinde bulunduran mağrurlara karşı yalnız kendi insanlarıyla ve son mali kaynaklarını tüketircesine fedakârlıkla istilâ yollarını kapaması, insaf ile hatırladığı zaman, milletimizin yaptığı hizmetler ve göze aldığı tehlikeler takdir edilmek lazım gelir.

Sovyetler-Almanlar arasında harp başladıktan sonra, bu harp için tarafsız bulunduğumuzu iki savaşı tarafa da bildirdik. 1941 ve 1942 Sovyet Rusya ve İngiltere'nin mihverin zorlamasına karşı çetin günler geçirdikleri zamanlardır. Bizim durumumuz, bu zamanlarda ne kıymeti haiz olmuştur, bunu yetkili savaşkanların dillerinden hikâye edeceğim. Türkiye'nin durumunun Müttefikler için gerçekten faydalı olduğunu Sovyet hükümeti, büyük elçisi vasıtasıyla dışişleri bakanlığımıza, Sovyetlerin takdirlerini belirten tefsilat vererek 19/1/1942 tarihinde resmen tebliğ etmiştir.

4 Aralık 1941 tarihinde Amerika Cumhurbaşkanı Türkiye'nin savunması, Amerika savunması için hayati bir ehemmiyette olduğunu beyan ederek, kendiliğinden ve bir sözleşme imza etmeksizin bize ödünç verme ve kiralamadan malzeme vereceğini ilan etmiştir. Amerika ile ödünç verme ve kiralama sözleşmesinin imzalanması 23 Şubat 1945 tarihindedir. İngiliz hükümeti ise, birçok defalar takdirlerini bildirmiş ve 1943 başında İngiliz başbakanı Adana'da daima iyi hatırlayacağımız demeçte bulunmuştur.”

¹⁴⁰ “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün B.M.M' nin Yedinci Döneminin Üçüncü Toplantısını Açan Tarihi Nutukları”, **Ayan Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s.16-18.

Adı geçen haberde belirtildiği üzere İnönü, savaş sürecinde Türkiye'nin aslında tarafsızlıktan ziyade Müttefik Devletlerle yakın ilişkiler içerisinde olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda barışı destekler nitelikte adımlar atıldığından bahseden İnönü, haberin devamında Türkiye'nin harp karşısındaki duruşunun eleştirildiği noktalara değinirken şu cümleleri kurmuştur:¹⁴¹

“Almanlarla Sovyetler arasında harp çıkmazdan önce, bizim Almanlarla dostluk anlaşması yapmış olmamız tenkit olunmuştur. İstanbul'un kapısına gelmiş olan Almanlar, Sovyet Rusya ile saldırmazlık anlaşması ile daha önce bağlanmışlardı. Memleket, mihverin bütün kuvvetlerine karşı yalnız başına dururken, Amerika harpte yokken, İngiltere bütün kuvvetlerini adaların Alman istilasına karşı ayakta tutarken, ve Sovyetler Almanlarla bir saldırmazlık anlaşması ile bağlı iken, Almanların bize saldırmayacaklarını kağıt üzerine koymayı reddetmemiz, bizden ne hakla beklenebilirdi? Hususile bu anlaşmada Türkiye'nin ittifak ödevlerine bağ-ı bulunduğu açıkça zikredilmiştir.

Almanya ve Japonlarla harp halimize gelince; harp ilanımız tesirsiz ve müttefik zaferi kesin mahiyet tesiri hakkında bir iddiamız yoktur. Bizim iddiamız, harp ilân etmezden önce senelerce süren kâbus devrinde götüğümüz hareket hattının müttefiklerimizin zaferine yardım ettiği merkezindedir ve bundan ibarettir. Bizim Almanlar ve Japonlarla harp haline girmemiz yalnız müttefiklerin isteği üzerine olmuştur. Onlar için herhangi bir ehemmiyeti vardı ki, bizden bunu istediler. Müttefik zaferi kesin olduktan sonra harp ilan ettiğimiz bize söylenemez. Karanlık günlerde beraberdik; zafer günlerinde, ganimetten bir hisse alma davamız yoktu ki, fırsattan istifadeyi düşünelim. Hareketimiz sadece, müttefiklerin isteği üzerine ve onlarla beraberlik gereği yapılmıştır. 1944 Ağustosunda, münasebeti kestiğimiz zaman, derhal harbe girmeyişimiz de tenkit olunuyor. Münasebet kestiğimiz anda, İngiltere ile aramızda yazı ile kararlaştırılan durum şudur: Karar, fiili savaşkanlığa doğru birinci adımdır. Türkiye'nin harbe girmesinin teferruatını Britanya hükümeti sonradan bizimle görüşeceğini bildirmiştir.

Haberdan anlaşıldığı kadarıyla İnönü, Türkiye'nin savaş dışı durumunu korumasını, 1944'te Mihver Devletlerle ilişkilerin kesilmesine rağmen hemen savaş ilan edilmemesini ve bazı devletlerle anlaşmalar imzalanmasını takip edilen “Denge Politikası” gereği haklı sebeplere dayandırmıştır.

¹⁴¹ “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün B.M.M 'nin Yedinci Döneminin Üçüncü Toplantısını Açan Tarihi Nutukları”, **Ayn Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s.18-22.

1- Türkiye ve Mihver Devletler

a) Türk-İtalyan İlişkileri

I. Dünya Savaşı başlangıcında tarafsız kalan İtalya'ya, 1915'te imzalanan Londra Anlaşması ile 12 Ada ve Antalya yöresi vadedilmiş ve İtalya'dan kendisine vadedilen topraklar karşılığında ise savaşa girmesi istenmiştir. İtalya, anlaşma gereği Mayıs'ta Avusturya, Ağustos'ta Almanya ve Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.¹⁴² Savaşın galip devletlerinden olmasına rağmen savaş sonunda isteklerini elde edemeyen İtalya'nın; ülke ekonomisi bozulmuş ve birçok siyasi-sosyal problemle karşı karşıya kalmıştır.¹⁴³ Giderek artan iç karışıklıklar ise Benito Mussolini önderliğinde otoriter bir rejimin temellerini hazırlayacaktır. Bu süreçte İtalya ve Türkiye arasında 30 Mayıs 1928 tarihinde Tarafsızlık Uzlaşma Anlaşması imzalanırsa da, bu anlaşma İtalya'nın yayılmacı siyasetinden dolayı Türkiye'ye güven vermemiştir. Mussolini'nin iktidara geldikten sonra "*Akdeniz bizim denizdir*" söylemi ise Türkiye Cumhuriyeti'ni daha da rahatsız etmiştir. Türkiye'yi dünya üzerinde yeniden oluşan bu karmaşada savunma için tedbir almaya yönelten ilk neden de İtalya'nın bu yayılmacı tutumu olmuştur.¹⁴⁴

İtalya'nın yayılmacı politikasına devam ederek 1935'te Habeşistan'ı işgal etmesi Türkiye'yi Müttefik Devletlere daha da yaklaştırmıştır. Özellikle Türk-İngiliz ilişkilerinde bu olaydan sonra kayda değer değişiklikler görülecektir. İki ülke arasında 1935 tarihinde İtalyan tehdidine karşı bir ticaret anlaşması imzalanmıştır.¹⁴⁵ Türkiye'nin imzaladığı bu anlaşma; savaş başlamadan çok önce tarafsızlık politikasından ziyade savaş dışı durumunu koruyacağı ve aynı zamanda Müttefik Devletlerle daha yakın ilişkiler içerisinde olacağını işaretli gibiydi.

İtalya'nın bu yayılmacı politikasına kayıtsız kalmayan Ayın Tarihi dergisinin okuyucusuna sunduğu ilkyazı, Hüseyin Cahit Yalçın'ın kaleminden çıkmıştır. Yalçın, Şubat 1939 Sayısı'nda, "*Türk Topraklarında İtalya'nın Gözü*" başlığıyla kaleme aldığı yazıda¹⁴⁶ İtalya'nın, Antalya üzerinde hak iddia etmesinin, Habeşistan'ı işgale başlamasının ve buna bağlı olarak kendisini bir tehdit unsuru olarak görmesinin, tarihsel ihtiraslardan kaynaklandığını ifade etmiştir. Yalçın, İtalya'nın unuttuklarını hatırlatırken Trablusgarp Cephesi'ne değinerek, "*Herhalde dostlarımız İtalyanların hafızalarının*

¹⁴²Mustafa Balcıoğlu, "Büyük Hesaplaşma: Birinci Dünya Savaşı", (ed. Durmuş Yalçın), **Türkiye Cumhuriyet Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s.96,97.

¹⁴³Refik Turan, "Birinci Dünya Savaşı Sonrası Dünya", (Ed. Durmuş Yalçın), **Türkiye Cumhuriyet Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s.118.

¹⁴⁴ N. S. Kormazcan, **II. Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi**, s.19,20.

¹⁴⁵ N. S. Kormazcan, **II. Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi**, s.20-22.

¹⁴⁶ Hüseyin Cahit Yalçın'ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi'nin 13 Şubat 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır

*Türkleri unutacak kadar zayıf olduğuna ihtimal vermeyiz” şeklindeki ifadelerle İtalya’nın emperyalist tutumuna Türkiye’nin boyun eğmeyeceğini belirtmiştir.*¹⁴⁷

Emperyal tavırlarına devam eden İtalya’nın 7 Nisan 1939 tarihinde Arnavutluk’u işgali ise Balkanları ve Akdeniz’i tehlikeye düşürmüştür. Bu tehlikeyi önlemek amacıyla Türkiye ve İngiltere arasında bir deklarasyon imzalanmıştır. Türkiye’nin, İtalya’nın bu hareketini Doğu Akdeniz’de yayılarak kendisine karşı bir set kurma girişimi şeklinde yorumlaması, konuya basın tarafından yoğun bir ilgi gösterilmesine zemin hazırlamıştır.

Ayın Tarihi dergisinin bu bağlamda verdiği bir diğer yazı Ahmet Şükrü Esmer tarafından kaleme alınmıştır. Esmer, Ayın Tarihi dergisinin 1939 yılı Nisan ayı kayıtlarına yansıyan, “*Zavallı Arnavutluk*” başlıklı yazısında, İtalya’nın Arnavutluk’u işgalinin niteliği ve muhtemel sonuçları üzerinde durmuş ve bu işgali Mihver Devletler tarafından girilen büyük bir taarruzun başlangıcı şeklinde değerlendirmiştir. Yazısına İtalya’nın Arnavutluk’u işgal etmesinin nedenleri ile devam eden Esmer, bu bağlamda da İtalya’nın, İşgali, kendisine göre haklı gerekçelere dayandığını öne sürmüştür.¹⁴⁸ Esmer bu konuda şunları kaydetmiştir:¹⁴⁹

“İtalya ‘Korsika, Tunus, Nis, Savua’ diye bağırırken Arnavutluğa vardı. Meğer bütün bu gürültü, asıl hedefi gizlemek için bir manevradan ibaretmiş. İtalya durup dururken, Arnavutluğa asker çıkarılmasına müsaade edilmesini istemiş. Arnavut Kralı ve Meclisi bunu reddedince, bir Tirana haberine göre yüz bin, İngiliz kaynaklarından verilen bir habere göre de otuz beş bin asker memleketin istilasına teşebbüs etmiştir. Arnavutluk Ajansı, yapılan ihraç teşebbüslerinin neticesiz kaldığını ve İtalyan kıtalarının denize döküldüklerini bildirmektedir. Diğer taraftan İtalyan ajansı, Arnavutluk sahilinde dört limana muvaffakiyetli ihraç teşebbüslerinin neticesiz kaldığını ve İtalyan kıtalarının denize döküldüklerini bildirmektedir. Diğer taraftan İtalyan Ajansı, Arnavutluk sahilinde dört limana muvaffakiyetli ihraç yapıldığını iddia ediyor. Bu limanlar, Santa Kranta, Dıraç, Avlonya ve St. Jean de Medua’dır. Aynı kaynaklar, İtalyan askerlerinin pek az mukavemete maruz kaldığını ve memleketin içerisinde doğru yürümekte olduğunu bildirmektedir. İtalya kırk beş milyon nüfuslu, büyük donanmaya, tayyare filolarına sahip olan ve milyonlarca asker çıkarabilen bir devlettir. Arnavutluk ise, bu memleket ajansının neşrettiği beyannamede ki tarife göre

¹⁴⁷Hüseyin Cahit Yalçın, “*Türk Topraklarında İtalya’nın Gözü*”, **Ayın Tarihi**, S.63, (Şubat-1939), s.46.

¹⁴⁸A.Ş.Esmer’in adı geçen yazısı, öncelikle Ulus Gazetesi’nin 8 Nisan 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁴⁹A.Ş. Esmer, “*Zavallı Arnavutluk*”, **Ayın Tarihi**, S.63, (Nisan-1939), s.109.

de “fakir surette silahlı, donanmasız ve bir tek tayyaresiz milyon nüfuslu” bir millettir. Böyle bir milletin, yalnız kalırsa, büyük İtalya önünde uzun müddet mukavemet etmesi beklenemez. Fakat Çekoslovakya’dan farklı olarak faik kuvvetler önünde boyun eğmemesi, Arnavutluğa dünyanın sempatisini kazandırmıştır.

Bunula beraber, şimdi bütün dünyanın merak ve alaka ile sorduğu sual şudur: Acaba, Arnavutluk meselesi, İtalya ile bu zavallı küçük devletler arasında mevzii bir harbe münhasır mı kalacak? Yoksa umumileşerek bir Avrupa ve hatta dünya harbi mahiyetini mi alacaktır? Arnavutluk meselesi iki şekilde umumileşebilir:

1- bu, mihver devletler tarafından girilen büyük bir taarruzun başlangıcı olabilir. Arnavutlukta muvaffakiyetleri üzerine, Almanya ve İtalya, daha geniş teşebbüslere girişerek karşı tarafı mukavemete tahrik edebilirler. Şimdilik böyle bir amare görünmüyor.

2- Bu hâdise bir Avrupa harbine, İngiltere ve Fransa’nın İtalya’ya mukavemet etmeye karar vermeleri ile de müncer olabilir. Filhakika eğer Arnavutluk uzun zaman mukavemet edebilse, bundan doğacak karışıklıkların ne olabileceğini kestirmek zordur. Fakat Arnavutların mukavemet etmek istememelerinden değil, aradaki kuvvet nispeti pek büyük olduğundan bu mukavemet pek uzun sürmez.”

Konu bağlamında Ayın Tarihi dergisine yansıyan bir başka yazı ise Asım Us tarafından kaleme alınmıştır.¹⁵⁰ Us, 1939 Nisan ayı kayıtlarına yansıyan “İtalya- Arnavutluk Harbi” başlıklı yazısında İtalya’nın, Arnavutluk işgalini; Arnavutluk’ta karışıklık olduğu ve bunun sonucunda İtalyan halkının tehlikeye düştüğü gerekçesine dayandığını belirtmiştir. Aynı zamanda Us, adı geçen yazıda İtalya’nın Arnavutluk’u işgalinde Almanya’nın da desteğinin olabileceği üzerinde de durmuştur.¹⁵¹

İtalya, 1940’ta Fransa’ya savaş ilan ederek II. Dünya Savaşı’na katılmıştır. İtalya’nın bu kararı Türkiye’nin 1939’da İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında imzalanan antlaşma gereği Türkiye üzerinde büyük tesir yaratacaktır. İtalya’nın yayılma siyasetine devam ederek; 1940 yılında Yunanistan’a saldırması üzerine İngiliz Büyükelçisi deklarasyonu hatırlatarak, Ankara’da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile görüşmüş ve bu görüşmede İtalya’ya karşı Türkiye’den yararlanmak istediğini,

¹⁵⁰Asım Us’un adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 8 Nisan 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁵¹Asım Us, “İtalya- Arnavutluk Harbi”, **Ayın Tarihi**, S.65 (Nisan-1939), s.112.

Boğazların İtalyan ticaret gemilerine kapatılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak Saraçoğlu böyle bir hamlenin Almanya'yı harekete geçirebileceğini ifade etmiştir.¹⁵²

İtalya'nın Yunanistan'a saldırısı Türkiye'yi imzalanan deklarasyon gereği Müttefik Devletlere yardım etmeye mecbur bıraksa da Türkiye, savaşa girmemek için direnmiştir. Bu bağlamda İsmet İnönü 1 Kasım 1940 tarihinde TBMM toplantısında Türkiye'nin savaş dışı kalma durumunu vurgulayarak şu cümlelere yer vermiştir:¹⁵³

“Bizim harp harici vaziyetimiz, bize karşı aynı iyi niyeti gösteren ve tatbik eden bütün Devletlerle en normal münasebetlere mâni değildir. Kezalik, harp harici vaziyetimiz, bizim topraklarımızın, deniz ve havalarımızın muharıpler tarafından birbiri aleyhine kullanılmasına istisnasız olarak mânidir ve biz muharebeye girmedikçe katî ve ciddî olarak mâni kalacaktır.”

Görüldüğü gibi İnönü, savaş dışı kalma durumunu vurgulamanın yanı sıra yaşanan bu süreçte Türk hava üslerinin ve donanmasının savaş boyunca emperyalist tutuma hizmet etmeyeceğini açıkça beyan etmiştir.

Türkiye'nin, savaş başlangıcından itibaren İtalya'yı çok güçlü bir Devlet olarak görmemesi; Ayın Tarihi dergisi stünlarında da kendisini hissettirmiştir. Araştırma konusu kapsamında incelenilen yıllar içerisinde, İtalya ile ilgili geniş kapsamlı bir koleksiyon oluşturulmamasına rağmen, savaşın baş aktörleri olan Almanya, İngiltere ve Rusya ile ilgili geniş bir koleksiyon oluşturulduğu gözlemlenmiştir.

b) Türk - Alman İlişkileri

II. Dünya Savaşı'nın başlamasında önemli bir yere sahip olan Almanya'nın, Türkiye ile I. Dünya Savaşı'ndaki yakınlaşmaları dışında önemli bir yakınlaşması olmadığı gibi iki devlet arasında önemli bir problem de yaşanmamıştır. I. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini üzerinden atmaya çalışan Türkiye, Almanya ile ticari anlaşmalar imzalamıştır. Almanya'nın, I. Dünya Savaşı sonundaki en önemli yükünün imzalanan Versay Anlaşması olduğu bilinmekle birlikte savaştan sonra en büyük gayesi de bu anlaşmanın etkilerinden kurtulmak olmuştur. Türkiye ise kabul etmediği Sevr Anlaşması'nı hatırlayarak Almanya'nın politikasına ılımlı bakmıştır.¹⁵⁴

1924 yılında iki ülke arasında Dostluk Anlaşması imzalanmış fakat 15 Mart 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı ve 7 Nisan 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgaliyle birlikte Balkanlarda oluşan Mihver gücü karşısında Türkiye endişeye

¹⁵² K. Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası**, s.15.

¹⁵³ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)**, VI/ 14, Ankara, 1940, s.4.

¹⁵⁴ F. Armaoğlu, **20.yy Siyasi Tarihi**, s.256-262.

kapılmıştır. Bu işgalden sonra Türk-Alman ilişkilerinde bazı değişiklikler olmakla birlikte Türkiye'nin İngiltere'ye yakınlaşmaya başladığı gözlemlenmiştir.¹⁵⁵ Bu süreçte Almanya'nın asıl amacı ise Türkiye'yi Müttefik Devletlerden uzak tutmak olmuştur. Bu arada Balkan Paketi'nı dağıtarak bölgeye yerleşmeye çalışan Almanya, pakta üye olan Türkiye'yi yanına çekmeye çalışsa da başarılı olamamıştır.

Almanya'nın Türkiye'yi yanına çekmeye çalışmasına rağmen, Türkiye'nin gelişmeler karşısında Müttefik Devletlere yakınlık göstermesi Ayın Tarihi dergisindeki bazı haber ve yazıların da konusunu oluşturmuştur. Bu bağlamda yayımlanan ilkyazı Hüseyin Cahit Yalçın tarafından kaleme alınmıştır.¹⁵⁶ Yalçın, *"Niçin Almanya Tarafında Değiliz"* başlığı altında, I. Dünya Harbi'nde Almanya ile aynı safta olunmasına rağmen dünya üzerinde vuku bulan bu yeni harpte Almanya'nın yanında yer alınmaması gerektiğini, Türkiye'nin askeri ve siyasi durumunun yeni bir savaşa girmek için hazır olmamasıyla açıklamıştır. Yalçın, yazısının devamında Almanya'nın Versay Anlaşması'nın izlerini silmek için giriştiği bu savaşı, Türkiye'nin Sevr Anlaşması'nı hatırlayarak Versay'ın da adil olmadığı gerekçesiyle saygıyla karşılamak dışında bir harekette bulunamayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin dış politika esasına dayalı savaş dışı durumunu koruyarak Almanya ile gerçekleştirdiği ithalat-ihracat dengesinde herhangi bir değişiklik yapmadığını ifade eden Yalçın, Mihver Devletlerin özellikle de Almanya tarafından eleştirilen Türkiye'nin Müttefik Devletlere olan yakınlığı konusunu ele alırken Almanya'nın *"Hayat Sahası Davası"* politikasını öne çıkarmıştır. Yazısının devamında Almanya güçlendikçe etrafına saldırır vaziyette bir hal aldığını ileri süren Yalçın, şunları kaydetmiştir:

"Almanya kuvvetlendi garbdaki meselelerini muvaffakiyetle halletti: memnun olduk. Avusturya'yı ilhak etti: memnun olduk. Südetleri ilhak: tasvip ettik. Fakat Almanya Çekoslovakya'yı işgal istila ettiği gibi İtalya'yı da Balkanlara soktu ve kendisi de Romanya üzerinden Balkanları tazyike başladı."

Yalçın yazısının son paragrafında Türkiye'nin Müttefik Devletlere yakınlık göstermesinin Almanya'nın takip ettiği siyasetten kaynaklandığını belirtmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin Müttefik Devletler ile imzaladığı anlaşmaların herhangi bir gruba

¹⁵⁵F. Armaoğlu, **20.yy Siyasi Tarihi**, s.256-262.

¹⁵⁶H.C. Yalçın'ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi'nin 10 Aralık 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

karşı olmadığını, bu kayıtların barışı destekler nitelikte anlaşmalar olduğunu da vurgulamıştır.¹⁵⁷

Yalçın, Türkiye'nin Müttefik Devletlere yakınlık göstermesini, Ayın Tarihi dergisinin Eylül 1940'ta yayımlanan sayısında "Türkiye ve Siyaseti" başlığı altında yeniden ele almıştır.¹⁵⁸ Yalçın, bu yazısında da Almanya'nın yanında yer alınmamasının normal olduğunu, esasında Almanya'nın İtalya ile yakınlığının "komik" bir durum yarattığını ileri sürerek Almanya'nın İtalya'ya olan yakınlığını; "Almanya Versay Anlaşması'ndan zarar görmüşse İtalya o anlaşmanın kârına konmuştur. Bugünkü şikâyeti Versailles muahedenamesile haksızlık yapılmış olmasından dolayı değildir. Yapılan haksızlığı az bulmasından ve iddiasına göre, yağmada lop etlerin İngiltere ile Fransa'ya ayrılarak kuru kemiklerin kendisine bırakılmasındadır. Versailles muahedenamesi tasfiyeye kalkıldığı zaman, Almanya alacaklı mevkide ise İtalya aldığını geri vermek mevkiinde kalacaktır. Dün bu vaziyette bulunan ve bu gün ruhi halet içinde yaşayan bu iki şahsiyet yani Almanya ile İtalya şimdi Versailles muahedenamesine karşı müstereken isyan ettiklerini ilân ederlerse, herkes kahkahalarla gülmez mi?" cümleleriyle açıklayarak; Almanya'nın Versay Anlaşması ile kaybettiklerinin aksine, İtalya'nın I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan gizli anlaşmalarla elde ettiği kazançlara dikkat çekmiştir.¹⁵⁹

Türkiye'nin Müttefik Devletlere yakınlık göstermesinin yanı sıra 12 Mayıs 1939 tarihinde İngiltere ve Fransa ile üçlü pakt imzalaması Türkiye'yi, Almanya'nın eleştirilerine maruz bırakmış ve olayın sıkı takipçisi olan Alman basınında, paktın savunma paktı olmadığı, doğrudan Almanya'ya karşı yapılmış bir pakt olduğu yönünde manşetler atılmıştır.¹⁶⁰ İmzalanan bu anlaşmaya Almanya'nın tepki vermesi; Türkiye'ye kararlarını vermeleri için İngilizlere baskı yapma ve ekonomik açıdan İngiliz yardımı halinde Türkiye'nin, Almanya ile ilişkilerini keseceğini gösterme fırsatı yaratmıştır.

Türkiye, gelişmeler üzerine silah satışını durduran Almanya'ya cevaben ihraç ettiği kromun miktarını azaltmıştır. Yaşanılan olaylar iki ülke arasında gerginlik yaratsa da, Türkiye ve Almanya 1940'ta bir ticaret anlaşması imzalamıştır.¹⁶¹

İmzalanan bu ticaret anlaşması ile ilgili Ayın Tarihi dergisinde yer alan ilkyazı Ahmet Şükrü Esmer'in kaleminden çıkmıştır.¹⁶² Esmer, Ağustos 1940 kayıtlarına

¹⁵⁷H.C. Yalçın, "Niçin Almanya Tarafında Değiliz", **Ayın Tarihi**, S.73, (Aralık-1939), s.187-188.

¹⁵⁸H.C. Yalçın'ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi'nin 13 Eylül 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁵⁹H.C. Yalçın, "Türkiye ve Siyaseti", **Ayın Tarihi**, S.82, (Eylül-1940), s.52,53.

¹⁶⁰Cemil Koçak, **Türk-Alman İlişkileri**, Ankara, 1991, s.127.

¹⁶¹R. Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, s.880-882.

yansıyan “*Türkiye-Alman Ticareti*” başlığı altında; imzalanan anlaşmayı “basit bir alış veriş işi” olarak değerlendirmiştir. Esmer’in yazısının devamı anlaşmanın içeriği ile ilgili olup, şu şekilde kaydedilmiştir:¹⁶³

“Bu anlaşma, malum olduğu üzere, bir ticaret mukavelesi değil, yirmi milyon kadar lira kıymetinde eşyanın mübadelesini istilzam eden bir anlaşma ile eski hesaplar tesviye edilmekte ve Almanya bize lazım olan bazı eşyayı satmayı taahhüt ederek mukabilinde bizden kendisine lâzım olan eşyayı satın almaktadır. Her alış veriş gibi bu alış verişte de iki tarafın menfaatleri düşünülmüştür.”

1940’ta İtalya’nın, Yunanistan’a saldırısının başarısızlıkla sonuçlanması Almanya’yı Balkanlara yöneltmiştir. Bunun üzerine İngiltere, Türkiye üzerindeki baskılarını artırarak Türkiye’nin savaşa girmesini sağlamaya çalışmıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı Eden, Almanya’nın Yunanistan’a saldırması durumunda Türkiye’nin de yardım etmesi gerektiğini bildirmiştir. Türkiye, bu süreçte Almanya’nın Sovyet Rusya ile birlikte Boğazlara saldırma ihtimali olabileceğini öne sürmüştür. Nitekim Türkiye’nin savaş ilan etmesi patlamaya hazır bir bombayı harekete geçirebilirdi. Türkiye’nin askeri gücünün yeterli olmadığına farkında olan İngiltere bu durumda savaş malzemesi gönderemeyeceğinden dolayı Türkiye’nin cevabına sessiz kalmıştır.¹⁶⁴

Türkiye’nin, Almanya tehlikesi karşısında Trakya Bölgesi’nde tedbir alması ise Bulgaristan tarafından hoş karşılanmamıştır. Bulgaristan, Türkiye’nin bu girişimini kendi toprakları üzerine bir tehdit unsuru olarak görmesi sonucunda Türkiye, hareketin Bulgaristan’a karşı olmadığını belirtmiş ve 17 Şubat 1941 tarihinde iki ülke arasında bir anlaşma imzalanmıştır.¹⁶⁵

Ayın Tarihi dergisinde Türk-Bulgar Anlaşması’na yönelik verilen haber ve yazılar genel olarak anlaşmanın Balkanlarda huzurun sağlanmasına yönelik olmuştur. Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisinin verdiği ilkyazı Yunus Nadi tarafından kaleme alınan Şubat 1941 kayıtlarına yansıyan “*Bulgaristanla İmzaladığımız Yeni Anlaşma*” manşetiyle okuyucuya aktarılmıştır.¹⁶⁶ Nadi, yazısının içeriğinde Balkan Devletlerinin dostluk ve barış duygularını okşayacak şekilde, “*beyannameden anlaşılacak cihet,*

¹⁶²A.Ş. Esmer’in adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 10 Ağustos 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁶³A. Ş. Esmer, “*Türkiye-Alman Ticareti*”, **Ayın Tarihi**, S.81, (Ağustos-1940), s.56-57.

¹⁶⁴F.Armaoğlu, “**20.yy Siyasi Tarihi**”, s.333-334., Y. Yentürk, II.Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası ve Denge Siyaseti, s.36-37.

¹⁶⁵“*Bulgar Başvekili Filofun Sobranyada Söylediği Nutukta Türkiye’den Bahseden Kısımın Metni*”, **Ayın Tarihi**, S.96, (Kasım-1941), s.82.

¹⁶⁶Y. Nadi’nin adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi’nin 18 Şubat 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

dünya buhranı muvacehesinde Bulgaristan'ın fırsattan istifade ederek bulanık suda balık avlamak isteyen bir hükümet olmadığı noktasındadır. Bulgar Hükümeti fırsat el verdikçe komşularından hiç birine karşı taarruz fikirleri beslemediği hususunda teminat üstünde teminat vermeye devam ediyordu” diyerek hükümet politikaları gereği basının uluslararasıdaki yumuşak başlılığını bir kez daha ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁷

Konuya yönelik Ayın Tarihi dergisinde yer alan bir diğer başlık Ethem İzzet Benice tarafından kaleme alınan (Şubat-1941) “*Türk-Bulgar Beyannamesi*” başlıklı yazıdır.¹⁶⁸ Benice yazısının ilk satırlarına beyannameyi en güzel şekilde özetleyebilecek Numan Menemencioğlu’nun “*Yakıcı bir yangın havası arasında esen hafif ve serin bir rüzgâr*” sözlerini yerleştirmiştir. Beyannamenin basında bu kadar çok ilgi görmesini beyannamenin şeffaf oluşuna bağlayan Benice, devamında beyannamenin her iki devletin de Balkanlar üzerinde bir emelleri olmadığı ve Balkanlarda huzurun, barışın sağlanmasına yönelik hizmet ettiği gerçeğini ortaya koyduğunu belirtmiştir.¹⁶⁹

Ayın Tarihi dergisinin Şubat 1941 Sayısı’na yansıyan bir diğer yazı ise Falih Rıfkı Atay’ın, “*Türk-Bulgar Deklarasyonu Etrafında*” başlıklı yazısı olmuştur.¹⁷⁰ Atay, yazısının içeriğinde Hariciye Vekilinin Türkiye’nin değişmeyen ve değişmeyecek kurallarından bahsettiği esasları şu şekilde aktarmıştır:¹⁷¹

- “1)İttifaklarımıza sadık kalmak
- 2)Herkesle, Bilhassa komşu devletlerimizle iyi geçinmek
- 3)Emniyet sahamız içinde yabancı faaliyet ve hareketlere lakayt kalmamak
- 4)Toprak bütünlüğümüz ve istiklâlimize karşı herhangi bir tecavüze silâhla mukabele etmek!”

Belirtilen esaslarda Türk dış politikasının tek amacının “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” ilkesi doğrultusunda ilerleyeceğine dikkat çekildiği görülmektedir.

Dergide yer alan bilgilere göre Alman basınının son zamanlarda en çok üzerinde durduğu konulardan biri de Türk-Bulgar Anlaşması’dır. Buna göre Alman basını, Türkiye’nin Bulgaristan ile yaptığı anlaşmadan sonra İngiltere ile anlaşmazlık yaşayacağını varsayarak yapılan anlaşmayı olabildiğince olumlu karşılamakla birlikte anlaşmanın Ankara ve Berlin arasında daha fazla yakınlaşma umudu doğuracağı

¹⁶⁷Y. Nadi, “*Bulgaristanla İmzaladığımız Yeni Anlaşma*”, Ayın Tarihi, S.87, (Şubat-1941), s.32.

¹⁶⁸E. İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi’nin 18 Şubat 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁶⁹E. İ. Benice, “*Türk-Bulgar Beyannamesi*”, Ayın Tarihi, S.87, (Şubat-1941), s.35.

¹⁷⁰F.R.Atay’ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 24 Şubat 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁷¹F.R.Atay, “*Türk- Bulgar Deklarasyonu Etrafında*”, Ayın Tarihi, S.87, (Şubat-1941), s.46.

yönündeki haberlere dikkat çekmiştir.¹⁷² Alman basını anlaşmayı bu şekilde değerlendirirken, Ahmet Emin Yalman'ın derginin Mart 1941 kayıtlarına yansıyan “*Ankara Mülakatının Bilançosu*” başlıklı yazısı, Alman basınına yalanlar nitelikte olmuştur.¹⁷³ Yalman yazısında, Bulgaristan ile imzalanan anlaşmadan sonra Ankara'ya gelen İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile Türkiye Başbakanı Doktor Refik Saydam ve Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu arasındaki görüşmelerin samimi bir hava içerisinde geçtiğini bildirmekle birlikte görüşme neticesinde üzerinde durulan üç esas konuyu şu şekilde aktarmıştır:¹⁷⁴

“1)İki hükümet Türk- İngiliz ittifakına olan bağlılıklarının ne kadar sıkı olduğunu karşılıklı olarak görmüşlerdir.

2)Dünya vaziyetini gözden geçiren iki hükümet görüşlerinin aynı olduğu kararına varmışlardır

3)Görüşmede iki hükümetin Balkanlar ile ilgili olan siyasetlerinde bir uygunluk görülmüştür.”

Görüşme neticesinde ortaya çıkan esaslardan da anlaşılacağı üzere burada Almanya'nın beklediği doğrultuda bir gelişme sağlanmamıştır. Türkiye ve İngiltere, anlaşmalarına bağlı olduklarını ve dostluklarında herhangi bir zedelenme olmadığını açıkça beyan etmişlerdir.

Türkiye ile anlaşma imzalayan Bulgaristan, 1 Mart 1941'de Almanya ile de bir anlaşma imzalayarak tarafsızlığını Mihver grubunun lehine doğru kaydirdiğini ortaya koymuştur.

Ayın Tarihi, Bulgaristan'ın vaziyeti ile ilgili durumu Mart 1941 Sayısı'nda, “*Bulgaristan Üçlü İttifak İmza Etti*” başlığıyla duyurmuştur.¹⁷⁵ Falih Rıfkı Atay tarafından kaleme alınan yazıda, anlaşmanın Türkiye'yi ilgilendiren tek yönünün, savaşın Balkanlara sıçrayıp sıçramayacağı konusu olduğu ifade edilmiştir. Atay, Türkiye'nin Bulgaristan ile sınır komşusu olmasının bu noktadaki endişeleri makul kıldığını belirtmiştir.¹⁷⁶

¹⁷²Ayın Tarihi, S.87, (Şubat-1941), s. 57.

¹⁷³Ahmet Emin Yalman'ın adı geçen yazısı öncelikle Vatan Gazetesi'nin 1 Mart 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁷⁴Ahmet Emin Yalman, “*Ankara Mülakatının Bilançosu*”, *Ayın Tarihi*, S.88, (Mart-1941), s.31.; N. Sadak, “*İngiltere İle Türkiye Arasında Görüş Ayrılığı Var mıdır?*”, *Ayın Tarihi*, S.123, (Şubat-1944), s. 27.

¹⁷⁵F.R.Atay'ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi'nin 2 Mart 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁷⁶F.R. Atay, “*Bulgaristan Üçlü İttifakı İmza Etti*”, *Ayın Tarihi*, S.88, (Mart-1941), s.221.

Almanya'nın Balkan toprakları üzerinde başarılar elde etmesi Almanya'dan gelebilecek olası bir saldırı noktasındaki şüpheleri iyice artan Türkiye'yi Trakya Bölgesi'nde önlemler almaya sevk etmiştir. Fakat Almanya, Türkiye'nin daha çok İngiltere'ye yakınlaşmasını engellemek amacıyla Türkiye toprakları üzerine herhangi bir saldırı yapmayacağını bildirmiş ve 1 Mart 1941 tarihinde İsmet İnönü'ye bir mektup¹⁷⁷ göndererek böyle bir ihtimalin olmadığını açıkça beyan etmiştir.¹⁷⁸

Balkanlara yayılan Almanya, Sovyet Rusya'ya anlaşma teklifinde bulunmuştur. Almanya, Sovyet Rusya'nın teklif edilen anlaşmayı imzalaması sonucunda Fransa'nın ve İngiltere'nin gücünün zayıflayacağı ve buna bağlı olarak Türkiye'nin de Rusya ve Almanya'nın imzalayacağı anlaşmaya dâhil olacağı kanaatindeydi. Anlaşma için şartlarını Almanya'ya bildiren Sovyet Rusya, Ocak 1941'e kadar herhangi bir cevap alamadığı gibi bu durum Almanya'nın Sovyetler Birliği üzerine yürüyeceğini anlayan Türkiye'yi, İngiltere'ye daha da yaklaştırmıştır.¹⁷⁹ İngiltere ise harbin daha fazla Balkanlara yayılmamasını engellemek için bölgeye askeri kuvvet yerleştirmeyi ve bölgeyi mihver ve Sovyet Rusya için müşterek bir emniyet sahası haline koymayı planlamıştır.¹⁸⁰

Ayın Tarihi dergisi, Almaya ve Rusya arasında yaşanan bu gerginliğin Türkiye'ye yansıyan olumlu yönünü Asım Us'un 9 Ekim 1941 tarihinde "*Türkiye-Alman Dostluğunun Teyidi*" başlıklı yazısıyla aktarmıştır.¹⁸¹ Us, burada, Hitlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından asla ödün vermeyeceğini ve Rusya ile

¹⁷⁷N.S. Korkmazcan, "II. Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi" eserinde Hitlerin İnönü'ye yazdığı mektubu şu şekilde kaydetmiştir: "Hitler 1 Mart 1941 tarihinde İnönü'ye yazdığı mektubunda: Bulgaristan'a giren Alman birliklerinin Türk sınırına yaklaşmayacaklarını ifade etmiş, Almanya'nın Türkiye'den toprak talebi olmadığını bildirmiştir. Hitler, mektupta, savaşın sorumlusunun başından beri İngiltere olduğunu belirtip Avrupa'da İngiliz üstünlüğüne karşı savaş verdiklerini, toprak kazanımı ya da siyasi çıkar için hareket etmediklerini, İngiltere'nin Yunanistan'a yerleşmesine karşı çıkmak için tedbir alacaklarını belirtmiştir. Bulgaristan'da bu sebeple ülkede Alman birliği bulundurmaları için izin istediklerini, onların üçlü pakta katılarak bu girişime destek vermelerini, tehlike geçince Bulgaristan ve Romanya'dan çekileceklerini vurgulamıştır. Hitler, bu tedbirlerin kesinlikle Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bütünlüğüne karşı olmadığını belirtmiştir. Birinci dünya savaşı sırasında birlikte verilen büyük mücadelenin ve sonraki sıkıntılı yılların anılarıyla gelecekte de dostça işbirliğinin sürdürebileceğine inandığını hatırlatmıştır. Savaş sonundaki ekonomik düzende Avrupa'nın yaralarını sarmak için yaklaşmanın zorunlu olacağını ifade etmiştir. Almanya'nın endüstri ürünlerini satmakla ilgileneyeceği gibi Türkiye'den de büyük miktarda alım yapacağı vurgulanmıştır. Hitler savaş sonunda oluşacak toprak düzenlemelerinde Almanya'nın Türk hedeflerinin karşısında yer almayacağını da hatırlatmıştır." (N. S. Korkmazcan, **II. Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi**, s.127.)

¹⁷⁸ O. Sander, **Siyasi Tarih (1918- 1994)**, s.150.

¹⁷⁹ Kahraman Gürbüz, "*İkinci Dünya Savaşı'nda Balkanlardaki Gelişmeler Ve Türkiye'nin Tutumu*", **U.Ü. Fen Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, S.13, (2007), s.369-371.

¹⁸⁰ A.Emin Yalman, "*B. Eden Yeniden Balkanlarda*", **Ayın Tarihi**, S.89, (Nisan-1941), s.147.

¹⁸¹ A. Us'un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi'nin 9 Ekim 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

aralarında gerginlik varken Türkiye ile de gerginlik yaşamasının devlet menfaatlerine zarar vereceğini bilmesinden dolayı ordusunu Balkanlardan çektiğini belirtmiştir.¹⁸²

Rusya ile anlaşamayan Almanya, güney kanadını korumak için yüzünü Türkiye'ye çevirerek anlaşma teklifinde bulunmuştur. Türkiye, tarafsızlık politikasını öne sürerek anlaşmayı onaylamıştır. Ancak Rus-Alman savaşı güç dengelerini büyük oranda değiştirecektir.¹⁸³ Türkiye, Almanya'nın bu hamlesinden sonra Müttefik Devletlerin aleyhinde yazı paylaşmaması kanaatimizce, Sovyet tehdidinin yakından hissedilmesi ile ilişkilidir.

Ayın Tarihi dergisinde, Balkanlarda tutunamayan Almanya ile ilgili verilen ilkyazı ise Necmettin Sadak'ın Mayıs 1941'de kaleme aldığı, *“Türkiye'nin Dürüst İstiklâl Siyasetini Takdir Etmekte Hem Almanya'nın Hem Müttefiklerimizin Birleşmesi Tesadüf Eseri Değildir”* başlıklı yazıdır.¹⁸⁴ Sadak, yazısında, Hitlerin Balkanlar üzerindeki düşüncelerini değerlendirerek, Hitlerin Balkanlara saldırmak gibi bir planının olmadığını ancak buna mecbur kaldığı ve İngilizlerin de Balkanlarda asıl savaşı Almanların başlattığı iddialarına karşılık, burada asıl önemli olan hususun Balkanlarda bulunan karışıklık olduğunu belirtmiştir. Bu noktada Türkiye'nin tek amacının Balkanlardaki barışı devam ettirmek olduğunu belirten Sadak, Türkiye'nin tarafsız tutumuna vurgu yapmış ve hükümet politikasına atıfta bulunmuştur. Sadak, bu hareketiyle Almanya'nın Türk dış politikasını dikkate almasını sağlamaya çalışmıştır.¹⁸⁵

Balkanlarda yaşanan karışıklık ile ilgili Ayın Tarihi dergisinin yer verdiği bir diğer yazı ise Cavit Oral tarafından kaleme alınan *“Führerin Nutku”* başlıklı yazı olmuştur.¹⁸⁶ Oral, Hitler'in nutkunda, Sadak'ın da aktardığı gibi Almanların Balkanlar üzerinde bir karışıklık yaratmak istemediklerini, tek gayelerinin bölgeye yönelik iktisadi faaliyetler olduğunu belirtmiştir. Oral, nutkun Türkiye'ye dokunan noktasının ise Türkiye'nin tarafsız duruşu olduğunu belirterek bu tavırdan dolayı Almanya'nın Türkiye'ye karşı sempati duyduğunu kaydetmiştir.¹⁸⁷

1941 yılında yaşanan bir başka olay ise Irak hükümetindeki değişiklik olmuştur. Irak'ta Almanlara yakınlığı ile bilinen Raşit Ali Gaylani'nin yönetimi ele geçirmesi

¹⁸²A. Us, *“Türk-Alman Dostluğunun Teyidi”*, **Ayın Tarihi**, S. 95, (Ekim-1941), s.42,43.

¹⁸³O. Sander, **Siyasi Tarih (1918- 1994)**, s.150.

¹⁸⁴Necmettin Sadak'ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi'nin 8 Mayıs 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁸⁵Necmettin Sadak, *“Türkiye'nin Dürüst İstiklâl Siyasetini Takdir Etmekte Hem Almanya'nın Hem Müttefiklerimizin Birleşmesi Tesadüf Eseri Değildir”*, **Ayın Tarihi**, S.90, (Mayıs-1941), s. 95,96.

¹⁸⁶Cavit Oral'ın adı geçen yazısı öncelikle Bugün Gazetesi'nin 9 Mayıs 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁸⁷Cavit Oral, *“Führerin Nutku”*, **Ayın Tarihi**, S.90, (Mayıs-1941), s.97.

üzerine İngilizler Gaylani üzerine yürümüş ve Gaylani Almanya'dan destek istemiştir. Almanya, Türkiye'nin stratejik konumunu kullanarak Gaylani'ye yardım etmek için Türkiye'ye bazı vaatlerde bulunsa da (Batı Trakya ve Ege adalarının bir kısmı)Türkiye savaş dışı kalmak istediği için teklifi kabul etmemiştir. İngiltere'nin, Irak yönetimine el koymasıyla Almanların Türkiye üzerindeki baskısı azalmıştır.¹⁸⁸ Bu olaydan iki ay sonra 18 Haziran 1941 tarihinde Almanya ve Türkiye arasında Dostluk ve Saldırmazlık Paktı için görüşme yapılmış ve pakt TBMM tarafından 25 Haziran 1941 tarihinde onaylamıştır.

Ayın Tarihi dergisi “Vesikalar” başlığı altında değerlendirdiği yazılarında bu anlaşmanın maddelerini şu şekilde kaydetmiştir:¹⁸⁹

“1)Türkiye Cumhuriyeti ve Almanya Reich'i arazilerinin masuniyetine ve tamamiyeti mülkiyesine müteakiben riayet ve doğrudan doğruya veya dolayısı ile yekdiğeri aleyhine müteveccih her türlü harekâtta tevakkü etmeği taahhüt ederler.

2)Türkiye Cumhuriyeti ve Alman reich'i müşterek menfaatlerine taallük eden bütün meselelerde, bunların hali için mutabakatı temin etmek üzere aralarında atıyen dostane temasta bulunmayı taahhüt ederler.

3)İmza günü mer'iyet mevkiine girecek olan bu muahede on sene müddetle muteberdir.”

Ayın Tarihi dergisinin “Vesikalar” başlığı altında verdiği bir diğer yazı ise İsmet İnönü ve Adolf Hitler'in yapılan anlaşmadan duydukları memnuniyeti ilettikleri telgraf metinleri olmuştur.¹⁹⁰

Pakta yönelik bilgi aktarmaya devam eden Ayın Tarihi dergisinin yer verdiği Haziran 1941 tarihli bir sonraki haber, Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Müstakil Grup Reisi Ali Rana Tarhan (İstanbul) ve Hariciye Encümeni Reisi Muzaffer Göker'in meclisteki konuşmalarıdır. Ali Rana Tarhan'ın konuşması şu şekilde kaydedilmiştir: ¹⁹¹

“Anlaşmanın Türk-Alman milletlerinin samimiyetle el ele vermelerini ve birbirlerine itimadla bakmalarını istihdaf etmekle birlikte müşterek menfaatleri için dostça görüşüp anlaşmalarına yol açıyor. Bunun için bu muahedeyi yalnız tasvipte değil, aynı zamanda memnuniyetle karşılıyoruz.”

¹⁸⁸ C. Teke, “II. Dünya Savaşı'nda Türkiye Ve Türkiye'de Basın”, s.111,112

¹⁸⁹“Türkiye İle Almanya Arasında İmza Edilen Dostluk Paktının Metni”, **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.68.

¹⁹⁰ “Türk-Alman Dostluk Muahedesinin Akdi Münasebetiyle Reiscumhur İsmet İnönü ile Adolf Hitler Arasında Telgraf Teati Edildi” **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.71.

¹⁹¹“Türk-Alman Dostluk Muahedesi, Büyük Millet Meclisinde Müzakere ve Kabul Edildi”, **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.76,77.

Muzaffer Göker ise şunları söylemiştir: *“Bu vesika dünya harbinin başladığı tarihten beri bir takım anlaşmazlıklar yüzünden sarsıntılar geçirmiş olan Türk-Alman münasebetlerine samimi mahiyetini iade etmek ve bu münasebetler de karşılıklı itimad ve emniyet havasını hâkim kılmak arzusundan doğmuştur”*

Ali Rana Tarhan ve Muzaffer Göker’in konuşmalarına bakılırsa Türkiye’nin tüm devletlerle olan ilişkilerini barış zeminine oturtmaya çalışması ve Türk-Alman Dostluk Anlaşması’nın buna hizmet ettiğinin düşünülmesi, anlaşmanın mecliste tartışmasız bir şekilde kabul edilmesini sağlamıştır.

Aydın Tarihi dergisinin imzalanan anlaşma ile ilgili aktardığı en çarpıcı yazı ise Necmettin Sadak tarafından Haziran 1941 tarihinde kaleme alınan, *“Türk-Alman Muahedesi Dün Ankara’da İmza Edildi”* başlıklı yazı olmuştur.¹⁹² Yazısında, hükümeti imzaladığı anlaşmadan dolayı tebrik eden Sadak, anlaşma metninin bu kadar kısa olmasını iki devlet arasındaki düşünce “berraklığına” bağlamıştır. Sadak, anlaşmanın Türkiye açısından en belirgin noktasının ise daha önce diğer devletlerle yaptığı anlaşmaları etkilememesi olarak değerlendirmiştir.¹⁹³

Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması’nın yerli ve yabancı basında ses bulması Aydın Tarihi dergisinin konuya yönelik yazılarını da renklendirmiştir. Bu bağlamda Aydın Tarihi dergisinin konuya yönelik ele aldığı bir diğer yazı ise Ethem İzzet Benice’nin *“Türk Milli Siyasetinin Zaferi”* başlıklı yazı olmuştur.¹⁹⁴ Yazısında yerli ve yabancı basının anlaşmaya yönelik yorumlarını değerlendiren Benice, anlaşma üzerine sık sık tartışılan konuları şu şekilde kaydetmiştir:¹⁹⁵

“1) Türk- Alman muahedesi ile Türkiye İngiliz İttifakından ve diğer taahhütlerinden uzaklaşıyor mu?

2) Bu muahedeye bağlı gizli protokoller var mı?

3) Bu muahede ile Türkiye’nin gerek kendi durumunda gerek İngiltere ve Almanya’nın karşı durumunda bir tebeddül vukua geliyor mu?

Bu sorulara verilebilecek en güzel cevabın *“Hayır”* olacağını belirten Benice, yazısına Türkiye’nin bu anlaşmadan elde ettiği kazançlara değinmiştir. Benice, Türkiye’nin elde ettiği kazançlardan şu şekilde bahsetmiştir:

¹⁹²N.Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 19 Haziran 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁹³N. Sadak, *“Türk-Alman Muahedesi Dün Ankara’da İmza Edildi”*, **Aydın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s. 83-84.

¹⁹⁴E.İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi’nin 19 Haziran 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁹⁵E. İ. Benice, *“Türk Milli Siyasetinin Zaferi”*, **Aydın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.85.

"1)İngiltere ile müttefikiz ve dostluğumuz, ittifakımız tamamıyla ve bütün şartları ile mahfuzdur.

2)Almanya'ya karşı bu muahede ile hakiki ve samimi dostluğumuzu karşılıklı olarak tahkim ve teyit etmiş bulunuyoruz.

3)Hudutlarımız etrafındaki harp mücadelelerine ihtilatlara karşı bitaraflığımızı ilan ediyoruz.

4)Memleket ve hudutlarımız üzerindeki milli teyakkuz ve siyasetimizi her bakımdan aynen mahfuz tutuyoruz ve bugün de yarın da memleketimizi hangi ihtimal ile nereden gelirse gelsin; her türlü tecavüze karşı müdafaaya hazır bulunuyoruz.

5)Milli siyasetimiz ve hareket serbestimiz üzerinde her hangi bir müdahaleyi daima redde azimli bulunuyoruz, müttefiklerimiz ve dostlarımız aleyhine topraklarımızı, her türlü imkânlarımızı mütekabilen âlet etmekten şiddetle mütevakkı ve müctenip bulunuyoruz”

Basın tarafından oldukça ilgi gören Türk-Alman Anlaşması'nın eleştirildiği nokta, Türk-İngiliz anlaşmasından sonra Türk-Alman anlaşmasının nasıl bir anlam içerdiği konusu olmuştur. Ayın Tarihi dergisinin bu bağlamda köşesinde yer verdiği ilkyazı Asım Us tarafından Haziran 1941 taihinde kaleme alınan “*Türk-Alman Dostluk Muahedesinin Manası*” başlığı olmuştur.

Us, yazısında, Türk-İngiliz Anlaşması'nın İtalya'nın Arnavutluk'u işgali sonrası barışı korumak amacıyla ile yapıldığını hatırlatarak, Türk-Alman Anlaşması'nın da özellikle Balkanlardaki huzuru korumak amacı ile imzalandığını ifade ile dikkatleri Türkiye'nin imzalanan anlaşma ile tek bağlantısının güvenliğini koruma amaçlı olduğuna çekmiştir.¹⁹⁶

Türk-Alman Anlaşması'nın Türk-İngiliz Anlaşması'nı etkilemediğinin açık olmasıyla birlikte Ayın Tarihi dergisi okuyucusuna daha açık ve daha güvenilir bilgi aktarmak için 1941 yılı Haziran ayı sayısında İngiliz basınının konuya yönelik attığı manşetlere yer vermiş, bu bağlamda Londra gazeteleri ile ilgili bazı kayıtlara yer verilmiştir.¹⁹⁷

“*Alman-Türk muahedesı, İngiliz matbuatı için bir sürpriz teşkil etmemiştir. Çünkü haftalardan beri Almanya'nın Türkiye üzerinde tazyik yapmakta olduğu malumdu. Balkanlardaki askeri harekâtın aldığı ceryan bu tazyiki teshil etmiştir. Gazeteler, İngiltere'nin bir müttefikinin Almanya ile bir dostluk muahedesı imzalamaya*

¹⁹⁶A.Us, “*Türk-Alman Dostluk Muahedesinin Manası*”, **Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.87.

¹⁹⁷**Ayın Tarihi**, S.91, (Haziran-1941), s.108,109.

mecbur kalmasını tabiatile, teessürle karşılamaktadırlar. Fakat gazeteler, müzakerelerin cereyanından İngiltere'nin muntazaman haberdar edildiğini kaydetmekte ve Büyük Britanya'nın Türkiye'nin müşkül vaziyetini müdrik bulunduğunu tebarüz ettirmektedirler. Bu zorluk, Fransa'nın hezimetini üzerine Türkiye'nin teslimatını tamamilen ikmal edememiş olmasından neşet etmektedir. Bununla beraber İngilizler Türkiye'ye imkân nisbetinde harp malzemesi vermekten geri kalmamışlardır.

Londra gazeteleri muahedenin, Türkiye'nin mihvere iltihak etmek istememesi dolayısıyla gösterdiği mukavemet yüzünden Almanların mülâyim davranmak mecburiyetinde kaldıklarını tebarüz ettirmektedir. Türkler, kendi topraklarından Alman kıtalarının geçmesini mümkün kılacak bir hükmün muahedeye konulmasına da müsaade etmemişleridir.”

Almanya ve Türkiye arasında Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'ndan başka iki devlet arasında ticaret anlaşmaları da imzalanmıştır. Ayın Tarihi Almanya ile yapılan ticaret anlaşmalarını okuyucuya Falih Rıfkı Atay tarafından Ekim 1941 tarihinde kaleme alınan “*Almanya İle İmzaladığımız İktisadi Anlaşmalar*” başlığı altında sunmuştur.¹⁹⁸ Atay yazısında, Almanya ile imzalanan ticaret anlaşmaları hakkında şu bilgilere yer vermiştir:¹⁹⁹

“Almanya ile imzalanan 25 Temmuz 1938 tarihli klering esasına dayanan ticaret ve tediye anlaşmamız, 1939 yılının 31 Ağustosunda sona erdi. Bir müddet ahitsiz bir halde kalmakla beraber, takas usulü üzerinde gene ticari münasebetlerde bulunduk. 25 Temmuz 1940'ta bir hususi ticaret anlaşması yaptıksa da, bu, daha ziyade, hükümet siparişlerinin bir kısmını temin etmek isteyen bir tasfiye anlaşması idi ve Almanya ile mübadele ihtiyaçlarımızı karşılayabilecek mahiyette değildi. Geçen sene Temmuzda sona ermesi lâzım gelen bu hususi anlaşma, ikişer aylık uzatmalarla şimdiye kadar devam etti ve hâlâ, müstakil olarak, yürürlük halindedir.”

1940'ta imzalanan ticaret anlaşmasının feshinden sonra 1941'de Almanya ile yeniden bir ticaret anlaşma imzalanmıştır. 9 Ekim 1941 tarihinde imzalanan bu anlaşma ile ilgili Ayın Tarihi dergisinde yer alan ilk haber Ankara Anadolu Ajansı kaynaklıdır. Haberde, “*100 Milyon Liralık Türk- Alman Ticaret Anlaşması Ankara'da İmza Edildi*” başlığı altında, anlaşmanın Almanya adına büyükelçi Von Papen ve Alman Heyeti Reisi Elçi B.Clodius ve Türkiye adına da Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu, Türk Heyeti Reisi

¹⁹⁸F.R.Atay'ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi'nin 10 Ekim 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

¹⁹⁹F.R.Atay, “*Almanya İle İmzaladığımız İktisadi Anlaşmalar*”, **Ayın Tarihi**, S.95, (Ekim-1941), s.53,54.

Büyükelçi Numan Menemencioğlu ve Ticaret Müsteşarı Halit Nazmi Keşmir tarafından imzalandığı bilgisi aktarılmıştır. Haberin devamında imzalanan ticaret anlaşmasının 31 Mart 1943 tarihine kadar geçerli olacağı ifade edilmiş, aynı zamanda anlaşma ile Almanya'nın, Türkiye'ye harp malzemesi ve demir sanayisinde yardım edeceği, Türkiye'nin ise Almanya'ya pamuk, tütün, zeytinyağı ve özellikle krom satışı noktasında kolaylık sağlayacağı kaydedilmiştir.²⁰⁰ Dergi, Ankara Anadolu Ajansı'nın Almanya ile yapılan ticaret anlaşması ile ilgili yazdığı yazıya ek olarak 15 Ekim 1941 tarihli Numan Menemencioğlu'nun, "*Ulus*" gazetesine ticaret anlaşması ile ilgili verdiği röportajı da olduğu gibi aktarmıştır. Röportaj içeriğinde Menemencioğlu, yapılan anlaşmanın esaslarını iki madde halinde açıklamıştır. Bunlar, mübadelenin fiilî olması ve Türk-Alman mallarının gerek nakdi kıymetlerle, gerek her iki memleket için haiz oldukları iktisadi kıymetlerle mütemadi bir teadül ve tevazün dairesinde mübadele edilmesidir.²⁰¹

Menemencioğlu, röportajının devamında; "Almanya'ya hububat ihraç edileceğine ilişkin söylentilerin olduğu" sorusuna karşılık olarak Türk ihraç malları arasında hububat mallarının olmadığını ve Türkiye'nin hububat ihraç edecek durumda olmadığını söylemiş ve yeni imzalanan ticaret anlaşmanın 1938'deki ticaret anlaşması²⁰² ile aynı mahiyette olduğunu belirtmiştir.

Cemil Koçak, 1942 yılına gelindiğinde Almanya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarında değişiklik yaparak Türkiye'yi, kendi yanında savaşa sokmak yerine tarafsız kalmasını sağlamaya çalıştığını yazmıştır.²⁰³ Fakat Ayın Tarihi dergisinin Haziran-1942 sayısında Asım Us tarafından yazılan yazıda, Us, Almanya'nın Türkiye'yi savaşa dâhil etme düşüncesinin halen var olduğunu aktarmış ve tezini Berlin'de Anadolu Ajansı tarafından neşredilen bir telgrafa dayandırıldığını belirterek adı geçen telgrafi aynen aktarmıştır.²⁰⁴ Telgrafta, Amerikan Hava Kuvvetlerinin Suriye'den hareketle Türk topraklarından geçtiği yazılmıştır. Berlin Anadolu Ajansı, daha sonra

²⁰⁰"100 Milyon Liralık Türk-Alman Ticaret Anlaşması Ankara'da İmza Edildi", *Ayın Tarihi*, S.95, (Ekim-1941), s.47.

²⁰¹"Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu Türk-Alman Ticaret Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu", *Ayın Tarihi*, S.95, (Ekim-1941), s.48.

²⁰²1938'deki ticaret anlaşmasının maddeleri şunlardı: (Madde-1) Her iki memlekette biri menşeli eşya, diğer memleket arazisine, idhal memleketinde idhal anında cari olan umumi ahkâma tevfiğin idhal olunacaktır. (Madde-2) Her iki memleket menşeli olup, işbu anlaşmanın meriyete girmesinden sonra sevkedilecek olan emtiaya, ilişkin numuneye uygun bir menşe şahadetnamesi terfîk edilecektir. (Madde-3) Her iki memlekette, vazifeleri Türk-Alman iktisadi anlaşmalarının tatbikine müteallik bilcümle mesaili tedkik ve müzakere etmek olan birer hükümet komitesi kurulacaktır. (Madde-4) Bu anlaşma 31 Ağustos 1939 tarihine kadar meriyette kalacaktır. [Resmî Gazete, "*Türkiye İle Almanya Arasında Ticari Mübadelelere Ait Anlaşma*", 4120, (25-Ocak, 1939), s.107.]

²⁰³C. Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938- 1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.207-208.

²⁰⁴A.Us'un adı geçen yazısı öncelikle Vakıf Gazetesi'nin 20 Haziran 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

yayımladığı bu haberin gerçeklik payının olmadığını halka duyurmuştur. Us yazısında, telgraf içeriği ve daha sonra telgrafın yalanlanması Almanya'nın, Türkiye'yi savaşa dâhil etme gibi bir planının halen var olduğunun işareti olduğunu belirtmiştir. Buna ilaveten ABD'nin bahsi geçen noktada bir hareketinin olmayacağını şu cümlelerle açıklamıştır:²⁰⁵

“Amerikalıları Türkiye'nin bitaraflığını ihlâl etmeye sevk edecek stratejik bir mecburiyet de mevcut değildir. Amerikalılar isterlerse uzun menzilli tayyarelerle Akdeniz üzerinden ve Yunanistanla Bulgaristanın havasından uçarak Avrupa harp sahasına gidebilirler; isterlerse Suriye, Irak ve İran havasından geçerek Kafkasya yolu ile Rus cephesindeki İngiliz Tayyarelerine iltihak edebilir. Türkiye'nin sıkı surette muhafaza etmek azminde olduğu bitaraflığını bozmaya çalışmakta hiç menfaatleri bulunmadığını bilirler.”

Huseyin Cahit Yalçın, “*Dikkate Şayan Bir Manevra*” başlıklı yazısında²⁰⁶; Us'un yazdıklarını tasdikleyerek, Almanya'nın sahte belgeler çıkararak lehine kullanmaya çalıştığını belirtmiştir.²⁰⁷

Savaşın gittikçe Mihver Devletler aleyhine gelişmesine rağmen Almanya ve Türkiye arasında 18 Nisan 1943 yılında yeniden bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bu ticaret anlaşmasının içeriğini de önceki ticaret anlaşmaları gibi Almanya'nın ihtiyacı olan krom madeni ve karşılığında Almanya'nın Türkiye'ye yaptığı silah yardımı oluşturmuştur. Ancak Türkiye'nin Almanya'ya yaptığı krom yardımı Müttefik Devletlerin tepkisini çekmeyi de geciktirmemiştir.²⁰⁸ 1944 yılına gelindiğinde İngiltere ve ABD, Türkiye'ye yaptıkları yardımları kesmekle tepkilerini ortaya koymuşlardır. Savaşın gittikçe Müttefiklerin lehine doğru ilerlediğini gören Türkiye ise ABD ve İngiltere'den yardım sözü aldıktan sonra Almanya'ya yaptığı krom yardımını %50 oranında azaltmıştır.²⁰⁹

²⁰⁵A.Us, “*Amerikan Tayyarelerinin Türk Topraklarına İnmesi*”, **Ayn Tarihi**, S.103, (Haziran-1942), s.63,64.

²⁰⁶H.C.Yalçın'ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi'nin 9 Ekim 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁰⁷H.C.Yalçın, “*Dikkate Şayan Bir Manevra*”, **Ayn Tarihi**, S.80, (Temmuz-1940), s.61.

²⁰⁸Numan Menemencioğlu krom meselesi ile ilgili olarak İngiliz matbuatında yer alan; “*Almanlar Türklere fazla miktarda krom alabilmek için işgal ettiği memleketlerden topladıkları altınları Türkiye'ye vermişlerdir ve bu suretle Türkiye Merkez Bankasının altın stoku adeta tedavüldeki evrakı nakdiye derecesine yükselmiştir.*” şeklindeki açıklamalara karşılık olarak Mihver Devletler ile yapılan ihracattan Merkez Bankasına altın girmediğini belirtmiştir. (“*Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu'nun Krom Meselesi Hakkında Beyanatı*”, **Ayn Tarihi**, S.125, (Nisan-1944), s.30,31.)

²⁰⁹Mücahit Özçelik, “*II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.29, (2010), s.262.

Türkiye-Almanya arasında yapılan bu alışveriş, Ayın Tarihi dergisinin yer verdiği yazılarda genel anlamda Müttefik Devletlerin tepkilerini azaltması gerektiği yönünde değerlendirilmiştir. Dergide bu bağlamda yer alan ilkyazı “*Krom Meselesi*” başlığı altında Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Ekim 1942 tarihinde kaleme alınmıştır.²¹⁰ Yalçın, yazısında Müttefik Devletler tarafından karşı çıkılan bu yardımda Türkiye’nin tek gayesinin harp vaziyeti karşısında silah temini sağlamak olduğunu belirterek Türkiye’nin savunma noktasında güçlenmesinin Müttefik Devletler tarafından normal karşılanması gerektiğini vurgulamıştır. Yalçın, yazısında şunları kaydetmiştir:²¹¹

“Türkiye istihlal ettiği bütün kromu 1943 senesi başına kadar İngiltere ile Fransa’ya satmak için onlarla bir mukavele akdetmişti. Müttefiklerimiz de bize muhtaç olduğumuz harp silahlarını vereceklerdir. Almanlar da Türk kromlarına talip olmuşlar ve ısrar etmişlerdi. Fakat Türkiye için imzaladığı bir mukaveleden dönmeye imkân yoktu. Almanya’ya krom satmak işi ancak 1943 senesinde mevzu bahis olabiliyordu. Fransa sükut ettikten sonra Almanlar yine müracaat ettiler ve Fransa’nın krom hissesinin kendilerine verilmesini istediler. Halbuki müttefikimiz İngiltere hükümeti, Fransa’nın bize vermeği taahhüt etmiş olduğu silâhları da kendi hissesine zimmeten vermeyi kabul ettiği için bütün Türk kromları müttefiklerimize ihraç olundu. Şimdi Türkiye serbesttir. Kromunu her müşteriye satabilir. Yalnız hukuki safhanın yanı sıra bir de hissi ve daha yüksek mülâhazalar mevcut olabileceğini kabul etmek lazımdır. İngiltere kendisinin bir müttefikinin ve Amerika da bir maddeyi düşmanlarına satmasından hoşlanmazlar. Fakat burada müttefiklerimizin ve dostlarımızın Türkiye’nin hayati ihtiyaç ve menfaatlerini göz önünde tutmaları icap eder. Türkiye birkaç milyon liraya tamah ettiği için kromlarını Almanya’ya vermiyor, Türkiye kendisini müdafaa için muhtaç olduğu silahları alabilmek maksadıyla bu kromları gönderiyor, o derece ki silahlar daha evvel Türk hududundan içeri girecek ve krom ondan sonra çıkacaktır.

Krom meselesinde asıl ehemmiyet verilecek nokta şudur: Türkiye’nin Almanya ile bir krom mukavelesi imzaladığı zaman bunun Türkiye için bir kabahat addetmeden evvel muharebe ilan edileli üç sene geçtiği halde Türkiye’nin hala neden müdafaa silahları tedarik etmeğe muhtaç kalacak bir mevkide bulunduğu sualini irat etmelidir.”

Adı geçen yazıdan anlaşıldığı kadarıyla H. Cahit Yalçın, 1943’e kadar Türkiye’nin askeri teçhizatının yeterli olmamasını Müttefik Devletlerin vadettikleri

²¹⁰H.C.Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 9 Ekim 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²¹¹H.C.Yalçın, “*Krom Meselesi*”, **Ayın Tarihi**, S.107, (Ekim-1942), s.57,58.

yardımları yapamamasına bağladığı gibi Almanya'ya krom satışında yine bu çerçevede ele almıştır.

Ayın Tarihi dergisi bir gün sonra Necmettin Sadak'ın “*Ne Büyük Suç İşlemiştir de Haberimiz Yok!*” başlıklı yazısıyla²¹² krom meselesini yeniden gündemine almıştır. Sadak yazısında, ABD'ye giden Türk gazetecilerinin ABD basını tarafından nefes almalarına bile izin verilmeden krom meselesi ile ilgili sorulara boğulmasına şu cümlelerle açıklık getirmeye çalışmıştır:²¹³

“Amerikalıların bu işe derin ilgilerini de anlamıyor değiliz. Krom, harp fabrikalarında kullanılan bir madendir. Bu madeni Almanya'ya satmak, onun harp endüstrisine yardım etmektir. Türkiye'nin sattığı ya da satacağı krom madeni dolayısıyla Amerika'da uyanan telaşı görünce işin iç yüzünü bilmeyenlere öyle gelir ki Almanya harp sanayisi durmak üzereydi de bu sayede yeniden işlemeye başladı yahut bizim vereceğimiz krom, Almanya'yı yenilmekten alıkoydu. Temin ederiz ki Türkiye kromlarının harbin neticesi üzerinde hiçbir tesiri olmayacak, Amerika'nın milyar hesabıyla sayılan tükenmez kaynakları yanında bu bir fiskelik madenin verilmesi yahut verilmemesi kimsenin ne yenmesine hizmet edecek, ne de yenilmesine engel olabilecekti.

Almanya'ya krom verirse, Almanya'dan çok muhtaç olduğumuz silahları alacağız. Eğer harp tehlikesi karşısında, kuvvetli olmak için Türkiye'nin silaha ihtiyacı Amerikada kabul ediliyorsa ve bu silahlar ancak krom karşılığı veriliyorsa Amerika bize: “Niçin krom verdin?” diyemez. Bunu demeye hak kazanmak için “Sana her istediğin silahı biz verdik, Almanya'dan silah almaya ihtiyacın kalmadı, krom verme” diyebilmeli. Amerika, yazık ki bize karşı bu dili kullanacak durumda değildir. Bize üç yıldır, bol keseden neler adayıp ne verdiklerini Amerikalılar bizden daha iyi bilirler, Şu halde, Amerika'ya giden Türk gazetecilerine “Almanya'ya neden krom verdiniz? Diye soranlara onların verecekleri cevap basit idi: Türkiye'nin kuvvetli olmasını, tecavüzlere karşı koymasını istiyorsanız. Ne ile? Siz silah vermeyince, ve ancak kromla silah satın alınca Almanya'ya krom verip silah alıyoruz.”

Görüldüğü gibi N. Sadak'ta, H. Cahit Yalçın gibi topu Müttefik Devletlere atmıştır.

Ayın Tarihi dergisinin 1944 Nisan sayısında “Vesikalar” başlığı altına yerleştirdiği Numan Menemencioğlu'nun krom meselesine yönelik konuşmasının bazı

²¹²N. Sadak'ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi'nin 10 Ekim 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²¹³ N. Sadak, “*Ne Büyük Bir Suç İşlemiştir de Haberimiz Yok*”, **Ayın Tarihi**, S.107, (Ekim-1942), s.58-60.

kısımları oldukça önemlidir. Almanya ile imzalanan krom anlaşmasının İngiltere bilgisi dâhilinde yapıldığını ifade eden Menemencioğlu'nun mecliste yaptığı bu konuşması şu şekilde kaydedilmiştir:²¹⁴

“1941 nihayetinde Alman’lar bize müracaat ederek tarafeyn arasında behemehal bir müsavat muhafaza edilmesi lazım geldiğini ileri sürerek İngiliz’lerle mevcut taahhüdümüzün de hitama erdiğini söylediler. Harbin bidayetinden beri münhasıran İngiliz’lere satmamakta olduğumuz kromu kendilerine de satmamız için ısrar ettiler. Bizim o temdidi kabul edip etmemek ihtiyarımızın olmasına rağmen ittifakımızın icabı ve kendileri ile münasebatımızın tabii bir neticesi olmak üzere İngiliz’lere bir sene daha krom inhisarını verdik ve temdit 1942 senesi sonuna kadar devam etti. Fakat 1941’de İngiliz’lere bir senelik temdidi yaparken nihayet Alman’larla da krom mukavelesine giriyorduk ki bu mukavele İngiliz müttefiklerimizin muvafakati ile yapılmıştı. Krom mukavelesi 1941’de akdedilmiş olmasına rağmen ancak 1943 senesi kanunisanisinden itibaren meriyete giriyordu. İşte arkadaşlar, 1943 senesi kânunisanisine kadar harbin bidayetindenberi münhasıran İngiltere ve Amerika’ya sattığımız kromu 1943’ten sonra aramızda hasıl olan bir itilaf ve İngiliz’lerin de malûmatı dahilinde olmak üzere, Alman’lara vermeyi böylece kabul ettik.”

5 Haziran 1944 tarihinde Alman savaş gemilerinin Karadeniz’den geçmesi Müttefik Devletlerin Türkiye üzerindeki baskılarının artmasına neden olduğu gibi Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun da baskılar sonucunda görevinden istifa etmesine neden olmuştur. Giderek artan Müttefik Devletlerin baskısı karşısında Türkiye, 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile 3 Ocak 1945 tarihinde Japonya ile ilişkilerini kesmiştir.²¹⁵

Ayın Tarihi dergisi Boğazlardan geçen gemilerin ticaret gemisi olduğuna dikkat çekmiş, bu bağlamda verdiği haberi, 1944 Haziran Sayısı’nda, *“Boğazlardan Geçecek Yabancı Ticaret Gemileri Üzerinde Türkiye’nin Kontrol Hakkı Var Mıdır, Yok Mudur?* başlığı altına yerleştirmiştir.²¹⁶

“Boğazlardan Alman gemilerinin geçmesi hemen bugün meydana çıkmış bir mesele değildir. Bu işin içinde zaman zaman iki taraf hükümetlerini ilgilendiren bir geçmiş, bir tarihi vardır. Sadece bu bakımdan hatırıma gelen bazı mütaleaları buraya

²¹⁴Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu'nun Krom Meselesi Hakkında Beyanatı” **Ayın Tarihi**, S.125 (Nisan-1944), s. 31.

²¹⁵ M. Özçelik, “II. Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, s.263,264.

²¹⁶A. Us’un adı geçen yazısı öncelikle Vakıf Gazetesi’nin 16 Haziran 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

kaydetmeği faydalı telâkki ediyoruz. Türkiye ile İngiltere arasındaki ihtilaflın zahiri şekli şudur: İngiliz dostlarımız muahedenin tefsiri tatbikini istiyorlar. Hâlbuki milletlerarası hukuk kaidelerine göre tefsiri tatbik ancak muahede hükümlerinin sarahati olmayan vaziyetlerdir. Sarih olan hükümleri sadıkane tatbik etmekten başka bir şey olamaz. Filhakika Montrö muahedesi harp halinde harp gemilerinin Boğazlardan geçmesine müsaade etmemiştir. Buna mukabil ticaret gemilerinin geçmesini de serbest bırakmıştır. Sonra harp halinde Boğazlardan geçmesi memnu olan harp gemileri de tarif olunmuş, bunun haricinde kalanların ticaret gemisi telakki olunacağı esası konmuştur. Boğazlardan geçtiği ileri sürülen Alman gemileri bu vaziyete göre ticaret gemisi sayılmak lâzım geldiği halde İngiliz dostlarımız bugünkü haller ve şartlar içinde bunların harp işlerine yarayacağı ve asker naklinde kullanılacağı mütaleası ile harp gemisi sayılması iddiasındadır. Bu gibi milletlerarası hukuk akidelerinin tatbikatından çıkan nokta-i nazar ihtilaflarını hal için en kısa yol ihtisasları tanınmış büyük hukuk otoritelerinden mürekkep bir iki ilim adamının hakemliğine vermektir. İngiliz dostlarımız isterlerse Türkiye'nin bundan çekinmeyeceğini temin edebiliriz.²¹⁷

Ethem İzzet Benice, “Hariciye Vekilinin İstifası ve Başvekilin Beyanatı” başlıklı yazısında²¹⁸ Numan Menemencioğlu'nun istifa kararının Boğazlardan geçen Alman gemisi ile ilgili olup olmadığı noktasında kesin bir bilginin olmadığı üzerinde durmuş, Menemencioğlu'nun, son zamanlarda yürüttüğü politikaların kabul görmemesinden dolayı istifa ettiğini açıklamıştır.²¹⁹ Asım Us, 17 Haziran 1943 tarihinde kaleme aldığı “Numan Menemencioğlunun İstifası” başlıklı yazısında²²⁰; son zamanlarda Menemencioğlu'nun Vekiller Heyeti ile arasında bazı anlaşmazlıklar olduğundan bahsemiştir. Us, çıkan bu anlaşmazlıkların nedeninin tam olarak belli olmamasıyla birlikte olayın, Boğazlardan geçen Alman gemileri ile ilişkili olduğunu ileri sürmüştür.²²¹

Almanya ile ilişkilerin kesilmesi noktasında Ayın Tarihi dergisinde yer alan yazılarda, genel olarak Türkiye'nin bu girişiminin, Balkan Devletleri ile ilişkilerinde daha samimi bir hareketlilik yarattığına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda dergide yer

²¹⁷A. Us, “Boğazlardan Gececek Yabancı Ticaret Gemileri Üzerinde Türkiye'nin Kontrol Hakkı Var mıdır, Yok Mudur?”, **Ayın Tarihi**, S.127, (Haziran-1944), s.34.

²¹⁸E.İ. Benice'nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi'nin 16 Haziran 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²¹⁹E.İ. Benice, “Hariciye Vekilinin İstifası ve Başvekilin Beyanatı”, **Ayın Tarihi**, S.127 (Haziran-1944), s.35

²²⁰A.Us'un adı geçen yazısı öncelikle Vakıf Gazetesi'nin 17 Haziran 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²²¹A. Us, “Numan Menemencioğlu İstifası”, **Ayın Tarihi**, S.115, (Haziran-1943), s.26,27.

alan ilkyazı Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Ağustos 1944 tarihinde kaleme alınmıştır.²²² Yalçın, “*Balkanların Aksülâmeli*” başlığı altında; “*Türkiye Almanya ile münasebetlerini keserken Macar Milleti ile Balkanlı komşularına karşı Ankara’nın düşüncelerini açık açık anlatmak gibi bir samimiyet serisi göstermiştir. O da kendilerini Nazilerden ayrı tutmuş olmasıdır*” cümlelerine yer verirken,²²³ Nadir Nadi, “*Yunanistan ve Biz*” başlıklı yazısında,²²⁴ Türk-Alman ilişkilerinin kesilmesi münasebetiyle Yunanistan Başbakanı Papandreu ve Saraçoğlu arasında geçen konuşmada Papandreu’nun; “*iki milleti birbirine yaklaştıran duyguların temizliğine olduğu kadar, Balkan yarımadasını dolduran bütün milletlerin istikbaline de hayırlı bir işaret olarak karşılıyoruz*” şeklindeki ifadelerini kaydetmiştir.²²⁵

Necmettin Sadak, 3 Ağustos 1944’te, “*Türkiye’nin Kararı ve Harbin Sona Yaklaşması*” başlığıyla²²⁶ yayımlanan yazısında İngiliz ve Amerikan gazetelerinin, Türkiye’nin bu harekât tarzını harbin sona yaklaştığının göstergesi olarak kabul edip yayımladıklarını belirtmiştir.²²⁷

Adı geçen sayıda Türk-Alman ilişkilerinin kesilmesine yönelik bilgiler vermeye devam eden dergi, 3 Ağustos 1944 tarihinde Ethem İzzet Benice tarafından kaleme alınan makaleyi sütunlarına yerleştirmiştir.²²⁸ Benice, yazısında Türkiye’nin Almanya ile münasebetini kesmesinde ortaya koyduğu tavrı maddeleştirerek şu şekilde paylaşmıştır:²²⁹

“1) *Ana politikasının temeli olan Türk-İngiliz ittifakının hayatiyetini bir kere daha sağlamış bulunuyor*

2) *Harbin bugünkü bölümünde müttefikine kendi imkân ölçüleri içinde bir kere daha yardım etmiş oluyor.*

3) *Harp içi ve harp sonrası bakımından daha kesin, daha vazıh ve daha aydın bir duruma çıkmış bulunuyor”*

²²²H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Tanin Gazetesi’nin 7 Ağustos 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²²³H.C. Yalçın, “*Balkanların Aksülâmeli*”, **Ayın Tarihi**, S.129, (Ağustos-1944), s.34.

²²⁴N. Nadi’nin adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi’nin 7 Ağustos 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²²⁵N. Nadi, “*Yunanistan ve Biz*”, **Ayın Tarihi**, S.128, (Ağustos-1944), s. 35.

²²⁶N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 3 Ağustos 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²²⁷N. Sadak, “*Türkiye’nin Kararı ve Harbin Sona Yaklaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.129, (Ağustos-1944), s.89.

²²⁸E.İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi’nin 3 Ağustos 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²²⁹E.İ. Benice, “*Türk-Alman Münasebatının Kesilişi Karşısında*”, **Ayın Tarihi**, S.129, (Ağustos-1944), s.77.

Ayın Tarihi Ocak 1945'te yayımlanan sayısında, Türk-Japon ilişkilerinin kesilmesini de Hariciye Vekili Hasan Saka tarafından yapılan ve Ankara Anadolu Ajansı tarafından kaydedilen açıklamalara yer vererek iletmiştir. Saka'nın açıklamaları şu şekilde kaydedilmiştir:²³⁰

“Birleşik Amerika Hükümeti, Türkiye'nin Uzakdoğu harbinde, Müttefikler zaferine esaslı bir yardım yapmak suretiyle, harbin kısaltmak arzusunda bulunduğu takdirde, Japonya ile siyasi münasebetlerini kesmesini 28/12/1944 tarihinde telkin etmiş ve böyle bir münasebet kesmenin, Japonya'ya, Müttefik harp hazırlıklarını tarassuda matuf, mühim noktalardan birinden mahrum edeceğini tebarüz ettirmiştir. Müttefikimiz İngiltere hükümeti de hükümetimizi Japonya ile münasabâtı kesmeye davet ederek Britanya hükümetinin Türkiye'nin Uzakdoğu harbinde Müttefiklerin zaferine esaslı bir yardım yapmasını çok faydalı telakki ettiğini ve bu suretle dünya harbinin kılalacağını beyan ve münasebet kesmenin Japonları Müttefik Harp hazırlıklarını tarassuda matuf mühim noktalardan birinden mahrum edeceğini tebarüz ettirmek suretiyle Amerika telkinini aynı mülâhazalarla ve aynı gün teyit etmiştir.”

Adı geçen sayıda Necmettin Sadak *“Türkiye Siyasetinde Ahlâk ve Fazilet Örneği”* başlığı altında²³¹ Japonya ile ilişkilerin kesilmesinin Türkiye Cumhuriyetine büyük bir yük yüklemeyeceği gibi yapılan harekâtın siyasi bir hamle olduğunu belirtmiştir.²³²

Ayın Tarihi dergisinde Türkiye ve Almanya ilişkileri ile ilgili yer verilen haber ve yazılar; genel itibarıyla Türkiye'nin savaş süresince izlediği değişken politika ile paralellik gösterttiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda özellikle Şükrü Saraçoğlu'nun Ocak 1940 tarihinde *“Türkiye bi taraf değildir harp haricidir”* söylemleri yerini, Ocak 1943 tarihinde yayımlanan *“Türkiye her iki tarafa karşı da bi taraf siyaset takip ediyor”* sözlerine bıraktığı da görülmektedir.

Dergide yer verilen haber ve yazılarda savaşın ilk yıllarında Almanya ile imzlanan ticaret anlaşmalarının basın tarafından desteklendiği gibi, Almanya'ya satılan kromun Müttefik Devletler'in hatası olarak gösterilip; basın aracılığıyla Türkiye üzerindeki Müttefik baskısı azaltılmaya çalışıldığı da görülmektedir. Bu bağlamda adı

²³⁰ “Hariciye Vekili Hasan Saka, Türkiye- Japonya Arasında Siyasi ve İktisadi Münasebetlerin Kesilmesi Hakkında Beyanatta Bulundu” **Ayın Tarihi**, S.134, (Ocak-1945), s.14.

²³¹ N. Sadak'ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi'nin 6 Ocak 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²³² N. Sadak, *“Türkiye Siyasetinde Ahlak ve Fazilet Örneği”*, **Ayın Tarihi**, S.134, (Ocak-1945), s.32.

geçen haber ve yazılar; savaşın başından beri hükümet tarafından uygulanan “Denge Politikası” ile örtüşmekteydi.

2- Türkiye ve Müttefik Devletler

a) Türk-Fransız İlişkileri

İtalya’nın Nisan 1939’da Arnavutluk’u işgal etmesi üzerine Türkiye ve İngiltere arasında bir deklarasyon imzalanmıştır. Türkiye ve İngiltere arasında 12 Mayıs 1939 tarihinde yapılan bu anlaşma Fransa’yı da harekete geçirmiştir. Ancak Fransa ile yapılacak anlaşmanın önünde Türkiye için büyük bir önem arz eden Hatay meselesi vardır. Bununla birlikte Türkiye ve İngiltere arasındaki Musul meselesi çözüme kavuştuktan sonra Fransa’nın tutumunda değişiklik olmuş, İngiltere’nin, Hatay konusunda Fransa’nın şartlarında değişiklik yapması gerektiğini bildirmesi üzerine Hatay meselesi, 23 Haziran 1939 tarihinde Hatay’ın Türkiye’ye bırakılması kararı ile sonuçlanmıştır. Aynı gün Paris’te Fransa Dışişleri Bakanı M. Bonnet ile Türkiye Büyükelçisi Suad Davaz arasında Türk-Fransız Deklarasyonu imzalanmıştır.²³³

Aynı Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazılarda Türk-İtalyan ve Türk-Alman ilişkilerinde olduğu gibi Türk-Fransız ilişkilerinde de hükümetin verdiği kararların desteklendiği görülmektedir. Dergi, aynı zamanda Fransız basını ve kamuoyunun anlaşmadan duyduğu memnuniyeti okuyucusuna aktarmıştır.

Derginin, Türk-Fransız Anlaşması ile ilgili verdiği ilk haber 1939 Haziran Sayısı’nda yer verilen ve Paris Anadolu Ajansı tarafından yayımlanan, “*Bonnet, Türk-Fransız Anlaşması Münasebetiyle Beyanatta Bulundu*” başlıklı yazı olmuştur.²³⁴ Yazı içeriğinde, Bonnet’in, genel olarak Türk-Fransız Anlaşması’nın -Türk-İngiliz Anlaşması’nda olduğu gibi- Akdeniz ve Balkanlarda gelişebilecek olası bir tehlike karşısında karşılıklı yardım yapılacağına dair bir anlaşma olduğuna ilişkin düşünceleri aktarılmıştır. Türkiye Büyük Elçisi Suad Davaz, Bonnet’in açıklamasına karşılık olarak, Türkiye’nin bu anlaşmadan büyük sevinç duyduğunu ve Türk-İngiliz Anlaşması’nda olduğu gibi yapılan bu anlaşmanın herhangi bir devletin lehine olmadığı, söz konusu anlaşmanın barışı destekler nitelikte olduğu açıklamasında bulunmuştur.

²³³Figen Atabey, “Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci” *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, IV/7, (2015-Temmuz), s.200-201; S. Esin Dayı, “Hatay Devleti ve Hatay’ın Anavatana Katılması”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, Erzurum, 2002, 331-340.)

²³⁴“Bonnet-Türk Fransız Anlaşması Münasebetiyle Beyanatta Bulundu”, *Aynı Tarihi*, S.67, (Haziran-1939), s.95-97.

Türk-Fransız Anlaşması ile ilgili Ayın Tarihi dergisinde yer alan ilkyazı ise Ahmet Şükrü Esmer tarafından 1939 Haziran sayısında kaleme alınmıştır.²³⁵ Esmer, “*Türkiye-Fransa*” başlıklı yazısında, yapılan bu anlaşmanın Türk-İngiliz Anlaşması’nın tekrarı mahiyetinde olduğunu belirterek aslında Türkiye-İngiltere-Fransa arasında tek bir anlaşma yapılmasının daha mantıklı olacağını belirtmişse de Hatay meselesinin ilk etapta üçlü anlaşmayı engelleyebileceği hatırlatmasında bulunmuştur.²³⁶

Bu anlaşma hakkında derginin yer verdiği bir diğer yazı ise Muhittin Birgen tarafından kaleme alınmıştır.²³⁷ Birgen, dönem itibarıyla hem Hatay meselesinin halledilmesinin hem de Türk-Fransız Anlaşması’nın imzalanmasının Türkiye’ye büyük avantajlar sağladığını ifade etmiştir.²³⁸

Dergi, Türkiye ve Fransa arasında yapılan anlaşma ile ilgili Abidin Daver’in 30 Haziran 1939 tarihli yazısına da yer vermiştir.²³⁹ Daver, “*Türk-Fransız İttifakının İlk Tesirleri*” başlıklı yazısında yapılan bu anlaşmanın halk arasında genel anlamda olumlu karşılandığını belirtmekle birlikte Kan’daki(Cannes) bir otel müdürünün düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:²⁴⁰

“Birbirimizi tebrik edelim mösyö, dedi. Türk-Fransız dostluğu teyid edildi. İskenderun sancağından mütevellid ihtilafın şimdiye kadar, uzaması zaten manasızdı. Artık, Akdeniz’de Fransa-İngiltere-Türkiye işbirliği, vaziyete tamamı ile hakimdir, diyebiliriz. Büyük Amiralimiz Barbarosun Fransa’ya yardım için bu kıylara geldiği zamandan beri başlayan ve yalnız büyük Harbde bozulan, Türk- Fransız dostluğu, artık yeniden ve daha kuvvetli olarak tesis edilmiştir. Bundan Akdenizin emniyet ve sulhu çok istifade edecektir. Büyük Harbde, Türkiye’nin Almanya tarafına geçmesi, o zamanki Fransız politikasının hataları yüzünden olmuştur. Bu defa, biz Fransızların o hatalardan ders aldığımız anlaşılıyor.” Fransa kamuoyunun anlaşmadan duydukları memnuniyeti dillendiren Daver, yazısının son paragrafında bir İngiliz gazetesinin yayımladığı habere yer vermiştir. Haberin bir kısmı Türkiye açısından oldukça önemlidir:²⁴¹

²³⁵ A.Ş. Esmer’in adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 25 Haziran 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²³⁶ A.Ş. Esmer, “*Türkiye-Fransa*”, **Ayın Tarihi**, S.67, (Haziran-1939), s.98.

²³⁷ M. Birgen’in adı geçen yazısı öncelikle Son Posta Gazetesi’nin 25 Haziran 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²³⁸ M. Birgen, “*Türk-Fransız Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.67 (Haziran-1939), s.99.

²³⁹ Abidin Daver’in adı geçen yazısı Öncelikle Cumhuriyet Gazetesi’nin 30 Haziran 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁴⁰ Abidin Daver, “*Türk- Fransız İttifakının İlk Tesirleri*”, **Ayın Tarihi**, S.67, (Haziran-1939), s.105.

²⁴¹ A. Daver, “*Türk- Fransız İttifakının İlk Tesirleri*”, **Ayın Tarihi**, S.67, (Haziran-1939), s.107.

“Türkiye- İngiltere-Fransa anlaşmasından sonra şarki Akdeniz de hakiki bir majino hattı teessüs etmiştir. Bu majino hattının kilidi Türkiye’dir. Türkiye’nin nasıl sağlam bir kilit olduğunu da dünya bilir.”

b) Türk - Rus İlişkileri

Sovyet Rusya ile aralarında önemli bir problem yaşamayan ve 16 Mart 1921’de Rusya ile Moskova Antlaşması’nı imzalayan Türkiye, 17 Aralık 1925 tarihinde ise Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalamıştır. II. Dünya Savaşı patlak verdiği zaman 1925’de imzalanan anlaşma geçerliliğini korusa da, iki ülke arasında gerginlik yaşanmaya başlandığı da gözlemlenmiştir. İki ülke arasında oluşan gerginliğin ana sebebi, 1939’da imzalanan Türk-İngiliz-Fransız Paktı’dır. Ancak Türkiye, dış politika anlayışı gereği Fransa ve İngiltere ile ittifak görüşmeleri içindeyken Rusya ile de anlaşmaya çalışmıştır.²⁴² Bu doğrultuda Sovyet Rusya, Dışişleri Komiser Yardımcılarından Vlademir Potemkin’i Ankara’ya göndererek Türkiye’nin, Fransa ve İngiltere ile yapacağı ittifak anlaşmasına katılmak istediğini bildirmiştir. Başbakan Refik Saydam’ın 5 Mayıs 1939’da TBMM kürsüsünde yaptığı açıklamada olay şu şekilde özetlenmiştir:²⁴³

“Büyük komşumuz ve dostumuz Sovyet Rusya ile en sıkı ve en samimi temaslarda devam etmekteyiz. Müşterek gaye ve menfaatlerimiz teşriki mesai (isbirliği) yolunun tamamen açık olduğunu bize ispat etmiş ve saygın misafirimizin Ankara’da geçirdiği günler zarfında aramızda tam bir görüş ve anlayış beraberliği olduğu ve yarınki siyasetimizin de bu esas dairesinde inkişafa (gelişmeye) namzet bulunduğu tespit edilmiştir.”

Başbakan Refik Saydam, Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki dostluk bağları üzerinde dururken, Almanya iki cephede savaşmamak için Sovyet Rusya’ya anlaşma teklifinde bulunmuştur. Rusya ise almak istedikleri bölgeler için zaman kazanmak bakımından 23 Ağustos 1939’da Almanya ile anlaşma imzalamıştır. Sovyet Rusya ve Almanya arasında imzalanan anlaşma Türkiye’yi şaşırtmakla birlikte Sovyet Rusya’nın bu anlaşma ile 1929 ve 1931’de imzalanan Türk-Sovyet Paktı’nı tanımadığını, ayrıca bu paktın devamı niteliğinde olan 30 Ekim 1935 Türk-Rus Anlaşması’nın yükümlülüklerini de yerine getirmediği anlaşılmıştır.²⁴⁴

²⁴² N. S. Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Diplomasisi*, s.11-13.

²⁴³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, VI/2, s.69.

²⁴⁴ Yuluğ Tekin Kurat, *“Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası (1923-1973)”*, *Belleten*, XXXIX/ 154, (Nisan-1975), s.270.

Olayları takiben Sovyet Rusya Dışışleri Bakanı Molotof, Türkiye Dışışleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na Türkiye ile bir anlaşma yapmak istediklerini bildirmiştir. Molotof'un görüşme talebi üzerine Şükrü Saraçoğlu ve Türk heyeti 22 Eylül'de Moskova'ya hareket etmişlerdir. Moskova'ya giden Türk Heyeti, Alman Dışışleri Bakanı'nın da Moskova'da olmasını büyük bir şaşkınlıkla karşılamıştır. Öyle ki, Sovyet Rusya Türkiye dışında Almanya'yı da Moskova'ya çağırıştır.²⁴⁵ Uzun süren görüşmeler sonucunda Sovyet Rusya 16 Ekim'de anlaşmanın olabilmesi için bazı şartlar ileri sürmüştür. Bu şartlar şunlardır:²⁴⁶

- a- İngiltere ve Fransa ile girilen ittifak müzakerelerinin istişareye çevrilmesi,
- b- İngiltere ve Fransa'nın Sovyet Rusya ile savaşa girmesi halinde üçlü ittifakın geçersiz sayılması,
- c- Sovyet – Alman Saldırmazlık Paktı'nın gereği olarak yapılacak pakta Alman ihtirazı kaydının konulması,
- d- Boğazların Türkiye ve Sovyet Rusya ile beraber savunulması,
- e-Montreux Boğazlar rejimine Karadeniz'e sahili olmayan devletlerin Boğazlardan geçemeyeceğine dair garantinin eklenmesi.”

Bu şartların bağımsızlık ilkelerine aykırı olduğu ve aynı zamanda Sovyet Rusya'nın Boğazlar üzerinde geniş haklar elde etmeye çalıştığını anlayan Saraçoğlu, anlaşmayı reddettiği gibi Sovyet Rusya'nın görüşmeye Almanya'yı da davet etmesinin altında yatan nedenin ikilik çıkarıp bağımsızlığa aykırı olan bu maddeleri Türk Hükümetine kabul ettirmek olduğunu fark etmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne aykırı olan maddeleri kabul etmeyen Saraçoğlu, görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine 17 Ekim'de Türkiye'ye dönmüştür.²⁴⁷ İsmet İnönü sonuçsuz kalan görüşmeler için 1 Kasım 1939 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada şu ifadeler yer vermiştir:²⁴⁸

“Malumunuz olduğu veçhile Hariciye Vekilimiz, Sovyet Hükümeti'nin misafiri olarak Moskova'da üç hafta kadar temas ve müzakerede bulundu. Bu müzakerelerden, eski dostumuz Sovyet ittihadile aramızda bu günkü mesud münasebetlerden daha ileri bir vaziyet ifa edecek bir anlaşma meydana geleceğini umud etmiştik. Neticeye varmak için iktidarımızda bulunan bütün gayreti sarfetmiş ve bir an muvaffakiyetin elde edildiği

²⁴⁵S. Seydi, (Ed: Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Tapu), **Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)**, s.271.

²⁴⁶R.S. Burçak, “*Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, IV/1, (Ocak-1949), s.365-369.

²⁴⁷R. Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, s. 882-884. , F. Sönmezoğlu, **İki Savaş Arasında Türk Dış Politikası**, s.418.

²⁴⁸**Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)**, VI/ 6, Ankara, 1939, s.3

anlayışına varmıştı. Buna rağmen, bizim menfaatimize olduğu kadar karşı tarafın menfaatine de muvafık olduğunu zannettiğimiz neticenin istihsalı, bu defa mümkün olamamıştır.”

Türk hükümeti için büyük önem arz eden Saraçoğlu-Molotof görüşmesi, Ayın Tarihi dergisinin de üzerinde durduğu bir mesele olmuştur. Dergide yer alan haber ve yazılar incelendiğinde, Sovyet Rusya’nın bağımsızlığa aykırı isteklerde bulunmasına rağmen Türk basınının olayı yumuşatarak aktardığı gözlemlenmiştir. Basının kamuoyu üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, bunun yegâne sebebinin Türk-Rus ilişkilerinde herhangi bir kışkırtmaya mahal vermeden ilişkilerin normal bir seviyede ilerlemesini sağlama çabası olduğu açıktır.

Saraçoğlu-Molotof görüşmeleri ile ilgili dergide verilen ilk haber, İstanbul Anadolu Ajansı kaynaklı olup, 1939 Eylül sayısında “*Saraçoğlu’nun Moskova Seyahati Hakkında Gazetecilere Beyanâtı*” başlığıyla yayımlanmıştır. Haber içeriğinde Saraçoğlu’nun şu ifadelerine yer verilmiştir:²⁴⁹

“Orada iki memleketi alakadar eden meseleleri konuşacağım her şeyden evvel Türk efkârı umumîyesine tavzih etmek isterim ki, memleketlerimiz arasında dostluk ve emniyet hissi, arzu edileceği kadar sağlamdır. Son zamanların beynelmilel karışık hadiseleri aramızdaki emniyet ve menfaat birliği vaziyetini sarımsak şöyle dursun, bilâkis takviye etmiştir. Size Sovyet memleketlerinden iyi havadisler getireceğimi ümid ediyorum”

Saraçoğlu’nun Moskova seyahati, Ayın Tarihi dergisindeki diğer bazı yazıların da içeriğini oluşturmuştur.²⁵⁰ Konuya yönelik ilkyazı, Yunus Nadi tarafından kaleme alınan ve 1939 Eylül Sayısı’na yansıyan “*Hariciye Vekilimiz Moskova Seyahati*” başlığı olmuştur. Nadi, yazısında Karadeniz ve Balkanların güvenliğinin Türkiye açısından olduğu kadar Sovyet Rusya için de büyük bir önem arz ettiğinin üzerinde durarak, karşılıklı gerçekleşen bu ziyaretlerin şüphesiz ilişkiler üzerinde olumlu etkisinin olacağını ifade etmiştir.²⁵¹

Ayın Tarihi dergisinin 1939 yılı Ekim ayı içerisinde yayımlanan sayısında da konuya ilişkin bazı kayıtlara rastlanmaktadır. Bu bağlamda ilk haber, Ankara Anadolu Ajansı tarafından yayımlanan, Başbakan Dr. Refik Saydam’ın beyanâtı olmuştur.

²⁴⁹“*Saraçoğlu’nun Moskova Seyahati Hakkında Gazetecilere Beyanâtı*”, **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül, 1939), s.55.

²⁵⁰Yunus Nadi’nin adı geçen yazı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi’nin 22 Eylül 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁵¹Yunus Nadi, “*Hariciye Vekilimiz Moskova Seyahati*”, **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.58.

Haberde kaydedildiğine göre Başbakan Dr. Refik Saydam, Saraçoğlu'nun geri dönüşünü şöyle değerlendirmiştir:²⁵²

“Hariciye Vekilimiz Moskova’ya giderken Sovyetlerle aramızda ne yolda bir muahede yapılabileceği iki hükümet beyninde görüşülmüştü. Moskova’da bu esaslar dâhilinde cereyan eden müzakerelerin bir itilafa varması mümkün olamamıştır. Çünkü:

1- Sovyet teklifleri, Sovyet Hükümetinin malumatı dahilinde Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında kararlaştırılmış olan esaslarla telif edilememiştir.

2- Güvenliğimiz bakımından, Sovyetlerin bize verdiği garantiler, bizden istenen taahhütleri karşılayamamıştır.

3- Rus istekleri, Türkiye’nin Boğazlardaki Milletlerarası taahhütlerine uygun görülmemiştir. Boğazlar hakkında Rus istekleri şunlardı:

1- Çanakkale Boğazı’nın müştereken müdafaası hususunda bir pakt

2-Karadeniz’e sahilleri olmayan devletlerin Çanakkale Boğazı’ndan geçmeyeceklerine dair garanti.

Saraçoğlu ve Molotof görüşmeleri sonuçsuz kalmış ve iki hükümet ortak bir kararla 18 Ekim’de anlaşma sağlanamadığı hususunda açıklama yapmış, ilerde iki ülkenin yeniden bir araya geleceğine işaret edilmiştir.²⁵³ *Ayn Tarihi* dergisi bu konuda yabancı basına yansıyan haberleri de sütunlarına yerleştirmiştir. Bu bağlamda Moskova Anadolu Ajansı’ndan alınan habere göre görüşmelerden sonra Saraçoğlu, Sovyetler Birliği Hariciye Halk Komiseri Reisi B. Molotof’a bir teşekkür yazısı yazmıştır. Saraçoğlu, yazısında, taraflar arasında anlaşmaya varılamamasına rağmen kendilerini karşılamada son derece titiz davranmalarından ve misafirperverliklerinden dolayı Sovyet Rusya’ya teşekkür etmiştir.²⁵⁴

Dergi, Saraçoğlu-Molotof arasında yapılan görüşmenin sonuçsuz kalma sebebini ise Hüseyin Cahit Yalçın’ın *“Türk-Rus Müzakereleri”* başlıklı yazısı ile okuyucuya aktarmıştır.²⁵⁵ Yalçın, Sovyet Rusya ve Türkiye arasındaki görüşmelerin sonuçlanmamasını tarihi meseleleri ön plana çıkararak değerlendirdiği yazısında şu ifadeler yer vermiştir:²⁵⁶

²⁵² *“Türk- Sovyet Müzakereleri Neticesiz Kaldı. Dr. Refik Saydam Bu Hususta Beyanatta Bulundu” Ayn Tarihi*, S.71, (Ekim-1939), s.72.; F. Armaoğlu, *“ İkinci Dünya Harbinde Türkiye ”*, s.148.

²⁵³ Asım Us, *“Türk-Sovyet Dostluğu Başkalarının Menfaatine Alet Edilemez”*, *Ayn Tarihi*, S.84, (Kasım-1940), s.78-79.

²⁵⁴ *“Saraçoğlu İle Molotof Arasında Telgraf Teati Edildi”*, *Ayn Tarihi*, S:71, (Ekim-1939), s.73.

²⁵⁵ H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 19 Ekim 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁵⁶ H.C. Yalçın, *“Türk-Rus Müzakereleri”*, *Ayn Tarihi*, S.71, (Ekim-1939), s.76,77.

“Akdedilmek istenen Türk-Rus misakının neticesiz kalmasından çıkacak mana hakkında biraz sarıh bir fikir edinebilmek için meselenin tarihçesini hatırlamak faydalı olabilir. Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Karadeniz’in ve Balkanlarla Boğazların herhangi bir tecavüze karşı masuniyetini temin için bir anlaşma yapılması fikri oldukça eskidir. Yani aylarca evvele ait bir meseledir. O zamanlar, İngiltere ve Fransa devletleri, Rusya ve Türkiye ile bir itilaf akdini düşündükleri zaman bu fikri esas itibariyle münasip gören Türkiye Cumhuriyeti aynı itilafa Rusya’nın da girmesi tezini müdafaa etmiş, garplı ve şarklı dostları arasında bir ittisal rabıtası vücuda getirmek istemişti. İngiltere ve Fransa ile Sovyetler birliği arasında müzakere cereyan ederken, Türkiye ile İngiltere Akdeniz’de ve Balkanlarda vukua gelecek bir tecavüzde birbirlerine yardım etmeyi kararlaştırmışlar ve uzun müddetli bir muahedeneme akdine intizaren bunu müşterek bir beyanname ile ilân etmişlerdi. Fransızlarla da aynı şey yapılıncı Türkiye ile garp demokrasileri arasında sıkı bir dostluktan çok daha fazla bir münasebet teessüs ediyordu. Fakat bu sırada, Sovyetler Birliği ile Almanya arasında bir anlaşma husule gelmişti.

Saraçoğlu ile Sovyetler Birliği arasında Moskova’da cereyan eden müzakereler esnasında Türk hükümeti İngiliz ve Fransızlarla mevcut taahhütlerini Sovyetlerin noktainazarlar ile tevhid için elinden gelen gayreti sarfetti. İngiliz ve Fransız hükümetleri de Türkiye’nin hususî vaziyetini ve Ruslarla eski dostluğunu gözönünde tutarak bu hususta gerçekten memnuniyetle karşılanacak bir uysallık ve anlayış eseri gösterdiler, Moskova’nın noktainazarını kabulümüze razı oldular. Artık Türk-Rus muahedenamesinin imzasına hiçbir mani kalmamış olduğuna kat’î sürette ihtimal verildiği bir sırada, son dakikada, Sovyetler hükümetinin bizce kabulü imkânsız tekliflere kalkması bizi büyük bir teessüf içinde Moskova’dan geri dönmeye mecbur etmiştir.”

Konu kapsamında derginin yer verdiği bir başka haber, Mehmet Zekeriya Sertel tarafından kaleme alınan “Moskova Müzakereleri Niçin Akim Kaldı” başlıklı yazıdır.²⁵⁷ Sertel, yazısında, H.C. Yalçın’ın yazdıklarını destekler nitelikte olmak üzere şu cümleleri kaydetmiştir:²⁵⁸

“Hatırlardadır ki, İngilizler, Alman tecavüzünü durdurmak için mütecevize karşı bir sulh cephesi kurmaya teşebbüs ettikleri zaman hem bize, hem de Sovyet Rusya’ya

²⁵⁷Z. Sertel’in adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 19 Ekim 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁵⁸Z. Sertel, “Moskova Müzakereleri Niçin Akim Kaldı”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.79.

müracaat etmişlerdi. Bu müracaat üzerine, bir taraftan Türkiye, diğer taraftan Sovyet Rusya, Londra ile müzakerelere girmişlerdi. Bu müzakerelerin hedefi Balkanlarda, Akdeniz ve Karadeniz’de sulh ve emniyetin muhafaza ve devamını temin etmek ve mütecavizin Akdeniz’e ve Karadeniz’e kadar inmesine mâni olmaktı. Türk-İngiliz deklarasyonu yapıldığı zaman Sovyet Rusya bundan malumattardı, ve kendisi de İngilizlerle bu mahiyette bir anlaşma yapmak için müzakere halinde bulunuyordu. Bu müzakereler müsbet netice verirse, Türk-İngiliz Anlaşması’nı tamamlayacak ve bir kül vücuda getirecekti. Bu suretle de şarki ve cenubu şarki Avrupa’da sulh ve emniyet garanti altına alınmış olacaktı. Bu müzakereler devam ederken Türkiye ile Sovyetler arasında da karşılıklı bir ittifak müzakereleri cereyan etmiş, hatta esas noktalarda mutabakat hasıl olmuştu. Bu anlaşma, Türk-İngiliz ittifakına muarız olmadıktan başka, onu tamamlayacak mahiyette idi. Çünkü İngilizlerle Akdeniz’in emniyetine, Sovyetlerle de Karadeniz’de sulhun devamına ait bir anlaşma yapıyorduk. Bu iki anlaşma birbirinin mütemmimi olacaktı. Fakat İngiliz-Sovyet müzakereleri uzadıkça uzadı. Biz aramızdaki fikir ve menfaat mutabakatına bakarak Sovyetlerle esasları hazırlanan anlaşmayı imzalamakta isticale lüzum görmedik. İngiliz-Sovyet Anlaşması tamamlanınca biz de Sovyetlerle olan anlaşmamızı imzalayabilirdik. Halbuki İngilizlerle Sovyetlerin sonunda anlaşmamış olmaları vaziyeti tamamen değiştirdi. O tarihten itibaren Sovyetlerin harici siyaseti yeni bir istikamet aldı. Sovyet-Alman ademi tecavüz misakının imzası Moskova’nın cihan siyasetinde mühim bir dönüm noktası teşkil etti ve Saraçoğlu’nun Moskova ziyareti, fena bir tesadüf eseri olarak tam bu zamana tesadüf etti. Bu tarihten itibaren Sovyet harici siyasetinin şu istikamette inkişaf ettiği görüldü. Avrupa’da çıkan yangının Sovyet hudutları içine sirayetine mani olmak için, İngilizlerin vermekten içtinap ettikleri garantiyi kısmen Almanlardan almak ve kısmen bilfiil temin etmek. Bu maksatla, Sovyet Rusya kendi etrafında bir tecavüze mesnet teşkil edebilecek bütün stratejik mevkiileri elde etmeye teşebbüs etti. Bu işler, Rusya nazarında hayati ehemmiyeti haiz mühim ve müstacel meseleler olduğu için bu devletlerle ve Almanya ile yaptığı müzakereler bizimle yapmakta olduğu görüşmelerin uzamasına sebep oldu. Fakat Başvekilimiz Refik Saydam, Türk-Sovyet müzakereleri hakkında vâki olan beyanatından anlaşıldığına göre, Sovyetler yeni vaziyetin icaplarını ileri sürerek eskiden mutabık kalınan esasları bir kenara bıraktılar ve bize yeni tekliflerde bulundular. Biz bu teklifleri İngiliz ve Fransızlarla yaptığımız ittifak muahedesile telif etmek mecburiyetinde idik. Bu sebeple bir taraftan bu yeni teklifler üzerinde müttefiklerimizle temas ve müzakerelerde bulunmak, bir taraftan da bu

teklifleri kendi emniyetimiz ve beynelmilel taahhütlerimizle karşılaştırmak mecburiyeti hasıl oldu. Bu da müzakerelerin gecikmesine mucip oldu.

Bahsi geçen haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, Türkiye'nin Moskova ziyaretinin sonuçsuz kalmasında,²⁵⁹ İngiltere ve Rusya arasındaki gerginlikten ziyade Sovyet Rusya'nın bağımsızlığı zedeleyecek yeni teklifler ile Türkiye'nin karşısına çıkması etkili olmuştur.²⁶⁰

Sovyet Rusya ve Türkiye arasında imzalanmak istenen anlaşmanın sonuçsuz kalması Ayın Tarihi dergisinin 1939 yılı Kasım ayında yayımlanan sayısında yer alan bazı haber ve yazıların da içeriğini oluşturmuştur. Bu bağlamda aktarılan ilk haber, Ankara Anadolu Ajansı'nın yayımladığı Molotof'un konuya yönelik yaptığı açıklamalardır. Habere göre Molotof, Türkiye ve Rusya arasında bir uzlaşma sağlanmamasının nedeninin, Sovyet Rusya'nın Kars ve Ardahan üzerinde hak elde etmeye çalışması olduğuna ilişkin iddiaları reddetmiştir. Molotof, Türkiye ile Karadeniz ve Boğazlar meseleleri üzerine görüşüklerini açıklayarak, anlaşmanın, Türkiye'nin Rus isteklerini kabul etmemesinden dolayı sonuçsuz kaldığına vurgu yapmıştır.²⁶¹ Ayın Tarihi, Molotof'un yaptığı bu açıklamalara karşılık olarak Hüseyin Cahit Yalçın'ın *"Türk- Rus Münasebetleri"* başlıklı yazısını da kaydetmiştir. Yalçın, Molotof'un yaptığı açıklamaları ele alırken Kars ve Ardahan meseleleri noktasında Molotof'un cümlelerini doğrulamış,²⁶² Sovyet Rusya ile anlaşamamasının nedeninin Kars ve Ardahan meselesi olduğu görüşünün sadece söylentiden ibaret olduğunu belirtmiştir.²⁶³ Yalçın, Sovyet Rusya'nın, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin böyle bir teklifi kabul etmeyeceğini bildiğini de ifade etmiştir. Sonuç itibarıyla Sovyet Rusya ile anlaşmaya varamayan Türkiye, 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile üçlü pakt anlaşmasını imzalamıştır.²⁶⁴

Harbin geniş alanlara yayılmasıyla birlikte dergide yer alan haber ve yazı akışı da çeşitlilik kazanmıştır. Bu bağlamda özellikle Türkiye'nin savaşa girme ihtimaline karşın Sovyet Rusya'nın, Türkiye'ye yönelteceği tutum tartışma konusu olmuştur. Konu kapsamında dergide yer alan ilk haber Ankara Anadolu Ajansı kaynaklı olup, okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:²⁶⁵

²⁵⁹A.Daver adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi'nin 5 Kasım 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁶⁰A. Daver, *"Boğazlar Türktür ve Türk Kalacak"*, **Ayın Tarihi**, S.94, (Eylül-1941), s.48.

²⁶¹"Molotof'un Nutkunda Türkiye'ye Ait Kısım", **Ayın Tarihi**, S.72, (Kasım-1939), s.107.

²⁶²H.C. Yalçın'ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi'nin 5 Kasım 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁶³H.C. Yalçın, *"Türk-Rus Münasebetleri"*, **Ayın Tarihi**, S.72, (Kasım-1939), s.112.

²⁶⁴H.C. Yalçın, *"The Time'in Bir Makalesi"*, **Ayın Tarihi**, S.72, (Ağustos-1941), s.33.

²⁶⁵"Türk-Sovyet Deklarasyonunun Metni", **Ayın Tarihi**, S.88, (Mart-1941), s.49.

“Türkiye harbe girmeye mecbur olduğu takdirde Sovyetlerin Türkiye’nin müşkülâtından istifade ederek kendisine hucüm edeceklerine dair ecnebi matbuatta çıkan haberler üzerine ve bunlarla alâkadar bir istifsar dolayısıyla Sovyet hükümeti âtideki hususatı Türkiye hükümetine bildirmiştir.

1) Bu gibi haberler Sovyet Hükümeti vaziyetine kat’iyen tevafuk etmemektedir.

2) Şayet Türkiye hakikaten dışarıya tecavüz olur ve toraklarını müdafaa için harbe girmeye mecbur kalırsa o zaman Türkiye, Sovyetler ile arasında mevcut ademi tecavüz misakına istinaden Sovyetler birliğinin tam “Comprehension” ve bitaraflığına güvenebilir.”

Haberin devamında Sovyet hükümetine yaptığı açıklama için teşekkür eden Türkiye’nin, tarafsız kalacağını bildirdiği kaydedilmiştir. Her ne kadar basın tarafından Sovyet Rusya’nın, Türkiye politikasında değişikliğe gittiği ifade edilse de, yayımlanan haberlerin aksine iki ülke arasında 25 Mart 1941’de bir deklarasyon imzalanmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın, imzalanan bu anlaşmayı 1941 Mart Sayısı’nda, *“Türk-Rus Beyannamesi”* başlığı altında değerlendirmiştir.²⁶⁶ Yalçın, Rusya’nın bu anlaşmayı imzalarken Almanya ile aralarında bir gerginlik yaşanmadığını, sadece Türkiye’ye karşı tarafsız kalacağını bildirdiğini belirtmiştir.²⁶⁷

Savaş sonuna gelindiğinde Türkiye ve Rusya arasındaki dostluk anlaşmasının sona erdiği gözlemlenmiştir. Daha önce de Nadir Nadi’nin *“Bizim Vazifemiz”* başlığı altında yazdığı makalede aktarıldığı gibi Türkiye’nin harp sonunda halletmesi gereken en önemli konulardan biri bu durum olmuştur.

Ayın Tarihi dergisi Türk-Rus ilişkileri bağlamında yabancı basından aldığı haberleri de okuyucusuyla buluşturmuştur. Bu bağlamda dergi öncelikle Sovyet basınından aldığı haberleri kaydetmiştir. Dergi, Sovyet basınının Türk-Rus Anlaşması’nın feshini, *“Türk-Sovyet Anlaşması Feshine”* başlığıyla duyurduğunu belirtmiştir. Aktarılan haberlere göre Sovyet basını, *“İzvestia”* gazetesi aracılığıyla Türk-Rus münasebetlerinin tarihçesine yer vermiş ve adı geçen değerlendirmeler şu şekilde kaydedilmiştir:²⁶⁸

“Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında dostluk ve tarafsızlık antlaşması 17 Aralık 1925’de Paris’te imza edilmişti. İlk Dünya Harbinin sonunda milletlerarası münasebetlerde mevcut umumi kararsızlık şartları içinde Sovyet-Türk Antlaşması bu iki

²⁶⁶H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 26 Mart 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁶⁷ H.C. Yalçın, *“Türk-Rus Beyannamesi”*, **Ayın Tarihi**, S.88, (Mart-1941), s.53.

²⁶⁸*“Türk-Rus Münasebatı Hakkında”*, **Ayın Tarihi**, S.136, (Mart-1945), s.55-56.

memleketin barış ve dostluk içinde yaşamak arzularının bir ifadesi idi. İlk önce üç yıl için aktedilen bu anlaşmada, eğer taraflardan biri inkıza tarihinden 6 ay evvel feshetmek arzusunu bildirmezse kendiliğinden bir sene daha uzayacağı derpiş ediliyordu. Sonraları üç defa, 17 Aralık 1929, 30 Ekim 1931 ve 7 Kasım 1935 de mezkûr andlaşma ile buna bağlı diğer andlaşmaların muhtelif vadelerle uzatılması ve iki taraf arasında çıkmakta olan meselelerin halli hususlarında protokollar imza edilmiştir. Son protokol gereğince andlaşma 10 yıl müddetle 7 Kasım 1945'e kadar uzatılmıştı. Bu protokolda tasrih ediliyordu ki, anlaşma eğer zikredilen vadenin veya müteakip vadenin hitamından altı ay evvel haber verilmek şart ile taraflardan birince feshedilmezse, kendiliğinden ikişer sene uzayacaktır.

7 Kasım 1935 tarihli protokolün bu hükmü gereğince, Sovyet Hariciye Komiseri M. Molotof'un 19 Martta, Türkiye'nin büyükelçisi Selim Sarper'e Sovyet hükümeti namına bir demeç yaparak Sovyet hükümetinin Sovyet-Türk Antlaşmasını, feshetmek istediğini belirtmiştir.

Filhakika Sovyet-Türk Andlaşması gösteriyor ki üç yıl gibi kısa bir müddet için akt olunan bu anlaşma bir çok defalar uzatılmış ve hayatın büyüyen ihtiyaçlarını karşılayacak iyileştirmeler yapılmaksızın hemen hemen 20 sene müddetle yürürlükte kalmıştır.”

Aydın Tarihi dergisi İngiliz basınının, Türk-Rus antlaşmasının feshini, “Boğazlar Meselesine” bağladığını açıklamıştır. Bu bağlamda derginin aktardığı ilk haber Londra Anadolu Ajansı kaynaklı olup, şu şekilde verilmiştir: ²⁶⁹

“Türk-Rus antlaşmasının feshi Boğazlardan geçecek gemilerin kontrolü meselesidir. Bu kontrol şimdi 1936 Montreux sözleşmesi gereğince Türklerin elindedir. Rusya'nın da iştirâk edeceği milletlerarası bir kontrol ara sıra bahis mevzu olmuştur. Yeni bir anlaşma için Ruslar tarafından ileri sürülecek bütün tekliflerde bu noktanın belirtilmesine intizar edilmektedir.”

Rusya'nın 1925'te imzalanan anlaşmanın feshi kararına Türkiye'nin verdiği cevabı ise Aydın Tarihi'nde “Vesikalar” başlığı altında şu şekilde kaydedilmiştir: ²⁷⁰

“Türk-Sovyet dostluğuna büyük hizmetleri dokunmuş olan 17 Aralık 1925 muahedesinin kıymetini tebarüz ettirmek istediğini ve Sovyetler Birliğini ve Sovyetler Birliği Hükümeti tarafından izhar olunan fesih arzusunu kaydedildiğini bildirmiştir. Binnetice, Sovyet Hükümetinin inkıza etmekte olan muahede yerine iki tarafın bugünkü

²⁶⁹ “Türk-Rus Münasebatı Hakkında”, **Aydın Tarihi**, S.136, (Mart-1945), s.56-61.

²⁷⁰ “Hükümetimizin Sovyetler Birliğine Cevabı”, **Aydın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.63.

menfaatlerine daha uygun ve ciddi tadilatı ihtiva eden diğer bir akit ikamesi hususundaki telkinatı kabul eden Cumhuriyet Hükümeti mezkûr hükümete bu maksatla kendisine yapılacak teklifleri büyük bir dikkat ve hayırhahlıkla tetkike amade bulunduğunu bildirmiştir.”

Asım Us, Nisan 1945 tarihinde, “*Türkiye’nin Sovyetler Birliğine Cevabı*” başlığı altında²⁷¹ Türkiye’nin Sovyet Rusya’ya cevabını tekrarladıktan sonra, Rusya’nın 1925’te Türkiye ile antlaşma imzaladığı dönem içerisindeki gelişmeleri ele alarak²⁷² değişen şartlar içerisinde yeni bir anlaşma teklifinde bulunulmasının doğal bir sonuç olduğunu belirtmiştir.²⁷³

Türkiye ve Rusya arasındaki dostluk anlaşmasının sonlanması kapsamında Ayın Tarihi dergisinin aktardığı bir diğer yazı, Ziyad Ebüzziya’nın Reuter Ajansı’nın yayımladığı bir haberi değerlendirmesiyle ilgilidir.²⁷⁴ Ebüzziya, 1945 Ağustos kayıtlarına yansıyan yazısında; “*Türk-Rus Münasebetleri*” başlığı altında Rauter Ajansı’nın, Türkiye ve Rusya arasındaki dostluğun feshedilmesini iki nedene bağlı olarak açıkladığını belirtmiştir. Buna göre Rauter Ajansı, Rusya’nın Türkiye’ye karşı ileri sürdüğü istekler arasında, öncelikle şark eyaletlerinin terkin ve Boğazlar üzerinde iddialarda bulunmasını işaret etmiştir. Ancak Ebüzziya, Türkiye’nin “Misak-ı Milli” kararlarından taviz vermeyeceğini belirtmiş, Rusya ile anlaşma için farklı bir çözüm yolu bulunması gerektiğinin ifade etmiştir. Ebüzziya, yazısının devamında ise Rus isteklerini iki nedene bağlamıştır. Bunlar; emperyalist temayüllerinin Türk toprakları üzerindeki tatmin arzusu ve Türk topraklarından Rusya’ya yöneltilecek bir taarruza karşı emniyet tedbirleri alma endişesidir.”²⁷⁵

Türk-Rus ilişkilerinin gittikçe kötüleşmesi diğer devletleri de harekete geçirmiştir. Bu noktada ABD Dışişleri Bakanı M. Byrnes, gündemine Boğazlar

²⁷¹A. Us’un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi’nin 8 Nisan 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁷²A. Us Rusya’nın 1925 tarihinde Türkiye ile antlaşma imzaladığı dönem içerisindeki gelişmeleri şu şekilde kaydetmiştir: “1925 tarihli Türk-Sovyet Paktının kıymetini takdir edebilmek için o zaman ki dünya şartları içinde Türkiye ile Sovyetler Birliğinin özel durumunu göz önünde getirmek lazımdır. Filhakika o tarihte Sovyetler Birliğinin Türkiye’den başka Avrupa memleketleri arasında hemen hiç dostu yok gibiydi. Versay muahedesi Sovyetler memleketinin batı hudutlarına Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, ve Romanya memleketlerini bir nevi tecrit sistemi olarak dizmişti. Batı diplomatlarının “Sihhi Kordon” adı verdikleri bu tecrit sisteminin dışında kalan tek memleket Türkiye’den ibaretti” (Asım Us, “*Türkiye’nin Sovyetler Birliğine Cevabı*”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.66.)

²⁷³ A. Us, “*Türkiye’nin Sovyetler Birliğine Cevabı*”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.66.

²⁷⁴ Ziyad Ebüzziya’nın adı geçen yazısı öncelikle Tasvir Gazetesi’nin 6 Ağustos 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁷⁵ Ziyad Ebüzziya, “*Türk-Rus Münasebetleri*”, **Ayın Tarihi**, S.141, (Ağustos-1945), s.49,50.

meselesini almıştır. Ayın Tarihi dergisi, Necmeddin Sadak tarafından Ekim 1945 tarihinde kaydedilen konuşmanın bir kısmını şu şekilde aktarmıştır:²⁷⁶

“Boğazlar meselesinin Potsdam’da konuşulduğunu ve Montreux mukavelesinin değiştirilmesine, boğazların milletlerarası serbest bir geçit olmasına ve bu konu üzerinde üç devletin(Amerika, İngiltere Rusya) Türkiye ile ayrı ayrı temasa gelmelerine karar verildiğini söylüyor.”

Sadak, yazısının devamında Montrö Anlaşması kararlarının değiştirilemeyeceği ve Türkiye’nin savaşa dâhil olmayacağını bilinmesinden dolayı bahsi geçen üç devletin Türkiye ile ayrı ayrı görüşme isteğini belirtmiştir. Ancak yine Byrnes’in yazdığı yazıya göre böyle bir konuşma zinciri gerçekleşmemiştir.²⁷⁷

Türkiye ve Sovyet Rusya’nın arasının açılmasını konu edinen Asım Us ise 16 Ekim 1945’te ele aldığı yazıda²⁷⁸ Türk-Rus dostluğunun bitmesinin asıl nedeninin Boğazlar olduğunu yazarken Rusya’nın, Türkiye’nin toprak bütünlüğünden taviz vermeyeceğini bildiğini de eklemeyi unutmamıştır.²⁷⁹

Hüseyin Cahit Yalçın, 21 Kasım 1945 tarihinde yazdığı yazıda, iki devlet arasında yaşanan gerginliğin nedenini Moskova’da yayınlanan “Pravda” gazetesinde neşredilen bir yazıda bulmanın mümkün olacağını belirtmiştir.²⁸⁰ Yalçın, adı geçen gazetenin yayımladığı haberin bir kısmını şu şekilde değerlendirmiştir:²⁸¹

“Pravda’nın imza atmayan muharriri şark işlerine temas etmemekte, yalnız İngiliz-Fransız münasebetleriyle meşgul olmaktadır. Rus muharririne göre, İngilizlerle Amerikalıların birleşmesi Avrupa’nın batı devletleri arasında bir blok tesisi olunması kadar Ruslar’a şüpheli görünebilir. Tarih Ruslara bu gibi bloklara karşı uyanık bulunmayı öğretmiş. Hatta bu gibi bloklara taraftar olanlardan bazıları hedeflerinin Rusya’yı tecrit etmekten ibaret olduğunu da söylemişler. Rus bakımından gerek batı bloku hep harpten evvelki hataları diriltmek gayesini gütmektedirler”

²⁷⁶N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 12 Ekim 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁷⁷N. Sadak, “Boğazlar Meselesi Hakkında Amerika’nın Yeni Projesi”, **Ayın Tarihi**, S.143, (Ekim-1945), s. 77-79.

²⁷⁸A. Us’ un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi’nin 16 Ekim 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁷⁹A. Us, “Boğazlar Meselesinde Rusya’nın Durumundaki Değişiklik”, **Ayın Tarihi**, S.143, (Ekim-1945), s. 93-95.

²⁸⁰H.C. Yalçın adı geçen yazısı öncelikle Tanin Gazetesi’nin 21 Kasım 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁸¹H.C. Yalçın, “Durumu Anlatan Bir Yazı”, **Ayın Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s.66,67.

Haberden anlaşıldığı kadarıyla Rusya, daha çok batı bloğu üzerinde durmuştur. Yalçın yazısının devamında şunları kaydetmiştir:²⁸²

“Türkiye, Milli Mücadeleden sonra, garb devletlerine karşı dargın bir tavır takip ederek münhasıran Sovyetlerle dost geçindiği zamanlarda, Sovyetlerle bizimle memnun idiler. Fakat Atatürk vatanının istikbalini ve emniyetini garplılaşmakta olduğunu göz önünde tutarak garb demokrasileriyle de dost ve samimi münasebetler tesisine çalışmağa başladığı dakikadan itibaren Sovyetlerle münasebetlerimiz bozulmağa yüz tutmuştur.”

Aydın Tarihi, Aralık 1945’te yayımladığı sayısında ise Sovyet Rusya ve Türkiye arasındaki antlaşmanın fesih nedeninin Rus basınında Türkiye’nin tarafsız duruşuna bağlandığına dikkat çekerek konuya yönelik Necmettin Sadak’ın *“Sovyet Rusya’nın Türkiye İle Arası Neden Açıldı”* başlıklı yazısını sütunlarına yerleştirmiştir.²⁸³ Sadak, yazısında Rus basınında yayımlanan bazı yazılara yer vermiş;²⁸⁴ Rusya ve Türkiye aralarındaki soğukluğun asıl nedeninin harbin başından beri Sovyet Rusya’nın İngiltere’ye karşı olması ve buna binaen Almanya ile anlaşma imzalaması olduğu gibi Türkiye’nin İngiltere ile ittifak kurması Rusya tarafından kabul görülmemesinden kaynaklandığını belirterek iki devlet arasındaki anlaşma feshinin nedenini çok daha farklı bir noktaya taşımıştır.

Genel anlamda, Türkiye ve Rusya ilişkilerinin çoğunlukla Boğazlar Meselesi ile ilişkili olması; Aydın Tarihi dergisinin stünlarına da yoğunluk kazandırdığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda verilen haber ve yazılarda Türkiye’nin Boğazlar Meselesi’nden taviz vermeyeceği, basın aracılığıyla da göz önünde bulundurulması sağlanmıştır. Yayımlanan haber ve yazılar incelenildiğinde; bu uyarının endişeye mahal vermeden, gazeteci Milletvekilleri tarafınca Hükümet Politikası gereği yumuşatılarak verildiği gözlemlenmiş ve bu politikanın sadece Boğazlar Meselesi konusunda değil, savaş süresince diğer Devletler olduğu gibi Türk-Rus ilişkilerinde de ön plana çıktığı görülmektedir.

²⁸²H.C. Yalçın, *“Durumu Anlatan Bir Yazı”*, **Aydın Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s.66-67.

²⁸³N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 18 Aralık 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁸⁴N. Sadak, *“Sovyet Rusya’nın Türkiye İle Arası Neden Açıldı”*, **Aydın Tarihi**, S.145, (Aralık-1945), s.157.

c) Türk-İngiliz Deklarasyonu

İtalya'nın Arnavutluk'u işgalinden sonra Türkiye ve İngiltere arasında bir deklarasyon imzalanmıştır. İmzalanan deklarasyon Ayın Tarihi dergisinde yer alan bazı haber ve yazıların da içeriğini oluşturmuştur. Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisinin konuya yönelik verdiği ilk haber Ankara Anadolu Ajansı kaynaklı ve “*Dr. Refik Saydam Mecliste Türk-İngiliz Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu*”, başlıklı yazıdır.²⁸⁵ Haberde kaydedildiğine göre Dr. Refik Saydam, Mecliste Türk-İngiliz Anlaşması hakkında yaptığı beyanatta Türkiye'nin savaş ortamında tehlikeden uzak tutulmaya çalışıldığını ve bu yolda tarafsızlık politikasının benimsendiğini açıklamış, fakat Arnavutluk'un işgali ile birlikte bu politikada bazı değişiklikler olabileceği üzerinde durmuştur. Başvekil konuşmasının devamında Türkiye'nin sulh üzerinde ısrarcı olduğunu ve bu sebeple İngiltere ile bir anlaşma yapabileceği konusunu vekillere belirterek Sovyet Birliği ile de iyi ilişkiler içerisinde olduklarını vurgulamıştır. Vesikanın devamında Türk-İngiliz beyannamesinin maddelerine yer verilmiştir. Beyannamenin içeriği şu şekilde kaydedilmiştir:²⁸⁶

“1- Türkiye ve Büyük Britanya Hükümetleri, birbirleriyle sıkı bir istişarede bulunmuşlardır. Aralarında cereyan eden ve halen devam etmekte bulunan müzakereler, görüşlerindeki mutad birliği tebarüz ettirmiştir.

2- İki devletin, kendi milli emniyetleri nef'ine olarak karşılıklı taahhütleri tazammun edecek uzun müddetli nihai bir anlaşma aktetmeleri takarrür etmiştir.

3- Bu nihai anlaşmanın akdine intizaren, Türkiye Hükümeti ve Büyük Britanya Hükümeti, Vuku bulacak bir tecavüz hareketinin Akdeniz mıntıkasında bir harbe saik olması halinde yekdiğerleriyle bilfiil iş birliği yapmağa ve yedi iktidarlığında bulunan bütün yardım ve müzaheretini birbirlerine göstermeğe hazır bulunduklarını beyan ederler.

4- Gerek beyanat ve gerek derpiş edilen anlaşma hiçbir memleket aleyhine müteveccih değildir. Ancak lüzumu tahakkuk ettiği takdirde Türkiye'ye ve Büyük Britanya'ya karşılıklı bir yardım ve müzaheret teminine matuftur.

5- Nihai anlaşmanın ikmalinden evvel, karşılıklı taahhütlerin mevkiî fiile geçmesini icabettirecek şartların daha sarîh bir suretle tayini de dahil olmak üzere, bazı

²⁸⁵“*Dr. Refik Saydam Mecliste Türk-İngiliz Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs- 1939), s.214-216.

²⁸⁶“*Dr. Refik Saydam Mecliste Türk-İngiliz Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.214-216.

meselelerin daha derin bir tetkike ihtiyaç gösterdiği her iki hükümetçe kabul edilmektedir. Bu tetkik halen devam etmektedir.

6- İki Hükümet Balkanlarda emniyetin teessüsünü temin etmek lüzumunu dahi tasdik ederler ve bu gayeyi en seri bir surette istihsal için müşavere halindedirler.

7- Şurası mukarrerdir ki, yukarda zikredilmiş olan hükümleri iki hükümetten herhangi birinin, sulhun takviyesindeki umumi menfaat iktizasından olarak diğer hükümetlerle anlaşmalar akdetmesine mani değildir.”

Türk-İngiliz Deklarasyonu ile ilgili bilgi aktarmaya devam eden 1939 Mayıs’ında Ayın Tarihi dergisinde yer alan bir diğer haberin içeriğini, Başvekil Doktor Refik Saydam’ın konuşmasına karşılık olarak Hariciye Encümeni Reisi Saffet Arıkan, Ali Fethi Okyar ve General Kazım Özalp’ın verdikleri cevaplar oluşturmuştur. Saffet Arıkan konuşmasında, Türkiye’nin öteden beri sulh için mücadele ettiğini ifade ile İngiliz ve Türk deklarasyonunun da bu isteği gerçekleştirmek bakımından bir adım olduğu açıklamasında bulunmuştur. Deklarasyona karşı olmadığını desteklediğini belirten Arıkan, aynı zamanda, Fransa ile de aynı esas dâhilindeki müzakerelerin müsait inkişaf etmekte bulunmasını değerlendirmiş, başvekilin belirttiği gibi Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin de sulh zemini için önemli bir adım olduğunu belirtmiştir.

Ali Fethi Okyar, Çekoslovakya’nın bir günde nasıl haritadan silindiğini belirterek, Akdeniz’de barışı tehdit edecek herhangi bir harekete karşı Türk-İngiliz anlaşmasını mantık çerçevesine yerleştirmiş ve hükümeti aldığı karardan dolayı tebrik etmiştir.

General Kazım Özalp ise dönem itibarıyla sadece askeri tedbirlerin alınmasının eksik olacağını ifade ile bu tedbirlerin yanında siyasi tedbirlerinde alınması gerektiği üzerinde durmuş ve Türk-İngiliz Anlaşması’nı barış için atılan önemli bir adım olarak değerlendirmiştir.²⁸⁷

Ayın Tarihi dergisinin Londra Anadolu Ajansı’ndan aldığı bir başka haberde İngiltere Başvekili Chamberlain’ın anlaşma ile ilgili görüşleri şu şekilde kaydedilmiştir:²⁸⁸

“Bu nihai anlaşmanın akdine intizaren iki hükümet, vukubulacak bir tecaviüz hareketinin Akdeniz muntıkasında bir harbe saik olması halinde yekdiğerile bifiil işbirliği yapmaya ve yed iktidarlarında bulunan bütün yardım ve muhazereti

²⁸⁷ “Türk- İngiliz Anlaşması Hakkında Mebuslar Hararetili Beyanatta Bulundular”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.217-223.

²⁸⁸ “Chamberlain Avam Kamerasında Türk-İngiliz Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s. 223-225.

birbirlerine göstermeye hazır bulunduklarını beyan ederler. Aynı zamanda bu anlaşmanın Akdeniz de olduğu gibi Balkanlarda da tatbik edilebileceğini ve uzun müddetli bir muahede ile bu anlaşma ahkâmının teyit olacağını söylemiştir.”

Türk-İngiliz Anlaşması'nın ses getirmesine dikkat çeken Ayın Tarihi, Ali Fethi Okyar'ın konuya yönelik düşüncelerini kaydeden Ankara Anadolu Ajansı'nın, Mayıs 1939 tarihli, “*Fethi Okyar Radyoda İngilizlere Türk- İngiliz Anlaşması Hakkında Bir Hitabede Bulundu*” başlıklı haberini okuyucusuna sunmuştur. Habere göre Okyar, Türk-İngiliz Anlaşması'nın bu kadar rağbet görmesinin nedenini her iki hükümetin de Akdeniz üzerinde menfaatlerinin olması ile açıklamış ve bundan dolayı her iki hükümetin bölgeyi koruma zorunluluğu hissettiğine değinmiştir.²⁸⁹

Türk-İngiliz Deklarasyonu'nun Mihver Devletler tarafından Türkiye'nin savaş hazırlığı içinde olduğu şeklinde yorumlanması Ayın Tarihi dergisinin konuya yönelik verdiği yazılara çeşitlilik katmıştır. Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisi, Türk-İngiliz deklarasyonu ile ilgili Ankara Anadolu Ajansı tarafında yayımlanan haberleri okuyucuya aktarıp, bazı yazı başlıklarını değerlendirmiştir. Konu kapsamında ele alınan ilk yazı, Almanya'ya yönelttiği sert eleştirileriyle bilinen Falih Rıfkı Atay'ın kaleminden çıkmıştır. Atay, 13 Mayıs 1939 tarihli, “*Dünkü Tarihi Karar*” başlıklı yazısında,²⁹⁰ Ali Fethi Okyar'ın düşüncelerini kısmen desteklemekle birlikte bu anlaşmanın, her iki hükümetin de menfaatlerini korumaya dayandığı maddelerinin açık olarak belirtildiğini ve anlaşmanın eleştirilecek bir noktası olmadığını ifade etmiştir.²⁹¹

Konu bağlamında Ayın Tarihi dergisine yansıyan bir başka yazı ise Ahmet Şükrü Esmer tarafından kaleme alınmıştır.²⁹² Esmer, 1939 Mayıs kayıtlarına yansıyan “*Türk-İngiliz Deklarasyonu*” başlıklı yazısında, imzalanan deklarasyonun önemini ele almış ve bu deklarasyonla birlikte İngiltere'nin kurmayı planladığı barış cephesine Türkiye'nin de iştirak ettiğini belirtmiştir. Yazısına Türkiye'nin deklarasyona katılma sebepleri ile devam eden Esmer, bu bağlamda sebeplerin tartışılmayacak derecede açık olduğunu ifade etmiştir. Esmer şunları kaydetmiştir:²⁹³

²⁸⁹“*Fethi Okyar Radyoda İngilizlere Türk- İngiliz Anlaşması Hakkında Bir Hitabede Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.225-226.

²⁹⁰F.R. Atay'ın adı geçen yazısı, öncelikle Ulus Gazetesi'nin 13 Mayıs 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁹¹F.R. Atay, “*Dünkü Tarihi Karar*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.228.

²⁹²A. Ş. Esmer'in adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi'nin 13 Mayıs 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁹³A.Ş. Esmer, “*Türk-İngiliz Deklarasyonu*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.230,231.

“Avrupa sulhunun istinadgâhı olan kollektif barış sisteminin yıkılışı otoriter devletlerin tecavüz politikası takip etmiştir. Bu politika ilk zamanlarda Versay sulhunun hatalarını tamir maksadına matuf hareketler mahiyetinde tellâki edilmişti. Bilhassa galip devletler, biz Türklere de harbin harbin sonunda Versay tertibi bir sulh muahedesi imza ettirmek istedikleri için Almanya tarafından girişilen teşşebüssü sempati ile tellâki ettik. Avusturya’nın ilhakı, Alman milli birliğinin tahkkukuna doğru bir adım olarak kabul edildi. Südet mıntikasının Çekoslovakya’dan ayrılarak, Almanya’ya ilhakı da aynı manaya alındı. Fakat Almanya, İtalya ile el ele vererek, bu emrivaki politikasını idame ettirmeğe karar verdiler. Bir gün nazi ırk nazariyesine aykırı olarak Çekya ilhak edildi. Ertesi gün Romanya tazyik edilmeye başlandı. Polonya aynı tazyike maruz n-bırakıldı. Fakat İtalya tarafından yapılan bir emrivaki harp tehlikesini kapılarımıza kadar getirmiştir. Bu şartlar altındadır ki İngiltere tecavüz politikasını önlemek için Polonya ile karşılıklı mukavele imzalamış ve Yunanistan’da garanti vermiştir. Türkiye’nin bu sulh cephesi içine alınması teşebbüsü, Yunanistan’a verilen garanti ile başlar. O günden beri İngiltere ile Türkiye arasında yapılmakta olan görüşmeler nihayet müsbet netice vermiştir. Bu ittifak bilhassa şu bakımdan dikkate layıktır

1- Her şeyden evvel Türkiye Cumhuriyeti harici politikasının tam istiklali ile hareket ettiğini isbat eder.

2- Türkiye Cumhuriyetinin İngiltere gibi dünyanın en büyük devleti ile tam müsavat şartları içinde bir anlaşma yapmasıdır.”

13 Mayıs tarihinde yayımlanan bir diğer yazı ise Asım Us tarafından kaleme alınmıştır.²⁹⁴ Us, “Türk-İngiliz Anlaşması” başlıklı yazısında, “Türk- İngiliz anlaşmasının hiçbir devletin aleyhine olmadığını Türkiye Cumhuriyeti sulh için birleşen milletler ile icabında harbi göze alıyorsa bu, sadece Akdeniz’de ve Balkanlarda sulhun bozulması ve Avrupa’nın bu sahalarında beynelmilel emniyetin muhafazası içindir...” şeklinde kaydettiği cümleleriyle deklarasyonun tek amacının barışı tesis etmek olduğunu bir kez daha göz önünde bulundurmuştur.²⁹⁵

Ayın Tarihi dergisinin Mayıs ayı içerisinde Türk-İngiliz Deklarasyonu ile ilgili verdiği bir diğer yazı Nadir Nadi tarafından kaleme alınmıştır. Nadir Nadi, konuya ilişkin yorumlarını “Türk-İngiliz Anlaşması” başlıklı yazısı altında vermiştir.²⁹⁶ Nadi,

²⁹⁴A.Us’un adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 13 Mayıs 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁹⁵A. Us, “Türk- İngiliz Anlaşması”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.231,232.

²⁹⁶N. Nadi’nin adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi’nin 13 Mayıs 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

“...yapılan bu anlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti, şimdiye kadar takip etmeğe çalıştığı kat’i bitaraflik politikasını bırakmış ve demokrasiler cephesine iltihak etmiş bulunuyor” diyerek deklarasyonun sadece savunma amaçlı olmadığını ortaya atmıştır.²⁹⁷ Dönem içerisinde Alman yanlısı olarak nitelendirilen Nadi, bu iddiaları reddedip, bu doğrultudaki düşüncesini yazısında işlemiştir.

Ayın Tarihi dergisi Türkiye’nin bu anlaşmayla yayılma alanı aramadığı gibi dürüst bir siyaset anlayışıyla barış zeminini oluşturmaya hizmet ettiği gerçeğini Hüseyin Cahit Yalçın’ın 14 Mayıs 1939 tarihli “*Türk- İngiliz Anlaşması*” başlıklı yazısıyla değerlendirmeye almıştır.²⁹⁸ Yalçın, imzalanan deklarasyonla Türk dış politikası çizgisinden bir ayrılma olmadığını hatta bu anlaşmanın Türk dış politikasının bir gereği olduğunun altını önemle çizmiştir. Yalçın yazısının devamında, Türk-İngiliz deklarasyonu hem Akdeniz’in hem de Balkan topraklarının güvenliği sağlanacağını ve bunun doğal sonucu olarak Türkiye’nin kara ve deniz sınırlarının emniyet altına alınacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda anlaşmanın hiçbir devlete karşı olmadığını tamamen Akdeniz güvenliğinin sağlanmasına hizmet edeceğini belirtmiştir. Türkiye’nin hiçbir devlet üzerinde emeli olmadığını belirten Yalçın, yazısını şu cümlelerle sonlandırmıştır:²⁹⁹

“Türkiye’nin Almanya yahut İtalya aleyhinde ne gibi bir emeli mevcut olabilir? Muhal bir farz eseri olarak, Almanya’nın veya İtalya’nın yıkıldığını biran için kabul etsek, bundan Türkiye’nin hissesine zerre kadar bir menfaat isabet etmez. Binaenaleyh ne Almanya, ne İtalya, Türkiye’nin kendi aleyhlerinde bir tertibe iştirak ettiğine, yahud böyle hareketleri teşvik eylediğine mantıken ihmal veremez. Biz ancak kendi müdafaaımızı, kendi emniyetimizi düşünüyoruz. Bundaki hakkımızı da dünyada kimse inkâr edemez.”

Ayın Tarihi dergisi Türk-İngiliz deklarasyonuna yönelik yabancı basından çeşitli haber ve yazıları da okuyucusuyla paylaşmış, bu haber ve yazıları; “*Türk-İngiliz Anlaşması*” başlığı altında vermiştir.³⁰⁰

Bu bağlamda “Türkiye ile İngiltere arasındaki Siyasi anlaşma bütün dünya matbuatında derin akisler yapmış, totaliter Devlet matbuatı hariç olmak üzere hadise sevinçle karşılanmıştır” şeklinde kısa bir açıklama yapan dergi yazının devamında

²⁹⁷N. Nadi, “*Türk-İngiliz Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.235,236.

²⁹⁸H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 14 Mayıs 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

²⁹⁹H.C. Yalçın, “*Türk- İngiliz Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.237.

³⁰⁰“*Türk-İngiliz Anlaşması*”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.247.

İngiliz basınının deklarasyonu “hararetle” karşıladığından bahsetmiş ve deklarasyonun İngiliz basını tarafından özellikle Boğazlar konusu bağlamında ele alındığını, Türkiye’nin Boğazlara hâkim olduğuna ilişkin ifadelerin çoğunlukta olduğu bilgisini vermiştir. Dergi, olası bir savaş halinde İngilizlerin Boğazlardan yarar sağlayabileceğine yönelik düşüncelerin İngiliz basınında sık sık kendini gösterdiği bilgisini paylaşmıştır. İngiliz basınından haber ve yazı aktarmaya devam eden Ayın Tarihi dergisi “*Daily Telgraf*” gazetesinin, imzalanan deklarasyonun Balkan toprakları üzerinde önemli etki yaratacağını ifade ettiğini bildirmiştir. Dergide yer alan bu haber şu şekilde kaydedilmiştir:³⁰¹

“Bulgaristan metalibatını tehir etmediği ve Yugoslavya da Balkan Antantı komşularının siyasetine müzaheret göstermediği müddetçe Balkan devletlerinin tam birliğinden bahsedilmez.

Ancak şurası var ki artık bugün Büyük Britanya doğrudan doğruya Romanya ve Polonya’ya yardım edebilir. Çünkü boğazlar yolu ona açılmıştır. Bu gün hem Yunanistan hem de Romanya İngiltere’den hava yoluyla da yardım görebilirler. Çünkü İngiltere Türkiye ile yaptığı anlaşma sayesinde Akdeniz’de ve merkezi şarkta askeri üsler elde etmiş oluyor.”

Yukarıda da belirtildiği gibi yapılan anlaşma ile birlikte Boğazlar meselesini sık sık gündeme getiren İngiliz basını, “*Daily Telgrafı*” gazetesinden alınan haberden de anlaşıldığı kadarıyla İngiltere, bu anlaşma ile Boğazlar üzerinde hak elde ettiği algısını yaratmaya çalışarak Türkiye’nin tarafsız duruşunu bir kenara itip, kamuoyuna Türkiye’nin Müttefik Devletler lehine savaşa katılacağı bilgisini yerleştirmeye çalışmıştır.

“*Daily Telgraf*” gazetesinin bu yazısı Türk basınında yazılan bütün yazıların aksine Nadir Nadi’nin imzalanan anlaşmayla Türkiye’nin tarafsızlığını bozduğu yorumlarını akla getirmektedir. Yabancı basından aldığı haberlerle okuyucusunu bilgilendirmeye devam eden dergi, Fransız basının deklarasyon ile ilgili kayıtlarına da yer vermiştir. Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisi, kim tarafından yazıldığı belli olmayan bir haberi şu şekilde kaydetmiştir:³⁰²

“Bu anlaşma karşılığı olup bir harp takdirinde Türkiye’nin Filistin ve Mısır’a yardımını ve diğer taraftan da İngiltere’nin Türkiye’ye yardım etmesine istinat etmektedir. Türkiye bir taarruza maruz kaldığı takdirde İngiltere onun yardımına

³⁰¹ “Türk-İngiliz Anlaşması”, *Ayın Tarihi*, S.66, (Mayıs-1939), s.247,248.

³⁰² “Türk-İngiliz Anlaşması”, *Ayın Tarihi*, S.66, (Mayıs-1939), s.247,248.

koşacak ve Mısır ve Filistin'e bir taarruz olursa Türkiye derhal bu memleketlere yardım edecektir. Sovyetler Birliği ile Romanya'nın da Türkiye ile anlaşmalar akdetmiş oldukları ve Fransa'nın da aynı suretle hareket etmek üzere olduğu göz önünde tutulursa, umumi bir harp takdirinde boğazların bu devletlere ait harp gemilerine açık bulunduracağı ve karşı taraf memleketlerine ise kapatılacağı tezahür eder.”

Fransız gazetelerinden aldığı haberleri aktarmaya devam eden Ayın Tarihi dergisi yukarıda ele alınan haberin altına Epoque imzalı bir başka haber yerleştirmiştir.³⁰³

“İngiliz Türk anlaşması son derece mühimdir. Türkiye Karadeniz'e giden boğazlara hâkim bulunuyor. Baltık denizi bir Alman gölü olduğundan beri İngiltere ve Fransa Polonya'ya ancak Karadeniz ve Romanya yoluyla yardımda bulunabilir.”

Ayın Tarihi dergisinin Fransız gazetelerinden aktardığı bir diğer haber Figaro imzalı olup şöyle kaydedilmiştir:

“Şunu kaydetmek lazımdır ki İngiliz-Türk anlaşması mahdud şu veya bu noktayı istihdaf etmiyor. O, Akdeniz muntikasına şamildir ki bu çok geniş bir sahayı ihtiva eder. Keza şu ciheti de mütalaa etmek lazımdır ki: ve bu yalnız Yunanistan için değil hatta Romanya ve Yugoslavya için de fevkalâde mühimdir- İngiliz Türk anlaşması Balkanlara da şamildir.”

Derginin İngiliz ve Fransız gazetelerinden aktardığı haberlerden anlaşıldığı kadarıyla Avrupa devletlerinin daha çok Türkiye'nin stratejik konumundan faydalanma amacı taşıdığı açıktır. Bu bağlamda her iki ülkenin basınında da özellikle Türkiye'nin Boğazlara hâkim olduğu vurgusu yapılmıştır. Yabancı basından haber aktarmaya devam eden Ayın Tarihi, Sovyet basınının deklarasyona ilişkin haberlerini “İzvestiya” gazetesi aracılığı ve “Karşılıklı Yardım Hakkında Türk-İngiliz Anlaşması” başlığıyla vermiştir. Buna göre İngiliz ve Fransız basını gibi Sovyet basını da Türkiye'nin stratejik konumunu ele almıştır. Sovyet basını, Boğazlar konusuna değinirken, “Türkiye, bilhassa Boğazların hâkimi olmak itibarile, çoktan beri mütecaviz memleketlerin istilâcı düşüncelerinin bir hedefi olarak bulunmuştur. Türkiye son zamanlarda bu vaziyetin tehlikesini bütün keskinliğile hissetmeğe başlamıştır. İşte bu keyfiyet, Türk-İngiliz müzakerelerinin iyi neticelere varmasını tesir etmiştir” şeklinde kaydedilen satırlarına yer vermiştir. Sovyet basını aynı zamanda Balkanlar ve Akdeniz üzerinde emperyalist devletlerin planlarının olduğunu, Türkiye ve İngiltere arasında yapılan bu anlaşmanın

³⁰³ “Türk-İngiliz Anlaşması”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.247,248.

olası bir durum karşısında koruma amaçlı olduğunu ve savaşın yayılmasını engelleme niteliğini taşıdığını ifade ile bahsi geçen haberin son paragrafında Sovyetler Birliğinin deklarasyona ilişkin tutumunu şu şekilde kaydetmiştir: ³⁰⁴

“Sovyetler Birliği efkârı umumiyesi bütün samimi sulh taraftarları gibi, Türkiye’nin İngiltere ile bir karşılıklı yardım anlaşmasını akdetmesini, Sovyetler birliği tarafından daima hiç değişmeden müdafaa edilmiş bulunan sulhunün takviyesi eserine bir yardım gibi telakki edecektir”

Türk-İngiliz deklarasyonuna yönelik en sert tepkiler Almanya’dan gelmiştir. Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisi Almanya’nın deklarasyona yönelik tutumunu, Alman basınından seçtiği çeşitli haber başlıklarıyla okuyucusuna sunmuştur. DNB Ajansı tarafından yayımlanan bu yazıların ilki Volkischer Beobachter imzalı olup, adı geçen yazı şu şekilde kaydedilmiştir:

“İngiltere-Polonya ve İngiltere-Türkiye paktlarının müşterek bir vasıfları vardır ve o da samimiyetten ari bulunmamalıdır. Her iki hadisede de tumtraklı ifadelerle bu paktların hiçbir başka devlet aleyhine müteveccih bulunmadığı temin edilmektedir. Fakat hakikatta İngiltere Polonya paktı Almanya aleyhine müteveccihdir ve İngiltere ile Türkiye arasındaki pakt da münhasıran İtalya aleyhine müteveccihdir.”

Görüldüğü gibi İngiltere ve Türkiye’nin, anlaşmanın barışı destekler mahiyette olduğu ve hiçbir devlete karşı imzalanmadığı söylemleri Alman basını tarafından reddedilmiştir. Alman basını Türkiye’nin bu deklarasyonu imzalamakla bir kazanç elde edemeyeceğini ise geçmiş tarihten ele aldığı konularla ilişkilendirmiş ve bu konudaki değerlendirmeler şu şekilde yapılmıştır: ³⁰⁵

“Almanya’nın çember altına alınması yolunda her gün yeni bir adım atılıyor. Chamberlain’in programı budur.

Mes’ul Türk devlet adamlarını İngiltere’nin bu harbe ve çember altına almaya tahrik siyasetine iltihaka karar verdiren sebepler acaba hangi sebeplerdir? Geçen seneler zarfında Türkiye, İngiltere’den daima iyi tecrübeler almış değildir. Umumi harbden sonra İngilizler, Osmanlı imparatorluğunu parçaladılar. O zaman İngiltere ile iş birliği yapmış olan islâm milletleri aldatılmıştır. Arap imparatorluğu kurulmamış, yalnız İngiltere’ye tabi devletler vücuda getirilmiştir. Bugün buralarda İngiliz süngüleri ve İngiliz altınları hürriyet azmini boğmaktadır.

³⁰⁴ “Türk-İngiliz Anlaşması”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.249,250.

³⁰⁵ “Türk-İngiliz Anlaşması”, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.252.

Bugün Türkiye hiçbir suretle tehdit altında değildir. İtalya'nın sulh ve sükûna kavuşturduğu bir Akdeniz'de, Türkiye, muhtemel her türlü Avrupa anlaşmazlığında tam bir bitaraflik muhafaza edebilir. Türkiye, İngiltere ile yaptığı bu pazarlıktan hiçbir şey kazanmaz”

Savaşın ayak sesleri duyulmaya başlandığı andan itibaren adı Almanya ile aynı safta sık sık duyulan İtalyan basını da, anlaşmanın tamamen İtalya'ya karşı olduğu yönünde manşetler atmıştır. Bu bağlamda Giornale d'Italia şunları kaydetmiştir:³⁰⁶

“Bütün bu sistemin bilhassa İtalya'ya karşı müteveccih bulunduğunu bildirmekte ve Londra'nın kendi kuklalarını İtalya'ya karşı hareket ettirmeğe muvaffak olmak için muazzam paralar sarfeylediğini söylemektedir.”

Ayın Tarihi dergisinin 1943'te yayımlanan Ekim sayısında ise Asım Us Türk-İngiliz deklarasyonu ile ilgili olarak; *“Türk-İngiliz İttifakının Dördüncü Yıldönümü”* başlığı altında³⁰⁷ yaptığı değerlendirmelerde, Türkiye ve İngiltere'nin ilişkilerini barış zemininde yürüttüklerinde her iki hükümetin de bu durumdan faydalandığını ifade edip, ilgili haberi şu cümlelerle sonlandırmıştı:³⁰⁸

“İkinci Dünya Harbi beşinci yılına girmiş olduğu halde henüz ne zaman sona ereceği ve daha ne gibi safhalar geçireceği de belli değildir. Geçmişin tecrübelerinden istifade edilirse Türk-İngiliz ittifakı gerek Türkiye, gerek İngiltere için bundan sonra da gün geçtikçe kıymeti daha ziyade artan bir milletlerarası sulh ve emniyet unsuru olmadığından asla şüphe edilemez.”

Türk-İngiliz Deklarasyonu ile ilgili olarak Ekim 1943'te yayımlanan bir diğer yazı Sadri Ertem tarafından kaleme alınmıştır.³⁰⁹ Ertem yazısında; ittifak hakkında şunları ifade etmiştir:³¹⁰

“Türk-İngiliz İttifakının ruhu Türkiye'yi ateş harici bırakmak, harbe girmek iktiza ettiği zaman onu yalnız bırakmamaktır. Türk-İngiliz ittifakı Cumhuriyet Türkiye'sinin realist görüşünün eseri ve pürüzlü imparatorluk hesaplarını tasfiye etmiş olmasının neticesidir. Türk İngiliz ittifakı beşinci yılını idrak ettiği zamanda gürbüz, sağlam bir hüviyet arz etmektedir. Türk-İngiliz ittifakının bu kadar sağlam bünyeye

³⁰⁶ *Türk-İngiliz Anlaşması*, **Ayın Tarihi**, S.66, (Mayıs-1939), s.252.

³⁰⁷ A. Us'un adı geçen yazısı öncelikle Vakıf Gazetesi'nin 21 Ekim 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁰⁸ A. Us, *“Türk-İngiliz İttifakının Dördüncü Yıldönümü”*, **Ayın Tarihi**, S.119, (Ekim-1943), s.55,56.

³⁰⁹ Sadri Ertem'in adı geçen yazısı öncelikle Vakıf Gazetesi'nin 21 Ekim 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³¹⁰ Sadri Ertem, *“Türk-İngiliz İttifak Sistemi”*, **Ayın Tarihi**, S.119, (Ekim-1943), s.56,57.

sahip olması iki memleket arasında tezatlar yerine işbirliğinin hâkim olmasından kaynaklanmaktadır.”

Ayın Tarihi dergisinin Türk-İngiliz Deklarasyonu ile ilgili olarak hem yerli basından hem yabancı basından aktardığı haber ve yazılara bakıldığında, yerli basının imzalanan deklarasyonun tamamen barışı destekler nitelikte olduğuna ve hiçbir ülkeye karşı yapılmadığına vurgu yapıp, deklarasyonu destekler nitelikte haber ve yazı başlıklarına yer verdiği dikkat çekmiştir. Ancak Nadir Nadi'nin “*Türk-İngiliz Anlaşması*” başlıklı yazısı okuyucu kafasında soru işareti bırakmıştır. Derginin yabancı basından aktardığı haber ve yazı başlıkların da ise özellikle Alman ve İtalyan basınının anlaşmayı İtalya'ya karşı bir adım olarak nitelendirdiği görülmüştür.

d) Türk – İngiliz – Fransız Ortak Deklarasyonu

Sovyet Rusya ile anlaşmaya varamayan Türkiye, İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939'da bir anlaşma imzalamıştır. Ankara Genel Kurmay Başkanlığı'nda tutulan raporlara göre; anlaşma maddelerini görüşmek için İngiltere, Sir Haugh Montgomery Knatehbull-Hugessen'i, Fransa Rene Massigli'yi, Türkiye ise Dr. Refik Saydam'ı görevlendirmiştir.³¹¹ 9 madde ve 3 ek protokolden oluşan, on beş yıl sürecek olan bu ittifakın maddeleri şunlardır:³¹²

“1. Madde: Türkiye bir Avrupa devletinin saldırısına uğradığı takdirde İngiltere ve Fransa, Türkiye'ye yardım edeceklerdir.

2. Madde: Bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan ve İngiltere ile Fransa'nın katılacakları bir savaş, Akdeniz'e intikal ettiği takdirde Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti. Savaş Akdeniz'e intikal etmediği takdirde taraflar işbirliğinde bulunacaklardır.

3. Madde: Türkiye, Romanya ve Yunanistan'a verdikleri garantilerin yerine getirilmesinde İngiltere ve Fransa'ya yardım edecektir.

4. Madde: Bir Avrupa Devleti'nin İngiltere ya da Fransa'ya saldırısı durumuyla ilgilidir. Türkiye böyle bir durumda tarafsızlığını koruyacaktır.

5. Madde: Almanya'nın Romanya ve Yunanistan dışındaki bir Avrupa Devletine saldırısı İngiltere ve Fransa'nın savaşa girip girmeyeceğiyle alakalıdır. Böyle bir durumda Türkiye ile ortaklaşa karar alınacaktır.

³¹¹Askeri Tarih ve Strateji Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE), İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, 3, 004, 5.

³¹²İsmail Sosyal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, Ankara, 2000, s.602-605.; Zeki Kuneralp, *İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti*, İstanbul, 1982, s.31; ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, 3, 004, 5; 6; 6a (Bkz. Ek: VIII)

6 . Madde: Anlaşmanın hiçbir devlete karşı olmadığını bir savunma paktı olduğuna dikkat çekmektedir.

7. Madde: Anlaşmadan olası bir vazgeçme ihtimali görüşülmüştür.

8. Madde: Barışın birlikte yapılmasını öngörmektedir.

9. Madde: Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle ilgilidir.

1. Sayılı Protokol, antlaşmanın hemen yürürlüğe girmesini belirtir.

2. Sayılı Protokol, Sovyet çekincesi olarak geçer. Bu maddeye göre: “Bu antlaşma uyarınca Türkiye tarafından üstlenilmiş olan yükümlükler, kendisini Sovyet Rusya ile silahlı bir uyuşmazlığa sürüklenmesine neden olacak ya da böyle bir sonucu verecek bir eyleme onu zorlamayacaktır.”

3 Sayılı Gizli Protokol, antlaşmanın 5. maddesinin 2. Paragrafının uygulanmasına şöyle bir açıklık getirmiştir: “Fransa ve İngiltere, bir Avrupa devletince girilen bir askersel eylem Bulgaristan ya da Yunanistan sınırına erişir erişmez, Türkiye ile edimsel biçimde işbirliği yapmaya ve ona, isteği üzerine ellerinden gelen tüm yardım ve desteği göstermeyi yükümlenirler.”

Anlaşma maddelerine bakılırsa; ikinci maddede yer alan savaşın Akdeniz’e sıçrama olasılığında baş aktörünün İtalya olduğu açıktır. Üçüncü maddede yer alan Romanya ve Yunanistan’ın saldırıya uğraması durumunda Türkiye’nin vereceği destek, saldırının gerçekleştiği tarihte çeşitli yardımlarla sağlanmıştır. Altıncı maddede anlaşmanın bir savunma paktından ibaret olduğu belirtilse de akla Almanya ve İtalya faktörlerini getirmektedir. Yapılan bu anlaşma Sovyet Rusya’yı memnun etmemiş ayrıca, Türkiye’nin tarafsızlığını bozup, batılı devletler arasında yer aldığına ilişkin yorumlara neden olmuştur. Ancak Türkiye ikinci sayılı protokol ile de bir nevi kendini güvene almıştır.

Ayın Tarihi dergisinin, Türk-İngiliz-Fransız ortak deklarasyonu ile ilgili olarak aktardığı haber ve yazılarda anlaşmanın Fransız ve İngiliz Hükümetleriyle ayrı ayrı imzalanan anlaşmalardan farksız olmadığı yorumları hâkimdir. Derginin konu kapsamında yer verdiği ilk haber ise Ankara Anadolu Ajansı kaynaklı, “Türk-Fransız-İngiliz Muahedesi Münasebetiyle Üç Başvekil Arasında Telgraf Teati Edildi” başlıklı yazı olmuştur. Haberde, Fransa Başbakanı Daladier ve İsmet İnönü’nün yapılan antlaşma ile ilgili memnuniyetlerini dillendirdikleri karşılıklı telgraflarların gönderildiği belirtilmiştir. Aynı zamanda gönderilen bu telgraflar ile aynı mahiyette olan yazışmaların, İngiltere Başkanı Chamberlain ile de gerçekleştirildiği bildirilmiştir.

Falih Rıfkı Atay imzalanan anlaşmayı 1939 Ekim Sayısı'na yansıyan kayıtlarda, “*Büyük Bir Sulh Ve Emniyet Eseri*” başlığı altında değerlendirmeye almıştır.³¹³ Atay, İmzalanan bu anlaşmanın üzerinde durulması gereken noktanın 6. Madde olması gerektiğini ileri sürmüştür. Atay, 6. Madde gereği imzalanan bu anlaşmanın herhangi bir devlete karşı olmadığını, bunun savunma amaçlı bir anlaşma olduğunu ifade etmekle birlikte 2. Protokolü de ele alarak Türkiye'nin dostluk ilişkilerine ne kadar bağlı olduğu vurgusunu yapmıştır.³¹⁴

Konuya ilişkin Ayın Tarihi dergisinde yer alan bir diğer yazı 20 Ekim 1939 tarihinde, Asım Us tarafından kaleme alınmıştır.³¹⁵ Us, yazısında imzalanan anlaşmanın içeriği üzerinde durmuş ve anlaşmanın Akdeniz bölgesinde olası bir tehlike karşısında korunmak için imzalandığını ifade ile Türkiye'nin anlaşmayı imzalama gerekçesinin de tamamen savunma amaçlı olduğunu belirtmiştir. Us, yazısının devamında imzalanan bu anlaşmanın daha önce İngiltere ve Fransa ile ayrı ayrı imzalanan anlaşmalar ile aynı içerikte olduğunu da vurgulamıştır.³¹⁶

Yunus Nadi 20 Ekim 1939'da dergide yer alan yazısında³¹⁷ Atay'ın imzalanan bu anlaşmada asıl üzerinde durulması gereken noktanın 6. Madde olması gerektiği görüşüne katılarak 2. Sayılı protokolün de anlaşmanın en can alıcı noktalarından biri olduğu görüşünü savunmuş, bu iki noktanın anlaşmanın temelini teşkil ettiğini belirtmiştir.³¹⁸

Necmettin Sadak 21 Ekim 1939 tarihli yazısında;³¹⁹ Atay ve Nadi'nin aksine imzalanan bu anlaşmanın asıl noktasının 1. Madde olduğunu ifade etmiştir. Sadak, anlaşmanın daha çok İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'ye yapacağı yardımları içerdiğini belirmiş, Türkiye'nin, İngiltere ve Fransa'ya böyle bir yardımda bulunacak bir noktada olmadığını da eklemiştir.³²⁰

³¹³F.R. Atay'ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi'nin 20 Ekim 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³¹⁴F.R. Atay, “*Büyük Bir Sulh Ve Emniyet Eseri*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.100.

³¹⁵A. Us' un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi'nin 20 Ekim 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³¹⁶A. Us, “*Dün İmzalanan Muahede*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.101.

³¹⁷Y. Nadi'nin adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi'nin 20 Ekim 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³¹⁸Y. Nadi, “*Türkiye İle İngiltere ve Fransa Arasında*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.102.

³¹⁹N. Sadak'ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi'nin 21 Ekim 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³²⁰N. Sadak, “*Muahedenin İyi Anlaşılması İçin Bazı Yazılar*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.105.

Hüseyin Cahit Yalçın 21 Ekim 1939 tarihinde “*Ankara Muahedesi*” başlığı altında konuya daha farklı bir noktadan yaklaşarak³²¹ Ankara’da imzalanan bu anlaşmanın yalnızca ülkelerin aynı fikirler çerçevesinde imzaladıkları bir anlaşma olarak ele alınmasının eksik olacağını belirtmiş ve imzalanan bu anlaşmanın aynı zamanda karşılıklı çıkarları da beslediğini şu cümlelerle açıklamıştır.³²²

“Ankara muahedenamesi yalnız ideoloji birliği ile izaha kalkmak doğru olmaz. Fikir sahasındaki bu akrabalık derin bir menfaat ve siyaseti iştirakine de istinad etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun tasfiyesinden sonra Yakın şarkta Avrupa ile Asya’nın bir köşesi gibi Boğazlara sağlam surette yerleşen milli Türk hükümeti burada muvazenenin, istikrarın en iyi âmilidir. Eğer yakın şarkta ve Boğazlarda Türkler hakim oldukça Balkanlardan başlayarak bütün Şarki Akdeniz havzası, Suriye, Filistin, Mısır ve Irak tamamen sulh ve asayiş içinde rahat rahat çalışabilmek ve inkişaf etmek imkanını bulur. Bugün Fransız ve İngiliz siyaseti için de böyle bir Türkiye’den uygun bir yardımcı ve müttefik tasavvur edilemez. Muahedenamenin mevcut buhran devresine inhisar etmeyerek uzun bir zaman parçasını kucaklaması aradaki birliğin sağlamlığını ve derinliğini isbat eder bir delildir. Çok ümid ediyoruz ki tarafların hüsnüniyet ve tam bir itimad dairesinde tatbik edecekleri bu anlaşma mevcut münasebetleri gün geçtikçe daha kuvvetlendirecektir.

Türkiye açısından büyük önem taşıyan bu anlaşma sadece yerli basında değil yabancı basında da yankı yapmıştır. Ayın Tarihi dergisi bu bağlamda Peyami Safa’nın, Giornale d’Italia Gazetesi’nde Başmuhabir Gayda tarafından kaleme alınan bir haber değerlendirmesini okuyucuya sunmuştur. Peyami Safa, “*Sinyor Gayda Aldanıyor*” başlığı ile ele aldığı yazıda³²³ Gayda’nın izah ettiği üçlü pakt anlaşmasının sadece barış için yapılmadığını aynı zamanda Balkan Antantı’nda yeni bir sorun doğurduğunu ileri sürdüğünü belirtmiştir. Safa, Gayda’nın yazısına cevaben Balkan Antantı içerisinde bulunan devletlerin Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya olduğunu belirtmiş ve bahsedilen bu devletlerin imzalanan anlaşmadan herhangi bir rahatsızlık duymadıklarını ifade etmiştir. Safa, Gayda’nın yayımladığı bu yazıyı İtalya’nın baştan beri sergilemeye çalıştığı politikalarının bir göstergesi olarak değerlendirmiştir.³²⁴

³²¹H C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 21 Ekim 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³²²H.C. Yalçın, “*Ankara Muahedesi*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.107.

³²³Peyami Safa’nın adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi’nin 27 Ekim 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³²⁴Peyami Saffa, “*Sinyor Gayda Aldanıyor*”, **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.111,112.

Dergi, aynı zamanda bu anlaşma ile ilgili olarak yabancı basından kısa değerlendirmeleri okuyucuya sunmuştur. Verilen bu haber ve yazılar “*Türk-Fransız-İngiliz Anlaşması ve Yabancı Matbuat*” başlığı altına yerleştirilmiştir. Dergi “*Times*” gazetesinin imzalanan anlaşma ile özellikle Akdeniz’in güvenliğinin sağlanacağına dikkat çektiğini kaydetmiştir. Dergi, “*Times*” gazetesinin anlaşmanın Sovyet Rusya ile olan bağlantısını kaydederken gazetenin şu satırlarına gönderme yapmıştır:³²⁵

“Türkiye Moskova ile olan dostluğuna sadık kalmıştır. Eğer, ümid edildiği üzere, Sovyetlerin de hedefi cenubi şarki Avrupası statükosunun muhafazası ise, bu hedefin Türk-İngiliz-Fransız muahedesini imzalayan devletlerin hedefleri ile çarpışması için hiçbir sebep yoktur.”

Ayın Tarihi dergisi Fransız gazetelerinin ise anlaşmadan Türklerin cesaret ve dürüstlükleri bağlamındaki haber ve yazılarla bahsettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda “*Exelsior*” gazetesinin anlaşma ile Almanya’ya karşı mücadele eden Müttefik Devletlerin maddi manevi yardımlar elde ettiği yönündeki yazıları kaydedilmiştir.

Ayın Tarihi, Sovyet basını ile ilgili kayıtları değerlendirirken, Sovyet basınında, imzalanan bu anlaşmanın tam anlamıyla barış içerikli olmadığını ifade edildiğini, ayrıca İngiltere ve Fransa’nın imzalanan bu üçlü pakt ile Almanya ve Sovyet Rusya arasında bazı değişiklikler ortaya çıkarmayı amaçladıklarının kaydedildiğini belirtmiştir. Türkiye’nin, pakta yerleştirdiği 2.sayıli protokol maddesi ile Sovyet Rusya ile aralarında bir güvence sağlamaya çalışmış olsa da bu anlaşma ile Türkiye’nin, Almanya-İtalya ve Sovyet Rusya karşısında yer aldığı yorumları Sovyet basınında yankı bulmuştur.

Ayın Tarihi dergisinin yabancı basından aktardığı haberlerden en ilginç olanı ise İtalya ile ilgilidir. Dergi, anlaşmanın İtalyan basınında ses getirmediğini kaydetmiştir.³²⁶

Ayın Tarihi dergisinin sık sık yer verdiği bu anlaşma ile ilgili kayıtlar derginin Kasım ayı içerisinde yayımlanan sayısında da yerini korumuştur. Bu noktada karşımıza çıkan ilkyazı Asım Us tarafından kaleme alınmıştır.³²⁷ Us, yazısında yapılan anlaşmanın tam anlamıyla bir barış anlaşması olduğu fikrini Karadeniz üzerinde vuku bulan herhangi bir savaş durumunun olmayışıyla açıklamıştır.³²⁸

³²⁵ **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.112.

³²⁶ **Ayın Tarihi**, S.71, (Ekim-1939), s.112-119.

³²⁷ A. Us’un adı geçen yazısı öncelikle Vakıf Gazetesi’nin 6 Kasım 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³²⁸ A. Us, “*Yanlıı Tefsirlerin Önüne Geçmek*”, **Ayın Tarihi**, S.72 (Kasım-1939), s.113-114.

Ayın Tarihi dergisi bahsi geçen üç devlet ile ilgili olarak bu devletlerin dönem itibariyle sadece bu anlaşma ile sınırlı kalmadıklarını, imzalanan deklarasyon ile aynı özellikleri taşıyan bir ticaret anlaşması imzaladıklarını da kaydetmiştir.

Ayın Tarihi dergisinin 1940'ta imzalanan bu ticaret anlaşmasıyla ilgili ilk haberi İstanbul Anadolu Ajansı kaynaklı olup, “*Menemencioğlu Londra, Paris ve Sofyadaki Konuşmalar Hakkında Beyanatta Bulundu*” başlığı altında verilmiştir. Verilen haberde Menemencioğlu'nun, Türkiye'nin 1939 tarihinde İngiltere ve Fransa ile imzaladığı antlaşmanın 1940 yılında da devam ettirildiğini aynı zamanda söz konusu anlaşmanın devletler arasında var olan dostluğu daha da pekiştirdiğini ifade ettiği kaydedilmiştir. Menemencioğlu, yazısının devamında anlaşmanın maddelerine değinerek, maddeleri şu şekilde aktarmıştır:³²⁹

- 1- “25 milyon sterling liralık teslihat kredisi
- 2- 15 milyon liralık borcun mukabili altının hükümetimize tevdi
- 3- 3,5 milyon sterling liralık ticari mahiyetteki borcun mukaveleleri ve bunların müzeyyelâttır.

İstikraz servisleri, mal ile ve mühim miktarda tütün ile ödenecektir. Bunlardan maada İngiltere ve Fransa hükümetleri, bizden senevi 10 Milyon lirayı müteceviz bir meblağa tekabül eden miktarda üzüm, incir ve fındık almağı taahhüt etmişlerdir. Bütün mal mübayaaları içinde bulunduğumuz ihraç mevsiminden başlayacaktır.”

Derginin 1940'ta imzalanan ticaret anlaşmasıyla ilgili yer verdiği bir diğer haber Londra Anadolu Ajansı kaynaklı olup, haberde Chamberlain'ın anlaşma hakkındaki konuşması şu şekilde kaydedilmiştir:³³⁰

“Bu muahede hükümlerine göre, İngiltere ve Fransa hükümetleri Türkiye'ye Fransa ve İngiltereden harb levazımının mubayaası için 25 milyon İngiliz lirası ikraz etmektedirler. İngiltere ve Fransa, Türkiye'ye altın olarak 15 milyon İngiliz Lirası, 25 milyon İngiliz liralık istikraz yüzde 4 diğer istikrazlar yüzde 3 faizli olacaktır.

Bu borçlar 20 senede ödenecektir.”

İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında imzalanan ticaret anlaşmasını, Falih Rıfkı Atay 10 Ocak 1940 tarihinde “*Anlaşmalar İmza Edildi*” başlığı altında

³²⁹ “Menemencioğlu Londra, Paris ve Sofya'daki konuşmalar hakkında beyanatta bulundu” **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.229.

³³⁰ “Chamberlain Avam Kamarasında Türk-İngiliz-Fransız Mali ve İktisadi Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.230,231.

değerlendirirken³³¹ burada imzalanan anlaşmanın üçlü ittifak ile aynı mahiyette olduğunu söyleyerek anlaşmayı “Türk mallarının ihracatının tanıtılması için yeni bir dönem başlangıcı” olarak değerlendirmiştir.³³²

Dergi konu bağlamında Ocak ayı sayısının ilk yazısını Kemal Ünal’a ayırmıştır.³³³ Ünal, “İktisadi ve Mali Anlaşmalar” başlığı altında, üç devletin aralarında var olan siyasi birliğin ekonomik perspektifle bütünleştirildiğini ifade etmiştir. İmzalanan bu anlaşmanın amacını ülkelerin harp vaziyeti karşısında eksikliklerini tamamlama olarak değerlendiren Ünal, bahsi geçen bu üç devletin yaptıkları anlaşmaların özellikle bir önceki dünya harbindeki konumları göz önünde bulundurularak birçok kişi tarafından eleştirildiğini belirtmiştir.³³⁴

Derginin Şubat ayı içerisinde yayımlanan son yazısında³³⁵ konuyu ele alan Asım Us, adı geçen devletlerin karşılıklı menfaatler beklediğini ifade ederek bu menfaatlere şu şekilde açıklık getirmiştir:³³⁶

“Avrupa Harbinin Balkanlara ve Akdeniz’e sirayet etmesi Türkiye’nin hayati menfaati icabıdır; İngiltere ve Fransa devletlerinin menfaatleriyle Türkiye’nin milli menfaatleri bu noktada iştirak ediyor. Zira Türkiye hariçten bir tecavüze maruz kalır ve istiklali tehlikeye düşerse İngiltere’nin ve Fransa’nın İmparatorluk menfaatleri de bundan zarar görür: Irak’taki Musul petroleri, Hindistan yolu üzerinde bulunan Basra Körfezi, İran’daki İngiliz petrol imtiyazları, Suriye’deki Fransız mandası, Filistin’deki İngiliz mandası, Süveyş kanalı onların rakibi olan devletler eline geçebilir.”

Adı geçen yazıdan da anlaşıldığı gibi Türkiye’nin bu anlaşmayı imzalamasındaki en büyük gayesi savaşın Akdeniz’e sıçramasını önlemektir. Aynı zamanda imzalanan bu anlaşma ile devletler arasındaki çıkar ilişkileri ön plana çıkmıştır. Basında yer alan bazı haber ve yazıların, imzalanan bu anlaşma ile birlikte Türkiye’nin savaşa girme endişesi³³⁷ noktasında soru işareti bırakılmış olsa da; Ayın Tarihi dergisinde yer alan

³³¹F.R. Atay’ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 10 Ocak 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³³²F.R. Atay, “Anlaşmalar İmza Edildi”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.232.

³³³Kemal Ünal’ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 12 Şubat 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³³⁴Kemal Ünal, “İktisadi ve Mali Anlaşmalar”, **Ayın Tarihi**, S.75, (Şubat-1940), s.113-114.

³³⁵A. Us’un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi’nin 4 Şubat 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³³⁶A. Us, “Bitaraf Değiliz Harp Hariciyiz”, **Ayın Tarihi**, S.72, (Kasım-1939), s.148-149.

³³⁷Nadir Nadi, 20 Ekim 1939 tarihli “Son Posta” gazetesinde “Alman Milleti ve Avrupa” başlıklı makalesinde deklarasyona tepki gösterirken; Zekeriya Sertel, 24 Ekim 1939 tarihli “Tan” gazetesinde “Türkiye’nin Bitarafılığı Meselesi” başlığı altında deklarasyonun Türkiye’yi savaşa götüreceği endişesi taşıdığını belirtmiştir.

haber ve yazılarla anlaşmanın tamamen barış sağlama niteliği taşıdığına dikkat çekilmiştir.

3- Türk-Amerikan İlişkileri

ABD, II. Dünya Savaşı başlangıcında tarafsız bir tutum sergilemiş, bu da ABD'nin savaş malzemesi satımını sınırlamıştır. Ancak ABD, Almanya'nın yayılmacı siyaseti karşısında bu politikasını değiştirmiş ve bu değişim en çok İngiltere'nin işine gelmiştir.³³⁸

ABD, Almanya'ya karşı mücadele eden devletlerin, aynı zamanda ABD'nin güvenliğini sağlayacağı için 7 Kasım 1941 tarihinde çıkarılan Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'ndan adı geçen devletlerin yararlanılabileceğini açıklamıştır.³³⁹ Türkiye bu yardımdan faydalansa da 1941'de Almanya ile yaptığı Saldırmazlık Paketi yardımın kesilmesine neden olmuştur. Aynı yıl içerisinde bu yardım tekrar yapılsa da miktarı azaltılmıştır.³⁴⁰

Aynı Tarihi dönem itibarıyla Türk-Amerikan ilişkilerinde büyük önem taşıyan Ödünç ve Kiralama Yasası'na ilişkin olarak Falih Rıfkı Atay'ın "*Beyaz Saray'ın Tebliği Hakkında*" başlıklı yazısına yer vermiştir.³⁴¹ Atay, ABD'nin, Türkiye'ye yaptığı bu yardımda asıl dikkat edilmesi gereken hususun Türk-Amerikan ilişkilerindeki samimiyet olması gerektiğini vurgulamıştır.³⁴²

Yukarıda da ele alındığı gibi Türkiye'nin Almanya'ya yaptığı krom yardımı Müttefik Devletler ile olan ilişkilerinde gerginlik yaratıyordu. Fakat savaşın Müttefiklerin lehine doğru ilerlediğini gören Türkiye, ABD ve İngiltere'den yardım sözü aldıktan sonra Almanya'ya yaptığı krom yardımını %50 azaltmıştır.³⁴³

7 Aralık 1941'den itibaren II. Dünya Savaşı'na katılan ve savaş sonunda büyük bir güç haline gelen ABD, Türkiye'nin stratejik konumunu göz önünde bulundurmıştır. Aynı şekilde Türkiye de ABD'nin gücünden yararlanmaya çalışmıştır.³⁴⁴ Bu bağlamda

³³⁸ O. Sander, **Siyasi Tarih (1918- 1994)**, s.160-163.

³³⁹ "11 Mart 1941 tarihinden 1 Nisan 1943 tarihine kadar ödünç verme ve kiralama programı çerçevesi dahilinde dağıtılan bütün uçakların topyekün kıymeti, 1,405,744,000 dolardır. Ödünç verme ve kiralama yolu ile 1 Nisan 1943 tarihine kadar gönderilen her türlü malzemenin topyekün kıymeti, 10 milyar 319 milyon dolardır." [*"Amerika'nın Kiralama ve Ödünç Verme Programı Hakkında Rakamlar"*, **Ayın Tarihi**, S.114, (Mayıs-1943) s.212; "*Kiralama ve Ödünç Verme Hakkında Altıncı Üç Aylık Rapor*", **Ayın Tarihi**, S.106, (Eylül-1942), s.290.]

³⁴⁰ R. Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, s.893-895.

³⁴¹ F.R. Atay'ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi'nin 5 Aralık 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁴² F.R. Atay, "*Beyaz Saray'ın Tebliği Hakkında*", **Ayın Tarihi**, S.97, (Aralık-1941), s.40.

³⁴³ R. Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, s.898-902.

³⁴⁴ F. Armaoğlu, **Belgelerle Türk Amerika Münasebetleri**, Ankara, 1991, s.1.

Aydın Tarihi, Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik yazılarına Mayıs 1942’de de devam ederek; Türk-Amerikan ilişkilerindeki dostluk ve samimiyete değinmiştir. Dergi, Hüseyin Cahit Yalçın’ın “*Amerikan Görüşüyle Türkiye*” başlığı altında³⁴⁵ Amerikan Ayan Meclisi azası Mr. Pepper’in Türkiye ile ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:³⁴⁶

“Türkler kendi istiklallerini ve toprak bütünlüklerini müdafaaya karar vermekle beşer hürriyeti davasına büyük bir hizmet etmiştir; sözlerinden sonra Birleşmiş müttefik milletler yarın bir sulh masasında, gayesi, esarete karşı hürriyeti müdafaa olan bu cihan harbinde şerefli Türklerin şeref ve hürriyet yolunu tercih ettiklerini unutmayacaklardır.” Yalçın, yazısının devamında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bu noktada duyduğu memnuniyeti de kaydetmiştir.

Konu kapsamında verilen bir diğer yazı ise Necmettin Sadak tarafından kaleme alınmıştır.³⁴⁷ Sadak, “*Türkiye ile Birleşik Amerika Arasındaki Dostluk*” başlıklı yazısında, başlayan harp karşısında üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan birinin kendiliğinden doğan Türk-Amerikan dostluğu olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda ABD ile dostluk bağlarının kurulması için Türkiye’nin herhangi bir harekette bulunmadığını; “*Amerika’nın Türkiye’yi yavaş yavaş kendi kendine, Türk ilerleyiş ve yükselişinin dünyayı tutan şerefinden tanıdığını ve beğendiğini*” eklemiştir.³⁴⁸

ABD ve Türkiye arasındaki dostluk ilişkileri Aydın Tarihi dergisinin 1943 yılında yayımlanan sayılarında da yer bulmuştur. Bu bağlamda Ethem İzzet Benice “*Türkiye-İngiltere-Amerika Arasında Artan Dostluğun Artışı*” başlığı³⁴⁹ altında kaleme aldığı yazıda, son zamanlarda artan Türk-Amerikan dostluğunun Türkiye’nin izlemiş olduğu tarafsızlık politikası ve dürüstlüğünden kaynaklandığını belirtmiş, aynı zamanda Türkiye’nin coğrafi konumunun da bunda etkili olduğunu eklemiştir. Benice, yazısının devamında Türk-Amerikan dostluk ilişkilerinin eskiye dayandığını belirterek şu ifadelerle yer vermiştir:³⁵⁰

³⁴⁵H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 1 Nisan 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁴⁶H.C. Yalçın, “*Amerikan Görüşüyle Türkiye*”, **Aydın Tarihi**, S.113, (Nisan-1943), s.151,152.; H.C.Yalçın, “*Amerikan Dostluğu*”, **Aydın Tarihi**, S.113, (Nisan-1943), s.45.

³⁴⁷N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 8 Mayıs 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁴⁸N. Sadak, “*Türkiye ile Birleşik Amerika Arasındaki Dostluk*”, **Aydın Tarihi**, S.102, (Mayıs-1942), s.152,153.

³⁴⁹E.İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 8 Mayıs 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁵⁰E.İ. Benice, “*Türkiye-İngiltere-Amerika Arasındaki Dostluğun Artışı*”, **Aydın Tarihi**, S.102, (Mayıs-1942), s.79,80.

“Amerikan-Türk sempatisi Atatürk ve Rooseveltin şahsi dostluklarını yekdiğerleri ile samimi ve hususi muhaberata fırsat verecek kadar ileri götürmeleri devresi içinde başlamış ve Milli Şefin yüksek rehberliği ile günden güne artmış, hazırlanmıştır.”

Görüldüğü üzere Ayın Tarihi dergisinde yer alan yazılarda Türkiye ve ABD arasında samimi bir hava olduğu yansıtılmaya çalışılmıştır.

İki ülke ilişkileri ABD’nin 1941’de savaşa katılmasından sonra savaş sırasında ve savaş sonrasında toplanılan konferanslarla devam etmiştir. ABD’nin düzenlenen konferanslardaki genel tutumu ise Türkiye’nin savaşa girmemesi yönünde olmuştur.³⁵¹

C- SAVAŞ ESNASINDA YAPILAN KONFERANSLAR VE TÜRKİYE

1943 yılından itibaren savaştaki gidişatın Müttefik Devletlerin lehine gelişmesi Müttefikleri savaşı sonlandırmak ve savaş sonrası ortamı belirlemek için bazı konferanslar yapmaya sevk etmiştir. Yapılan bu konferanslarda Müttefik Devletler özellikle Türkiye ile ilgili alınan kararları kendi çıkarlarına göre şekillendirmeye çalışmışlardır. Fakat devletler arasında zaman zaman Türkiye’nin savaşa katılması ya da Türkiye’nin savaş dışı kalma durumunu devam ettirmesi noktasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Müttefik Devletlerin aralarında yaşadıkları bu anlaşmazlıkların en temel sebebi ise Türkiye’nin stratejik konumunu çıkarları doğrultusunda kullanmaktır. Düzenlenen bu konferanslarla Müttefik Devletler Türkiye’yi savaşa dâhil etmeye çalışmışlarsa da, Türkiye’nin amacı sorunları daha uzlaşmacı yollarla çözüme kavuşturmak olmuştur. Müttefiklerin Türkiye’yi savaşa dâhil etme çabaları ise Türkiye’yi savaş sonrası durum için endişelendirmiştir.³⁵²

1- Kazablanka Konferansı (14- 24 Ocak 1943)

Müttefiklerin Kuzey Afrika’da Almanları yenmesi sonucu İngiliz Başbakanı Churchill ve ABD Cumhurbaşkanı Roosevelt, Kazablanka kentinde bir araya gelmişlerdir. Görüşme başlamadan önce olduğu gibi görüşme başladıktan sonra da İngiltere’nin en büyük emeli Türkiye’nin vaziyetini gündem maddesi haline getirmek olmuştur. Görüşmelerin gizli tutulması her ne kadar konferans ile ilgili bilgi almayı geciktirse de Rifat Uçarol, İ. Tekeli ve S. İlkin görüşmeler sonucunda konferansta

³⁵¹Recep Kılıç, Truman Doktrini ve Marshall Planı’nın Türk Basınına Yansımaları (1947-1951), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Tolga Başak) Erzurum, 2015, s.47.

³⁵² C. Koçak, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938- 1945)**, s.142-144.

alınan kararları şu şekilde açıklamışlardır: Balkanlarda ikinci bir cephe açılması sağlanarak Türkiye'nin de savaşa dâhil etmesini sağlamak, Çin'e yardım talebi ve Mihver Devletlerin teslimine kadar mücadele etmek.³⁵³

Konferansta anlaşmaya varılan maddelerden biri olan, “*Mihver Devletlerin teslimine kadar mücadele*” şeklinde kaydedilen madde Türkiye'yi çok endişelendirmiştir. Çünkü Mihver Devletlerin tamamen yok edilmesi daha öncede anlatıldığı gibi Türkiye'yi Avrupa'da egemen hale gelecek Rus tehlikesi ile karşı karşıya bırakabilirdi.

Ocak 1943'te yapılan konferansta, Churchill, Türkiye'yi savaşa sokmanın yollarını şu şekilde izah etmiştir: Türkiye'nin toprak bütünlüğüne üç Müttefik Devlet tarafından garanti verilmesi, güney kanadının güçlenmesi için Rusları sıkıştırmak ve Türkleri bir mihver saldırısından korumak.³⁵⁴

İngiltere öne sürdüğü bu önerilerle ABD'yi ikna etmeyi başaramamıştır. Aynı zamanda bu önerilerle Türkiye'ye yapılacak yardımların İngiltere tarafından sağlanmasını da ABD'ye kabul ettirmiştir. Ancak Türkiye ile ilgili kararları İngiltere'ye bırakan ABD, bu kararların sadece askeri yönde olduğunu, ülkenin siyasi ve ekonomik boyutu noktasında kendisinin de meselelere dâhil olacağını belirtmiştir. Buda İngiltere ve ABD'nin Türkiye üzerindeki rekabetini ortaya çıkarmıştır.³⁵⁵

Churchill'in bu konferansta Türkiye'yi savaşa dâhil etme planı nedeni şu şekildedir:³⁵⁶

“Mısır'dan Tunus'tan geri atıldığını gören Almanya'nın Orta Doğu'daki ağırlığını kaybetmemek amacı ile, bu kez Balkanlar'daki üslerden hareketle, Türkiye üzerinden Irak ve Suriye'ye girmesi olasılığı idi. Almanlar Musul petrollerini ele geçirecek olurlarsa, İngiltere için endişe verici bir durum ortaya çıkabilirdi. Böyle bir stratejiyi engellemek için Türkiye'nin savunulması ve ordusunun güçlendirilmesi gerekti. Türkiye'nin savaşa katılma durumunda, topraklarından hava alanlarında üstlenecek Müttefik uçakları, Polonya'nın ploeşti bölgesindeki petrol kuyularını bombalayarak, Almanya'yı bu çok zengin yakıt kaynaklarından yoksun bırakabilirdi. Bunun için de Ankara'nın 1943 güzünde harbe girecek şekilde hazırlanması gerekiyordu, fakat ilk önce ordunun modern silahları kullanmayı öğrenmeli”

³⁵³R. Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, s.866.; İ. Tekeli-S. İlkin, **Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si**, s.262.; N. Sadak, “*İkinci Cephe*”, **Ayın Tarihi**, S.101, (Nisan-1942), s.165.

³⁵⁴ Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi (1939- 1945)**, Ankara, 1974, s.183-185.

³⁵⁵ C. Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938- 1945)**, s.145.

³⁵⁶ Yuluğ Tekin Kurat, “*Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası*”, XXXIX/154, (Nisan-1975), s.275.

Konferansta ABD'ye, Türkiye'nin de savaşa katılmasını kabul ettiren Churchill, Türkiye'ye görüşme talebinde bulunmayı planlamıştır. Ancak Churchill'in yardımcısı Clement Attle ve Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Churchill'e, planlanan görüşmenin Türkiye tarafından savaşa dâhil olmama gerekçesiyle reddedileceğini belirtmişlerdir. Buna rağmen Churchill, 25 Ocak'ta İnönü'ye görüşme teklif etmiş ve teklifi kabul eden İnönü-Churchill görüşmeleri 30 Ocak 1943 tarihinde Adana'da gerçekleşmiştir.³⁵⁷

Konferansta, Türkiye ile ilgili meselelerde tam anlamıyla bir görüş birliği sağlanamadığı gibi görüşmelerin gizli tutulması konferansa yönelik yazılıp çizilenleri kısıtlamıştır. Bu da konumuz kapsamında ele alınan Ayın Tarihi dergisinin sütunlarında da kendini göstermiş ve dergide konferansta Türkiye'ye yönelik alınan kararlar ile ilgili herhangi bir kayıt tutulmadığı gözlemlenmiştir.³⁵⁸

2- Adana Görüşmeleri (30 Ocak- 1 Şubat 1943)

İngilizler, Türkiye'ye yapacakları yardım malzemesi konusunu³⁵⁹ görüşmek için bir İngiliz heyetinin 25 Şubat 1943'te Ankara'ya geleceğini bildirmiş ve 26 Şubat 1943'te görüşmelerin başlanılabileceği belirtilmiştir. Ankara'ya gelecek İngiliz heyeti ise Yarbey Daniell, Yarbey Hope, Yarbey Rednayne, Hava Binbaşı Heath, Üsteğmen Ford ve Üsteğmen Hotham'dan oluşmaktadır.³⁶⁰

27 Ocak'ta İngiltere'nin görüşme teklifini kabul eden İnönü, Türkiye'nin güvenini sağlayacak herşeyi görüşmeye hazır olduklarını bildirmiştir. İngilizler her ne kadar görüşmeler için 26 Şubat tarihini gösterse de, görüşmeler 30 Ocak'ta Churchill'in Adana'ya gelmesiyle başlamıştır. Görüşmelerde İsmet İnönü'nün yanında Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak yer almıştır.³⁶¹ İnönü, Churchill ile buluşmalarında özellikle Türkiye'nin

³⁵⁷ Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası", XXXIX/154, (Nisan-1975), s.275.

³⁵⁸ Oktay Tokmak, Türk Basınında II. Dünya Savaşı'nda Yapılan Konferanslar, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Mehmetefendioğlu), İzmir, 2019, s.92.

³⁵⁹ Raporlara göre İngilizlerin yapacakları yardımlar için şu şartlar belirlenmiştir: "1) Şimdiden yapılmasını istediğiniz hastahaneler, malzemesi ve masrafi sizin tarafınızdan verilmek şartı ile bizim ilgili makamlarımız tarafından inşa ettirilecektir. Bu maksatla a) gizliliğe fevkalade riayet b) yapılacak tesisler sivil mahiyette olmalıdır. c) yapılacak tesisler lüzumunda bize satılmış gibi gösterilecek ve o suretle muamele görecektir d)bu tesisler biz yaptırıyormuşuz gibi olmalı ve etrafa bizim için yapılmış hissi verilmelidir. 2) Seferde hastane haline ifrağ edilmek üzere istemiş olduğunuz binalar muhasamaya getirildiği takdirde o zaman ki şartlara ve icaplara göre teemmül edecektir"(ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, 2, 079, 1)

³⁶⁰ ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, 2, 062, 1.

³⁶¹ K. Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, s.1188.

savaşa girmesi noktasında Almanya'nın saldırıya geçmesi ihtimali ve Almanların yenilmesi sonucu ortaya çıkabilecek Rus tehdidini vurgulamıştı.³⁶²

Churchill, Türkiye'nin bu endişelerine cevaben; Türkiye'nin Rus tehdidi konusunda endişeye kapılmamaları gerektiğini söyleyerek aksi bir durumda İngiltere'nin Türkiye yanında yer alacağını belirtmiştir. Churchill bu bağlamda samimi olduğunu ise şu sözleriyle anlatmaya çalışmıştır:³⁶³

“İşler hiç de beklendiği kadar kötüye dönüşmez. Rusya da Almanya'nın yolunda gitseydi, ben onların da dostu olmazdım. Böyle bir şey yapacak olursa, Rusya'ya karşı en iyi çareyi bulup yaratırız ve bunu Stalin'e de söylemekten çekinmem”.

Churchill, Rusya'nın Türkiye için bir tehdit unsuru olmadığını kendinden daha emin bir tavırla; *“Ben Başbakan Stalin'in, Türkiye'yi silahlanmış ve kendisini saldırıya karşı hazır görmek istediğini biliyorum”* diyerek Türkiye'nin güvenini sağlamaya çalışmıştır. Churchill, savaş malzemesi yardımı konusunda Türkiye'ye 21 İngiliz filosunun gönderileceğini belirtmiştir. Yaz sezonunda saldırıların başlaması ihtimaline karşılık yapılacak yardımların hızlandırılması gerekliliğini de vurgulamıştır. Görüşmelerde Türkiye'ye yapılacak yardım miktarı ise şu şekilde kaydedilmiştir:³⁶⁴

“3,5 milyon ton malzemenin Türkiye'ye gönderilmesine ve Türkiye'nin yılda yaklaşık 564.000 ton malzeme alabileceği, ihtiyacın karşılanabilmesi için yine İngilizlerin yardımına ihtiyaç duyulduğu bilgisi yer almıştır.”

İnönü-Churchill görüşmelerinin ikinci gününde Churchill, öncelikle Türkiye'nin bağımsızlık haklarını zedeleyecek bir harekette bulunmayacaklarını belirtmiş, devamında olağanüstü bir durumda Türkiye'nin savaşa girme isteklerinden vazgeçeceklerini açıklamıştır. Almanya tehlikesi karşısında Türkiye'den güçlü durmasını isteyen Churchill, yapacakları yardım malzemelerinde bir yıllık savunma ihtiyacının hemen gönderileceğini belirtmiştir.³⁶⁵ Churchill, Türkiye'nin savaş ilan etmemesi, ancak ordu gücünün kuvvetlendirilmesi ve Boğazlar üzerinde gelişebilecek bir saldırı da derhal savaş ilan etmesi gerektiğini de bildirmiştir. İkili arasında 31 Ocak'ta gerçekleşen görüşmede Churchill, Türkiye'nin savaşa katılmasının savaş sonu düzenlemeleri için Türkiye'ye yarar sağlayacağını belirtmiştir. İngilizlerin yapacağı yardım noktasında bu kadar aceleci davranmaları ve savaşa hazırlık noktasındaki

³⁶² M. Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939- 1945)*, s. 187-191.

³⁶³ Cevdet Teke, *“II. Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri”*, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Ağustos-2016), IX/45, s.304.

³⁶⁴ N. S. Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, s.208.

³⁶⁵ M. Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939- 1945)*, s. 187-191.

titizlikleri İnönü'yü, Türkiye'ye karşı olası bir saldırı ihtimali üzerinde düşündürmüştür.³⁶⁶

İnönü-Churchill görüşmelerinin sonucunda şu açıklama yapılmıştır:³⁶⁷

“Türk ve İngiliz devlet adamları, Avrupa’da ve özellikle Türkiye’nin doğrudan doğruya çıkarı bulunan bölgelerde durumu birlikte incelemişler, esaslı noktalar üzerinde görüş birliğine varmışlardır.”

İnönü-Churchill görüşmelerinin odak noktasını Almanya’dan Türkiye üzerine gelebilecek olası bir saldırı oluştursa da, görüşmelerde Türkiye’nin Sovyet Rusya çekincesi daha çok dile getirilmiştir. Adana Görüşmesi’nden sonra Türkiye’nin çekincesini Stalin’e anlatan Churchill şaşırtıcı bir şekilde Türkiye’nin haklı olduğunu görecektir ve şaşkınlığını şu sözcüklerle ifade edecektir:³⁶⁸

“Zafer Sovyetler Birliğini pek de dost canlısı yapmamıştır”

Churchill, Stalin ile görüşmelerinden sonra Türkiye’ye Sovyetler Birliğine karşı temkinli olup dostça geçinmesi gerektiğini bildirmiştir.³⁶⁹

Müttefik Devletler ve Türkiye için büyük önem taşıyan Adana Görüşmesi güvenlik gerekçesiyle 2 Şubat’ta servis edilmeye başlanmıştır.

Ayın Tarihi dergisinde de yer alan bu haber ve yazıların ilki 1943 yılı Şubat ayı, Kahire Anadolu Ajansı kaynaklı, *“Churchill, Kahire’de Adana Mülakatına Dair Beyanatta Bulundu”* başlıklı yazıdır. Haberde Churchill’in Adana Görüşmesi’ne ilişkin düşünceleri şu şekilde kaydedilmiştir:³⁷⁰

“Kazablanka Konferansından sonra Türkiye’ye gidebildiğimden dolayı cidden çok bahtıyırım. Tebliğ gösteriyor ki, ehemmiyetli ve zevkli müzakerelerde bulunduk. İngiltere ile Türkiye arasında mevcut olan ve geçen harp faciasıyla zedelenen eski dostluk bütün manasıyla ve en samimi bir tarzda yeniden teessüs etmiştir. Bundan, Türk ve İngiliz milletleri için faydalar doğacağından şüphem yoktur.”

Adı geçen sayıda Londra Anadolu Ajansı kaynaklı bir haberde ise Churchill’in Adana Görüşmelerine ilişkin düşünceleri şu şekilde kaydedilmiştir.³⁷¹

³⁶⁶ N. S. Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*, s.205.

³⁶⁷ C. Teke, *“II. Dünya Savaşı’nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri”*, s.305.; Zeki Kuneralp, *İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti*, s.67.

³⁶⁸ N. S. Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*, s.205.

³⁶⁹ N. S. Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*, s.206.

³⁷⁰ *“Churchill, Kahire’de Adana Mülakatına Dair Beyanatta Bulundu”*, *Ayın Tarihi*, S.111, (Şubat-1943), s.112.

³⁷¹ *“Churchill’in Avam Kamerasında 11 Şubat 1943’te Söylediği Nutkunda Türkiye’ye Temas Eden Kısımlar”* *Ayın Tarihi*, S.111, (Şubat-1943), s.114,115.

“Tebliğin söylediğinden fazla bir şey aramaya çalışmayınız. Türkiye’yi müşkülata düşürecek hiçbir şey siyasetimize dahi değildir. Tersine Türkiye için bir felaket İngiltere ve bütün birleşmiş milletler için bir felaket demektir. Türkiye, bütün modern silahlarla iyice silahlanmış bulunması ve cesur piyadesinde bugünkü muharebe sahalarında kati rolü oynayan silahların eksik olmaması Birleşik Devletler ve bilhassa İngiltere için çok ehemmiyetlidir. Birleşik Amerika ve biz bu silahları, şimdi ilk defa olmak üzere, Türk demiryolları ile diğer münakale yolları ne kadar kaldırabilirse o kadar verebilecek haldeyiz. Türklere bu silahları alabildikleri kadar verebileceğimiz gibi Türk askerlerinin bunları kullanmağa alıştıkları derecede çabuk ve hatta ondan da daha çabuk verebiliriz. Adana Konferansı, Türkiye’den bu silahlanma işinin tamamıyla tanziminden başka bir şey istemedim. Ve şimdi Ankara’da Türkiye’nin umumi müdafaa kudretinin en yüksek bir hale gelmesini azami derecede tesri etmek, münakalelerini ıslah eylemek ve yeni silahlar almak suretiyle Türk ordularının müessirliğini en yüksek noktasına çıkarmak için muhtelit bir Türk-İngiliz heyeti toplanmış bulunmaktadır.”

Dönem itibarıyla savaşın Müttefik Devletlerin lehine gelişmesi ve Müttefik Devletlerin Türkiye’yi savaşa dâhil etme planları basında yerini korurken, Ayın Tarihi dergisi Adana Görüşmeleri ile ilgili olarak Asım Us’un 3 Şubat 1943 tarihinde kaleme aldığı *“Adana Mülakatı ve Yakınşark Sulhu”* başlıklı yazıyı okuyucusuyla paylaşmıştır.³⁷² Us, yazısında Adana Görüşmeleri ile Türk-İngiliz dostluğunun bir kez daha dünyaya duyurulduğunu ifade etmiştir. Bugüne kadarki Türk-İngiliz dostluğunu Türkiye’nin tarafsızlık siyasetine bağlayan Us, Adana Görüşmeleri’nde savaş sonu düzenlemelerin yoğunluk kazandığını belirtmiş ve iki ülke arasında fikir birliği sağlandığını ifade etmiştir.³⁷³

Ayın Tarihi dergisinin 3 Şubat’ta yayımladığı bir diğer yazı Hüseyin Cahit Yalçın’ın *“Churchill’in Türkiye’yi Ziyareti”* başlıklı yazısı olmuştur.³⁷⁴ Yalçın, yazısında İngiltere’nin amacı üzerinde durmuş ve bu amaçta, Türkiye’nin politikasını değiştirmek yahut Türk diplomasisi üzerinde bir tazyik yapmak fikrinin olmadığını dile getirmiş ve bu konuda şunları kaydetmiştir:³⁷⁵

³⁷²A. Us’un adı geçen yazısı öncelikle Vakıf Gazetesi’nin 3 Şubat 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁷³A. Us, *“Adana Mülakatı ve Yakınşark Sulhu”*, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.117.

³⁷⁴H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 3 Şubat 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁷⁵H.C. Yalçın, *“Churchill’in Türkiye’yi Ziyareti”*, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.118.

“Mülakatın samimiyeti ve mülâkatî müteakip gerek İngiliz matbuatında, gerek Türk mahfillerinde izhâr olunan memnuniyetin bu nokta üzerinde zerre kadar şüphe bırakmayacak ve bütün zorları, ve imaları izale edecek bir mahiyet arz etmektedir.

Görüşülen meselelerden bahseden tebliğ en evvel Türkiye’nin umumi bakımından emniyetini kuvvetlendirmek için müttefiklerin malzeme bakımından yapabilecekleri yardımın şekli üzerinde mutabakat hasıl olduğunu temin etmekte Türkiye’nin milli menfaatlerinin tersine müttefiklerin ne kadar ehemmiyet verdiklerini tebarüz ettirmiştir. Aynı zamanda, takip edilen gayenin “emniyeti kuvvetlendirmek” ten ibaret olduğunun tasrihi meselesinde, yalnız Türk vatanının müdafaasından başka bir şey düşünülmediği hakkında bütün cihana bir iltimat telkin etmiştir.”

3 Şubat 1943 tarihinde yer verilen bir diğer yazı Ethem İzzet Benice’nin “Adana Görüşmeleri” başlığı altında İsmet İnönü ve Churchill arasında geçen konuşmaları kaydettiği ve görüşülen bu konulara cevap bulmaya çalıştığı makaledir.³⁷⁶ Yazısında görüşülen konuları ana başlıklar halinde derleyen Benice, başlıkları okuyucusuna şu şekilde sunmuştur:³⁷⁷

- “1)Türk milli siyasetinin ve İngiliz Amerikan politikasının karşılıklı durumu,
- 2)Türkiye, dünya politikası ve harbi ,
- 3)Türkiye’nin Avrupa’daki ve bilhassa kendi menfaati ile alakalı bölgelerdeki vaziyeti mütalaa ediş tarzı,
- 4)Türkiye’nin tedafüü durumu,
- 5)Türkiye’nin harp sonunda zuhura gelebilecek meseleler üzerinde görüşü,
- 6)Bütün bu meseleler karşısında Amerikan ve İngiliz görüşü ile Türk görüşü, arasındaki mutabakatlar veya tezatlar.”

Benice, yazısının devamında görüşülen konulara cevaben şunları kaydetmiştir:

- 1)İngiliz hükümeti, Türk hükümetinin uyguladığı politika tarzından memnundur,
- 2)Türkiye’nin Avrupadaki ve bilhassa kendi menfaati ile doğrudan doğruya alakalı gördüğü bölgeler hakkındaki mütaleasî görüş birliğine ifadelendirir durumdadır.

3)İngiltere ve Amerika Türkiye’nin emniyetini kuvvetlendirmek için yapabilecekleri yardımın şekli üzerinde mutabakat hâsıl etmişlerdir.

³⁷⁶E. İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi’nin 3 Şubat 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁷⁷E. İ. Benice, “Adana Görüşmeleri”, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.121.

4)Harp sonu ile ilgili olarak taraflar ortak bir nokta etrafında toplanmışlardır.

5)Hükümetler ortak bir görüş etrafında toplanmışlardır”

Aynı gün “Adana Mülakatı” başlığı altında görüşmeleri değerlendiren Abidin Daver,³⁷⁸ Ethem İzzet Benice’nin yazdıklarına kısmen katılarak görüşmelerin ilk hedefini Türk-İngiliz ittifakını ve dostluğunu teyit etmek şeklinde değerlendirmiştir.³⁷⁹

3 Şubat’ta kaydedilen bir diğer yazı Sadri Ertem’in kaleminden çıkmıştır.³⁸⁰ Ertem, “Adana Konuşmaları” başlığı altında görüşmeleri “Türk politikasının bir zaferi” şeklinde değerlendirmiştir. Esmer, bu bağlamda şunları belirtmiştir:³⁸¹

“Adana konuşmaları tezatsız Türk politikasının bir zaferidir. Bu zaferin sulh yolunda kazanılmış olduğunu derhal söylemeğe lüzum var mıdır? Tezatsız Türk politikası dediğimiz zaman zaten bu mana anlaşılmıyor mu?

Ana konuşmaları tesbit eden beyanname maziye ait şu noktayı sarahatle tebarüz ettiriyor: Bu harp içinde Türkiye’nin takip ettiği siyaset Britanya İmparatorluğu ve Amerika tarafından benimsenen bir politika olmuştur. Filhakika bu hüküm Türkiye’nin İngiltere ile ittifak imzaladığı zaman karşılıklı anlaşmanın derinliğini anlamıyanlar için anlaşılması müşkül bir hüviyet arzeder. Bunun için İmparatorluğu tasfiye eden Türkiye’nin dünya karşısındaki vaziyeti onun politika prensiplerini, bu prensiplere başka devletlerin münasebetlerini karşılaştırmak lazımdır. Türkiye cumhuriyeti harp sonrası dünyası içinde hiçbir devlet ile tezat halinde değildir.”

Görüşmelerde Türkiye’nin savaşa girmesi ile ilgili herhangi bir şey konuşulmadığı gözlemlenmiş ve yukarıda da belirtildiği gibi şaşırtıcı bir şekilde Churchill, Türkiye’nin savaşa girmemesi gerektiğini açıklamış, aynı zamanda savaş malzemeleri konusunda yardımların yapılacağını belirtmiştir. Konferansta görüşülen konular arasında Türkiye’nin savaşa girmesine yönelik bir madde olmadığı gibi böyle bir maddenin basında yer alan haberlere de işlenmediği gözlemlenmiştir.³⁸² Churchill

³⁷⁸A. Daver’in adı geçen yazısı öncelikle İkdâm Gazetesi’nin 3 Şubat 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁷⁹A. Daver, “Adana Mülakatı”, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.125.

³⁸⁰S. Ertem’in adı geçen yazısı öncelikle Türk Sözü Gazetesi’nin 3 Şubat 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır

³⁸¹S. Ertem, “Adana Konuşmaları”, **Ayın Tarihi**, S.111, (Şubat-1943), s.132.

³⁸²İngilizler maksatlarının Türkiye’ye yardım etmek olduğunu ve bu meyanda planladıkları yardımın Adana Görüşmelerinde de konuşulduğunu belirtmiştir. İngiltere’nin, Türkiye’ye yapacağı yardım bağlamındaki şartları/istekleri şu şekildedir: “Adana anlaşması neticesinde Türk hükümetine verilmiş olan henüz hizmete konulmamış olan hafif Hava defî toplarını İngiliz personel ile teçhiz etmek. Bu toplar aşağıdaki gibi mevzilendirilecektir: a) 24 Yeşilköy, 12 Yalova, 18 Gaziemir, 18 Cumaovası, 30 Zonguldak, 30 İzmir bu toplar yerine verilecek olanlar halen ilk fırsatta sevk edilmek üzere Orta şarkta bulunmaktadır. b) Ağır hava defî topları için kraliyet topçusu nakil vasıtaları ve personelini gizlice memlekete sokmak, bu hususta tasavvur edilen miktar takriben 4000 kadardır. c) Yukarıda (a) fırkasında

Türkiye'nin tarafsızlık politikasını koruyup savaşa girmemesine göz yumsa bile, durumun Müttefik Devletlere yarar sağlaması için çabalamıştır. Müttefik Devletler Konferansta istedikleri sonuçları alamazlar da savaşın gittikçe lehlerine doğru ilerlemesi Türkiye üzerindeki baskılarını artırmıştır.³⁸³

3- Washington Konferansı (12-26 Mayıs 1943)

Konferans 12-26 Mayıs tarihlerinde Roosevelt ve Churchill arasında gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda “*Trident Konferansı*” olarak bilinen bu görüşmede İtalya'nın işgali kararıyla Almanya'nın yönünü Balkanlara çevireceği ve bu şekilde güç kaybetmesi amaçlanmıştır. İtalya'nın işgal edilmesiyle birlikte Akdeniz'e sıçrayan savaşta Türkiye'nin hava üslerinin kullanılmasına imkân oluşturulacağı düşünülmüştür. Ancak Türkiye'de Müttefik Devletler gibi uzun zamandır İtalya'nın güçsüz olduğunu düşünmekte ve İtalya'yı toprakları üzerinde bir tehdit unsuru olarak görmemektedir.³⁸⁴

Adı geçen konferans ile ilgili olarak “*Ayın Tarihi*” dergisinde herhangi bir haber ve yazıya rastlanmamıştır.

4- Quebec Konferansı (11- 24 Ağustos 1943)

Quebec Konferansı'nda savaş sonrası düzeni ele alan Churchill ve Roosevelt özellikle Almanya'nın durumunu görüşmüşlerdir. Müttefiklerin düzenlediği birçok konferansta olduğu gibi bu konferansta da Türkiye'nin savaşa girmesi konusu ele alınmıştır.³⁸⁵ Roosevelt'ten ziyade bu konuda Churchill'in daha ısrarlı olduğu bilinmektedir. Washington'da alınan kararın aksine Churchill açılacak ikinci cephenin Türkiye'nin de savaşa dâhil olması bakımından Balkanlarda açılmasını istemesine rağmen ikinci cephe için Fransa noktasında karar kılınmıştır.³⁸⁶ Yapılan bu konferansta diğerlerinden farklı olarak, Türkiye'nin savaşa katılmasının biraz daha bekletilebileceği kararlaştırılmıştır.³⁸⁷

Konferans kararı gereğince Türkiye'den, Alman gemilerinin Boğazlardan geçişinin engellenmesi, Almanya'ya krom satışının durdurulması istenmiştir. Aynı zamanda İngiltere ve ABD, Türkiye'nin iki devletten malzeme yardımı alabilmesi için

işaret edilen hava meydanları için kraliyet hava kuvvetlerine mensup nakil vasıtaları ve eşhasını memlekete gizlice sokmak, bu hususta düşünülen personel miktarı takriben 2000 kadardır. Memlekete bu giriş genel olarak ve Adana teçhizatı teslimi ve inşaat gurupları namı altında gizlice cereyan ettirilecektir.” (ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, 5, 033,2)

³⁸³ B. Oran, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s 165- 168.

³⁸⁴ F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 351.

³⁸⁵ F. R. Atay, “*Quebec'deki Buluşma*”, *Ayın Tarihi*, S.130, (Eylül-1944), s.319.

³⁸⁶ R. Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2012)*, s. 865-866.

³⁸⁷ B. Oran, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s. 171.

şartlarını hazır hale getirmesi talep edilmiş ve bu bağlamda havaalanlarını inşa etmesi, depolar inşa etmesi ve ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi istenmiştir.³⁸⁸

Zekeriya Sertel, *Aydın Tarihi* dergisinde yer alan 26 Ağustos 1943 tarihli “Quebec Konferansında Konuşulan Meseleler ve Varılan Kararlar” başlıklı yazısında³⁸⁹ konferansta görüşülen konuları şu şekilde kaydetmiştir.³⁹⁰

“Konferansta konuşma mevzusu olan meseleler askeri ve siyasi olmak üzere ikiye ayrılabilir. Askeri meseleler içinde iki nokta dikkat çekiyor. Biri: iki milletin kara, deniz ve hava kuvvetlerinin ileri hareketlerine devamını temin ederek gerekli tedbirlerin alınması, diğeri, Japonya’ya karşı geniş ölçüde mücadeleye girişmesine ve Çin’e tesirli yardımlar yapılmasına karar verilmesidir.

Bu mütalaalardan anlaşılıyor ki Müttefikler, önümüzdeki aylar içinde bir taraftan Sovyetlerin ikinci cephe isteklerini yerine getirmek için Avrupa’da da Müttefik orduları ileri hareketlerine devam ederek bu yıl kat’i bir netice almağa çalışacaklardır. Aynı zamanda, Amerikan efkârı umumiyesini tatmin etmek ihtiyacında bulunan Mr. Roosevelt’in arzusunu tamamlamak üzere Pasifikte’de Japonya’ya karşı şimdiden büyük taarruz hareketlerine başlayacaklardır.”

Konferansta her ne kadar Türkiye’nin savaşa girme durumunun bekletilmesinden bahsedilse de, burada konuşulan konular Müttefik Devletlerin bir an önce savaşı sonlandırmaya çalıştıklarını gösteriyordu.

5- Moskova Konferansı (19 Ekim-1Kasım 1943)

Moskova Konferansı da savaş sonrası düzeni konuşmak için toplanmıştır. Konferans, ABD, İngiltere, Sovyet Rusya ve Çin Dışişleri Bakanı arasında gerçekleşmiştir. Konferansta Türkiye’nin durumu dile getirilmiş fakat bu konuda ortak bir karar alınamadığı gibi Müttefikler arasında fikir ayrılığı olduğu da ortaya çıkmıştır. Sovyet Rusya, Almanya üzerindeki saldırısını hafifletmek için Türkiye’nin derhal savaşa girmesini istese de, Türkiye’nin hemen savaşa girmesi ABD ve İngiltere’nin işine yaramayacağından iki hükümet tarafından teklif reddedilmiştir. Sovyet Rusya’nın isteği gerçekleşmemekle birlikte Türkiye için alınan ortak karar önce Türkiye’nin hava üslerinin kullanılması sonra da Türkiye’yi savaşa dâhil etmek olmuştur.³⁹¹

³⁸⁸ N. S. Korkmazcan, **II. Dünya Savaşı’nda Türk Diplomasisi**, s.214.

³⁸⁹ Z. Sertel’in adı geçen yazısı öncelikle Tan Gazetesi’nin 26 Ağustos 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁹⁰ Z. Sertel, “Quebec Konferansında Konuşulan Meseleler ve Varılan Kararlar”, **Aydın Tarihi**, S.117, (Ağustos-1943), s. 210.

³⁹¹ O. Sander, **Siyasi Tarih (1918- 1994)**, s.190-192.

Moskova Konferansı ile ilgili Ayın Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazı içerikleri incelendiğinde konferansa yönelik açık bilgiler olmadığı gibi Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesi ile ilgili olarak net bilgilerin verilmemiş olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisinde yer alan ilkyazı 23 Ekim 1943 tarihinde M. Zekeriya Sertel tarafından kaleme alınmıştır.³⁹² Sertel, Moskova Konferansı'nın Türkiye'yi ilgilendiren kısımları ile ilgili olarak basında yer alan yazıların birçoğunun Almanya tarafından ortaya atıldığını, bu iddiaların propaganda niteliğinde olduğunu ve konferans ile ilgili açık bir bilginin mevcut olmadığını ileri sürmüştür. Sertel, devamında ise Türkiye'nin bu konferanstaki durumu ile ilgili olarak soru-cevap şeklinde açıklamada bulunmuştur.³⁹³

“Türkiye'nin tarafsızlığı üzerinde konuşmuş olmaları mümkün değil midir? Müttefiklerin Balkanlara bir çıkarma teşebbüslerini kolaylaştırmak için Türkiye'nin harbe girmesini istemeleri veya düşünceleri varit de olamaz mı? Sertel, sorulara cevaben:

“Müttefiklerin böyle bir yardıma ihtiyaçları kalmamıştır. İtalya'yı aldıktan ve Adriyatik'te hâkim olduktan sonra Müttefikler Türkiye'nin yardıma ihtiyaç duymaksızın Balkanlara çıkabilirler. Müttefikler Türkiye'yi harbe sürüklemek niyetinde olsalardı, Adalar denizini ihmal etmez, Almanların burada hâkim kalmalarına göz kapamazlardı. Almanlar adalar denizine hâkim oldukça Müttefikler denizden Türkiye'ye nakliyat ve Türkiye ile müessir bir surette iş birliği yapamazlar. Hâlbuki İngilizlerin on iki adayı bile ellerinde bulundurmaya ehemmiyet vermediklerini görüyoruz”

Adı geçen sayıda, Hüseyin Cahit Yalçın da, “Mr. Eden'in Götürdüğü Dosyalar” başlığı altında³⁹⁴ Moskova Konferansı'nda Türkiye'yi ilgilendiren bir durumun olmadığını belirtmiştir. Yalçın, düşüncesine şu şekilde açıklık getirmiştir:³⁹⁵

“Ortada bir Türkiye meselesinin olduğunu zannetmiyoruz. Bir Baltık Devletleri, bir Lehistan Meselesi bulunmasına akıl erer. Çünkü bu noktada görüş ayrılıkları meydandadır. Hatta bir Yugoslavya meselesinin mevcut olabilmesi de kabul olunabilir. Çünkü Yugoslavya'da Alman istilasına karşı mücadele eden ve Yugoslavya hükümetine mensup olan General Mihailoviç'ten başka bir de komünist Yugoslavların Almanlar aleyhindeki savaşları vardır. Fakat İngiltere, Rusya ve Amerika'nın, Türkiye ile ilgili

³⁹²Z. Sertel'in adı geçen yazısı öncelikle Türk Sözü Gazetesi'nin 28 Ekim 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁹³Z. Sertel, “Moskova Konferansında Türkiye'nin Bitarafılığı”, **Ayın Tarihi**, S.119, (Ekim-1943), s.59.

³⁹⁴H.C. Yalçın'ın adı geçen yazısı öncelikle Tanin Gazetesi'nin 22 Ekim 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁹⁵H.C. Yalçın, “Mr. Eden'in Götürdüğü Dosyalar”, **Ayın Tarihi**, S.119, (Ekim-1943), s.193-194.

anlaşamadıkları bir durum mevcut değildir. Ondan dolayıdır ki Konferansın Türkiye ile ilgili olduğu havadislerinin Türkiye'yi rahatsız etmek adına yapılmış haberler olduğunu düşünmekteyim. Neşredilen haberlerin Alman basını tarafından olması ise akla Almanya'nın Türkiye ile ilgili umutlarının halen var olduğunu göstermektedir”

Necmettin Sadak “Moskova Konferansının Neticeleri ve Hariciye Vekilimizin Kahire Seyahati” başlıklı yazısında³⁹⁶ konferanstan çıkarılabilecek en güzel yargının bahsi geçen üç devlet arasında fikir ayrılığı olmadan konferansın sonuçlandırılması olarak değerlendirmiştir. Sadak, yazısının son paragrafında konferansta; harp bittikten sonra Müttefik Devletlerin başka ülkelerin topraklarına saldırmayacağına ilişkin güven vermelerini, birçok devlete rahat nefes aldığını ifade etmiştir.³⁹⁷

Nadir Nadi ise 3 Kasım 1943 tarihli yazısında; Moskova Konferansı'nda alınan bir diğer ehemmiyetli kararın, Avusturya'nın yeniden bağımsızlığına kavuşturulacağına ilişkin alınan karar olduğunu vurgulamıştır.³⁹⁸ Nadi, kararın birçok kişi tarafından şaşkınlıkla karşılanmasına rağmen ortada şaşırılacak bir durum olmadığını belirterek 1937'de Avusturya'nın plebisitle Almanya'ya bağlandığını hatırlatmıştır.³⁹⁹

Basında yayımlanan haberlere bakıldığında zaman özellikle Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesi noktasında farklı bilgilerin olması⁴⁰⁰ daha önce belirtildiği gibi basında hükümet politikaları gereği savaş sonu yalnız kalma ve özellikle Sovyet Rusya tehdidi karşısında olayların yumuşatılarak aktarılmasını akla getirmiştir.⁴⁰¹ Bu bağlamda dergide yer alan Sovyet Rusya'nın, Türkiye aleyhine hareket edeceği yazılarına karşı Zekeriya Sertel, Sovyet Rusya'nın savunucusu gibi bir rol alarak olayları yumuşatmaya çalıştığı gözlemlenmiştir.

Ayın Tarihi, Ekim-1944'te yayımlanan sayısında ise Churchill ve Stalin arasında Moskova'da yeni bir görüşme yapıldığını kaydetmiştir. Görüşmede, Balkanlar ve Orta Avrupa meseleleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Asım Us 18 Ekim 1944 “*Vakit*” gazetesinde yayımladığı “Moskova Müzakereleri ve Türkiye” başlıklı yazısında⁴⁰² bu

³⁹⁶N. Sadak'ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi'nin 3 Kasım-1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁹⁷N. Sadak, “Moskova Konferansının Neticeleri ve Hariciye Vekilimizin Kahire Seyahati”, **Ayın Tarihi**, S.120, (Kasım-1943), s.100-101.

³⁹⁸N. Nadi'nin adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi'nin 3 Kasım-1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

³⁹⁹N. Nadi, “Moskova Tebliği”, **Ayın Tarihi**, S.120, (Kasım-1943), s.243.

⁴⁰⁰H. C. Yalçın'ın adı geçen yazısı öncelikle Tanin Gazetesi'nin 15 Aralık-1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁰¹H. C. Yalçın, “Türkiye'ye Dair Bir Makale Sebebiyle”, **Ayın Tarihi**, S.133, (Aralık-1944), s.30.

⁴⁰²A. Us'un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi'nin 18 Ekim 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

görüşmenin Türkiye ile doğrudan bir bağlantısının olmadığını ancak Balkanlar ve Akdeniz durumları ile ilgili meselelerin Türkiye'yi bağlayacağını belirtmiştir.⁴⁰³ Us, 2 Kasım 1944 tarihli yazısında⁴⁰⁴ ise Balkanlar ile Akdeniz ve Karadeniz meseleleri üzerinde tam bir anlaşma sağlanmadığını da eklemiştir.⁴⁰⁵

6- I. Kahire Konferansı (5-6 Kasım 1943)

Moskova Görüşmelerinden sonra İngiltere Dışişleri Bakanı Antony Eden, Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nu Kahire'ye davet etmiştir. Görüşmede Eden, Türkiye'nin tehdit unsuru olarak gördüğü Sovyet Rusya'nın herhangi bir tehdit yaratmadığı teziyle Menemencioğlu'nu ikna etmeye çalışmışsa da pek başarılı olamamıştır. Aynı zamanda Eden, hava üsleri ve savaşa katılma noktasındaki isteklerini tekrar dile getirmiştir. Ancak Menemencioğlu, bu üslerin Müttefik Devletlere açılmasının savaşa katılmaktan başka bir anlam içermeyeceğini ifade ederek Eden'in isteklerini reddetmiştir.⁴⁰⁶

Eden, Türkiye'nin Sovyet Rusya kaygısı taşımaması gerektiğini söylese de Churchill'in de istediği gibi Sovyet Rusya'yı Türkiye'ye karşı tehdit unsuru olarak kullanmaktan da geri durmamıştır. Eden, Türk Hükümeti'ne Sovyet Rusya algısı üzerinden savaşa katılmaları gerektiğini bildirmiş ve savaşa katıldığı takdirde alacağı malzeme miktarının artırılacağını belirtmiştir.⁴⁰⁷

Ayın Tarihi dergisi konu kapsamında ilk olarak 6 Kasım 1943 tarihli Nadir Nadi'nin, "*Kahire Konferansı Etrafında*" başlıklı yazısına⁴⁰⁸ yer vermiştir. Nadi, yazısında, Kahire Görüşmelerinin basın tarafından büyük ilgi gördüğünden bahsetmiştir. Bu bağlamda yerli basının görüşmeyi sıradan bir şekilde yansıttığını belirten Nadi, yabancı basının görüşmeyi olağanüstü bir durum şeklinde ilan ettiğini belirtmiştir. Savaşın ilk gününden beri her ne zaman Türk devlet adamları bir görüşme yapsa yabancı basın tarafından Türkiye'nin savaşa gireceği algısı yaratılmaya çalışıldığını ifade eden Nadi, bu konuda şunları kaydetmiştir:⁴⁰⁹

⁴⁰³A. Us, "*Moskova Müzakereleri ve Türkiye*", **Ayın Tarihi**, S.131, (Ekim-1944), s.42,43.

⁴⁰⁴A.Us'un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi'nin 2 Kasım 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁰⁵A.Us, "*Moskova Kararlarından Sonra Balkanlara Bakış*", **Ayın Tarihi**, S.132, (Kasım-1944), 278.

⁴⁰⁶C. Teke, "*II. Dünya Savaşı'nda Türkiye Ve Türkiye'de Basın*", s. 123-126.; E. Weisband, **II. Dünya Savaşı ve Türkiye**, s. 168.; C. Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938- 1945)**, s.180.

⁴⁰⁷N. S. Kormazcan, **II. Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi**, s.225.

⁴⁰⁸N. Nadi'nin adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi'nin 6 Kasım 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁰⁹N. Nadi, "*Kahire Konferansı Etrafında*", **Ayın Tarihi**, S.120, (Kasım-1943), s.105.

“Bazı yabancı kaynaklar, Menemencioğlu-Eden görüşmesini, beklenmedik sürprizler doğuracak bir olay gibi göstermeğe çalışıyorlar. Mesela Reuter muhabirinin düünkü gazetelerde çıkan mütalaasına bakılırsa, Kahire mülakatı ile Moskova’da kararlaştırılan “Almanya’ya karşı harbi kısaltmak”, “Balkanlara çıkarma yapmak” gibi tedbirler arasında bir alaka sezmek mümkündür. Aynı muhabire göre, bazı çevreler Portekiz için olduğu gibi Türkiye’den hava üsleri isteneceğini, bazıları da hatta daha ileri giderek, Türkiye’nin Müttefikler yanında harbe girmesinin bahis mevzuu edileceğini tahmin ediyorlarmış. Dış kaynaklardan sızan bu gibi düşüncelerin kıymetini Türk efkârı takdirden aciz değildir. Ajans muhabirlerine veya gazete muharirlerine kalsaydı. Türkiye’nin şimdiye kadar birkaç defa silaha sarılması ve kâh su taraf kâh bu taraf hesabına birkaç defa harbe girmesi icap ederdi.”

7- Tahran Konferansı (28 Kasım- 1 Aralık 1943)

Bu konferansta Türkiye’nin savaşa girme konusu yine dillendirilmiştir. Ancak bu defa Müttefikler kendi aralarında Boğazlar meselesinden dolayı anlaşmazlık yaşamışlardır.⁴¹⁰ Churchill, Türkiye’nin savaşa girmesinde ısrarcı olmuş ve bu ısrarını Türkiye’nin savaşa katılması sonucu Ege Denizi’nin açılması ve Sovyet Rusya’ya yapılacak yardımlarda kolaylık sağlayacağına dayandırmıştır. Ancak İnönü, savaş malzemesi karşılığında teklifin kabul edileceğini belirtmekle birlikte Churchill’in asıl amacının Rusya’dan önce Balkanlara inmek olduğunu anlamıştır. Tahran Konferansı’nda Stalin’in, Türkiye’nin savaşa katılmasındaki ısrarı ise Almanya’nın doğu cephesindeki gücünü zayıflatmak istemesinden ileri gelmektedir.⁴¹¹ Nezihe Selcen Korkmazcan, “II. Dünya Savaşı’nda Türk Diplomasisi” adlı kitabında; Churchill’in ısrarını yine Churchill’in şu cümleleriyle açıklamıştır:⁴¹²

“İnönü gelir, eğer savaşa girmeye razı olmazsa, ben de ona durumun, hiç de onun hoşuna gitmeyecek bir tablosunu çizerim.”

Ayın Tarihi dergisi Tahran Konferansı’na yönelik Necmettin Sadak’ın 11 Aralık 1943’te konferansın amacı ve konferanstan çıkabilecek sonuçlar üzerinde durduğu

⁴¹⁰ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 869.

⁴¹¹ O. Sander, **Siyasi Tarih (1918- 1994)**, s. 192- 193.

⁴¹² N. S. Korkmazcan, **II. Dünya Savaşı’nda Türk Diplomasisi**, s.237.

“Kahire Konferansı Türkiye Dış Siyasetinin Yeni ve Parlak Bir Zaferidir⁴¹³” başlıklı yazısına yer vermiştir. Makale şu şekilde kaydedilmiştir: ⁴¹⁴

“Tebliğin esasını Almanya’ya karşı “şarktan, garptan ve cenuptan hareketler” teşkil ettiği için bu tebliği, yalnız konferansta konuşulan ve karara bağlanan meseleleri bildiren bir yayım vasıtası değil, kararları taahhüt altına da alan daha ehemmiyetli bir vesika saymak doğru olur.

“Tahran tebliği, harbin güdümü hakkında sarih ve kuvvetlidir. Birlik askeri hareketlerin ne taraflardan yapılacağını tayin ediyor, zaferi muhakkak gösteriyor, “dünyada hiçbir kuvvetin, Alman ordularını, harp fabrikalarını, denizaltılarını yıkmaktan alıkoyamayacağını”, yani öyle anladım ki Almanya’ya hiçbir surette müsamaha gösterilmeyeceğini bildiriyor. Fakat yarınki sulh dünyası işinde, sadece: Anlaşmamız sayesinde sürekli bir sulh elde edileceğine eminiz” demekle iktifa ediyor. Gerçi tebliğde, istibdadı, zulmü, esareti yıkmak için “ Büyük, küçük devletlerin işbirliğini arıyacağız” deniyorsa da bu müphem ve anlamları geniş kelimelerden yarınki sulh dünyasının şekli ve şartları hakkında sarih bir fikir edinmek güçtür.

Anlaşıyor ki Tahran konferansının başlıca konusu harbi elbirliğiyle kısaltmak ve zafere götürmek çareleri olmuştur. Konferansın neticesi de üç devlet arasında kıyasıya harbe devam etmek azminde tam birlik olduğunu meydana çıkarmış ve birkaç yerden cephe açmayı Müttefiklerin, bu sefer, açıkça ve imzaları ile taahhüt etmelerine varmıştır. Bu bakımdan Tahran Konferansının çok müspet, verimli olduğu söylemek gerekir.”

Sadak yazısında, bahsi geçen üç devlet arasında tam bir birlikten bahsetse de İngiltere bu konferansta Rusya’ya yardım sağlayarak Balkanlara yerleşmeyi amaçlamıştır. Ancak Rusya, İngiltere’nin amacını anlamış ve Türkiye’nin savaşa katılması isteğinden vazgeçmiştir. ABD ise İngiltere’nin politikasını benimsemediği gibi Rusya’ya yakınlaşmaya başlamıştır.⁴¹⁵

8- II. Kahire Konferansı (4-6 Aralık 1943)

II. Kahire Konferansı İngiltere, ABD, Sovyet Rusya ve Türkiye arasında gerçekleşmiştir.

⁴¹³N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 11 Aralık 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴¹⁴ N. Sadak, “Kahire Konferansı Türkiye Dış Siyasetinin Yeni ve Parlak Bir Zaferidir”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.45.

⁴¹⁵ R. Kılıç, Truman Doktrini ve Marshall Planı’nın Türk Basınına Yansımaları (1947-1951), s.17.

Konferansta İngiltere, Türkiye’yi özellikle belli bir tarihte savaşa sokmaya çalışmıştır. Sovyet Rusya’nın da İngiltere’yi desteklemesi sonucu İnönü, Sovyet Rusya’nın konferansa katılmakta bile geciktiğini belirterek teklifi reddetmiştir. İnönü, önerilen teklifi reddederek Türkiye’nin de güçlü olduğu izlenimini yaratmaya çalışmıştır.⁴¹⁶

İnönü, konferansta İngiltere’nin baskıları sonucu askeri malzeme noktasında destek aldıktan sonra savaşa dâhil olacağını belirtse de, Churchill’in daha sonra istenilen yardımın aşırı olduğunu düşünmesi üzerine görüşmeler kesilmiştir.⁴¹⁷

Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisi Hüseyin Cahit Yalçın tarafından kaleme alınan “*Türklerde Bugün Keşfedilen Kusurlar*” başlığı altında⁴¹⁸ istenilen malzeme miktarını konu edinmiştir. Yalçın yazısında, İngiliz basınının Türkiye’nin yardım talebinin fazla olduğu bahanesiyle, Türk askerinin savaş malzemelerini kullanma noktasında yetersiz olduğu eleştirilerine maruz bırakıldığını belirtmiştir. Yalçın bu bağlamda İngiliz basınının Çanakkale Zaferi’ni unuttuğunu bildirmiştir.⁴¹⁹

Ayın Tarihi dergisi konu kapsamında Numan Menemencioğlu’nun konferans ile ilgili yaptığı açıklamanın⁴²⁰ ardından Necmettin Sadak’ın, 1943 Aralık Sayısı’nda yer alan “*Kahire Konferansı Türkiye Dış Siyasetinin Yeni ve Parlak Bir Zaferidir*” başlıklı yazısına yer vermiştir.⁴²¹ Sadak yazısında, konferans sonrası Türkiye’nin takınacağı

⁴¹⁶Zehra Önder, **II. Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası**, Nisan- 2010, s. 262.

⁴¹⁷F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.372-373., İngiltere Elçiliğinin Ankara’ya gönderdiği raporda İngilizlerin, Türklerin isteklerini fazla görme mevzusuna dair şu kayda rastlanmıştır: “İngilizler, Türklerin 130 telsiz cihazına ve 130 kamyonu ihtiyacı olduğu bildiriyorsunuz. Bu kadar telsiz cihazı ve kamyon talebini hangi esasa göre yaptığınızı anlamıyorum Çünkü Britanya İmparatorluğuna göre isteğiniz pek çoktur. Aşağıda yazılı olanlar teklif olunur: “Sizin ordu hava destekleme kontrolü teşkili için kamyon ve telsiz cihazlarının verilmesine dair Londra’dan aldığımız bir malumatta Adana listesine göre verilmekte olan motorlu vasıta ve telsiz cihazlardan başka halen fazla motorlu vasıta ya da telsiz cihazı elde mevcut değildir. Binaenaleyh tesellüm ettiğiniz 9 numaralı veya Amerikan SCR 245 cihazlarını kullanmanız teklif olunur. Halen size tahsis edilen 19 veya 22 numara cihazları da münavebe ile kullanabilirsiniz. Her iki cihaz da elverişlidir.” (ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, 5, 023, 1)

⁴¹⁸H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Tanin Gazetesi’nin 1 Mart-1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴¹⁹H.C. Yalçın, “*Türk’lerde Bugün Keşfedilen Kusurlar*”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Mart- 1944), s.58.

⁴²⁰Adı geçen açıklama şu şekildedir: “Kahire Konferansı harbin bugünkü safhasında en ehemmiyetli hadiselerden biri olmuştur. Kahire’den ve oradaki konuşmalarımızdan son derece memnun olarak dönüyoruz. Kahire’de her şeyden bahsettik. Siyasetten ve Harbin bütün veçheleri gözden geçirilmiştir. Bu konferansa davetin hükümetimize İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Cumhuriyetleri ittifakı tarafından yapıldığını hiç şüphesiz biliyorsunuz. Sovyetler Birliğini M. Vişinski temsil edecekti. Ancak M. Vişinski çok uzak bir yerde bulunduğundan toplantımıza iştirak edememiştir ve Kahire’ye ancak bu sabah varmıştır. Fakat size şunu diyebilirim ki, M. Vişinskisiz de Sovyet Rusya Konferansta idi.” (“Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu Kahire Mülakatı Münasebetiyle Müttefik ve Türk Gazetecilerine Beyannatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S:121, (Aralık-1943), s.42.

⁴²¹N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin Aralık 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

muhtemel tutuma değinip, yetkililer tarafından Türk dış politika anlayışında bir değişiklik olamayacağını bildirildiğini okuyucusu ile paylaşmıştır.⁴²²

Adı geçen sayıda, Nadir Nadi, “*Kahire’den Dönüş*” başlığı altında Kahire Konferansı’nın halk arasındaki yankılarına yer vererek⁴²³ İsmet İnönü’nün konferansa gitmesinin büyük bir sevinçle karşılanmasının “*gerek harp gerek sulh*” zamanında İnönü’nün kazandığı zaferlerden ileri geldiğini açıklamıştır.⁴²⁴

Asım Us, “*Dini Bir Bayram İçinde Milli Bir Bayram Yaptık*” başlığı altında⁴²⁵ Nadir Nadi’nin yazısını destekler mahiyette şunları ifade etmiştir:⁴²⁶

“*Lozan’da Türkiye Başmurahtası sıfatıyla Türk Milletine yaptığı büyük hizmeti bu defa Kahire’de Türkiye Cumhurreisi olarak tamamlamıştır.*”

Necmettin Sadak, 12 Aralık 1943 tarihinde “*Akşam*” gazetesinde yazdığı yazıda⁴²⁷ ise Hariciye Vekilinin Türk-Rus ilişkileri kapsamında bir Alman gazetesine verdiği röportaja değinerek, Vekilin, “*İngiltere ile olan münasebetlerimiz kadar samimi ve kuvvetlidir*” cümlelerinden anlaşılacağı üzere Kahire Konferansı’nın İngiltere, ABD ve Türkiye arasındaki dostluğu pekiştirdiği gibi Sovyet Rusya ve Türkiye arasında da aynı etkiyi yarattığını belirtmiştir.⁴²⁸

Ayın Tarihi dergisi Londra Anadolu Ajansı kaynaklı bir haberde İngiltere Hariciye Nazırı Eden’in konferansla ilgili şu cümlelerini de kaydetmiştir:⁴²⁹

“*Biz bu konferansı şunu anladığımızdan yaptık: Almanya’yı yıkmak ve ondan sonra Japonya ile bir anlaşma sulhü yapmak üçüncü bir dünya harbinin tohumlarını saçmaktan başka bir şey olmayacaktır.*”

Kahire Konferansı ile ilgili Ayın Tarihi dergisinin Ocak 1944 Sayısı’nda yer alan bir yazı ise Hüseyin Cahit Yalçın tarafından kaleme alınan “*Kahire Mülakatının Türkiye’de Aksi Tesirleri*” başlıklı yazıdır.⁴³⁰ Yalçın yazısında, Türkiye ve Rusya arasındaki dostluğun pekişmesinin halk tarafından sevinçle karşılandığından bahsetmiş

⁴²²N. Sadak, “*Kahire Konferansı Türkiye Dış Siyasetinin Yeni ve Parlak Bir Zaferidir*”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.46.

⁴²³N. Nadi’nin adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi’nin Aralık 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴²⁴N. Nadi, “*Kahire’den Dönüş*”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.48.

⁴²⁵A. Us’un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi’nin Aralık 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴²⁶A. Us, “*Dini Bir Bayram İçinde Milli Bir Bayram Yaptık*”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.49.

⁴²⁷N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin Aralık 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴²⁸N. Sadak, “*Kahire Konferansı ve Türkiye Sovyet Münasebetleri*”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.51.

⁴²⁹“*İngiltere Hariciye Nazırı Eden Son Üçler Konferansına Dair Avam Kamerasında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.82.

⁴³⁰H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Tanin Gazetesi’nin 12 Ocak 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

ve pekişen bu dostluğun Avrupa sulhu için hizmet edeceği kanaatinin yaygın olduğunu açıklamıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin coğrafi konumunun Müttefik Devletlerce göz önüne alınması gerektiğini ifade eden Yalçın, bu durumun savaşa katılmadan bile Müttefik Devletlere yardım niteliği taşıdığını belirtmiştir. Yalçın, yazısının devamında konferansın sonunda Türk-İngiliz dostluğunun yeniden gündeme gelmesinin özellikle Balkanlar üzerinde etki yarattığını açıklamıştır.⁴³¹

9- Yalta Konferansı-[Kırım Konferansı] (4 Şubat 1945 - 11 Şubat 1945)]

Şubat 1945'te savaş sonrası düzen için İngiltere, ABD ve Sovyet Rusya arasında bir konferans toplanmasına karar verilmiştir. Burada Türkiye, Boğazlar meselesi ile gündeme gelmiştir. Konferansta, 1 Mart 1945 tarihine kadar Mihver Devletleri'ne savaş ilan edilmesi şartı ile San Francisco Konferansı'na katılma kararı üzerine Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya'ya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Türkiye bu hareketiyle BM konferansına katılmak için bir adım atmış olsa da Sovyet Rusya, Türkiye'nin BM konferansına katılmasını istememiş, savaş sonunda Türkiye'nin yalnız kalmasını sağlamaya çalışmıştır.⁴³²

Rusya, 19 Mart'ta Türkiye Büyükelçisi Selim Saper'i davet ederek 1925 yılında imzaladıkları Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'nı artık tanımayacaklarını bildirmiştir. Daha önce yapılan anlaşmayı tanımayan Sovyet Rusya, Türkiye'ye yönelik tasarlayacağı emperyal politikalarında elini rahatlatmıştır. Ancak tekrar bir anlaşma istenilmesi üzerine Rusya, Kars ve Ardahan'ın Rusya'ya bırakılmasını bunun yanında Boğazlardan Rusya'ya üs verilmesini talep etmiştir. İnönü'nün, bağımsızlığa aykırı olan bu istekleri reddetmesi üzerine, Rusya'nın Türkiye üzerindeki baskısı daha da artmıştır.⁴³³

Savaş sonrası düzenlemelerin görüşülmesi ve özellikle Türkiye'nin konferans kararı gereği savaş ilan etmesi bakımından oldukça önem arz eden bu konferans Ayın Tarihi dergisinde yer alan bazı haber ve yazılarla değerlendirmeye alınmıştır. Bu bağlamda dergide yer alan ilk haber, Şubat 1943 tarihli, "Vesikalar" başlığı altına yerleştirilen "*Hariciye Bakanı Saka Türkiye'nin Harp İlanı Hakkında Büyük Millet*

⁴³¹H. C. Yalçın, "Kahire Mülakatının Türkiye'de Aksi Tesirleri", *Ayın Tarihi*, S.122, (Ocak-1944), s.53.

⁴³²İsmail Köse, "Yalta ve Postdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S:19, (2015), s.249.

⁴³³B. Oran, *Türk Dış Politikası*, s.471-474.; F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.373,374.

Meclisinde Bir Söylev Verdi” başlıklı yazı olmuştur. Habere göre Saka, konferansa yönelik şu açıklamalarda bulunmuştur:⁴³⁴

“Bu muhtırada üç büyük müttefik şef arasında Kırım’da toplanan konferansta verilmiş bir karar gereğince 9 Şubat 1945 tarihindeki haller ile mevcut bulunan Birleşmiş Milletlerle (ortak milletler) adı verilenler arasında Mihver Devletlerine karşı 1 Mart 1945 tarihinden evvel harp ilân etmiş bulunacak olanların 25 Nisan 1945’de San Francisco’da müstakbel dünya nizamını müzakere için toplanılacak konferansa davet edilecekleri bildirmekte ve bahsi geçen ortak milletlerin de Türkiye, Mısır, İzlanda, Şili, Equator, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela olduğu zikredilmektedir.”

Saka, açıklamalarının devamında Müttefik Devletlerin çağrısına karşılık, hükümetin, harbin ilk gününden bugüne gelişmeleri göz önünde bulundurduğunu belirterek; Müttefik Devletlerin yanında yer almanın Türkiye Cumhuriyeti’ne fayda sağlayacağı kanaatine vardığını açıklamış ve aynı zamanda Almanya ve Japonya’ya savaş ilan edileceğini de İngiltere Elçiliğine bildirmekle birlikte kamuoyuna da duyurmuştur.

Ethem İzzet Benice, adı geçen sayıda “Hayırlı Oldu ve Hayırlı Olacak” başlığı altında⁴³⁵ Türkiye’nin savaş ilan etme sebebini açıklarken şu cümleleri kurmuştur:⁴³⁶ “Ülkemizdeki dünya nizamını yeniden kuracak olan San- Francisco Konferansında bulunacağız. Bunun için de Kırım Konferansının tespit ettiği formalite şartlarına hukuken uymak mevkiindeydik. Bu formalitenin ilk şartı da 1 Ocak 1942 birleşmiş milletler beyannamesini imzalamak, yani mihver devletlerine karşı resmen harp açmış olmaktı.”

Ayın Tarihi dergisinin Şubat 1945 Sayısı’nda konferansa ilişkin verdiği bir diğer haber, “Türkiye’nin Almanya ve Japonya’ya Harp İlanının Yabancı Basındaki Yankıları” başlıklı yazıdır. Haber başlığından da anlaşıldığı üzere dergi, Kırım (Yalta) Konferansı kararı gereği Türkiye’nin Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etmesinin yabancı basındaki akislerine yer vermiştir. Bu bağlamda “Times” gazetesi, Türkiye’nin verdiği kararı her ne kadar gecikmiş bir karar olarak yansıtırsa da aynı zamanda İngiltere tarafından memnuniyetle karşılanan bir karar olduğu yönünde açıklamalarda

⁴³⁴ “Hariciye Bakanı Hasan Saka Türkiye’nin Harp İlanı Hakkında Büyük Millet Meclisinde Bir Söylev Verdi”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.39.

⁴³⁵ E.İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf 24 Şubat 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴³⁶ E. İ. Benice, “Hayırlı Oldu ve Hayırlı Olacak”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.55.

bulunmuştur. Dergi, “Times” gazetesinin, harbin ilk gününden itibaren Türk-İngiliz ilişkilerinin samimi bir hava içerisinde ilerlediğine değindiğini, Alman gemilerinin Boğazlardan geçme meselesinin iki devlet arasına bir gerginlik yaratsa da Türkiye’nin Almanya ile ilişkilerini kesip, ardından da Almanya’ya savaş ilan etmesinin iki devlet arasında bir soğukluğu ortadan kaldırdığını ifade ettiğini vurgulamıştır.

Rauter Ajansı tarafından yayımlanan bir haberde ise: “*Türk müttefikinin Almanya’ya harp ilan etmesi Adana Konferansında ümidedilmiş olduğu gibi 1943 senesi Ocak ayında yapılmış olsaydı, o zaman başka bir mahiyet taşıyacaktı. O zamanlar, bu kararın, ehemmiyetli bir askeri tesiri olabilirdi. Ancak, Türkiye’nin bundan sonraki düşünceleri Almanya ve Japonya’nın manevi bakımdan tecridini kuvvetlendirmek ve barış kalelerinin kuruluşunda Türkiye’nin fiili işbirliğinin sağlanmasına yaramıştı.*” ifadelerine yer verilmiştir. Görüldüğü üzere Rauter Ajansı da “Times” gazetesi gibi Türkiye’nin savaş ilan etmekte biraz geç kaldığı vurgusunu yapmıştır.

Ayın Tarihi’nde çıkan haberlere göre Times ve Rauter Ajansı’nın aksine Daily Exprese, Türkiye’nin savaşa katılmakta geç kaldığını vurgulamadan savaşa katılmasının Müttefik Devletlere büyük fayda sağlayacağı üzerinde durarak şu açıklamada bulunmuştur.⁴³⁷

“*Türkiye’nin savaşa girmesiyle zira boğazlar yoluyla Rusya’ya daha çok malzeme gönderilebilir ve hatta icabederse bu sevkiyat müttefik harp gemileri ile himaye edilebilir. Tarafsız bir devlet sıfatıyla Türkiye, Boğazlardan harp gemilerinin geçmesine müsaade etmiyordu*”

Ayın Tarihi adı geçen sayıda Yalta Konferansı’na ilişkin üç büyük devletin⁴³⁸ ortaklaşa yayımladığı demeci ise şu şekilde vermiştir:⁴³⁹

“*Burada, Kırım’daki toplantımız, Birleşmiş Milletler için bu harpte zaferi mümkün ve kesin kılan fikir ve hareket birliğini müstakbel sulhta da muhafaza ve takviye etmek hususundaki müşterek kararımızı teyit etmiştir. Bu, hükümetlerimizin bizzat kendi milletlerine ve bütün dünya milletlerine karşı mukaddes bir ödevdir.*

⁴³⁷ “Türkiye’nin Almanya ve Japonya’ya Harp İlanının Yabancı Basındaki Yankıları”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.65.

⁴³⁸ Ayın Tarihi, Şubat Ayı içerisinde yayımladığı sayıda Times Gazetesinden aldığı haberde Fransa’nın istediği zaman bu konferansa katılabileceği yönündeki açıklamalara yer vermiştir. Aynı zamanda Fransa’nın Yalta Konferansı’ndan sonra toplanılacak San Francisco Konferansı’na da katılabileceği Times tarafından belirtilmiştir. Times, Fransa’nın bu konferanslara kurtuluşundan altı ay sonra katılabilmesini ise büyük bir kalkınma hamlesi olarak değerlendirilmiştir. (**Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.240.)

⁴³⁹ “Harbe Karşı Barış Birliği”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.239.

Beşeriyetin en yüksek emeli olan emin ve devamlı bir barış ancak üç büyük memleketimiz ve barışı seven bütün milletler arasında devamlı artan bir işbirliği sayesinde gerçekleştirilebilir. Bu emin ve devamlı barış, Atlantik misakı gereğince, bütün memleketlerde bütün insanlara hür ve her türlü korkudan ve ihtiyaçtan azade olarak yaşayabilecekleri inancasını verecektir.”

Necmettin Sadak, Ayın Tarihi dergisinde Şubat 1945 tarihinde, “Akisler” başlığı altında derlenen yazılar bağlamında, “Kırım Konferansı Bu Harbin En Büyük Zaferidir” başlığı altında⁴⁴⁰ kaydettiği yazıda, dokuz maddelik konferans kararları içerisinde, üstünde durulan ilk konunun harbin hızlı bir şekilde sonlandırılmasına yönelik kararlar olduğunu açıklamış, yazısının devamında konferans kararlarını aynen kaydetmiştir:⁴⁴¹

“Alman milleti yok edilmeyecek, fakat Nazi rejimi ve Alman askerlik kudreti kökünden kazınacaktır. Bundan başka Almanya’ya, yaptığı zararları ödemek için Moskova’da bir komisyon kurulacaktır.

Kırım Konferansı, şimdiden sonra sulhu korumak, milletler arası emniyeti kontrol altına almak, tecavüze engel olmak ve bütün milletin işbirliği ile harplerin politik, sosyal ve ekonomik sebeplerini ortadan kaldırmak için Dumbarton Oaks Konferansının⁴⁴² hazırladığı esasları temel olarak kabul etmiştir.

Milletler arası sulh ve emniyet kurulunun harpten sonraya kalmayarak hemen işe başlamasına karar verilmiş olmasıdır. İlk Konferans 25 Nisan’da toplantıya çağırılmıştır.

Atlantik demeci üçler tarafından resmen ve açıkça benimsendiğini ilk defa görüyoruz

Kırım konferansı kararına göre, kurtulan Avrupa memleketlerinde her millet kendi hükümetini serbestçe seçecektir.

Polonya ve Yugoslavya meseleleri herkesi ve her tarafı hoşnut etmesi imkânsızdır.

Üç devlet Balkanlarla ilgili diğer meseleleri de gözden geçirmişlerdir.

⁴⁴⁰N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam 14 Şubat 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁴¹N. Sadak, “Kırım Konferansı Bu Harbin En Büyük Zaferidir”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.255-256.

⁴⁴²Ayın Tarihi, Şubat ayı sayısında Şevket Bilgin tarafından kaleme alınan “Maddi Emniyet” başlıklı yazısında Dumbarton Oaks Konferansının milletlerarası gayelerinden şöyle bahsetmektedir: “(1) Uluslararası barışın ve emniyetin korunması, bu maksatla gereken bütün müşterek ihtiyat tedbirlerinin alınması (2) Milletler arasındaki dostane münasebetlerin inkişaf ettirilmesi ve dünya barışını takviye için gereken bütün tedbirlerin alınması (3) İktisadi, içtimai ve insanlık davalarının hali suretiyle milletlerarası işbirliğinin tamamlanması (4) Milletlerin müşterek gayelerine ulaşabilmeleri için bir ahenk merkezi olmağa gayret edilmesi.”(Şevket Bilgin, “Maddi Emniyet”, **Ayın Tarihi**, S.135, (Şubat-1945), s.271-272.)

Bütün memleketlerin, bütün insanlarına her türlü korku ve yoksulluktan kurtulmuş olarak yaşayabileceklerini temin etmek, üç devlet için hem kendi milletine hem başka milletlere karşı kutlu bir ödevdir.”

Nezihe Selcen Korkmazcan, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Diplomasisi” kitabında Polonya meselesi ile ilgili şu cümlelere yer vermiştir:⁴⁴³

“Polonya konusunda sınır değişikliğinin son haline barış konferansında karar verilmesi kabul edilmişse de sınırın batıya kaydırılarak Sovyetler Birliğinin Polonya’dan, Polonya’nın da Almanya’dan toprak alması uygun bulunmuştur.”

Bu konferansla Rusya, Türkiye’den toprak talebinde bulunsa da Rusya’nın bu talebi Türkiye tarafından reddedilmiş, Türkiye BM konferansına katılmak için önemli bir adım atmıştır. Ayın Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazılarda da Rusya’nın taleplerinden çok Türkiye’nin katılacağı San Francisco Konferansı üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir.

10- Postdam Konferansı (17 Temmuz-2Ağustos 1945)

Yalta Konferansı’nda bahsi geçen Boğazlar meselesi bu konferans gündeminde de yerini korumuştur. Ancak Müttefik Devletler bu sefer hem fikir olamamışlardır. Bunun üzerine devletler Türkiye ile ayrı ayrı bağlantı sağlamaya çalışmışlardır. ABD ve İngiltere, Türkiye’ye yakınlaşmış ve İngiltere daha önce yapılan üçlü ittifak anlaşmasının devam ettiğini bildirmiştir. ABD ve İngiltere’nin Türkiye’ye yakınlık göstermesi Sovyet Rusya’nın Boğazlar’a yönelik isteklerini sonuçsuz bırakmıştır.⁴⁴⁴

Ahmet Emin Yalman “ Amerika Notası Etrafında” başlıklı yazısında⁴⁴⁵ konferansa ilişkin şunları kaydetmiştir: ⁴⁴⁶

“Potsdam Konferansı, Boğazlar meselesine dair müşterek kararlar vermemekle ve üç büyük devletten her birini, düşünce tarzını ortaya koymakta serbest bırakmakla çok isabetli bir yol tutmuştur. Bu suretle bir taraftan Türk siyasetinin istiklaline saygı gösterilmiş, diğer taraftan da dünya bu kadar karışık bir halde bulunurken yeni bir çetin dava yaratmak tehlikesi önlenmiştir.”

Konferansta Boğazlar meselesi ile ilgili ortak bir karar alınamaması ise sonraki süreçlerde Rusya ve Türkiye arasında gerginliğe sebep olacaktır.

⁴⁴³ N. S. Korkmazcan, **İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Diplomasisi**, s.277.

⁴⁴⁴ B. Oran, **Türk Dış Politikası**, s.474-475.; F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.375.

⁴⁴⁵ A.E. Yalman’ın adı geçen yazısı öncelikle Vatan Gazetesi’nin 4 Kasım 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁴⁶ A.E. Yalman, “Amerika Notası Etrafında”, **Ayın Tarihi**, S.144, (Kasım-1945), s.78-79.

11- San Francisco Konferansı (25 Nisan 1945)

Yalta Konferansı kararı gereği 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesiyle BM konferansına katılma hakkı elde eden Türkiye, bu noktada askeri olmaktan ziyade diplomatik bir karar almıştır. Türkiye'nin böyle bir karar almasında ise Almanya'nın artık tehdit yaratmadığı gerçeği yatmaktadır. Almanya'yı tehdit unsuru olarak görmeyen Türkiye, Sovyet Rusya için aynı düşüncelere sahip değildir. Ancak Türkiye'nin BM konferansında bulunması Sovyet Rusya'nın taleplerine boyun eğmeyeceğine ilişkin atılan önemli bir adım olmuştur.⁴⁴⁷

Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesinden sonra BM konferansında bulunması sonucunda ABD, Türkiye ile 1944'te İngiltere isteği üzerine kesilen Ödünç ve Kiralama Yasası'nı yeniden imzalamıştır.⁴⁴⁸

Ayın Tarihi dergisinin 1945 Nisan Sayısı kayıtlarına yansıyan bilgilere göre ABD Cumhurbaşkanı M. Truman, San Francisco Konferansı'na yönelik şu açıklamada bulunmuştur:⁴⁴⁹

“Bu konferansı amacı eski tabire göre bir sulh antlaşması yapmak değildir... Bize verilen ödev, tahsisen arazi, hudut, milliyet ve tamirat meselelerini halletmek değildir. Konferans bütün gayretlerini ve mesaisini, ancak ve ancak sulhu idame için esaslı bir teşkilat kurmak meselesine hasredecektir. Adalet, bu topraktan en büyük kudret olarak kalmaktadır. İnsan, uzun zamandan beri öğrenmiştir ki, kendi kendine yetmek imkânsızdır. Bu esas kaide bugün milletlere şamildir.”

Dergi, Truman'ın “Tasvir” gazetesinde yer alan “Truman'ın Güzel Sözleri” başlıklı ifadelerine de değinmiştir. Yazıda Truman, “San Francisco Konferansının büyük ödevi, insanların kalbinde sarsılmış olan emniyet ve itimadı yerine getirmektir. Söze, imzaya haysiyetini verdirmek, milletleri korku tereddüt gibi hislerden kurtararak, insan emeklerini refaha doğru yöneltmektir” diyerek konferansın insan haklarına özen göstereceğine dikkat çekmiştir.⁴⁵⁰

Ayın Tarihi, konferansta Türkiye'nin tavrını ise 1945 Nisan Sayısı'nda, “Tasvir” gazetesinde yayımlanan “San Francisco Konferansında Türk Tezi” manşetiyle okuyucusuna iletmiştir. Yazıda, Türkiye'nin her türlü siyasi karmaşadan uzak duracağı ve barışın sağlanması için hizmet edeceği vurgulanmıştır. Konferansta Türkiye'nin

⁴⁴⁷ N. S Korkmazcan, **İkinci Dünya Savaşı Türk Diplomasisi**, s.282.

⁴⁴⁸ N. S Korkmazcan, **İkinci Dünya Savaşı Türk Diplomasisi**, s.283.

⁴⁴⁹ “Amerika Cumhurbaşkanı Truman San Francisco da Toplanmış Olan Murahhaslara Radyo İle Bir Demeçte Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.263.

⁴⁵⁰ “Truman'ın Güzel Sözleri”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.316.

istekleri ile ilgili bir bilgi olmadığı aktarılmış, Türkiye'nin konferanstaki tezi ise şu şekilde açıklanmıştır:⁴⁵¹

“Türkiye, büyük küçük her millete eşit haklar tanıyan, kuvvetin yerine hakkı ikame eden, her millete serbest inkişafa imkân veren ve büyük olsun, küçük olsun her milletin bağımsızlığına saygı gösteren bir zihniyet taşımaktadır.”

Dergi, Haziran ayı içerisinde yayımladığı sayıda ise konferansta bulunan Türk delegelerinin izlenimlerine yer ayırmıştır. Türk heyeti müşaviri Ahmet Şükrü Esmer, konferansta Türk Hükümeti'nin yarattığı havayı şu şekilde aktarmıştır:⁴⁵²

“Türkiye'nin daima müşterek güvenlik içinde bulunmuş olduğunu ve bu olayın yeni dünya yasasında takip edeceği politikanın başlıca prensibi olmakta devam edecektir. Dünya teşkilatının en mükemmel cihetlerinden birini ekonomi ve sosyal konseyi teşkil etmektedir. Bu konseyin her hangi bir kuvvetten fazla harp sebeplerini uzaklaştırıcı bir kuvvet olacaktır. Zira milletlerarası itilafların esasında iktisadi ve sosyal meseleler gelmektedir ve bunlar harplerin hakiki sebepleridir. Bu konsey, kurulur kurulmaz bu meseleleri hale çalışacaktır. Filhakika bu konsey, insan faaliyetlerinin her safhasıyla fiilen fiilen meşgul olmak imkanı hasıl oluncaya kadar bu meselelere iştigal edecektir. Bu insanlık tarihinin geçireceği yeni bir tecrübedir. Fakat bu çok şeyler vadeden bir tecrübedir. Biz Türkler, bu konseyi canlı bir teşkilat haline koymak için elimizden gelen her şeyi yapacağız.”

Ayın Tarihi dergisinin Haziran sayısında verdiği bir diğer önemli haber ise “Birleşmiş Milletler Anayasasının Özeti” başlığı altında kaydedilmiştir. Haberde oluşturulan anayasanın 19 bölüm ve 111 maddeden oluştuğu ifade ile bahsi geçen 19 bölüm tek tek açıklanmıştır. Anayasanın genel çerçevesi ise şu şekilde kaydedilmiştir:⁴⁵³

“Birleşmiş milletlerin insan haklarını, insan huzur ve saadetini müştereken koruyarak, dünya barış ve güvenliğinin idamesi için kuvvetlerini birleştirerek, adaletin ve milletlerarası kanun ve vecibelere riayetin muhafazasını mümkün kılacak şartları tesis ederek harbi ortadan kaldırmak hususundaki kararlarını ilan etmektir.”

Türkiye savaş sonrası düzen için büyük önem arz eden bu konferans katılmakla uluslararası ortamda yerini korumuştur.

⁴⁵¹“San Francisco Konferansında Türk Tezi”, **Ayın Tarihi**, S.137, (Nisan-1945), s.299-300.

⁴⁵²“San Francisco'daki Delegelerden Şükrü Esmer Bir Demeçte Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.139, (Haziran-1945), s.304-305.

⁴⁵³“Birleşmiş Milletler Anayasasının Özeti”, **Ayın Tarihi**, S.139, (Haziran-1945), s.307-315.

Müttefik Devletler tarafından düzenlenen bu konferansların, tez konusu kapsamında incelenilen II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye etkileri bağlamında bazılarının içeriğinin gizli tutulması, bazılarında ortak bir karar alınamaması Ayın Tarihi dergisinin haber ve yazı akışında da etkisini göstermiştir. Bu bağlamda, bazı konferanslar ile ilgili herhangi bir kayıt tutulmadığı gibi bazı konferanslara ilişkin bir ya da iki kayıt tutulduğu gözlemlenmiştir.

D- II. DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ EKONOMİK ETKİLERİ

Türkiye'de Osmanlı Dönemi'nden kalan borçlar, bağımsızlık için verilen mücadele sonuncunda insan gücünün yok olması, savaştan sonra yaşanan ekonomik çöküşler, 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve daha sonra patlak veren II. Dünya Savaşı ekonomik dengeleri alt üst etmiştir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarında ekonomi politikasını kendi kendine yetebilme olarak tasarlasa da bu konuda tam anlamıyla bir yeterlilik sağlayamadığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Almanya ile ticaret anlaşmaları imzalayan Türkiye, savaş sürecinde birtakım değişiklikler yaşanması sonucunda ABD, Fransa ve İngiltere ile de ekonomik ilişkiler kurmuştur.⁴⁵⁴ Bu kapsamda ABD ile 1 Nisan 1939 tarihinde bir ticaret anlaşması imzalanmıştır.⁴⁵⁵ İmzalanan bu anlaşma ile, iki Hükümetin karşılıklı ticari ilişkileri ve özgürlükleri korunmuştur. İngiltere ve Fransa ile 1940 tarihinde bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan ticaret anlaşması ile Hükümetler arasındaki dostluk ilişkileri pekiştirmiştir.⁴⁵⁶

Hükümetin tedbir amaçlı aldığı ekonomik kararlar ise büyük oranda başarısız olmuştur. Bu dönemde tarım sektöründe %35, sanayi sektöründe % 23'lük bir azalma görülmüştür. Tarım ve sanayi sektöründeki bu düşüş ise halk arasında paniğe neden olmuştur.⁴⁵⁷ Avrupa'da yaşanan bu arbedede olası bir durumu göz önünde bulunduran Türkiye, özellikle savunma için bütçe hazırlıklarına başlamıştır. Ancak dönem itibarıyla bütçenin çoğunluğunun savunmaya ayrılması Türk ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş, savunma için elde edilmeye çalışılan bütçenin doğrudan para olarak basılması enflasyona neden olmuştur. Ülke içinde baş gösteren enflasyon, devlet yatırımlarını

⁴⁵⁴ İ. Tekeli-S. İlkin, **Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si**, s.20.

⁴⁵⁵ **Resmî Gazete**, S. 4242, (16 Haziran 1939), s.630.

⁴⁵⁶ Konu ile ilgili detaylı bilgi için "Türk-Fransız-İngiliz Deklerasyonu" başlığına bkz.

⁴⁵⁷ İbrahim Mert Öztürk, *"İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Kararalar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi"*, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXXII/ 54, (2013), s.139.

sekteye uğrattığı gibi özel işletmelerinde yatırımları da aksamıştır. Bu durum halk arasında tepkiyle karşılanmıştır. Savunmaya ayrılan bütçeye bakıldığında ise şöyle bir tablo çizmek mümkündür:⁴⁵⁸

Yıllar	GSMH Milyon TL	Genel bütçe toplamı Milyon TL	Savunma Harcamaları Milyon TL	Askeri Yük (Kişi başına düşen askeri harcama)
1938	1895.7	311.1	94.3	5.57
1939	2054.3	398.6	172.7	9.94
1940	1927.0	545.5	290.5	16.37
1941	1753.2	581.8	322.6	17.97
1942	1931.1	913.7	497.3	27.41
1943	1662.2	1.033	542.5	29.68
1944	1571.7	1.084	554.2	29.90
1945	1375.8	606.5	247.9	13.19

Kaynak: (Murat Biçer, II. Dünya Savaşında Türkiye Kamuoyu (1939-1945), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Necati Aksanyar), Kütahya, 2005, s. 140.)

Tablodan da anlaşıldığı gibi GSMH değerlerinde sürekli bir değişiklik yaşanmasına rağmen savunma harcamalarına ayrılan payın artması ülke ekonomisindeki önceliğin savunmaya ayrıldığını göstermektedir. Askeri kanattaki kişi harcamalarının artması ise asker alımlarının çoğalması ile ilişkilidir.⁴⁵⁹

Savunmaya fazla bütçe ayrılması ve asker alımlarının çoğalması özellikle tarım sektöründeki işçi gücünü azaltmıştır. İşçi gücünün azalması ise tarımdaki üretimin azalmasına neden olmuştur. Tarım sektöründe yaşanan bu durgunluk fiyat oranlarında artışa sebep olduğu gibi bazı kesimlerin bu artıştan fayda elde etmeye çalışarak isteğe bağlı fiyat listesi oluşturmaya çalıştıkları da gözlemlenmiştir. Önceki harpte yaşanan erzak sıkıntılarını hatırlayan halk yeni başlayan harp karşısında erzak ve eşya stoklama

⁴⁵⁸Murat Biçer, II. Dünya Savaşında Türkiye Kamuoyu (1939-1945), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Necati Aksanyar), Kütahya, 2005, s.141.

⁴⁵⁹Hükümet, harbin devam ettiği süreç içerisinde harp ekonomisinin nasıl şekillendirilmesi gerektiği ile ilgili olarak 20 Ocak 1944 tarihinde bir komisyon toplamış ve bu komisyonun aldığı kararlar 27 Nisan 1944 tarihinde kabul edilmiştir. Komisyonun aldığı kararlardan biri de asker olan kişilerin ailelerinin ihtiyaçlarının karşılanmasıydı. (BCA, 030-10-133-11-m,5)

girişimlerine başlamıştır.⁴⁶⁰ Halk arasındaki bu uygulama da fiyat artışları üzerindeki etkisini göstermiştir. Özellikle dönemin zengin tabakası piyasadaki malı stoklayıp iki katına satma işlevine girişmiştir.⁴⁶¹

Şehirlerde zaruri ihtiyaç maddeleri arasında yapılan gruplandırmada 1940'ta elde edilen bilgilere göre fiyat artışının en çok yaşandığı maddeler ise şöyleydi:⁴⁶²

1940 Ocak Ayına Göre %'lik Artış

Yiyeceklerde	70.2
Kuru sebzeler, tuz ve şekerde	55.6
Etler, Yumurta ve Nebati yağlarda	44.8
Süt ve süt mamulâtında	47.5
Kuru meyvelerde	80.0
Ev eşyasında	24.5
Hamam, berber, sabun ve su gibi muhtelif ihtiyaçlarda	18.6
Giyim eşyasında	26.6

Kaynak: (A. Gözcü, “İkinci Dünya Savaşı’nı Türkiye’inde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 62, 2018.)

Dönem itibariyle fiyat artışlarının şehirlerarasında farklılıklar gösterdiği de gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Ankara’da 12 kuruştan satılan ekmeğin Trabzon’da 14 kuruşa satıldığı tespit edilmiştir.⁴⁶³ Fiyat artışları karşısında devlet halk için bazı uygulamaları devreye sokmuştur. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır: Aynı yardım Kanunu tatbikatından olarak, memur, dul ve yetimlere memleketin her tarafında nüfus başına altışar kilo şeker ve onar kilo sabun dağıtılması; ayrıca bütün memlekette yerli mallar pazarları marifetiyle giyim ve ev eşyası dağıtımına başlanması⁴⁶⁴

Bu uygulamalar dışında savaşın ülke içerisinde neden olduğu ekonomik çalkantıları iyileştirebilmek için hükümet farklı uygulamalar da getirmiştir. Getirilen bu

⁴⁶⁰Şaban Ortak, Ceren Utkugün, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de İç Borçlanma Çabaları”, **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, VI/11, (Haziran-2019), s.4.

⁴⁶¹Seval Avşar, “Halkın Sesi Gazetesi’nde İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İzmir”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğret. Üyesi Ahmet Mehmetefendioğlu), İzmir, Haziran, 2018, s.43.

⁴⁶² A. Gözcü, “İkinci Dünya Savaşı’nı Türkiye’inde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, s.98.

⁴⁶³ E. Weisband, **II. Dünya Savaşı ve Türkiye**, s.78-79.

⁴⁶⁴ A. Gözcü, “İkinci Dünya Savaşı’nı Türkiye’inde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, s.98-100.

uygulamalardan 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu ve 1942 tarihli Varlık Vergisi Kanunu oldukça ses getirmiştir.⁴⁶⁵

Savaşın ülke içindeki ekonomik etkilerinin bahsedilen vergiler ile iyileştirilmeye çalışılmasının yanı sıra devlet, iç borçlanma uygulaması olan tasarruf bonolarını da 18 Haziran 1941 tarihinde hayata geçirmiştir. Ekonomi noktasında iyileşme sağlamaya çalışan Türkiye'nin, tasarruf bonolarından sonra uygulamaya koyduğu bir diğer uygulama tarım sektöründeki üretimin azalması ve buna bağlı olarak un tüketimi üzerindeki denetimin kurulamaması sonucu 13 Ocak 1942 tarihinde düzenlenen Ekmek Karnesi Uygulaması olmuştur.⁴⁶⁶

Dönem itibariyle Türkiye, bütçenin büyük çoğunluğunu savunmaya ayırması ekonomi üzerinde olumsuz etki bıraktığı gibi yaşanan doğal afet sorunları karşısında bütçeden pay ayrılması da Türk ekonomisini olumsuz etkileyen bir başka durum olmuştur. Bu dönem yaşanan Erzincan depremi (27 Aralık 1939) 38.000 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.⁴⁶⁷ Yerleşim alanlarının kerpiç ve ahşap olması, sarsıntı nedeniyle yanan sobaların devrilip yangın çıkarması felaketin boyutunu artırmıştır. Yaşanan felaketin karşısında göç etmek zorunda kalan halk 1941 yılından itibaren geri dönmüştür.⁴⁶⁸

Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisinin dönem itibariyle yaşanan doğal felaketler ile ilgili verdiği ilk haber Ocak 1940 tarihli ve İstanbul Anadolu Ajansı kaynaklı *“İstanbul Valisi İstanbul’da Zelzele Felaketzedelerine Yapılan Yardım Hakkında Beyanatta Bulundu”* başlıklı yazıdır. Vali Dr. Lütfü Kırdar, zelzele felaketzedelerine yapılan nakdi yardım miktarını 586.968 lira olarak açıklamıştır. Aynı zamanda 115.487 parça eşya felaketzedelere yarayacak mütenevvi eşyayı ihtiva eden 107 balye, 465 top kumaş, epeyce miktarda ecza-yı tıbbiye ve yine mühim bir yekûn tutan erzakın temin edildiğini belirtmiştir. Vali Kırdar, temin edilen bu malzemelerin merkezin lüzum gösterdiği mahallere gönderildiğini ifade etmiştir.⁴⁶⁹

Ayın Tarihi 1940 Ocak sayısında dönem itibariyle yaşanan doğal felaketler ile ilgili haberler aktarmaya devam ederek bu bağlamda meclisteki konuşmaları

⁴⁶⁵Ertuğrul Baydar, **İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri**, Ankara, 1978, s.18. İbrahim Mert Öztürk, *“İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağanüstü Kararalar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”*, s.138,139.

⁴⁶⁶ İbrahim Mert Öztürk, *“İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağanüstü Kararalar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”*, s.138.

⁴⁶⁷ K. Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, s.1124.

⁴⁶⁸ Nurullah Hanilçı, **Afetlerin Toplum Üzerindeki Etkileri**, Şubat, 2018, s.53.

⁴⁶⁹ *“İstanbul Valisi İstanbul’da Zelzele Felaketzedelerine Yapılan Yardım Hakkında Beyanatta Bulundu”*, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.157,158.

kaydetmiştir. Haber içeriğinde Dâhiliye Vekili Faik Öztrak'ın, mecliste felaketi yaşayan şehirlere yaptığı ziyaretlerden bahsedilmiştir. Öztrak, konuşmasında yapılan incelemeler sonucu Erzincan vilayetinde büyük hasarların tespit edildiğini açıklamıştır. Konuşmasının devamında İnönü'nün Erzincan'a gelişinden bahseden Öztrak, İnönü'nün halk tarafından “*Üç can kaybettim, beş can kaybettim, sana kurban olsun, sen sağol İnönü*” sözleriyle karşılandığını milletvekillerine duyurmuştur. Öztrak, zelzelenin sebep olduğu felaketlerin tamiri ile uğraşıldığı sırada birçok ilde su tehlikesinin baş gösterdiğini de açıklamıştır. Öztrak, felaketin boyutunu açıklarken; Mustafa Kemal Paşa kazasında 19 insanın öldüğünü, 300 evin yıkıldığını bildirmiş ve bu felaketten yara gören insanlara da yardım sağlandığını ifade etmiştir.⁴⁷⁰

Ayın Tarihi dergisinin adı geçen sayıda yer verdiği bir diğer haber, “*Başvekil Dr. Saydam Mecliste İç ve Dış Meseleler Hakkında Beyanatta Bulundu*” başlıklı yazıdır. Saydam, Doğal felaketler karşısında bazı kesimlerin hükümetin yeteri kadar destek sağlamadığına ilişkin iddiaları reddetmiştir. Saydam, hükümetin yardıma vaktinde yetişmediği, milletin verdiği yardımlar muhtaçlara yetiştirilmediği, zelzele mıntıkasında asayiş temin edilmediği gibi ifadeleri “çirkin bir iftira” olarak değerlendirmiştir. Saydam konuşmasının devamında, felaketlerle mücadele için devlet bütçesinden toplam 2.156.956 lira çıktığını ifade ile bu yardımların ulaşılması gereken noktalara iletimi için bizzat ilgilendiğini belirtmiştir.⁴⁷¹

Avrupa'da başlayan harp, savaşa katılmamasına rağmen özellikle ekonomi alanında Türkiye'yi büyük oranda etkilemiştir. Bu gelişmeler ile ilgili Ayın Tarihi dergisi haber ve yazı aktarmaya devam etmiştir. Dergi, 1939 Eylül Sayısı'na yansıyan ve Ankara Anadolu Ajansı'nda tarafından neşredilen “*Memleket Dışına İhracı Menedilen Maddeler Tespit Ve İlan Olundu*” manşetiyle yayımlanan habere yer vermiştir. Haberde, ihracatı yasaklanan ve ihracatı lisansa tabi tutulan mallar üzerinde durulmuştur. Resmi Gazete'de yayımlanan bu vesika şöyle idi:⁴⁷²

“*İhracatı yasaklanan maddeler:*

“*Buğday, çavdar, mahlût, kaplıca, arpa, yulaf, mısır, darı, pirinç, bulgur, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak, patates, pamuk tohumu, soğan,*

⁴⁷⁰“*Dahiliye ve Sıhhiye Vekilleri Zelzele Felaketi Hakkında Mecliste Beyanatta Bulundular*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.164.

⁴⁷¹ “*Başvekil Dr. Saydam Mecliste İç ve Dış Meseleler Hakkında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.185.

⁴⁷²“*Memleket Dışına İhracı Menedilen Maddeler Tespit Ve İlan Olundu*”, **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.21.

sarımsak, kepek, ot, saman, sabun, soda, çay, kahve, canlı hayvanlar, etler, canlı cansız kümes hayvanları, Motorlu ve motörsüz deniz ve kara nakil vasıtaları.”

İhracatı Lisansa tabi tutulan maddeler:

“Tiftik, barsak, balmumu, küçükbaş hayvan derileri, yumurta, zeytin tanesi, susam, pamuk, pamuk ipliği ve mensucat ve mamulâtı, bakla, soya fasulyesi.”

Ayın Tarihi dergisinin, adı geçen sayıda, Ankara Anadolu Ajansı kaynaklı yayımladığı bir diğer haber ise Başbakan Dr. Refik Saydam’ın Türkiye ekonomi politikası ile ilgili yaptığı açıklamalar olmuştur. Saydam, yaptığı açıklamada genel olarak Türkiye’nin Avrupa Devletleri ile arasında bir sıkıntı olmadığını ve ekonomide büyük endişelerin yersiz olduğunu söylemiştir. Saydam’ın yaptığı açıklamanın bir kısmı şu şekildedir:⁴⁷³

“Muharip taraflarla münasebetlerimiz normaldir ve beynelmilel münasebat kaidelerine uygundur. Almanya ile aramızda doğrudan doğruya bir siyasi itilaf mevzuu yoktur. Polonya ile münasebetlerimiz ise hemen daima ârızasız ve dostane olmuştur. İngiltere ve Fransa ile malûmunuz olan muayyen esaslarda menfaat iştirakimiz ve müşterek telâkilerimiz vardır. Bu memleketler ile müzakeresine başladığımız nihâî muahedelerin en dostane bir hava içinde görüşülmesi devam etmektedir. Komşumuz Sovyet ittifadı ile münasebatımız dostanedir ve dostane kalacaktır.”

Saydam, konuşmasının devamında ülke içerisinde yaşanan karaborsacılık faaliyetlerine de değinerek bu konuda gerekli önlemlerin alınacağını hatta konuya ilişkin iki kanun teklifinin hazırlandığını da halka bildirmiştir.

Ayın Tarihi dergisinin, savaş döneminde Türkiye’de yaşanan ekonomik sorunlara ilişkin yer verdiği bir diğer yazı, *“Türk Milleti İçin Hiçbir Darlık Tehlikesi Yoktur”* başlığı altında 8 Eylül 1939 tarihinde Ethem İzzet Benice tarafından kaleme alınmıştır.⁴⁷⁴ Benice, yazısında, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan gelişmeleri dikkate alarak değerlendirmiştir. İki dönem arasında ciddi farklılıklar olduğunu ileri süren Benice, şu bilgilere yer vermiştir:⁴⁷⁵

“Geçen büyük harpte memleketin tabi olduğu iktisadi şartlarla bugünün mukayesesine imkân yoktur. Cumhuriyet Türkiye’si bugün her türlü gıdaî mahsul üzerinde ihraç yapan bir memleket olduğu kadar her türlü münakale vasıtasına da

⁴⁷³“Dr. Refik Saydam Meclisin Yeni Devre Toplantısı Münasebetiyle Bir Nutuk Söyledi; İç Ve Dış Politikamızı Anlattı”, **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.22.

⁴⁷⁴E. İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Posta Gazetesi’nin 8 Eylül 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁷⁵E. İ. Benice, *“Türk Milleti İçin Hiçbir Darlık Tehlikesi Yoktur”*, **Ayın Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.32.

sahiptir. Aynı zamanda, hükümetin tebliğinde de tebarüz ettirildiği gibi, gerek milletin gerek ordunun bir yıl boyunca her türlü ihtiyacını tasasız karşılayacak stoklarımız olduğu kadar gelecek yılın istihsalini de iki misline iblağ etmek tedbirleri, halkımızın ve köylümüzün elindedir. Memleket dışından teminine mecbur olduğumuz petrol, benzin, kauçuk vesaire gibi maddeler haricinde ne yiyecek ne giyecek, ne yakacak bakımından hiçbir şey idhaline muhtaç değiliz.”

Benice, yazısının devamında önceki harpte tek bir fabrika bile olmadığını ileri sürüp, bugün Türkiye’nin durumunda büyük değişiklikler olduğunu, memleket içerisinde birçok fabrika kurulduğunu açıklayarak kişilerin malları stoklaması ve ürünleri değerinin üzerinde satmasının bir gereği olmadığını ifade etmiştir. Benice, yazısını şu sözlerle bitirmiştir:⁴⁷⁶

“Bugün hepimize düşen vazife, hükümetle beraber ve istikbalden emin olarak çalışmaktır.”

Konu bağlamında adı geçen sayıda dergide yer alan bir başka yazı, Falih Rıfkı Atay tarafından kaleme alınmıştır.⁴⁷⁷ Atay, “Telaş ve İhtikâra Karşı” başlığı altında Başbakan Dr. Refik Saydam’ın yaptığı açıklamaları ele alarak bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Atay, Saydam’ın büyük endişelere gerek olmadığı doğrultusundaki sözlerini tasdikleyerek ekonomik alanda alınan bazı önlemlerin, girişilen stoklama faaliyetlerinden kaynaklandığını yazmıştır. Bu stoklama faaliyetlerinde önceki harbin büyük etkileri olduğu fikrini yineleyen Atay, halkın stoklama girişimlerine son verip hükümeti desteklemesinin doğru bir adım olacağını ileri sürmüştür.⁴⁷⁸

Halkın hükümete yardım etmesi konusuna N. A. Küçüka (8 Eylül 1939 tarihli) dergide yer alan “Vatandaşların Vazifesi” başlıklı yazısında durumu “Askerlik benzetmesi” kavramı ile açıklamıştır.⁴⁷⁹ Küçüka yaptığı bu benzetmeyi şu şekilde tanımlamıştır:⁴⁸⁰

“Askerlik nasıl vatani bir görev ise yaşanan bu dönemde halkın stoklama faaliyetlerine son verip devlete yardım etmesi de vatani bir görevdir.”

⁴⁷⁶E. İ. Benice, “Türk Milleti İçin Hiçbir Darlık Tehlikesi Yoktur”, **Ayn Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.33

⁴⁷⁷F. R. Atay’ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 9 Eylül 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁷⁸F. R. Atay, “Telaş Ve İhtikâra Karşı”, **Ayn Tarihi**, S.70,(Eylül-1939), s.33-34.

⁴⁷⁹N. A. Küçüka’nın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 9 Eylül 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁸⁰ N.A. Küçüka, “Vatandaşların Vazifesi”, **Ayn Tarihi**, S.70, (Eylül-1939), s.35.

Dönem itibariyle savaşın etkilerinin özellikle ekonomik noktada hissedildiği sorunlar Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazılarına da konu olmuştur.⁴⁸¹ Yalçın, “*Hükümetin Tebliği*” başlıklı yazısında, Türkiye'nin şu an içerisinde bulunduğu durumu açıklarken; kısıtlı imkânların olmasına rağmen gıda, giyecek gibi maddelerin harp esnasında ülke için yeterli olacağını endişe yaratacak muhtemel bir hareketin olmadığını ifade etmiştir.⁴⁸²

Kemal Ünal, Türkiye'nin ekonomik durumunu *Ayın Tarihi* dergisinde 1939 Eylül Sayısı'nda “*Harp ve İstihsal*” başlıklı yazısında değerlendirmiştir.⁴⁸³ Ünal, savaşın ihraç mevsimine denk geldiğini belirtmiş ve bunun doğal olarak ekonomi üzerinde olumsuz bir etki yaratacağından bahsetmiştir. Bu da akla ilk olarak daha önce yaşanan harbi getirecektir. Ancak Ünal, yaşanan bu gelişmelerin önceki harp ile mukayese edilemeyeceğini ileri sürerek Türkiye'nin harp ekonomisi ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur:⁴⁸⁴

“Akdeniz'in iki gün içinde seyrüsefere açılmış, limanlarımızdan yeni mahsül almış gemilerin Amerika'ya ve İngiltere'ye doğru yola çıkması, Türkiye ekonomisinin yani Avrupa harbinde alacağı istikameti göstermiştir. Türkiye politikası ve onun uzağı görerek çok evvelden yapmış olduğu anlaşmalar, yalnız siyasi huzuru değil memleketin iktisadını da korur bir haldedir. Hükümet ayrıca pazarda durgunluğu yahut fiyat düşkünlüğü de almıştır. İzmir'de satış kooperatifi ve milli bankalar piyasaya süratle müdahale etmişlerdir. İngiliz ve Fransız alıcılarının pazarlarımızda iştiha görünmesi de kayda değer...”

Binaenaleyh Avrupa harbinin Türk ekonomisindeki ilk tesiri istihsali arttırmak olacaktır ve mallarımız daha yüksek değerle satılacaktır. Bundan sonra isteklerin mütemadiyen arttığını göreceğiz. Türk müstahsili büyük gayretler sarfederek ekim sahalarını genişletir, istihsal hacmini artırırca icabında yurdun fevkâlede ihtiyaçlarını karşılayacağı gibi mahsulünü dış pazarlara sevkle de milli serveti yükseltmiş olacaktır.”

Ünal, Türkiye'nin savaşa katılmış devletler ile ilişkilerinin iyi olduğunu ihracatın devam ettiğini göz önünde tutarak ekonomik durumun normal bir seyri olduğunu ileri sürmüştür. Aynı zamanda üretimin artırılması ile de elde edilecek

⁴⁸¹H.C. Yalçın'ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi'nin 9 Eylül 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁸²H.C. Yalçın, “*Hükümetin Tebliği, Ayın Tarihi*, S.70, (Eylül-1939), s.37-38.

⁴⁸³K.Ünal'ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi'nin 8 Eylül 1939 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁸⁴K. Ünal, “*Harp ve İstihsal*”, *Ayın Tarihi*, S.70, (Eylül-1939), s.480.

gelirlerin Türkiye ekonomisine büyük avantaj sağlayacağı düşüncesi içerisinde olsa da dönem itibariyle ekonomik harcamaların büyük bir bölümünün savunmaya ayrılmasının üretime zarar verdiği bir gerçektir.

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumla ilgili haber ve yazılar *Ayın Tarihi* dergisinin 1940 yılında yayımlanan sayılarında da yer almıştır. Bu bağlamda stoklama girişimleri ekonomiyi önemli derecede etkileyen bir faktör olmakla birlikte bu faktöre yönelik Ticaret Vekili Nazmi Topçuoğlu'nun konuya ilişkin açıklamaları derginin Ocak ayı sayısına yansımıştır. Ankara Anadolu Ajansı tarafından aktarılan bu haberde; Nazmi Topçuoğlu, buğday ve arpa, çavdar ve mahlûtun ihracatının serbest bırakıldığını bildirdikten sonra buğday ve arpa stoklarının ülkeye yetecek kadar olduğunu bildirip, kalan mahsulün zayi olmasındansa ihraç edilmesinin daha yararlı olacağını vurgulayarak gerçekleştirilecek bu ihracatın halka mağduriyet yaşatmayacak bir durum olduğundan bahsetmiş, stoklama girişimlerini gereksiz bir endişe olarak değerlendirmiştir.⁴⁸⁵

Türkiye'nin ekonomik durumuna ilişkin *Ayın Tarihi* dergisinde yer alan bir diğer kayıt, Sadri Ertem tarafından 3 Mart 1940 tarihinde kaleme alınan "*1940 Bütçesi*" başlıklı yazı olmuştur.⁴⁸⁶ Ertem, yazısında savaş vaziyeti karşısında 1940 yılında alınan bütçe kararlarını; *"yeni bütçede alınacak tedbirler arasında bazı devlet hizmetlerinin kısılması, meselâ geçen seneye nazaran sivil bütçelerden % 10 derecesinde bir tenkiyat yapılması bir çare olarak ileri sürülmektedir. Gediği kapatmak için vatandaşların fedakârlığına ihtiyaç his solunmaktadır"* şeklinde değerlendirmiştir.

Ertem, yazısının devamında bütçeye ait tasarıları kısaca üç maddede toplayarak şu şekilde açıklamıştır:⁴⁸⁷

- "1- Dünyadaki harpten doğan iktisadi tesirleri karşılamak*
- 2- Dünyada hâsıl olan emniyetsizlik havası içinde devlet emniyetini daha iyi bir şekilde korumak imkânlarını elde etmek*
- 3- Türkiye Cumhuriyetinin ananesi haini alan imar ve inşaa faaliyetlerine devam etmek"*

Dergide 3 Mart'ta yer alan bir diğer yazı, N. A. Küçüka'nın "*Yeni Bütçe Karşısında Vatandaş*" başlıklı yazısıdır.⁴⁸⁸ Küçüka, Avrupa harbinin siyasi noktada

⁴⁸⁵"Ticaret Vekili Mecliste Zahire Vaziyetimiz Hakkında İzahatta Bulundu", *Ayın Tarihi*, S.74, (Ocak-1940), s.154,156.

⁴⁸⁶S. Ertem'in adı geçen yazısı öncelikle Tan Gazetesi'nin 3 Mart 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁸⁷S. Ertem, "*1940 Bütçesi*", *Ayın Tarihi*, S.76, (Mart-1940), s.66.; "*1940 Senesinin İlk Ayı Zarfındaki İhracat Ve İthalatımız*", *Ayın Tarihi*, S.77, (Nisan -1940), s.35,36.

olduğu kadar ekonomik noktada da devletler üzerine kâbus gibi çöktüğünü ifade ederek 1940 yılı bütçesinin Türk vatandaşı açısından üzerinde durulması gereken şu iki noktadan bahsetmiştir:⁴⁸⁹

“1- Gümrük resimlerinden ve ithalat maddelerinden alınmakta olan muameleye istihlâk vergilerinde görülen (kırk milyon lira) kadar noksan

2- Memleketimizin müdafaası bakımından alınması zaruri bulunan ihtiyatî tedbirlerin tahmil ettiği yeni külfetler Yani bir taraftan normal varidat tenakus etmekle beraber diğer taraftan fevkalade tedbirler dolayısıyla devletin masrafları yüklenmiş bulunmaktadır.”

Asım Us, “1940 Yılına Sarsıntısız Bir Şekilde Geçiriyoruz” başlıklı yazısında⁴⁹⁰ ise 1940 yılı bütçesini değerlendirip; 1940 yılına endişeler içerisinde girildiğini, ancak devletin bu yılı sarsıntısız bir şekilde atlattığını ifade etmiştir.⁴⁹¹

Avrupa’da devam eden savaşın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri, 1941 yılında da devam etmiştir. Ayın Tarihi dergisi bu kapsamda 1941 yılına ilişkin bütçe tartışmalarını okuyucuyla buluşturmuştur. Dergide, bütçe tartışmalarından sonra Ethem İzzet Benice tarafından kaleme alınan “Başvekilin Nutku” başlıklı yazısına yer verilmiştir. Benice, yazısında; Başbakan’ın meclisteki 1941 yılına ilişkin bütçe tasarısı ile ilgili konuşmasını 7 madde şeklinde aktarmıştır:⁴⁹²

“1-Türk vatandaşının yığın yığın ihtiyacını önlemek

2- Nakil, satış, kıymetlendirme işlemlerini yeni ve sıkı bir disiplin altında bulundurmak

3- İstihsalı haddi azamiye yükseltmek

4- İhtikâra karşı en şiddetli mücadeleleri yapmak

5- Geliri sabit ve mahdut olan vatandaşın muvazenesini hayat pahalılığına maruz bırakmamak

6- Eldeki imkân ve kudretleri umumi ve hayati ihtiyaçları karşılamağa tahsis eylemek, lüks ve zevk ihtiyacına yarar maddelere karşı lâkayt kalmak

⁴⁸⁸N.A.Küçük’a’nın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 3 Mart 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁸⁹N.A.Küçük’a, “Yeni Bütçe Karşısında Vatandaş”, **Ayın Tarihi**, S.76, (Mart-1940), s.67-69.

⁴⁹⁰A. Us’un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi’nin 28 Aralık 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁹¹A. Us, “1940 Yılına Sarsıntısız Bir Şekilde Geçiriyoruz”, **Ayın Tarihi**, S.85, (Aralık-1940), s.61-62.

⁴⁹²E.İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi’nin 7 Ocak 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

7- *Hususi ve umumi sınıai müesseseleri devletin vereceği iş ve istihsal programına göre çalıştırmak; umumi ihtiyaca ait stokları artırmak, satış mağazaları açmak ve bu stokları ihtikâr aleyhinde mücadele için kullanmak*” şeklinde kaydetmiştir.

Benice, Başbakanın ülkenin ekonomik durumu ile ilgili açıklamalarını yedi maddede toparlarken ülkenin siyasi durumu ile ilgili açıklamalarına da değinmiş, bu noktada ordunun giderek güçlendiğini ve dış ülkeler ile olan dostluk ve ittifakların devam ettiğini aktarmıştır.⁴⁹³

Cavit Oral ise 2 Ocak 1941’de ele aldığı yazısında; Başbakan’ın yaptığı açıklamaları ele almıştır.⁴⁹⁴ Oral, Başbakan’ın, “*İhtikâra karşı murakabeyi şiddetlendirmek için kontrol teşkilatını santralize edeceğiz ve vatandaşın bir liradan fazlası için satıcıdan fiş almasını talep edeceğiz*” sözlerine karşılık olarak halk arasında bu önlemlerle başa çıkmak için herhangi bir maddenin faturasının muayyen bir fiyat üzerinden yazıldığı halde alıcı ile satıcı arasında yapılan anlaşmanın bu fatura fiyatından çok daha farklı dolaştığını aktararak, hükümetin bununla nasıl başa çıkacağını sorgulamıştır.⁴⁹⁵

Necmettin Sadak 28 Mayıs 1941’de “*Akşam*” gazetesinde yayınlanan yazısında; bütün devletlerin başlayan dünya harbinden etkilenebileceğini, Türkiye’nin Avrupa’da başlayan bu harpten etkilenmesinin normal olduğunu belirtmiştir.⁴⁹⁶ Sadak, harp sürecince gelişen Türk ekonomisine değinirken şu cümlelere yer vermiştir:⁴⁹⁷

“İthalat ve ihracat yekûnu 1938 yılında 300 milyon lira iken 1940 senesi 180 milyona düşmüştür. İhracatımız, 144 milyondan ancak 111 milyona düştüğü halde ithalatımız 150 milyondan 68 milyona inmiştir. Lehimize sanılan bu ticaret muzavenesi, hakikatte büyük bir buhran alametidir. Ancak halkın harbi vatan sınırlarına yaklaştırmamak için elinden gelen her şeyi yaptığını Türk vatandaşının vatan müdafaası için icabında bütün varını vermekten çekinmeyecektir.”

Ekonomide tartışmalarının devam ettiği 1942’de Ayın Tarihi dergisinde yer alan ilk haber, Maliye Vekili Fuat Ağralı’nın bütçe ile ilgili yaptığı açıklama olmuştur. Ağralı, 1942 mali yılı bütçesinin 384.035.101 lira olarak tespit edildiğini ve içinde bulunulan sene bütçesine göre 74.294.705 lira fazla olduğunu belirtmiş, bu fazlalığın bir

⁴⁹³E.İ. Benice, “*Başvekilin Nutku*”, **Ayın Tarihi**, S.86, (Ocak-1941), s.17,18.

⁴⁹⁴C. Oral’ın adı geçen yazısı öncelikle Bugün Gazetesi’nin 12 Ocak 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁹⁵C. Oral, “*Başvekilimizin Nutku Münasebetiyle*”, **Ayın Tarihi**, S.86, (Ocak-1941), s.23.

⁴⁹⁶N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 28 Mayıs 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁴⁹⁷N. Sadak, “*Dünyayı Kavuran Emsalsiz Buhran Ortasında Türkiye’nin Vaziyeti Gıpta Ettiricidir*”, **Ayın Tarihi**, S.90, (Mayıs-1941), s.446,447.

kısımının, *başta tasarruf bonoları olmak üzere, milli müdafaanın fevkalade ihtiyaçları için yapılmış veya bunlara karşılık tutulmuş muhtelif istikrazlar mürettebatına karşılık olarak duyun-ı umumiye bütçesine konulan miktarlardan kaynaklandığını* bildirmiştir.⁴⁹⁸

Türkiye ekonomisi ile ilgili haber ve yazılar, *Ayn Tarihi* dergisinin adı geçen yılın Kasım sayısında da yayımlanmaya devam etmiştir. Bu sayının başlıca konusunu Türkiye Başbakanı Dr. Refik Saydam'ın ölümünden sonra (8 Temmuz 1942) başbakanlık koltuğuna gelen Şükrü Saraçoğlu'nun Türkiye'nin iâşe durumu ile ilgili yaptığı açıklamalar oluşturmuştur.

Habere göre Şükrü Saraçoğlu, Türkiye'nin harp vaziyeti karşısındaki durumu ile ilgili genel bir konuşma yaparak yeni hükümetin savaşın getirdiği yükümlülükler karşısında nasıl tedbirler alacağı üzerinde durmuştur. Anadolu Ajansı tarafından yayımlanan haberde, Saraçoğlu, harbin başladığı yıl Türkiye'nin etkilenmediğini ancak harbin geniş alanlara yayılmasıyla birlikte Türkiye'nin tedbir almak zorunda kaldığını belirtmiştir. Saraçoğlu özellikle savunma noktasında tedbir alındığını belirterek çalışan nüfusun askere alınması üzerine ekonomik sorunların yaşandığını açıklamıştır. Yaşanılan bu sorunlar karşısında Dr. Refik Saydam Hükümeti'nin bazı kararlar aldığını, ancak alınan kararların sert ve sıkı olmasından dolayı halk arasında kabul görmediğini ve yaşanan sıkıntılara çözüm getirmediğini de eklemiştir. Saraçoğlu yeni hükümetin alacağı tedbirleri ise şu şekilde açıklamıştır: ⁴⁹⁹

“Evvelce alınmış olan sıkı kararların bazılarını ibka ederek, büyük bir kısmını ortadan kaldırdık, diğer bir kısmını değiştirdik ve tatbiki daha kolay ve daha çok imkân dâhilinde görülen yeni kararlar aldık. Pamuk, Yün ve yapk hakkında, kararlar almakta gecikmedik. Bu mahsullerin tek alıcısı hükümet olduğu için, karalarımızı yürüteceğimize emin olduk. Kezalik, pancarın tek alıcısı ve şekerin tek satıcısı olduğumuz için, bunlar hakkında fiyat kararları almakta ve bunları tatbiki geçmekte gecikmedik, resmi ve hususi fabrikaları birleştiren, yünlü ve pamuklu kumaşlar hakkındaki kararları muhafaza etmekle kalmadık, bunların arasına, deri fabrikalarını da ilâve ettik. Ülkemizin başlıca gıdası olmak itibarıyla, memleketimizin en büyük meselesini teşkil eden hububat hakkında ise, %25 kararını aldık ve bu kararı alırken, alacağımız %25'lerle hem ordumuzun ve büyük şehirlerimizin iâşesini emniyet altına almak ve hem

⁴⁹⁸ “Maliye Vekilimiz 1942 Bütçesi Münasebetiyle Bir Demeçte Bulundu”, *Ayn Tarihi*, S.99, (Şubat-1942), s.29.

⁴⁹⁹ “Başvekil Şükrü Saraçoğlu Büyük Millet Meclisinde İâşe Durumumuza Ve Alınan Tedbirlere Dair Bir Nutuk Söyledi”, *Ayn Tarihi*, S.108, (Kasım-1942), s.25-28.

de tanzim satışları yapmak hususlarında kâfi derecede kuvvetli olacağımız kanaati hâkimdi. Kezalik pirinç hakkında da, aynı kanaatle ve aynı istikamette karar aldık.”

Saraçoğlu, yazısının devamında Türkiye’de yaşanan iâşe sorunlarını tek tek ele alarak bunları geniş bir yelpaze çerçevesinde açıklamıştır.⁵⁰⁰

Yeni hükümetin uygulayacağı programın nasıl olacağı konusu ise ilk olarak 6 Ağustos 1942 tarihinde Ethem İzzet Benice tarafından “*Yeni Hükümetin Programı*” başlığı altında ele alınmıştır.⁵⁰¹ Benice, yeni hükümetin iç politikada ise Cumhuriyet Halk Partisi’nin ana prensiplerine bağlı olduğunu yazmış, Saraçoğlu Hükümeti’nin dış politika anlayışının önceki politikaları işaret ettiğini belirtmiş ve bunu şu cümlelerle açıklamıştır:⁵⁰²

“Bütün dünya milletleriyle nizasız ve dost yaşamak; dosta dostluğun en yüksek mukabelesini, düşmana da yıkılmaz bir mukavemetin en üstünü göstermektir”

9 Mart 1943’te yeniden Başbakanlık koltuğuna oturan Saraçoğlu’nun, Türkiye’nin harp karşısında uygulayacağı program metni, Ayın Tarihi dergisinde yer alan “*Başvekilimizin Program Nutku*” başlıklı⁵⁰³ yazıya yansımıştır. Yazıda program metni şu şekilde kaydedilmiştir.⁵⁰⁴

“1) Harbin her tarafa gittikçe artan türlü buhranları içinde, Türkiye’nin mali ve iktisadi çetin sıkıntılarını yenecek tedbirler aramak, hazineyi ve milli geçimi çıkmazlara sürünmekten korumak ve bütün bu tedbirlerde sadece milli menfaatçi kalmak,

⁵⁰⁰ Saraçoğlu bu konuda şunları kaydetmiştir: 1) Hububat: “Geçen baharın son ve yazın ilk günleri büyük hububat sıkıntısı içinde geçiyordu. Önümüzdeki yılın hububat sıkıntılarını bir dereceye kadar önleyebilmek için muhtelif istikametlerde çalışmaya başladık. a)İngiliz ve Amerikalılardan hububat istedik b)Hariçten tedarik edilecek hububat için nakil vasıtaları aradık c)%25 kararını aldık d)İngiliz ve Amerikalılardan istene yardımlar sağlandı. İngiliz ve Amerika yardımının devam edeceğini ümit ediyoruz. 2) Bulgur: Buhranın ve pahalılığın en ağır yükünü taşımakta olan dar ve sabit gelirli vatandaşlara çok ucuz fiyatla bulgur vermek kararını aldık. Bulgurlar hazırlanıyor ve yekunu 15-16 milyon kiloyu aşacaktır. Öyle sanıyoruz ki, beş nüfuslu bir aileye, her ay beş kilo bulgur vermek imkânını elde edeceğiz. Bu istikamette yapılan mesai hayli ilerlemiştir. Ordu da kendi bulgurunu ayrıca hazırlamaktadır. 3) Pirinç: Pirinç için aynı şeyi düşündük. Memleket dahilindeki pirinçlerin %15 ni tâyin ettiğimiz fiyatla, hububatta olduğu gibi satın alıyoruz. 4)Yağ: Yağ ile ilgili fiyat artışlarının tamamı satıcıya bağlıdır. Bunu önlemek için devlet muamele vergisi olarak almakta olduğu %12,5 ları, bundan sonra aynen yağ alacağız ve bunun için kanun lâhiyası meclise verildi.” (Aydın Tarihi, S.108, Kasım-1942), s.36,38.)

⁵⁰¹E.İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi’nin 6 Ağustos 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁰²E.İ. Benice, “Yeni Hükümetin Programı”, Aydın Tarihi, S.105, (Ağustos-1942), s.68,69.

⁵⁰³F.R. Atay’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 18 Mart 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁰⁴F.R. Atay, “Başvekilimizin Program Nutku”, Aydın Tarihi, S.112, (Mart-1943), s.41.; Hakkı Ocakoğlu, “Hükümetin Aldığı Kararlar”, Aydın Tarihi, S.104, (Temmuz-1942), s.65,66.

2) *Bu etin sıkıntılara rağmen, milli müdafaa hazırlıklarından hiçbir Şey esirgememek Türk ordusunu, Türkiye istiklalinin tam ve kati inancası olarak kuvvetlendirmek,*

3) *Gene bu etin sıkıntılara ve ordunun her yıl artan ağır masraflarına rağmen, Türkiye'nin kalkınma ve ilerleme davasına sekte vermemek, kültür ve ziraat işlerine yeniden hamle vermek, nafıa işlerini aynı, hızda tutmak ve öteki vekaletleri tabi iŐlemlerinden alıkoymak”*

Program maddelerine bakıldığında Saraçoğlu Hkmeti'nin, dünya üzerinde bir savaş hali olmasına rağmen bunu ülke sınırlarından uzak tutarak ülke menfaatleri doğrultusunda ilerlemeyi hedef aldığı görülmektedir.

Ayın Tarihi dergisinin 1945 Mayıs'ında yayımladığı sayısında da Saraçoğlu'nun Büyük Millet Meclisi'nde mevcut bütçe ile ilgili yaptığı konuŐmaya yer verilmiştir. Anadolu Ajansı tarafından yayımlanan bu haberde Saraçoğlu Türkiye'nin harp karşısındaki durumunu ele alırken Şunları ifade etmiştir:⁵⁰⁵

“Filhakika yürüyüŐümüz aynı hızla devam etmedi, edemedi. Zaten de edemezdi. Çünkü vatan ufuklarının her tarafından harp tehlikesi ayaklanır ayaklanmaz bütün varlığımızı bütün mevcudiyetimizi bir tek Őeye hasrettik: Kuvvetli bir orduya malik olmak ve Türk milletinin iradesini her vakit ki hatırı sayılır bir kudret haline getirdik. Bunlar arasında diğer iŐlerimizi de gene tamamen ihmal etmiş değiliz. Bilkis o iŐlerdeki kabiliyetimizin ölmemesi için her bütçede imkân dairesinde Türk milletinin umumî seviyesini yukarıya yükseltmek için, maarif sahasında, iktisat sahasında, maliye sahasında mütemadiyen elimizden gelen tahsisatı ayırmak için gayrı mmkne bile baŐvurduk.

Memleketin bugünkü iktisadi ve mali cephesi yakından tetkik edilirse vazıhan görülür ki, biz bu dar yıllarda bütün bir orduyu ve birçok işleri haklı olarak ayakta tutmaktan başka, mevcutlarımıza ilaveten 110 ton daha altın biriktirdik. Bu suretle bu gün Merkez Bankamızın elindeki altınlarımızın yekûnu 200 tona varmıştır. Ayrıca yine Merkez Bankasının elinde 52 milyon liralık döviz vardır. Bu iki rakam yan yana getirilecek olursa, bunun bizim eski altın paramızla miktarı 35 milyon altını aŐmaktadır. Hkmetiz bu paraları yeni fabrikalar ve tesisler kurmak için sarf edecektir.”

⁵⁰⁵ “Başbakan Şükrü Saraçoğlu bütçe müzakereleri münasebetiyle Büyük Millet Meclisinde Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.72,73.

Saraçoğlu açıklamasında, Türk ekonomisi nabzının normal bir şekilde ilerlediğinden hatta bu bağlamda merkez bankasının bazı birikimlerinden bahsederek endişeye mahal vermemeye çalışmıştır.

Bütçe tartışmaları ile ilgili olarak Ayın Tarihi'nin Mayıs 1945 sayısına yansıyan bir diğer başlık ise Ticaret Bakanı Celal Sait Siren'in konuşması olmuştur. Siren, Anadolu Ajansı tarafından aktarılan ve Ayın Tarihi dergisinde de yer alan konuşmasında, harp yılları içinde Türkiye'nin ithalat durumu ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:⁵⁰⁶

“1935 yılından itibaren 1938 yılına kadar her yıl bir evvelki yıla nazaran mütemadiyen artma kaydeden ithalat rakamları 1939'da düşmeğe başlamış ve 1941 yılında en aşağı bir seviyeye düşmüştür. 1935 yılından 1939 yılına kadar ithal ettiğimiz malların ton yekûnu vasatisini alıp 1940'tan 1944'e kadar olan ithalatımız vasatisiyle gözden geçirecek olursak harp yıllarında ithalat miktar tutarı yüzde 41 nisbetinde bir yükseliş göstermektedir. Filhakika buradaki fiyat yüksekliğinin, malların mahiyetleri teker teker nazara alınmadan, vereceği kıymet büyük olmakla beraber gene genel toplamı içinde bir mana ifade etmesi bakımından arza değer görmekteyim.”

Siren, konuşmasının devamında ise harp yılları içerisindeki ihracat durumuna değinmiştir:

“1935'den 1939 yılına kadar ihracatımızın umumi yekûnu üzerinde miktar sukutu yüzde 50 ve fiyat artışı yüzde 232 olarak gözükmektedir. Bundan sonra dâhili sanayideki istihlal artışlarının kifayetsizliği görülmektedir. Dâhili sanayi harp yılları içinde büyük gayretler sarfetmiş ve memleketin mühim ihtiyaçlarının birçoğunu temine çalışmış olmakla beraber, istihlal miktarları memleketin ihtiyaç ile karşı karşıya getirildiği takdirde yeter bir miktarda bulunmamaktadır.”

Savaşın Türk ekonomisi üzerindeki bir diğer etkisi, birçok mültecinin Türkiye'ye yönelmesi olmuştur. Farklı birçok ırkı içinde barındıran bu mültecilerin Türkiye'ye kabul edilerek ihtiyaçlarının karşılanması Türk ekonomisine ayrı bir yük getirmiştir.⁵⁰⁷

⁵⁰⁶“Ticaret Bakanlığı Bütçesi Müzakeresi Münasebetiyle Ticaret Bakanı Celâl Sait Siren'in Demeci” **Ayın Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.203-205.

⁵⁰⁷Ulvi Keser, “Arşiv Belgeleri Işığında II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye’de Mülteciler ve Esirler Sorunu”, **CTTAD**, VIII/ 18-19,(2009 Bahar-Güz), s.186. Yaşanılan bu ekonomik sıkıntıların en büyük nedeni, bir kesim tarafından İsmet İnönü olarak gösterilmiştir. Ve tepkiler “Geldi İsmet gitti Kısmet” sözleriyle ifade edilmeye çalışılmıştır. (E. Weisband, **II. Dünya Savaşı ve Türkiye**, s.95-100.)

1- Milli Korunma Kanunu (26 Ocak 1940)

Milli Korunma Kanunu, Başbakan Refik Saydam Hükümeti Dönemi'nde 26 Ocak 1940 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Hükümet çıkardığı bu kanunla, ülke üzerindeki ekonomik çalkantıları iyileştirmeye çalışmış, olası bir saldırı karşısında savaşa girme ihtimali göz önünde bulundurularak ülke ekonomisini hazır hale getirmeyi amaçlamıştır. Uygulamaya konulan bu kanunla, devlete geniş yetkiler verildiği gibi devlete ekonomik alana müdahale edebilme hakkı da tanınarak, üretim, dağıtım ve tüketim ilişkileri tamamen devlet kontrolüne bırakılmıştır. Üretimi hükümetin istediği düzeyde yapmayan işletmelere devlet tarafından el koyma yetkisi verilmiş ve aynı zamanda fiyat kontrollerinin de devlet eliyle düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Devletin belirlediği fiyat dışında satışlar yasaklanmış; halkın temel gıda, giyecek ve yakacak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla düzenlemeler yapılmıştır.⁵⁰⁸

Uygulamaya konulan kanunun amacı tasarının ilk maddesinde şu şekilde kaydedilmiştir:⁵⁰⁹

*“Fevkalade hallerde Devletin bünyesini İktisat ve Milli müdafaa bakımından takviye maksadıyla İcra Vekilleri Heyetince, bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salahiyetler verilmiştir. Fevkalade haller;”*⁵¹⁰

1-Umumi ve Kısmi seferberlik

2-Devletin bir harbe girmesi ihtimali

3-Türkiye Cumhuriyetini de ilgilendiren yabancı devletler arasındaki harp ihtilali” olarak belirtilmiştir.

Düzenlenen kanunun önemli maddeleri ise şunlardır: ⁵¹¹

“Hükümet, halk ve ulusal güvenlik gereksinimlerini karşılayabilecek miktarda üretim yapmaları için sanayi ve maden şirketleri ile küçük sanat kooperatiflerini kontrol ederek, bunları istediği gibi yönlendirebilir ve bu amaca yönelik olarak şirketlere kredi, malzeme, işçi ve ihtisas elemanları temin edebilir.

Hükümet, üretilen ürünleri maliyetin üzerine belirli bir kâr payı ekleyerek satın alabilir, gerektiğinde ürünlere bedeli ödenerek el konulabilir. Ayrıca, sahiplerine bedeli ödenmek kaydıyla un fabrikalarına, değirmenlere, diğer sanayi ve maden şirketlerine de el konulabilir.

⁵⁰⁸ E. Baydar, **İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri**, s.13.

⁵⁰⁹ İ.M. Öztürk, *“İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Kararalar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”*, s.145-147.

⁵¹⁰ M. Biçer, *II. Dünya Savaşında Türkiye Kamuoyu (1939-1945)*, s.153.

⁵¹¹ İ.M. Öztürk, *“İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”*, s.141.

Hükümete, ihracat ve ithalat ile ilgili olarak çeşitli kısıtlamalar getirebilme yetkisi de verilmiştir. Yasa çerçevesinde vatandaşlar ücretli iş mükellefiyeti uygulamasına tabi tutulabilir.

Hükümet tarafından tayin edilen iş yerlerinde çalışan işçiler, teknisyenler, mühendisler, uzmanlar ve diğer görevliler geçerli bir mazeret olmaksızın çalıştıkları yeri terk edemezler. Sanayi ve maden şirketlerinin sahipleri Hükümetçe lüzum görülen düzenlemeleri yerine getirmezse, şirketlere el koyma dâhil çeşitli cezalar uygulanabilir.”

Yürürlüğe giren kanun maddelerinin tarım alanına etkisi ise şu şekilde kaydedilmiştir:⁵¹²

“Kanun’un 37’nci maddesinde ziraatte çalıştırılabilir her vatandaşa uygun bir ücret karşılığında çalışma mükellefiyeti getirilebilmesi; 38’inci maddesinde nerelerde hangi ürünlerin yetiştirilebileceği; 39’uncu maddesinde üzerinde zirai faaliyette bulunulmayan beş yüz hektardan fazla arazinin bir bedel karşılığında işletilebilmesi ve 41’inci maddesinde ekilen her dört hektar arazi için bir çift öküz müstesna kalmak şartıyla çiftçilerin elindeki diğer hayvanlara Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu’nu hükümleri doğrultusunda el konulabilmesi hususlarında hükûmete yetki verilmiştir”

Maddelere bakıldığında, çiftçinin üreteceği malın devlet eliyle belirlenmesi, mahsulün belirlenecek olan bir fiyat karşılığında alınabileceği ve ekonomik gelirlerin çiftçinin sırtına yüklendiği eleştirileri kişi hak ve özgürlükleri bağlamında tartışmalara neden olmuştur. Bu bağlamda kanunun maddeleri tekrar incelense de savaşın getirdiği olağanüstü durumlar öne sürülerek kanun maddeleri değiştirilmeden kabul edilmiştir.

Kanunun getirdiği yükümlülükleri yerine getirmeyenler ile ilgili Ticaret Vekili Sıtkı Yırcalı’nın notu şu şekilde kaydedilmiştir:⁵¹³

3 yıldan 15 yıla kadar hapis cezası, 1000 liradan 10.000 liraya kadar para cezası, dükkân kapatma, ticaretten men gibi cezaların uygulanacağı belirtilmiştir.

Her ne kadar alınan ceza kararlarıyla istenilen amaca ulaşılacağı düşünülse de uygulamaya konulan cezalar stokçuları ortaya çıkarmamakla birlikte bu uygulamanın başarılı olmadığı başka çözüm yolları bulunması gerekliliği de anlaşılmıştır. Alınan bu kararlar ekonomik yapı iyileştirilmeye çalışılsa da stokçuların çoğalması, kanunun

⁵¹²Solak Akman, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Hububat Üretiminin Vergilendirilmesi”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, S:1, (2011), s.76.

⁵¹³BCA, 030-0-01-85-534-2.

zengin kesim tarafından hissedilmezken üretici kesimi zor durumda bırakması ve artan polis baskısı halkın, devlete karşıt bir tutum sergilemesine yol açmıştır.⁵¹⁴

Konuya yönelik Ayın Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazların içeriği kanunu destekler mahiyette olup; harp süreci içerisinde hükümet politikalarının ülkenin ve halkın ihtiyacına yönelik kararlar olduğu, alınan kararlara halk tarafından karşı çıkılmaması gerektiği yönündedir. Bu bağlamda Kemal Ünal, kanunun uygulanış şekli hakkında 18 Ocak 1940 tarihinde “*Ulus*” gazetesinde ele aldığı yazısında,⁵¹⁵ yapılan eleştirilerin aksine kanunun dönem itibariyle yaşanan gelişmelere yönelik bir savunma tasarısı olduğunu belirtmiş, çıkarılan bu kanunun dünya devletlerine karşı Türk milletinin bölünmez bütünlüğünü de ifade ettiğini ileri sürmüştür. Ünal, yazısını kanunun uygulama şekli ile sonlandırmıştır.⁵¹⁶

“İşçi ve çiftçi devletin gösterdiği yerde çalışacak, tüccar zaruri maddelerde hükümetin tayin ettiği fiyatlar ve kârlar içinde kalacaktır. Büyük müesseseler, yani madenler, fabrikalar icabında hükümetin vereceği planlara göre istihsal yapacak yahut umumi bir program içinde büyük bir istihsal birliğinin bir uzvu haline gelecektir. Fakat bütün bunlar vatandaşın ücret ve menfaatini koruyan bir ölçü ile ve zamanla mukayyettir. Binaenaleyh, milli korunma mükellefiyeti ücret ve tazmin esaslarıyla bütün vatandaşlara şamil olan büyük bir memleket hizmeti halindedir.”

Adı geçen sayıda Ayın Tarihi dergisinin konuya yönelik verdiği bir diğer yazının içeriğini, Başbakan Dr. Refik Saydam’ın yaptığı açıklama oluşturmuştur. Ankara Anadolu Ajansı’ndan alınan habere göre Dr. Refik Saydam hazırlanan kanunun amacını, “*Türk vatandaşının sıkıntı çekmemesine ve Türk Müdafaa kuvvetlerinin fevkalâde hallerde ve seferberlikte en iyi şekilde tanzimine ve idaresine yöneliktir*” şeklinde izah etmiştir.⁵¹⁷

Ankara Anadolu Ajansı kaynaklı Ocak 1940 tarihli bir diğer haberde, Dr. Refik Saydam, kanunun niçin çıkarıldığını ve zihniyetinin ne olacağı sorularına cevaben kanunun amacını, dünya üzerinde vuku bulan harbin ekonomi üzerinde yaşattığı aksaklıkları tedavi etmek şeklinde açıklamıştır. Saydam, kanunun getirdiği zihniyeti;

⁵¹⁴İ.M. Öztürk, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”, s.159-160.

⁵¹⁵K. Ünal’ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 18 Ocak 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır

⁵¹⁶K. Ünal, “*Milli Korunma Kanunu*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.200.

⁵¹⁷“*Başvekil Dr. Saydam Mecliste İç ve Dış Meseleler Hakkında Beyanatta Bulundu*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.184-188.

“Halkın hayatını olabildiğince etkilemeyen ve halkın kazancının mümkün olduğunca engellemeyecek” bir tasarı olarak belirtmiştir.⁵¹⁸

Dergide MKK ile ilgili 19 Ocak 1940 tarihli bir sonraki yazı Muhittin Birgen tarafından kaleme alınmıştır.⁵¹⁹ Birgen, yazısında daha çok hükümetin yürüttüğü politikaya değinerek Refik Saydam’ın yapmış olduğu konuşmayı ele almıştır. Birgen, Atatürk’ün bıraktığı mirası yürütmenin kolay bir görev olmadığını vurgulayarak bu nokta da Refik Saydam’ın görevini en iyi şekilde yerine getirdiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte dünya üzerinde vuku bulan savaşın bütün ülkeleri olduğu gibi Türk ekonomisini etkilemesini de normal karşılayan Birgen, hükümetin almış olduğu MKK tasarısının halkın ihtiyacına cevap verebilecek bir tasarı olduğu görüşünü savunmuştur.⁵²⁰

MKK’nın amacı ve güvenle yürütülmesi Ayın Tarihi dergisinde yer alan ve Necip Ali Küçüka tarafından yazılan, “*Milli Korunma Kanunu’nun Hedefi Nedir?*” başlıklı yazıya yansımıştır.⁵²¹ Küçüka, kanunun tek amacını, halk arasındaki düşünce birliğinin sağlanması şeklinde açıklamıştır. Kanunun çizdiği yolda güvenle yürümesini iki nedene bağlayan Küçüka, şunları kaydetmiştir:⁵²²

“1-İstihsalı artırmak ve tanzim ettirmek

2-İhtikâra meydan ve imkân vermek

İstihsalı tanzim için, hükümet evvelemirde sanayi ve maadin müesseselerinin iş programlarını tetkik ve onlara program vermek. Yani müesseselerin istihsalâtı hacim, miktar, cins ve nevilerini tayin etmek ve bu işleri yapmakta bulunan mühendis ve işçilerin iktiza ederse mesai saatlerini artırmak ve onları bulundukları iş başında tutmak. Hükümet müesseselere bu borçları yükletirken müesseselerin işleyebilmesi ve fazla randıman vermesi için lâzımgelen krediyi de temin etmek vazifesiyle mükelleftir.

İhtikâra meydan vermemek için hükümetin en ziyade hassas olacağı konu fiyat kontrolüdür.”

MKK yasasının çıkması ile birlikte yabancı basının konuya yönelik eleştirilerinin çoğaldığı da gözlenmiştir. Ayın Tarihi dergisinin aktardığına göre MKK,

⁵¹⁸“*Mili Korunma Kanunu Layihası Mecliste Müzakere ve Kabul Edildi*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.188,189.

⁵¹⁹ M. Birgen’in adı geçen yazısı öncelikle Son Posta Gazetesi’nin 19 Ocak 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵²⁰ M. Birgen, “*Başvekilin Nutku*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.202.

⁵²¹ Necip Ali Küçüka’nın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 27 Ocak 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵²² Necip Ali Küçüka, “*Milli Korunma Kanunu’nun Hedefi Nedir?*”, **Ayın Tarihi**, S.74, (Ocak-1940), s.213-215.

yabancı basın tarafından Türkiye'nin savaş hazırlığı şeklinde yorumlanmıştır. Dergi bu bağlamda Hakkı Ocakoğlu tarafından kaleme alınan, 1 Mart 1940 tarihli *“Politikamız İnhiraf Kabul Etmeyen Sağlam Esaslara Dayanmaktadır”* başlıklı yazısına yer vermiştir.⁵²³ Ocakoğlu, yabancı basını ele alarak şu açıklamalarda bulunmuştur:⁵²⁴

“Yurt dışında Türkiye'nin seferberlik yapmağa karar verdiği müttefikler lehine harbe girmek için hazırlıklar yapıldığı yayılıyor. Milli Korunma kanununun tatbikine başlaması da bu iddianın müeyyidesi olarak ileri sürülüyor. Yalnız mesele bu kadarla kalmıyor. Kafkas hudutlarında Türklerin ve Sovyetlerin tahşidat yaptıklarından, hatta müsademeler olduğundan bahsediliyor.”

Özellikle MKK'dan sonra yabancı basının yaratmaya çalıştığı Türkiye'nin savaş hazırlığı içerisinde olduğu polemiğine dikkat çeken Ayın Tarihi dergisi, Haziran ayında yayımlanan sayısında da bu konuya yer vermiştir. Bu bağlamda ilkyazı Falih Rıfkı Atay'ın kaleminden çıkmıştır.⁵²⁵ Basını, hükümet politikalarını halka duyurma noktasında en iyi şekilde kullanan Atay, Başbakan'ın nutkundan yola çıkarak devletin vermiş olduğu kararların Türkiye'nin bağımsızlığını zedelemeyecek kararlar olduğunu belirtip, halkın hükümete saygı duyması gerektiğini ifade ile yabancı basının ülke içerisinde çıkarmaya çalıştığı ikircikliğe inanılması gerektiğini bildirmiştir. Atay bu bağlamda Başbakan'ın, *“Türk emniyet havasını bulandırmak isteyenlere karşı hassas bulunmağa davet etti. Vatandaşların birbirlerine karşı emniyetlerini sarsmak bugünün mücadele usulleri arasındadır.”* Şeklinde kaydettiği sözlerini hatırlatıp milli bütünlüğe dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵²⁶

Uygulamaya konulan kanunla devlete fazla yetki verilmesi halk arasında huzursuzluğa sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı uygulanan kanunun ağır şartlar içerdiği varsayılp, 1941 yılında bazı değişikliklere gidilmiştir. Kanun değişikliği konusu kapsamında Ayın Tarihi dergisi, ilk olarak (Aralık 1941) Ankara Anadolu Ajansı kaynaklı bir habere yer vermiştir. Habere göre Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen'in isteği ile kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi teklifi kabul edilmiştir. Haberin devamında Fuat Sirmen (Rize) kanun ile ilgili olarak harp karşısında hükümetin bazı tedbirler almasının doğal olduğunu, ancak bu tedbirlerin halk ve ordu için yarar

⁵²³Hakkı Ocakoğlu'nın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Asır Gazetesi'nin 1 Mart 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵²⁴Hakkı Ocakoğlu, *“Politikamız İnhiraf Kabul Etmeyen Sağlam Esaslara Dayanmaktadır”*, **Ayın Tarihi**, S.76, (Mart-1940), s.57-59.

⁵²⁵F.R. Atay adı geçen yazısı öncelikle Yeni Asır Gazetesi'nin 1 Mart 1940 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵²⁶F.R. Atay, *“Başvekilin Yerinde Bir Daveti”*, **Ayın Tarihi**, S.79, (Haziran-1940), s.14.

sağlaması gerektiğini ifade etmiştir. Hükümetin halk ve ordu menfaati için çalıştığını belirten Sirmen, uygulamaya konulacak kanunların bu noktaya hizmet etmesi gerektiğini belirtmiştir. Rasih Kaplan (Antalya) ise uygulamaya konulacak kanun maddeleriyle halkın şehir ve kasaba pazarlarında ürünlerini satmaları konusunda desteklenmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Mazhar Müfit Kansu (Çoruh), kanun yapmanın önemli olmadığını söyleyerek önemli olan hususun uygulamaya konulan kanunun ihtiyaçlara cevap vermesi olduğunu ileri sürmüş, bu noktada özellikle kanunu uygulayacak memurlara önemli görevler düştüğünü belirtmiştir. Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen (Ankara) ise hükümetin bu kanunları hazırlarken özellikle halkın menfaatini gözettiğini vurgulamıştır. Ökmen, *“bugün şartlarını göz önünde bulundurarak tüccara en geniş ölçüde kâr hissesi veriyoruz. Buna rağmen herhangi bir tüccar, herhangi bir vatandaş memlekete lazım olan bir istihlâk maddesini meydana çıkarmaz, istihlâke arzetmez, sırf fiat terefüüne intizaren ihtikâr kasdile onu gizli tutarsa o malı onun elinden alıp memleketin ihtiyacına arzetmek ve kendisine lâzım olan cezayı vermek ve yine devletin tabii bir hakkıdır ve zaruri telâkki edilmelidir”* diyerek kanunla devlete geniş haklar tanınmasının bulunan süreç içerisinde meşru olduğunu iddia etmiştir.⁵²⁷

MKK ile ilgili yapılacak değişiklik konusu 1942 yılında da devam etmiştir. Ayın Tarihi dergisinin Ankara Anadolu Ajansı’ndan aldığı habere göre Manisa Milletvekili Refik İnce, konuya ilişkin kanuna uymayan kişilere en ağır cezanın verilip, asla affedilmemeleri gerektiğini ileri sürmüştür. Afyon Milletvekili Berc Türker ise hükümetin MKK’nın halkın ihtiyaçlarına cevap vereceğini belirterek hükümete teşekkür etmiştir. Bursa Milletvekili Naci Tınaz, MKK kapsamında konuyu çok daha farklı bir noktaya çekerek halk arasındaki en büyük israfın modern çağa ayak uydurma gerekçesiyle kadınlar tarafından yapıldığını iddia etmiştir. Buna karşın Erzurum Milletvekili Nakiye Elgün, kadınların bu buhran içerisinde çok büyük masraflara girmeyeceklerini belirtmiştir. Manisa Milletvekili Kazım Duru, hükümetin kanunu değiştirmeden uygulaması gerektiği taraftardır. Çünkü kanunun değişikliği teklifi tartışmalarının giderek kadınların kullandığı eşyalara varacak derecede farklı noktalara taşındığını belirtmiştir. Duru, hükümetin asıl görevinin hukuki ve idari işler olduğunu belirterek stoklama faaliyetlerine değinmiştir. Aynı zamanda Duru, stoklama faaliyetlerinin bazı milletvekillerinin evinde de yapıldığını ileri sürerek hükümetin

⁵²⁷ “Büyük Millet Meclisinde Milli Korunma Kanunun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun Lâyihası Müzakeresi Münasebetiyle Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.97, (Aralık-1941), s.23-28.

öncelikle bunu engellemesi gerektiğini belirtmiştir. Duru'nun bu iddialarını ise oturumda bulunan hiçbir milletvekili tarafından kabul edilmemiştir.⁵²⁸

MKK'da yapılacak bazı değişiklikler konusu kapsamında Ayın Tarihi, 1942 yılı Şubat ayı sayısında da bazı haber ve yazılara yer vermiştir. Bu bağlamda yayımlanan ilk haber Ankara Anadolu Ajansı tarafından aktarılan Başbakan Dr. Refik Saydam'ın konuşması olmuştur. Başbakan, MKK'na değinerek dünya üzerinde genişleyen savaşla birlikte Türkiye'nin bu kanuna ne kadar ihtiyacı olduğunu ifade ile kanunun önemi üzerinde durmuştur. Başbakan konuşmasında şunları kaydetmiştir:⁵²⁹

“1939 eylülünde Avrupa’da başlayan harp, gittikçe sirayet ve şumülünü genişleterek Afrika’ya, Asya’ya Amerika’ya geçmiş ve şimdi hakiki bir dünya yangını halini almıştır. Bu harp, yalnız harbe girmiş olan memleketlerde tahribat yapmakla kalmıyor, aynı zamanda yer yer ve çeşit çeşit ızdıraplar, yoksulluklar yaratarak ve bunlar da dalga dalga, memleketten memlekete geçerek bütün insanlığı saran muazzam bir buhran halini almış bulunuyor. Bu sebeple, hüküm sürmekte olan buhranın sıkıntılarından, yalnız harp içinde bulunan milletler değil, derece derece bütün milletler müteessir oluyor. Zamanımızda, harp dışında kalmak demek hiçbir suretle buhrandan ve onun sıkıntılarından uzak olmak değildir.”

Başbakan bu sözleriyle Türkiye'nin harp karşısındaki konumunu hatırlatmış ve bunun savaşın getireceklerinden uzak kalınacağı anlamı içermediğini belirtmiştir. Başbakan, harp vaziyeti karşısında halkın bu duruma uygun biçimde yaşam tarzlarını sürdürmeleri gerektiği eklemesini de yapmıştır. Halka harp karşısında izlenilecek yolun “*Milli Korunma*” olduğunu bildiren Başbakan kanunun amacını ise şu şekilde açıklamıştır:

“Cihan harbinin her geçen gün daha zor ve daha karmaşık bir hale gelmesi karşısında yurdumuzun da buna bağlı olarak iktisadi şartları değişmiş, istihsalı, istihlâki, ithalatı ve ihracatı günün icaplarına göre düzenlemeye hâsıl olmuştur. MKK’de yapılan bu yeni tadillerin istihdaf ettiği gayeleri, vatandaşlarımızın iyice anlamalarını istiyorum. Bu gayelerde, istihsalimizi artırmak, ithalatımızı ve ihracatımızı dünya şartlarına ve kendi ihtiyaçlarımıza göre düzenlemek, gerek hariçten gelen ve gerek dâhilde istihsal edilen maddelerin millet fertleri arasındaki dağılışı adaleti

⁵²⁸ “Büyük Millet Meclisinde Milli Korunma Kanunu Münasebetiyle Yapılan Müzakereler”, **Ayın Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.29-32

⁵²⁹ “Başvekil Dr. Refik Saydam Radyoda Türk Milletine Hitap Eden Bir Konuşma Yaptı”, **Ayın Tarihi**, S.99, (Şubat-1942), s.8-16.

temin etmek ve bilhassa fırsattan istifade ederek halk zararına menfaat temin etmek isteyenlere hayat hakkı vermemektir.”

Başbakan, iktisadi açıdan en önemli olan alanın ziraat olduğunu söyleyerek devletin bu noktada köylüye her türlü desteği sağlayacağını da belirtmiştir.

Necmettin Sadak, 3 Şubat 1942 tarihinde “*Tarihin En Korkunç Harbi Ortasında Yaşadığımızı Bazen Unutur Gibi Oluyoruz*” başlığı altında⁵³⁰ Başbakanın nutkunu destekleyerek halk arasında yapılan yanlışları sıralarken; harbin Türkiye’ye sirayet etmesinin bir hayalden ibaret olduğu düşüncesinin yanı sıra olası bir savaş durumunda yaşanılacak zorlukların bazı kesimler tarafından benimsenmediğini ifade etmiştir. Aynı zamanda harp karşısında gösterilmesi gereken fedakârlığın sadece kulağa hoş gelen bir ibare olarak karşılandığını belirtmiştir.⁵³¹

2- Tasarruf Bonoları (18 Haziran 1941)

Bu uygulama ile devlet savunma için ihtiyaç duyduğu malzemeleri temin etmeyi planlamaktaydı. Devlet savunma için ihtiyaç duyduğu malzemeyi temin etmek için tasarruf bonolarının yanı sıra Milli Müdafaa İstikraz Tahvilleri⁵³² uygulamasını da hayata geçirmiştir.⁵³³

Halk arasında rağbet gören Tasarruf Bonoları, Ayın Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazıların da konusunu oluşturmuştur. Dergide yer alan bu haber ve yazılarda genel olarak Tasarruf Bonoları vatani bir görev olarak yorumlanmıştır. Derginin konu kapsamında verdiği ilkyazı Abidin Daver tarafından 19 Temmuz 1941 tarihinde kaleme alınmıştır.⁵³⁴ Daver, Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa’nın Osmanlı Ordusu’nun büyük harpteki vaziyeti için kullandığı, “*Devlet maaş vermek için harbe girmiştir*”

⁵³⁰N. Sadak’ın adı geçen yazısı öncelikle Akşam Gazetesi’nin 3 Şubat 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵³¹N. Sadak, “*Tarihin En Korkunç Harbi Ortasında Yaşadığımızı Bazen Unutur Gibi Oluyoruz*”, **Ayın Tarihi**, S.99, (Şubat-1942), s.40-41.

⁵³² Milli Müdafaa İstikraz Tahvilleri askeri malzeme ihtiyacını karşılamak için çıkarılmıştır. Tahviller 15 Eylül 1942 tarihinden 30 Eylül 1942 tarihine kadar çıkarılmıştır. Çıkarılan bu İstikraz Tahvilleri faizli ve ikramiyeli olarak ikiye ayrılmıştır. Halkın İstikraza katılımını sağlamak için 20 köprüler halinde çıkarılmıştır. Tahvillerin ihraç fiyatı %95 olarak belirlenmiştir. Halk arasında oldukça rağbet gören bu tahviller yeniden 17 Mart 1944 tarihinde başlamış 31 Mart’ta son bulmuştur. 15 Ocak 1945 tarihinde tekrar çıkarılan tahviller 31 Ocak 1945 tarihine kadar devam etmiştir. (Ş. Ortak, C. Utkugün, “*İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de İç Borçlanma Çabaları*”, s.11-13.)

⁵³³ Ş. Ortak, C. Utkugün, “*II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de İç Borçlanma Çabaları*”, s.7.

⁵³⁴ A. Daver’in adı geçen yazısı öncelikle İdam Gazetesi’nin 19 Temmuz 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

sözünü hatırlatarak dünya üzerinde vuku bulan harp sürecinde Türkiye'nin durumuna şu şekilde açıklık getirmiştir:⁵³⁵

“Osmanlı İmparatorluğu aylık vermek için harbe girmişti. Türkiye Cumhuriyeti Harbe girmemek için milli servete müracaat etmiştir.” Daver, yazısının devamında Maliye Vekili Fuat Ağralı'nın Tasarruf Bonoları için yaptığı açıklamayı aynen kaydederek; bonoların herkes tarafından erişimi kolay olacak şekilde 5, 25, 100, 500,1000 köpürler şeklinde hazırlandığı ve yine kolaylık sağlanması için bonoların 3,6 ve 12 aylık vadeli olacağını bildirmiştir.

Ayın Tarihi dergisinin Tasarruf Bonoları ile ilgili kaydettiği ikinci yazı Asım Us tarafından (21 Temmuz 1941) kaleme alınmıştır.⁵³⁶ Us, *“Tasarruf Bonoları”* başlığı altında devletin uygulayacağı politikaya; *“enflasyon yaparak piyasada mevcut paraların kıymetini düşürmemek maksadıyla halkın elinde bulunan paraları sahiplerinin rızasıyla hazine ihtiyacı için harcıyor. Ve peşin parasını verdikten sonra süresi dolunca bu paraları sahibine geri iade ediyor”* şeklinde açıklık getirerek uygulamaya katılan her vatandaşın cepheye gitmese de savaşa katılmış kadar büyük bir katkı sağladığını eklemiştir.⁵³⁷

Ayın Tarihi dergisi 1942'de yayımladığı sayılarda da Tasarruf Bonoları ile ilgili haber ve yazılar vermeye devam etmiş, bu bağlamda Ocak 1942 sayısında Tasarruf Bonoları ile ilgili olarak Maliye Vekili Fuat Ağralı'nın yaptığı açıklamayı okuyucuya sunmuştur. Haber içeriğinde Ağralı, ilk defa 25.000.000 liralık bir müsaade alındığından bahsederek çıkarılan bonoların çok kısa bir süre zarfında satıldığını yazmıştır. İkinci defa istenilen 25.000.000 liralık bonolar içinde izin verildiğini açıklayan Ağralı, bunlardan birçoğunun satıldığını da belirtmiştir.⁵³⁸

⁵³⁵A. Daver, *“Tasarruf Bonoları Türk Sulhunun Korumacılarıdır”*, **Ayın Tarihi**, S.92, (Temmuz-1941), s.39.

⁵³⁶A.Us'un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi'nin 21 Temmuz 1941 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵³⁷ A. Us, *“Tasarruf Bonoları”*, **Ayın Tarihi**, S.92, (Temmuz-1941), s.40-41.

⁵³⁸“Maliye Vekili Ağralı'nın Nutku”, **Ayın Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.35-36. Başvekil Şükrü Saraçoğlu tedavüldeki para ile ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur: *“Dünya harbi başlarken tedavüldeki paramızın yekûnu 229.600.000 lira idi. Buna mukabil Merkez bankamızın kasasında 26 ton altın bulunuyordu. Filhakika bugün tedavüldeki paramızın yekûnu 776 milyon lirayı bulmuştur. Fakat buna mukabil Merkez bankamızın yekûnu 143 tonu bulmuş ve bankamızın ayrıca 52 milyon liralık döviz malik olmuştur. Eğer Merkez Bankamız tedavüldeki paralarını bugün serbest altın fiyat ile ödemek isterse, tedavüldeki bütün paralarını baş başa altın olarak ödedikten sonra kendisine epeyce altın ve döviz kalır ki hiçbir vakit dünyanın hiçbir yerinde hiçbir merkez bankası bu kadar güzel bir vaziyet içine girmemiştir.”* (*“Başvekil Şükrü Saraçoğlu 14 üncü Yerli Mallar ve Tasarruf Haftasını Bir Nutukla Açtı”* [**Ayın Tarihi**, S.121, (Aralık-1943), s.16.]

3- Ekmek Karnesi (13 Ocak 1942)

Ekmek Karnesi uygulaması ile hane kişileri sayılarak küçüklük büyüklük oranlarına göre ekmek dağıtımı yapılmıştır. Sosyal tabaka arasında kabul edilmeyen bu uygulama, 1946'da ekonominin biraz daha toparlanması sonucu kaldırılmıştır.⁵³⁹

Genel anlamda II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'yi en çok etkilediği noktanın ekonomi olduğu tezi kabul edilmiş ve Ayın Tarihi dergisi de “İçerde” kısmında konuya yönelik önemli başlıklara yer ayırmıştır. Bu bağlamda Ekmek karnesi uygulamasıyla ilgili olarak Ayın Tarihi dergisinin verdiği ilk haber, 1942 Ocak Sayısı'nda İstanbul Valisi Dr. Lütfü Kırdar'ın yaptığı açıklamaları konu almıştır. Vali, bu uygulamayla hükümetin bir kısım halkın ekmek stoklamasını bir kısım halkınsa ekmeksiz kalmasını önlediğini açıklamıştır. Ekmek Karnesi uygulamanın halkın huzuru ve refahı için yarar sağlayacağını belirten yazının devamında ekmek karnesinin uygulama şekli dört madde halinde açıklamıştır:⁵⁴⁰

“1) Ağır işlerde çalışan kişilerin alacağı ekmeğin gramı 750 olacaktır. Bu gruba dâhil olmayan halkın alacağı ekmeğin gramı 375 iken hanelerde bulunan her çocuk için 187,5 gram ekmek satılacaktır.

2) Aile fertlerinden bir kişinin adına karne çıkarılıp bu karnenin kullanım süresi 24 saat olarak belirlenmiştir. 24 saatten sonra karne geçersiz sayılmıştır.

3) Karne uygulamasının takip edilmesi ve hanelerdeki kişi sayılarının belirlenmesi açısından her şehirde büro kurulmuştur. Şehirlere kısa süreliğine gelen kişiler ise bu bürolara gidip ekmek karnesi uygulamasından faydalanabilecekleri gibi bu karnelerde 48 saat geçerli kılınmıştır.

4) Vali Dr. Kırdar son madde ise ekmek karnesinden etkilenen toplu yaşam yerlerini ele almıştır. Vali buradaki uygulamanın yöneticiler tarafından bir gün önce sayının belirlenip yetkili kişilere bildirilerek ekmeğin temin edildiğini yazmıştır. Vali, yazısını sonlandırmadan önce hükümetin halkın ekmek karnesi uygulamasından faydalanması için her türlü kolaylığı sağladığını belirterek takip bürolarının bu nokta da 48 saat içinde her vatandaşa yardım edeceği eklemesini yapmıştır.”

Ayın Tarihi dergisinin Ekmek Karnesi ile ilgili bir sonraki yazısı, Kemal Turan tarafından 12 Ocak 1942'de kaleme alınan “Karne Usulünde Emniyet” başlıklı yazı

⁵³⁹ Ebru Polat, “II. Dünya Savaşı'nda Türkiye”, **Tarih Dergisi**, S.3, (Mart-2018), s.26.

⁵⁴⁰ “İstanbul Valisi Ekmeğin Karne Usulüne Tâbi Olmasına Dair.Gazetecilere Beyanatta Bulundu”, **Ayın Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.16-18.

olmuştur.⁵⁴¹ Turan, uygulamaya konulan bu yöntemin halk tarafından oldukça doyurucu görülmesi de ekmek bulamama sıkıntısını ortadan kaldırdığını belirtmiştir. Turan, aynı zamanda savaş ekonomisi karşısında uygulanan bu yöntemin sadece Türkiye’de değil başka ülkelerde de uygulandığını belirterek bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: ⁵⁴²

“Harp içinde olsun olmasın, uzak yakın bütün komşularımız 1939’dan beri boyuna sıkılaştıran sıkı bir tehdit rejimi içinde yaşıyorlar. İngiltere’de gıda maddeleri istihlâkının beşte ikisi vesikaya tabidir. İsviçre’de yağlı ve unlu maddelerden sonra yumurta bile karneye bağlanıyor. Almanya’da ve İtalya’da bütün yiyecek ve giyecek maddeleri vesika ile alınır. İtalya’da herkese günde iki yüz gram ekmek veriliyor”

Turan yaptığı açıklamayla yaşanan sıkıntılı sürecin sadece Türkiye’de değil başka ülkelerde de benzer sıkıntıların yaşandığını halka duyurarak sokaktaki gerginliği azaltmaya çalışmıştır.

Karne uygulaması ile ilgili yazıları aktarmaya devam eden Ayın Tarihi dergisinin Ocak ayı içerisinde yer verdiği bir diğer yazı Mümtaz Faik Fenik tarafından kaleme alınan “Öngörü Politikası” başlıklı yazı olmuştur.⁵⁴³ Fenik, dünya üzerinde bir savaş olmasına rağmen halkın normal bir hayat yaşadığını, aile fertlerinden hiç kimsenin ölümle karşılaşabileceği bir durum yaşamadığını ve genel anlamda sıcak yuvaların varlığından bahsederek Ekmek karnesi uygulamasının ülkenin huzuru ve güvenliğini sağlaması için uygulamanın halk tarafından desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Fenik, huzur ve güven kelimelerine atıfta bulunurken şunları ifade etmiştir: ⁵⁴⁴

“Adam başına hafta da 100 gram eti bulamayan Fransa da hallerde tanesi 14, 15 franka karga satıldığı görülmüştür. Büyük facia içinde biz yalnızca bu ekmek karnemizle, ilerisini sigorta ediyoruz. Onun için kötücül kimseler yerine dursunlar, biz seviyoruz. Şundan seviyoruz ki hareket tarzımızın esası basiret ve öngörüdür.”

4- Varlık Vergisi (11 Kasım 1942)

Türkiye, II. Dünya Savaşı esnasında yaşadığı ekonomik sıkıntılar karşısında “savaş ekonomisi” politikasıyla hareket etmiştir. Ekonomik sıkıntılara çözüm bulmak için sürdürülen çalışmalar, Başbakan Dr. Refik Saydam’ın ölümünden sonra onun yerini

⁵⁴¹K.Turan’ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 12 Ocak 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁴²K. Turan, “Karne Usulünde Emniyet”, **Ayın Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.43-44

⁵⁴³Mümtaz Faik Fenik’ in adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 17 Ocak 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁴⁴Mümtaz Faik Fenik, “Öngörü Politikası”, **Ayın Tarihi**, S.98, (Ocak-1942), s.44-46.; F.R.Atay, “İnhisarlar Mallarının Yeni Fiyatları”, **Ayın Tarihi**, S.100, (Mart-1942), s.18.

alan Şükrü Saraçoğlu döneminde de devam etmiştir. Bu bağlamda Saraçoğlu hükümeti 11 Kasım 1942 tarihinde Varlık Vergisi Kanunu'nu çıkartmıştır.⁵⁴⁵

11 Kasım 1942 çıkan bu uygulama memur aylıklarına zam, sabit geliri olanlara yönelik koruyucu önlemler ve ekonomik sorunlara çözüm bulmaya yönelik olmuştur.⁵⁴⁶

Çıkan bu vergi kanunuyla yüksek gelirli kişilerden vergi vermeyenler tespit edilip, durumun takip edilmesi amaçlanmıştır. Verginin ticari servetler üzerinden alınması ve dönem itibariyle ticaretle uğraşan zengin kesimin daha çok azınlıklardan oluşması, kabul edilen verginin adil olmadığı ve ırkçılık izleri taşıdığına dair bazı yorumlara neden olmuştur. Verginin adil olmadığına ilişkin yorumlar bazı kesimler tarafından kabul edilmişken bazı kesimler tarafından da reddedilmiştir. Bu bağlamda Saraçoğlu, meclisteki gizli oturumlarda, verginin savaş zenginleri ve karaborsacı ve vurguncular dikkate alınarak hazırlandığını belirtmiştir.⁵⁴⁷

Saraçoğlu, 11 Kasım 1942 tarihinde mecliste verginin temel esaslarını tanımlamıştır. Ayın Tarihi dergisinde de yer alan bu konuşma, “Başvekil Şükrü Saraçoğlu Büyük Millet Meclisinde İaşe Durumumuza Ve Alınan Tedbirlere Dair Bir Nutuk Söyledi”, başlığıyla kaydedilmiştir. Aktarılan habere göre Saraçoğlu, Varlık Vergisi ile ilgili kapsamlı bir açıklama yapmıştır. Konuşmasında hayata geçirilen verginin niteliği ve sonuçları üzerinde duran Saraçoğlu şunları ifade etmiştir:⁵⁴⁸

“Tedavüldeki Türk parasının mütemadiyen artması ve 700 milyona çok yaklaşmıştır. Nisbeten ufak dertlere ilaç aranırken bu büyük yarayı ihmal etmek bitabbi doğru olmazdı. Onun için diğer işlerle beraber bütün dikkat ve ihtimamımızı bu yara üstünde toplamağı ve bir ilaç bulmayı en önde gelen bir vazife saydık. Bu iş için tek yol tedavüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak geri çekmekten ibarettir. Ve bu geri alış başlıca harp yıllarında çok para kazanmış olanlardan yapılmalıdır ve yalnız bir defaya mahsus olarak alınmalıdır. Bu mülahazalara binaen bu iş için bir kanun lâhiyası hazırlamak zarureti duyduk. Uzun tetkiklerden sonra hazırlanan bu kanun lâhiyası başlıca üç matrahtan para toplayacaktır. Bu matrahlar ehemmiyet sırasıyla şunlardır: Tüccarlar, emlak ve akar sahipleri, büyük çiftçiler Harp yıllarında en çok parayı tüccarlar kazandığı için bu varlık vergisinin en büyük yükünü onlar taşıyacaktır. Fakirler ve zayıflar ise bu vergiden tamamen muaf olacaklardır. Bu vergi için ikinci

⁵⁴⁵ C. Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938- 1945)*, s.227-228.

⁵⁴⁶ S. Avşar, “Halkın Sesi Gazetesi’nde İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İzmir”, s.43.

⁵⁴⁷ İbrahim İnci, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulamaları”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, X/2, (2012), s.279.

⁵⁴⁸ “Başvekil Şükrü Saraçoğlu Büyük Millet Meclisinde İaşe Durumumuza ve Alınan Tedbirlere Dair Bir Nutuk Söyledi”, *Ayın Tarihi*, S.108, (Kasım-1942), s.40,41.

matrahımız hanlar, hamamlar, apartmanlardır. Bunların sahipleri bu vergi ile mükellef kılınmıştır.”

Haberin devamında Saraçoğlu verginin amacını; *“tedavüldeki paranın azaltılması ve memleket ihtiyaçlarına karşı hazırlanılması”* şeklinde açıklamıştır.

Varlık Vergisi'nin kimlerden alınacağı ise kanunun 2. Maddesinde ifade ile mükelleflerin, tüccarlar, büyük çiftçiler ve geliri 2500-5000 arasında değişen kişiler olduğu belirtilmiştir. 15 gün içinde toplanması gereken bu verginin ilanının ve uygulama aşaması komisyon kararlarının, şehir ve kasabalarda kapılara asılarak, köylere ve mahallere listeler gönderilip açıklanacağı belirtilmiştir. Listelerin asıldığı haberi, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle, gündelik gazete çıkmayan mahallerde ise belediyelerce halka haber bildirileceği de belirtilmiştir.⁵⁴⁹

Vergi borcunu 15 gün içinde ödeyemeyen ve bunun karşılığında çalışmaya mecbur tutulan kişiler ile ilgili olarak kanunun 13. maddesinde, çalışan kişinin kazandığı paranın yarısının borcu karşılığında tahsil edileceği belirtilmiştir. Bu kişiler için Başvekalet tarafından alınan kararlar, Dâhilye, Maliye ve Nafia Vekâletlerine şu yazı gönderilmiştir:⁵⁵⁰ çalışanların yiyecek, giyecek ve yatacak masraflarının kendilerine ait olduğu da bildirilmiştir. Çalışanların borçları bitene kadar çalışmaları zorunlu kılınmıştır. Borçları bittikten sonra durumu gerekli birime bildirip, serbest kalabilme imkânları da eklenmiştir. Çalışma sırasında hastalanma ve yaralanma gibi sorunlarda devlet hastanelerinde tedavi edilebilme imkânı sunulduğu gibi, masraf yekûnunun çalışanın cebinden karşılanacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda çalışacak kişilere bulundukları şehirlerde çalışma imkânı sağlanarak huzurlu bir ortamda daha verimli çalışılacağı ümit edilmiştir.

Vergi borcunu ödemekle mükellef olan kişilerin sevk durumları ile ilgili alınan kararlar ise şunlardır:⁵⁵¹

“Varlık Vergisi mucibince vergi tarh cetvellerinin asıldığı tarihten itibaren bir ay içinde borcunu ödemeyenler hakkında çalışma mecburiyetinin tatbikine esas olmak üzere mahallin en büyük memurluğunca bu gibilerin adlarını, soyadlarını, iş adreslerini ve bilindiği takdirde ikamet adreslerini ve vergiden ödemedikleri miktarı gösteren cetveller hazırlanır. Bu mükellefler aşağıda yazılı sıraya göre sevke tabi tutulur.

1)Varlık Vergisi borcuna mukabil hiçbir tediye bulunmamış olanlar

⁵⁴⁹ İ. İnci, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulamaları”, s.80.

⁵⁵⁰ BCA, 030-10-135- 971-24.

⁵⁵¹ BCA, 030-18-01-02-100-110-14.

2) Vergisini kısmen ödemiş olmakla beraber ödemek hususunda iyi niyet gösterdiği anlaşılanlar

3)Menkul malını kaçırmadığı ve borcunu ödemek hususunda iyi niyet gösterdiği anlaşılanlar

4)Münhasıran ayrı menkulden dolayı mükellef tutulmuş bulunanlar”

Varlık Vergisi'nin eleştirildiği bir diğer nokta uygulama sırasında yaşanan haksızlık ve kayırmalar olmuştur. Bu bağlamda özellikle akrabalık bağlarının kayırmaları artırdığı tespit edilmiştir.⁵⁵²

Verginin toplandığı asıl merkezler ise İstanbul ve İzmir şehirleri olmuştur. Bunun başlıca nedeni, bahsi geçen iki şehrin de ticaret merkezleri olması ve zengin azınlık gruplarının büyük çoğunluğunun bu bölgelerde yaşamasıydı.⁵⁵³

Varlık Vergisi'ne ilişkin Ayın Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazılar genel olarak vergi kanununu desteklediği gibi, kanunun yaşanan ekonomik sıkıntılara büyük oranda çözüm getireceği ve vergi uygulamasının büyük bir heyecanla karşılandığı yönünde olmuştur. Bu bağlamda dergide yer alan ilkyazı, Falih Rıfkı Atay tarafından 12 Kasım 1942'de kaleme alınan “*Hükümet Yeni Tedbirler Almıştır*” başlıklı yazıdır.⁵⁵⁴ Atay, yukarıda da yer alan Saraçoğlu'nun nutkunu ele alarak yeni hükümetin harp karşısındaki durumunu; “*ordu ve halkın iaşesini emniyette bulundurmak, Hayat pahalılığına karşı kıyamayan az ve değişmez gelir sahibi vatandaşlara ucuz ekmek ve zaruri ihtiyaç maddelerini temin etmek ve bu harp içinde kazanmış olanlardan, hem müstesna ve bir defalık hazineye bir yardım hissesi olmak, hem de piyasadaki para bolluğunun hafifletmek üzere varlık vergisi almak*” şeklinde açıklayarak Varlık Vergisi uygulamasını meşrulaştırmaya çabalamıştır. Yazısının devamında Varlık Vergisi ile ilgili olarak verginin her ne kadar ağır yükler getirdiğine inanılsa da, hayata geçirilen bu vergi usulüyle savaş karşısındaki yüklerin sadece köylülerin omzuna bindirilmesi geleneğinden kurtulduğunu ifade eden Atay, milli bütünlüğe dikkat çekmeye çalışmıştır.⁵⁵⁵

⁵⁵² İ. İnci, “*İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulamaları*”, s.281.

⁵⁵³ Ş.S. Aydemir, **İkinci Adam (1938-1950)**, s.233.; İbrahim İnci, “*İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulamaları*”, s.283.

⁵⁵⁴ F.R.Atay’ın adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 12 Kasım 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁵⁵ F.R. Atay, “*Hükümet Yeni Tedbirler Almıştır*”, **Ayın Tarihi**, S.108, (Kasım-1942), s.75,76.

Yunus Nadi, adı geçen sayıda, “*Hükümetin Yeni Aldığı Tedbirler*” başlığı altında⁵⁵⁶ uygulamaya konulan Varlık Vergisi’nin sebebi üzerinde durmuştur. Nadi, verginin çıkarılmasındaki asıl nedeninin ülkenin huzur ve güveni sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Nadi bu konuda şunları kaydetmiştir:⁵⁵⁷

“Bir defaya mahsus olan bu teklif yeni dünya buhranının tevhit ettiği en hayati bir ihtiyarla diğer bir kısım memleketlerde türlü şekillerle tatbik edilmiş olan mali bir zarurettir. Etrafımızı sarmış olan dünya buhranının kan ve ateş kusan hadiselerinin bir futbol maçı seyreder gibi görüp geçirebileceğimizi zannetmek hayal ve gafletinde bulunamayız. Üç yılı geçen uzun bir müddet zarfında koca bir orduyu silahaltında tutuyoruz. Sebebi emniyet ve selametimizdir. Milli paramızın kıymetini muhafaza ederek daima her hal ve ihtimale karşı hazır bulunmak zorundayız. Kanunun kendi çerçevesi içine aldığı varlıklı mükellefler, bir defaya mahsus olarak bu memleketin emniyet ve selametinin istediği fedakârlığı yapacaklardır. İşte Varlık kanununun kısa mucip sebebi budur ki, kendiliğinden, daha fazla izaha ihtiyaç göstermeyecek kadar açık ve belirgindir.”

Kasım ayı kayıtlarına yansıyan bir diğer yazı; Ethem İzzet Benice tarafından “*Varlık Vergisi*” başlığıyla kaleme alınan⁵⁵⁸ çıkarılan verginin savaş zenginlerinden alınması, tedavüldeki paraları azaltıp ülke ihtiyaçlarının karşılanması ve Türk parasının değerinin artırılmaya çalışılmasını, “*TBMM adalet yolunu buldu*” şeklinde değerlendirmiştir. Varlık Vergisi’ni birey özgürlüğü ile bütünleştiren Benice, şu açıklamada bulunmuştur:⁵⁵⁹

“Varlık Vergisi Kanunu hem dünü tasfiye edecek hem geleceği emniyet altında tutacak başlı başına bir varlık hüviyetidir. Bu hüviyet Türk İnkılâpçılığının bütün kesinliğini, bütün dinamizmini, bütün asli cevherlerini dimdik ayakta ve iş başında tutmuş olmasının bir ifadesidir. Meclis ve hükümet, bu kanunla, her madde varlığına sahip Türk vatandaşının devlet hazinesine yardımını, feragatini davet ve temin ederken aynı zamanda dört harp yılı boyunca her türlü vatan ve millet mülâhazasının dışında şahsi servet ve menfaat peşinde koşanların tedibini de emniyet altına almış bulunuyor.”

Varlık Vergisi, bir kesim tarafından kabul edilmişken, bir kesim tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Ayın Tarihi dergisi bu meseleyi Hüseyin Cahit Yalçın tarafından

⁵⁵⁶Y. Nadi’nin adı geçen yazısı öncelikle Cumhuriyet Gazetesi’nin 12 Kasım 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁵⁷Y. Nadi, “*Hükümeti Yeni Aldığı Tedbirler*”, **Ayın Tarihi**, S.108, (Kasım-1942), s.77-79.

⁵⁵⁸E.İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 12 Kasım 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁵⁹E.İ. Benice, “*Varlık Vergisi*”, **Ayın Tarihi**, S.108, (Kasım-1942), s.81.

17 Aralık 1942’de kaleme alınan “*Varlık Vergisi*” başlıklı yazıyla⁵⁶⁰ değerlendirmiştir.⁵⁶¹

“Varlık Vergisi birçok tereddütlere, hattâ endişe ve dedikodulara sebebiyet vermiş olduğu meydandadır. Fakat şimdiye kadar gördüğümüz listeler hakkında asıl müttefiklerin fikir ve mütalaalarını öğrenebilmiş değilsek de rakamlar tahmin edilen korkutucu mahiyeti haiz olmaktan uzak gibi görünüyor. Hatta Mersin listesinde dostlarımdan birisini pek yakından alakadar eden bir mükellefiyet hakkında kendisinin fikrini sorduğum zaman, istenen paranın çok makul ve munsifane olduğunu, hatta biraz daha fazla vergi tarhedilmiş olsa idi bunu bile muhik görmek icap edeceğini saklamadı. İstanbul mükelleflerinin hepsinin de, listeleri görünce, aynı mütaleayı izhar etmelerini çok temenni ve ümit ederim. Zaten şimdiye kadar görüştüğüm kimselerin hiç birinden verginin esasına dair bir itiraza tesadüf etmediğimi büyük bir memnuniyet ve iftihar ile burada kaydetmek bir vazifedir. Hepsi: evet çok para kazanılmıştır, biz de kazandık, insaf ve adalet dairesinde bizden bir para istenirse bunu seve seve vereceğiz diyorlardı. Ancak bazı kişilerin param yok, hükümet paramı ve emlâkı bulursa alsın sözlerine karşılık bu kişilerin kazançlarını devletten saklamak, çiftler çiftler kullanmak, küçücük bir oda da gösterişsiz bulaşık işler çevirmek hususunda maharet ve ihtisas sahibi kimseler olacaklardır. Bunların yakasına hükümet elinin ne kadar şiddetle yapışacağını ve kendilerine ne müthiş bir sile ineceğini bildiğim için hallerine şimdiden acıyorum. Ümit ediyorum ki bu tür lakırdılar sırf dedikodudan ibarettir.”

Adı geçen yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Yalçın, vergiyi vermek istemeyen bir kesimin varlığını reddetmiştir.

Varlık Vergisi’nin toplandığı bazı şehirler hakkında tartışmalar olmuş, bu noktada özellikle İstanbul üzerinde durulmuştur. Ayın Tarihi dergisi bu bağlamda Ethem İzzet Benice’nin “*Varlık Vergisi*” başlıklı yazısına yer vermiştir. Benice, 12 Kasım 1942’de kaleme aldığı yazısında, İstanbul’un en çok vergi ödeyen şehir olmasına açıklık getirmeye çalışmış⁵⁶² ve bu konuda şunları kaydetmiştir:⁵⁶³

“Güzel yurdumuzun varlığı uğruna, varlıklı vatandaşlardan istenen (Varlık Vergisi) nin tatbikatına her tarafta geçirilmiş bulunmaktadır. Bu meyanda İstanbul 344 milyon lira ödeyecektir. Memleketin hiçbir yerinde bu tutarda bir yekun yok.

⁵⁶⁰H.C. Yalçın’ın adı geçen yazısı öncelikle Yeni Sabah Gazetesi’nin 17 Aralık 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır

⁵⁶¹H.C. Yalçın, “*Varlık Vergisi*”, **Ayın Tarihi**, S.109, (Aralık-1942), s.60

⁵⁶²E.İ. Benice’nin adı geçen yazısı öncelikle Son Telgraf Gazetesi’nin 12 Kasım 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁶³E.İ Benice, “*Varlık Vergisi*”, **Ayın Tarihi**, S.108, (Aralık-1942), s.63

Mukadder soru açık:

Niçin İstanbul bu yekunu ve en çoğu ödüyor

Bunun üç sebebi var:

a) İstanbul Türkiye'nin en büyük ticaret ve servet şehri

b)En büyük kazanç varlıkları ile bir arada en büyük iş ve emlak sahipleri İstanbul'da

c)İçtimai adaletin tatbikini en ileri planda davet eden şehir İstanbul olmuştur.

Bu sebepler, sıraya konunca İstanbul'un 340 milyon lirayı ödemesinden tabii daha ne olabilir? Ortaya çıkan yekûn bu sebepler dâhilinde ve İstanbul'un ifade ettiği madde varlıklarına nazaran çok değildir."

Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla vergiyi ödemek ile hükümlü kişilerin belli bir gelir düzeyine sahip olması gerektiği ve bu gelir düzeyine sahip olan kişilerin bir ticaret şehri olan İstanbul'da yaşaması, şehirde toplanan vergi miktarında olağanüstü bir durum olmadığını açıklar niteliktedir.

Ancak İstanbul'un bu noktada en çok üzerinde durulan şehir olmasında buradaki azınlık sayısının fazla olmasıyla bağlantılıdır. Unutulmaması gereken şey, harp dönemi içerisinde azınlıkların zengin tabaka arasında yer almasıdır.⁵⁶⁴

Ayın Tarihi, Varlık Vergisi ile ilgili haberlere 1943 yılında yayımladığı sayılarda da yer vermeye devam etmiştir. Bu bağlamda verdiği ilk haber, Şubat ayı sayısına yansıyan Şükrü Saraçoğlu'nun "Times" gazetesine verdiği demeçle ilgilidir. Saraçoğlu, konuşmasında iç ve dış politika ile ilgili meselelere kısaca değinerek Varlık Vergisi için şu sözleri sarfetmiştir:⁵⁶⁵

"Hükümetin ekonomi politikalarını iyileştirmek için yürürlüğe koyduğu Varlık Vergisi ile ilgili olarak çok fazla konuşma yapılmıştır. Bu konu yalnız meşru olmakla kalmıyor, başka memleketlerinde bunu, harp bitmeden önce tatbik edecekleri muhakkaktır. Ülkemizde köylü halkı savaş yükünü yıllarca tek başına taşımıştır. Ülke içindeki tüccar sınıfı ise yeni hükümetin tanıdığı serbestliği suiistimal etmiştir. Bundan dolayıdır ki Varlık Vergisi'ne ihtiyaç duyulmuştur. Bu kanunun bazı yüklerinin ağır olduğu açıktır. Ancak iyi niyetlerini ve iyi yurttaş olduklarını isbat edenlere idari kolaylıklar getirilecek ve maddi yanlışlıklar düzeltilecektir."

⁵⁶⁴ İ. İnci, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulamaları", s.283

⁵⁶⁵ "Başvekilimiz Şükrü Saraçoğlu Times Gazetesi'ne Beyanatı" **Ayın Tarihi**, S.110, (Ocak-1943), s.37.

Asım Us, “Başvekilimizin Beyanâtı” başlığı altında⁵⁶⁶ Varlık Vergisi’ne ilişkin daha öncede yazılarında yer verdiği sözlerinin Saraçoğlu tarafından da desteklendiğini ifade ile bu vergi ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle açıklamıştır:⁵⁶⁷

“Birkaç gün evvel bu sütunlarda bu vergiden bahsederken borçlarını hiç vermeyenler veya vermek istemeyenlere ellerinde bulunan bütün imkânlarla istifade ederek borçlarını ödemek hususunda çalışanlar arasında icra safhasında bir fark gözetileceğini, yani bu gibilerin yol inşaatına yahut maden ocaklarına gönderilmelerinin biraz geri bırakılarak daha evvel borçlarını hiç vermeyenlerin veya vermek istemeyenlerin ilk sıraya alınacağı yazmıştık. Şükrü Saraçoğlu’nun, Times muhabirine vermiş olduğu beyanatla bizim bu ifademizi teyid ederek şöyle demiştir:

Varlık Vergisi kanununun bazı şekillerinin ağır olduğunu teslim etmek gerektir. Bununla beraber, iyi niyetlerini, iyi yurttaş olduklarını isbat edenlere kolaylık gösterilecek ve maddi yanlışlıklar düzeltilecektir. Bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde ona karşı bu nazik zamanda vazifelerini yapmaktan kaçacak kimseler hakkında bu kanun bütün şiddetiyle tatbik edilecektir.”

Ayın Tarihi dergisinin Eylül 1943 yılı sayısında, vergi ile ilgili olarak borçların silineceğine dair bir haber neşredilmiştir.⁵⁶⁸ Esat Tekeli tarafından, “Varlıksız Mükelleflerin Borçları Siliniyor” başlığı altında kaydedilen haber, şu şekilde kaydedilmiştir: ⁵⁶⁹

“Büyük Millet Meclisinin kabul ettiği bir kanun ile Varlık Vergisi mükellefleri arasındaki hizmet erbabı ile gündelik gayri safi kazancı üzerinden vergi verenlerden varlık vergisi ödemeyecekleri tahakkuk edecek olan kısmının, tahsil edilmemiş borçlarının silmek için Maliye Vekâletine salahiyyet verilmiştir.

Varlık Vergisi Kanunu, devlet, mülhak bütçeli idareler, vilayet hususi idareleri, belediyeler, devlet iktisadi teşekküller hizmetinde maaş ve ücretle çalışanlar müstesna olmak üzere bütün kazanç vergisi mükelleflerini, varlık vergisine tabi tutmuştur. Başlıca kazanç vergisi mükelleflerini ise şöyle sıralayabiliriz: 1) Ticarethanesi bulunan ve beyannameye tâbi olan ve olmayan mükellefler, 2) Serbest meslek sahipleri, 3) Hizmet erbabı, yani beyannameli mükelleflerin yanında aylıkla ve gündelikle çalışanlar,

⁵⁶⁶A. Us’un adı geçen yazısı öncelikle Vakit Gazetesi’nin 12 Kasım 1942 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁶⁷A. Us, “Başvekilimizin Beyanâtı”, **Ayın Tarihi**, S.108, (Kasım-1942), s.45,46.

⁵⁶⁸Esat Tekeli adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi’nin 18 Eylül 1943 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁶⁹Esat Tekeli, “Varlıksız Mükelleflerin Vergi Borçları Siliniyor”, **Ayın Tarihi**, S.118, (Eylül-1943), s.43.

4)Gündelik gayri safî kazancı üzerinden vergi veren mükellefler yani dükkân, mağaza gibi ticarethanesi bulunmayan ve gezginci halde çalışan iş sahipleri, beyannamesiz mükellefiyete tabi tutarak bir vergi adadelikle çalışanlar, satıcılar ve vapurlar ve hacmi üç yüz tonjlâtodan yukarı gemiler hariç olmak üzere nakil vasıtaları işletenler...

Dün tasdik olunan kanun, borçlarını silmek için salahiyet verdiği mükellefler, 3 ve 4 numaralarda yazılı olan, yani devlet hizmetinde çalışan emsali esasen varlık vergisine tabi bulunmayan aylıkçı ve gündelikçilerle gezginci ticaret ve sanat sahiplerinden ibarettir. Bunların da vergileri, mutlak üzere silinecek değildir. Borçlarını ödemeyecekleri tahakkuk edenler hakkında bu muamele tatbik olunacaktır.”

Görüldüğü gibi vergi borçlarının silineceğine dair olan kanun mal varlığı olmayan kişilere yöneliktir.

Varlık Vergisi'nin uygulandığı dönem bütçe açığı kapatılmıştır. Saraçoğlu, 17 Mart 1943 tarihine kadar Varlık Vergisi ile toplanan miktarı 225 milyon olarak açıklamış, aynı zamanda piyasanın gereksiz paradan kurtulduğunu belirtmiştir. Merkez Bankası'nın 35 ton altın aldığını ifade eden Saraçoğlu, 12 milyon İngiliz Lirasının da bu bankada biriktiğini belirtmiştir. Ancak verginin kaldırılmasından sonra savunma için daha fazla para harcanması Türkiye'yi yeniden bir bütçe açığı ile karşı karşıya bırakmıştır.⁵⁷⁰

Bu kanun kapsamında uygulanan beden cezaları kanuna yönelik tepkiler doğurmuş, yani vergilendirme ekonomik açıdan iyileşme sağlamışken toplumsal anlamda sıkıntılara neden olmuştur. Vergiden en çok etkilenenler azınlık topluluklarıdır. Vergiyi karşılama gücü yetmeyen azınlıklar, işletmelerini satmak zorunda kalmışlardır. İşletmelerin kapanması ise ekonomiyi zayıflatmıştır. Verginin azınlıklar üzerindeki baskısı çıkan bu uygulamanın eleştirisi aldığı en önemli noktalardanı. Bazı kesimler ırksal ve dinsel ayrımcılık yapıldığını iddia ile vergi kanununu eleştirmişlerdir.⁵⁷¹

1944 yılına gelindiğinde tepkiler nedeniyle Varlık Vergisi kaldırılmıştır. Ancak vergi borcu altında ezilen bazı gayrimüslimler göç etmişlerdir. Varlık Vergisi Kanunu'nun ırkçılık söylemlerini taşıması, 1945-1950 arası dönemde Türkiye'de demokrasi kavramının yerleştirilme çabalarına gölge düşürmekten geri kalmamış ve

⁵⁷⁰ E. Baydar, *İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*, s.19.

⁵⁷¹ İ. İnci, “*İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulamaları*”, s.284-286.

verginin kaldırılmasından sonra aynı yıl Toprak Mahsulleri Vergisi kanunu getirilmiştir.⁵⁷²

5- Toprak Mahsulleri Vergisi (7 Haziran 1943)

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği iktisadi hasarları tedavi edebilmek için çıkarılan bir diğer vergi uygulaması da 7 Haziran 1943 tarihinde kabul edilen Toprak Mahsulleri Vergisi olmuştur.⁵⁷³ Toprak Mahsulleri Vergisi ile devletin, üretimin %10'na el koyması münasebetiyle bu vergi aşar vergisine benzetilse de uygulama aşaması aşar vergisinden farklı olmuştur. Hükümet, bu vergi usulüyle hazineye para kazandırmanın yanı sıra tarım ürünlerini kapsamayan Varlık Vergisi'ne karşı tepkileri azaltmayı da amaçlamıştır. Varlık Vergisi'nin tamamlayıcısı olarak kabul edilen Toprak Mahsulleri Vergisi olumlu kazançlar sağlasa da Varlık Vergisi kadar etkili olamadığı da gözlemlenmiştir.⁵⁷⁴

Vergi kanununa göre, “*Ölçme Kolları*” adı verilen birim tarafından hasılatın değeri ölçülerek birimin bağlı olduğu belediyeye bildireceği kararlaştırılmıştır. “*Ölçme Kolları'nın*” bulunmadığı durumlarda ise köy ihtiyar heyeti birlikteliğinde ürünlerin ölçülüp belediyeye bildirilmesi sağlanmıştır. Hükümet ürünlerin tahmini değerini öğrenmek için, “*Tahmin Kolları*” adı altında bir grup oluşturmuştur. Tahmin Kolları grubunun bir alt kolu olan “*Vukuf Heyetleri*” de oluşturulmuştur. Ancak bu yöntemle kontrollerin istenilen düzeyde olmaması ve vergi kaçakçılığına sebebiyet vermesi 1944 yılında yeni düzenlemeler için meclisi toplamıştır. Meclisten çıkan karar neticesinde ise yeni kontrol sistemi, dört hükümet üyesi ve dört mahalle sakini tarafından ürün sayımının tek tek kontrolünün sağlanmasına yönelik olmuştur. Vergi kontrol işini daha sağlam zemine oturtmak isteyen hükümet, toplanılan mahsullerin doğrudan hükümet tarafından belirlenen ambarlarda toplanılmasını da istemiştir. Fakat bu yöntem üretici kesime mahsulün miktarını önceden belirtmesinden dolayı zarar vermiştir.⁵⁷⁵

⁵⁷²K. Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 85.; İlker Parmaksız, İlhan Eroğlu (Ed: Erhan Arda), **Tarihsel Süreçte Türkiye Ekonomisi**, Bursa, 2017, s.65.

⁵⁷³Toprak Mahsulleri Vergisi'ne tabi tutulan tarımsal ürünler şunlardır: Hububat Ürünleri: Akdarı, Arpa, Buğday, Çavdar, Çeltik, Kumdarı, Kaplıca, Kuşyemi, Mâhlut, Mısır, Yulaf; Bakliyat Ürünleri: Bakla, Bezelye, Börülce, Fasulye, Mercimek, Nohut; Diğer Mahsuller ise Afyon, Antepfıstığı, Ayçiçeği, Fındık, Kendir(tohum), Keten(tohum), Kuru İncir, Kuru Üzüm, Narenciye, Pamuk, Pancar, Patates, Tütün, Susam, Zeytin (Solak Akman, II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat Üretiminin Vergilendirilmesi, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, I/2, 2011, s.82.)

⁵⁷⁴K. Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 85.; İlker Parmaksız, İlhan Eroğlu (Ed: Erhan Arda), **Tarihsel Süreçte Türkiye Ekonomisi**, Bursa, 2017, s.65.

⁵⁷⁵Ş. Ertan Çomaklı, Fatih Koç, Kürşat Emrah Yıldırım, “*Türk Hukuk Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi*”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, IV/2, (2012), s.65-66.

Hükümet çıkarılan bu verginin de sıkı takipçisi olmuş ve vergi kaçakçılığını önlemek için maddi yükümlülükler getirmiştir. Kanun tasarısının altıncı bölümünde yer alan bu yükümlülükler belirlenirken; yanlış beyanda bulunan kişilerin vergileri %20 zamlı uygulanmış, bu kişilerin mahsullerini belirtilen yerlerin dışında toplaması hususunda ise %50 zam uygulanacağı belirtilmiştir. Belirtilen sürede ödenmesi yapılmayan aynı vergiler için %25 nakdi vergiler için %10 zam yapılacağı açıklanmıştır.⁵⁷⁶

Toprak Mahsulleri Vergisi ile ilgili değişiklikler yapılsa da bu vergi özellikle orta gelirli çiftçilerin zarar görmesi sonucunda tepki çekmekte gecikmemiştir. Halk arasında diğer vergi usullerinde olduğu gibi kabul görmeyen bu vergi de savaşın bitmesiyle birlikte 1 Ocak 1946 tarihinde kaldırılmıştır.⁵⁷⁷

Toprak Mahsulleri Vergisi'nin başarısız olmasında ise verginin gecikmeli toplanması, toplanılan ürünün bozulmuş olması, elde edilen ürün miktarının doğru bildirilmemesi ve bundan dolayı hükümet kayıtlarında yanlış bilgilerin yığılması gibi faktörler etkili olmuş ve bu nedenlerden dolayı vergi sisteminde düzensizlikler baş göstermiştir.⁵⁷⁸

Ayın Tarihi dergisi'nin Toprak Mahsulleri Vergisi'ne ilişkin ilkyazısı, Kemal Turan tarafından 25 Nisan 1944 tarihinde kaleme alınan "*Toprak Mahsulleri Vergisi*" başlıklı yazı olmuştur.⁵⁷⁹ Yazısında; uygulanan verginin başarılı sonuçlar doğurmamasının sebebini alan bu vergilerin kontrolünün sağlanamadığı gerekçesine dayandıran Turan, yazısının devamında verginin uygulama aşamasını okuyucusuna şu şekilde aktarmıştır: ⁵⁸⁰

"Mahsul beyannameleri; belediyelerde veya köylerde heyetlerce hazırlanacaktır. Bu heyetler, artık yetişmiş bir dereceye kadar gelen mahsule bakarak beyan cetvellerindeki mükelleflerin her birinin ne kadar vergi ödeyeceğini takdir edecek, mükelleflerde beyannamelerdeki isimleri hizasına işaretler koyarak ya heyetlerin takdirini kabul edecekler yahut ne fazla bulunuyorsa bildirecekleridir. Mahsul beyannamelerini tahmin komisyonlarında toplanır. Bu komisyonlar, üçer kişilik yetecek kadar vukuf heyetleri seçerek köylere ve mahallelere gönderecektir. Heyetler,

⁵⁷⁶Rana Dayıoğlu Erul, Funda Buz, "II. Dünya Savaşı Dönemi'nde Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikaları", **Ekonomi, Maliye ve İşletme Dergileri**, 1/4, (2019), s.394.

⁵⁷⁷S. Akman, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat Üretiminin Vergilendirilmesi", s.89.

⁵⁷⁸Ş. Ertan Çomaklı, Fatih Koç, Kürşat Emrah Yıldırım, "Türk Hukuk Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: *Toprak Mahsulleri Vergisi*", s.69.

⁵⁷⁹K. Turan adı geçen yazısı öncelikle Ulus Gazetesi'nin 25 Nisan 1944 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁸⁰K. Turan, "*Toprak Mahsulleri Vergisi*", **Ayın Tarihi**, S.125, (Nisan-1944), s.50-51.

köyün veya mahallenin vergiye tabi mahsullerinin topluca miktarını tahmin edip komisyona bildirecektir. Bir mahalle veya köyün tahmin komisyonuna gelen mahsul beyannamesindeki miktarla vukuf heyetinin o mahalle veya köy için tahmin ettiği miktar birbirine uygun ise komisyon artık o mahsul beyannamesindeki rakamları katileştirir ve mükellefler istenilince mahsullerinden yüzde onunu hükümete teslim ederler. Vukuf heyetinin bir köy veya bir mahalle için kararlaştırdığı mahsul beyannamesindekinden fazla ise, tahmin komisyonu köy veya mahallenin mümessili önünde orası için bir rakam tespit eder ve mükellefiyetin bu tespit edilen rakama çıkarılmasını ister. Mükellefler toplanıp aralarında uyuşarak vergi borçlarını tahmin komisyonunun istediği rakama çıkarırlarsa gene vergi katileşir, zamanında ödemesi kalır.”

Ayın Tarihi dergisinin 1945 Eylül Sayısı’nda Toprak Mahsulleri Vergisi’ne ilişkin yer verdiği bir diğer yazı ise Ziyad Ebüzz’ya tarafından kaleme alınan “*Toprak Mahsulleri Vergisi Kalkıyor*” başlıklı yazı olmuştur.⁵⁸¹ Ebüzz’ya yazısında; verginin aşar vergisine benzetilmesi münasebetiyle kısaca aşar vergisine değinerek⁵⁸² çiftçinin çok kısa bir zaman içinde yaka silktiği bu vergiyi bile arar olduğunu aktarmıştır. Ebüzz’ya verginin kaldırılmasını; “*Hazırlanmakta olan gelir vergisi tasarısı kanuniyet kebedince, toprak mahsulleri vergisi kalkacakmış. Maliye Bakanının bu kararı köylüyü ferahlatacak bir müjdedir. Zira toprak mahsulleri vergisi mükellef olup da bundan şikayet etmeyen tek insan yoktur.*” Şeklinde kaydettiği açıklamıştır.

Ebüzz’ya köylünün mağduriyetini ise şu cümlelerle açıklamıştır:⁵⁸³

“*Köylü tahmin edilen miktardan az mahsul elde etmişse itiraz edemiyor, mükellef tutulduğu miktarda ödemeye mecbur oluyordu. Mahsulünün yarısını hatta bazen hepsini borcuna kapatanlara rastlanmıştır. Birçok yerlerde teslim edilen miktarlardan <yabancı madde hakkı> kantarcı insafına kalmış bir rakamı yekûndan düşürüyor. Köylü yine borçlu kalıyordu.*”

⁵⁸¹ Ziyad Ebüzz’ya’nın adı geçen yazısı öncelikle Tasvir Gazetesi’nin 30 Eylül 1945 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁸² “*Malum olduğu üzere, eski aşar vergisi, mahsulün onda birinin hükümet tarafından alınmasından ibaretti. Elde edilecek mahsulün nispetine göre verilen bu vergi, esas itibarıyla, aşarı pek adil kılıyordu. Fakat tatbikata vaziyet tamamen aksine oluyor, büyük haksızlıklara sebebiyet veriliyordu. Bunu da sebebi hükümetin aşarı bir mütezime satması idi. Yani, bir müteahhit, daha mahsul tarlada iken, miktarı tahmin ediyor, bütün havalinin vergi tutarını hükümete ödüyor, vergiyi de mükelleften kendi hesabına topluyordu. Hükümet mütezimin için kolaylaştırmak için jandarma kuvvetini onun emrine tahsis ettiğinden, artık vergi aşarlıktan çıkıp mütezimin keyfi ölçüsüne tabi bir nesne oluyordu. Nihayet cumhuriyetin ilanından sonra, köylüyü mahveden bu vergiyi ortadan kaldırmıştık.*” (Ziyad Ebüzz’ya, “*Toprak Mahsulleri Vergisi Kalkıyor*”, **Ayın Tarihi**, S.142, (Eylül-1945), s.44,45.)

⁵⁸³ Ziyad Ebüzz’ya, “*Toprak Mahsulleri Vergisi Kalkıyor*”, **Ayın Tarihi**, S.142, (Eylül-1945), s.44,45.

Genel olarak bakıldığında, Türkiye II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmadığı halde süreç esnasında ekonomik anlamda büyük çöküntü yaşadığı bir gerçektir. Yaşanılan bu ekonomik bunalım karşısında MKK, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri gibi birçok uygulamayı devreye sokan hükümet istenilen başarıyı yakalayamamıştır. Bu süreçte Ayın Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazıların çıkan vergi kanunları “hararetle” destekler tarzda olduğu görülmektedir.

E- AYIN TARİHİ DERGİSİ'NDE SAVAŞ SONU DEĞERLENDİRMELERİ VE TÜRKİYE

2 Eylül 1945'te Japonya'nın teslim olmasıyla biten savaş birçok ülkeyi etkilemiştir. Savaşın Türkiye üzerindeki etkileri kapsamında, harp sonrası gelişmeleri de kaydeden Ayın Tarihi dergisinin bu bağlamda yer verdiği ilkyazı, Zekeriya Sertel'in 10 Temmuz 1944'te kaleme aldığı “*Yabancı Gözüyle Harp Sonrası Türkiye*” başlıklı makalesi olmuştur.⁵⁸⁴ Sertel, konu kapsamında bir anket düzenlediğini ve anketin sonucunda, genel olarak harp sonrası Türkiye'nin güçlü bir devlet olarak ortaya çıkacağına inanıldığına ilişkin ifadelerle karşılaştığını belirtmiştir. Aynı zamanda anket sonucunda Türkiye'nin harbe katılmamakla ekonomi dışında bir darbe almadığı ve Avrupa Devletlerinin aldığı darbeleri tedavi etmekle uğraşırken Türkiye'nin büyük ilerlemeler katedeceği düşüncelerinin hâkim olduğuna tanıklık ettiğini belirtmiştir. Sertel yazısında; bazı fikir ayrılıkları yaşandığından da bahsetmiştir. Bu bağlamda özellikle Balkanlar konusunda endişe yaşandığını, yaşanan bu endişelerin bazen birbirini tamamladığını bazen birbirinden ayrıldığını belirten Sertel, anketinin bir kısmında şunları kaydetmiştir:⁵⁸⁵

“Balkanlar, ıstırap içindedir. Balkan milletleri içinde harpten mustarip olmayan kalmamıştır. Balkan memleketlerinin bütün sanayii yıkılmıştır. Daha da yıkılacaktır. Harpten sonra Balkanlara en ziyade siz yardım edebilirsiniz. Balkan milletlerinin ihtiyaçlarını en iyi siz karşılayabilirsiniz. Müttefikler Alman işgalinden kurtarılacak milletlere yardım edeceklerini vadediyorlar. Fakat onlar imdada gelinceye kadar Türkiye'nin uzatacağı yardım eli, bütün Balkan milletleri üzerinde Türkiye'nin nüfuzunu arttıracaktır. Bu yardımı bedava yapmaya da ihtiyaç yoktur. Amerika bile Avrupa milletlerine bedava yardım yapacak değildir. Balkanların senelerce sürececek

⁵⁸⁴Zekeriya Sertel'in adı geçen yazısı öncelikle 10 Temmuz 1944 tarihli Ulus Gazetesi'nin nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁸⁵Zekeriya Sertel, “*Yabancı Göz İle Harp Sonrası Türkiye*”, **Ayın Tarihi**, S.128, (Temmuz-1944), s.41,42.

ihtiyacını karşılamak fırsatı Türkiye sanayi ve ziraatını birdenbire umulmadık bir inkişafa mazhar edebilir. Yalnız bunun için şimdiden gerek ziraatta, gerek sanayide istihali artıracak tedbirlere baş vurmamız lazımdı. Sanayi ve ziraatinizi bu ihtiyaca göre ayarlar, ve bu fırsattan istifade etmesini bilerseniz, harp sonrası Türkiye'si yakın ve orta şarkın en zengin, en ileri memleketi olabilir.”

Ayın Tarihi dergisi, konu kapsamında 1945'te Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun harp sonu vaziyeti ile ilgili olarak yaptığı açıklamaya da yer ayırmıştır. Ankara Anadolu Ajansı tarafından aktarılan haberde; Saraçoğlu harbin sonlanmasını şu şekilde değerlendirmiştir:⁵⁸⁶

“Biz millet olarak Büyük Millet Meclisi olarak, hükümet olarak ve bir tek kelime ile devlet olarak, Alman milletine ön ayak olanların hazırlamakta olduğu faciaları, daha hazırlanırken sezdiğimiz gibi, hakkın, adaletin ve zaferin hangi cephede bulunduğunu anlamakta zorluk çekmedik. Bu seziş ve anlayıştan sonra yavaş yavaş tedbirlerimizi almaya çalıştık ve dış politikamıza kati ve muayyen bir istikamet verdik. Biraz sonra bu defa harpten kurtulmanın harbi göze almakla mümkün olabileceğini gördüğümü için, harbin patlamasından dört ay kadar evvel, evvellâ İngiltere ve Fransa ile Akdeniz'in sulhunu korumak için karşılıklı beyannameler ilân ettik. Bunu takiben de her iki devletle ittifak muahedesi akdettik. Harbin başlamasından itibaren Türk milleti, büyük darlıklar, ölçüsüz zorluklar, uzun ve karanlık geceler, kapılarımıza dayanan çılgın harp ve ateş alevleri haşin tehdillerle karşı karşıya kaldı. Fakat bütün bunlar bizim karar ve irademizi milli varlık ve birliğimizi bozmak şöyle dursun, milli varlık ve kararımızı yıkılmaz bir çelik kale haline getirdi. Bu sayede biz harbin her safhasında müttefik ve dostlarımıza elimizden gelen bütün yardımları yapabildik ve böylece sevinçle yaşamakta olduğumuz mesut günlere varabildik”

Yıllar süren bu harp süresi boyunca Türk ekonomisinin olumsuz etkilenmesi dışında herhangi bir can kaybının yaşanmaması ise bazı kesimlerce memnuniyetle karşılanmıştır. Bu bağlamda Ayın Tarihi dergisinin 1945 Mayıs Sayısı'nda kaydedildiği üzere Halkevleri'nden İsmet İnönü'ye şu telgraf çekilmiştir:⁵⁸⁷

“İnsanlığın altı yıldan beri çektiği harp felaketinin Avrupa'da bitmiş olmasından dolayı, Ankara Halkevinde toplanan çocuklarımız, Türk milletini bu kavgalardan muzaffer ve kayıpsız olarak çıkaran, onun bütün hürriyet ve kuvvetini saklı tutan Milli

⁵⁸⁶ “Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun Harbin Sona Ermesi Münasebetiyle B. M. Meclisinde Verdikleri Demeç”, **Ayın Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.452-454.

⁵⁸⁷ “Avrupa'da Savaşın Sona Ermesi Dolayısıyla Halkevlerinde Yapılan Toplantıya İştirak Edenler Adına Milli Şef İnönü'ye Çekilen Telgraf”, **Ayın Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.455.

Şefine en derin minnet ve şükranlarını sunmayı milli ve şerefli bir vazife bilir. Size inanmış ve güvenmiş olmanın gurur ve sevinci içindeyiz. Yurt ve millet işlerinde dün olduğu gibi, gelecekte de sizin işaret ve öğütlerinizle yol almayı en sağlam ve feyizli bir düstur olarak kafalarımızda ve yüreklerimizde tutuyoruz. ”

İsmet İnönü, bu telgrafi şu şekilde cevaplamıştır:⁵⁸⁸

“Halkevinde toplanan vatandaşlarımın içten ve özden duygularını sevinçle öğrendim. Vatanımızın yapılışında, yücelişinde ve ilerleyişinde bu kadar kuvvetli irade ve heyecan taşıyan arkadaşlarıma ve ideal yolunun daima en önünde yürüyenlerden biri olan size şükranlarımı ve iyi dileklerimi sunarım” cümlelerini sarf etmiştir.

Ayın Tarihi dergisi konu kapsamında Kemal Turan’ın 13 Mayıs 1945 tarihli *“Gururumuz ve Kararımız”* başlıklı yazısına da yer vermiştir.⁵⁸⁹ Turan, savaş sonu değerlendirmesini beş başlık altında toplamıştır.⁵⁹⁰

“1) Avrupa ’da kazanılan şey hür insan ve bağımsız millet davasının zaferidir.

2)Türkiye, bu davaya henüz silahlar patlamadan önce katılmıştır.

3)Türkiye halkı, davanın kazanılması için her derecede harcanan emekleri bunlardan kendi hissesine düşenlerin zorunluğunu benliğinde tatmış olarak derin saygı ile karşılar.

4)Çetin emeklerin karşılığı olan zafer için, davaya ve onun kazanılmasına katılmış olan her millet gibi, Türkiye de derin bir gurur ve zevk duymaktadır.

5)Böyle büyük bir davanın sahibi ve onun eşsiz zaferinin hissesi olarak Türk milletinin eriştiği bahtiyarlıkta en büyük hissesi olan Milli Şefe, memleket engin bir saygı göstermektedir.”

Nadir Nadi 26 Haziran 1945’te *“Bizim Vazifemiz”* başlığı altında⁵⁹¹ yayımladığı yazısında; *“İngiltere ile ittifakımız, Birleşik Amerika ile dostluğumuz var. Sovyet Rusya ile de yeni bir anlaşma yaparsak ortada mesele kalmayacak, keyfimize payan olmayacaktır”* şeklinde kaydettiği ifadeler ek olarak yazısının devamında Türkiye’nin dış politikadaki vaziyetine dikkat çekmiş ve yazısını, *“Bugünkü dünya manzarası içinde bize düşen vazife, bir gün her şey bozuluvorecekmiş gibi dikkatli bulunmak, fakat aynı*

⁵⁸⁸“Ankara Halkevlerinin Çektikleri Telgrafa Milli Şefin Cevapları”, **Ayın Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.455.

⁵⁸⁹Kemal Turan’ın adı geçen yazısı ilk olarak 13 Mayıs 1945 tarihli Ulus Gazetesi’nin nüshasında yayımlanmıştır.

⁵⁹⁰ Kemal Turan, “ Gururumuz ve Kararımız ”, **Ayın Tarihi**, S.138, (Mayıs-1945), s.495,496.

⁵⁹¹ Nadir Nadi’nin adı geçen yazısı öncelikle 26 Haziran 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nin nüshasında yayımlanmıştır.

zamanda her gün daha iyiye doğru gittiğimize inanarak çalışmaktır.” Sözleriyle tamamlamıştır.⁵⁹²

Adı geçen haber ve yazılardan da anlaşıldığı gibi Türkiye II. Dünya Savaşı’na katılmadan kazanan taraf olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomik olarak büyük problemler yaşayan ülke savaş dışı durumunu koruyarak ülke bütünlüğünü korumuştur.

⁵⁹² Nadir Nadi, “Bizim Vazifemiz”, **Ayın Tarihi**, S.139, (Haziran-1945), s.232-234.

SONUÇ

1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırması sonucunda İngiltere ve Fransa'nın 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan etmesiyle kısa sürede bütün Avrupa'yı hatta dünyayı etkisi altına alan savaş, sonuçları açısından son derece yıkıcı olmuştur. Türkiye, ekonomik ve insan gücü açısından yeni bir savaş için hazır olmadığından savaş boyunca bir “*denge politikası*” siyaseti ile savaş dışında kalmaya çalışmıştır.

Savaş süresince dış politikada tarafsız tutumunu korumaya çalışan Türkiye, Müttefik yanlısı gibi görünse de Sovyet Rusya'yı karşısına almayacak şekilde tarafsız duruşunu koruyup, Almanya ile de bir takım anlaşmalar yapmıştır.

Savaşa katılmamasına rağmen stratejik konumundan dolayı bu savaştan en çok etkilenen ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Türkiye'nin stratejik konumu, savaş süresince savaşan tarafları Türkiye'yi kendi saflarına çekme mücadelesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye bu durum karşısında dış baskılara karşı değişken bir politika anlayışıyla hareket etmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin izlediği bu değişken politika basın tarafından da mercek altına alınmıştır. Savaşın gidişatına göre değişen bu politikalara ilişkin yorum ve değerlendirmeler Ayın Tarihi dergisi tarafından da ilgiyle kaydedilmiştir. Bu haliyle aynı zamanda resmi bir yayın organı olan Ayın Tarihi dergisi, dönem olaylarının incelenmesi açısından önemli bir koleksiyon hazırlamıştır.

II. Dünya Savaşı ile ilgili gerek iç politika gerek dış politika bağlamında ciddi bir koleksiyon oluşturan dergide yer alan haber ve yazılar incelendiğinde, bu haber ve yazılarla II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin takip ettiği değişken politikanın desteklendiği görülmektedir. Dergiye yazılarıyla katkı sunan birçok yazarın aynı zamanda mebus olması, hükümet tarafından belirlenen bu politikaların desteklenmesinde belirleyici unsur olduğu gibi; II. Dünya savaşı süresince kontrolü elinde tutan tek parti yönetiminin, basın üzerinde sıkı bir denetim kurduğu ve bu denetiminde mebuslar aracılığıyla sağladığı görülmektedir.

Dergide iç politikaya yönelik yer alan haber ve yazılarda da hükümet politikalarının desteklendiği görülmektedir. Özellikle savaşın ekonomik yükü karşısında hükümet politikaları desteklenmiş ve uygulamaya geçirilen kanunlar basın aracılığıyla da kamuoyuna etkili bir şekilde sunulmuştur. Savaş esnasındaki yeni uygulamaların halk tarafından benimsenip kabul edilmesi “*vatani bir görev*” olarak nitelendirilmiştir.

Dergide yer verilen bu yazılarla savaş karşısında evhama kapılan kamuoyunun nabzının düşürülmeye çalışıldığı görülmektedir.

Türkiye'nin savaş esnasında izlediği değişken politika dönemlere ayrılabilceği gibi bu dönemler Ayın Tarihi dergisinde yer alan haber ve yazılarda da kendini göstermiştir. Savaşın başlangıcında Türkiye'nin tarafsız duruşunu sıklıkla vurgulayan dergi, Mihver Devletlerin güçlü olduğu dönemde Almanya ile anlaşma yapılmasını desteklemiş, 1943'ten sonra da hükümetin Müttefik Devletlere olan yakınlaşmasından dolayı yönünü Müttefiklere dönmüştür. Savaşın sonunda büyük bir güç olarak ortaya çıkan Sovyet Rusya ile ilişkilerin dengede tutulmaya çalışılması, dergide yer alan haber ve yazıların içeriğine de yansımıştır.

Derginin Ayın Kültür hareketleri başlığının sonradan eklenmesi ve içeriğinin kısıtlı tutulması ise sosyal ve kültürel alanda yer alan haber ve yazı akşını eksik bırakmıştır. Bu bağlam dönemin tek parti yönetiminin aldığı önlemlere karşı; halkın tepkisi ile ilgili açık bilgiler verilmeden –bazı kesimler tarafından desteklenmeyen politika- şeklinde kaydedildiği gözlemlenmiştir. Ancak Ayın Tarihi dergisi “Dışarda” başlığı altında kaydettiği haber ve yazılarla dış politika çalışmaları için kapsamlı bir koleksiyon oluşturmuştur.

Dergide yer alan haber ve yazılar incelendiğinde genel itibarıyla dönemin hükümet politikalarının destekler mahiyette olup; muhalif seslere karşı çıkan gazeteci mebusların; hükümet politikalarının kamuoyu karşısında meşrulaştırılmaya çalışıldığı da gözlemlenmiştir.

Dergide yer alan haber ve yazı içeriklerinde bir bütünlük olduğundan bahsetmek mümkündür. Ancak Nadir Nadi'nin yazmış olduğu birkaç yazı kafa karışıklığına sebebiyet verse de, Nadi, tamamen bir Müttefik taraftarlığını eleştirdiğini belirterek hükümet politikalarının destekleyicisi olduğunu eklemiştir.

Ayın Tarih dergisinde yer alan haber ve yazılardan elde ettiğimiz bir diğer sonuç; gerek Müttefik Devletler ile ilgili gerek Mihver Devletler ile ilgili verilen yazıların, her iki tarafı da tahrik etmeyecek doğrultuda olmasıdır.

Genel olarak bakıldığında İsmet İnönü liderliğindeki kadronun II. Dünya Savaşı boyunca izlediği politikayla Türkiye Cumhuriyeti'ni Avrupa'yı büyük bir yıkıma sürükleyen savaştan uzak tutmayı başardığı; bazı kesimler tarafından eleştirilse de, bu süreçte hükümetin ekonomi ve dış politikayla ilgili tavırlarının Ayın Tarihi dergisinde kaleme alınan yazılarla desteklendiği söylenebilir.

EKLER

BELGELER

- B-1:** “*Ayın Tarihi*” dergisinin 1-30 Nisan 1931’de kapatılması gerekçesiyle yayımladığı yazı (Mili Kütüphane)
- B-2:** “*Ayın Tarihi*” dergisinin 1976 yılından itibaren “*Ayın Olayları*” olarak yayımladığı sayının kapak görünümü (Milli Kütüphane)
- B-3:** Eylül 1923’te yayın hayatına başlayan “*Ayın Tarihi*” dergisinin yayınlanma amacına ilişkin dergide yer alan yazı (Milli Kütüphane)
- B- 4:** “*Ayın Tarihi*” 54. Sayı kapak görünümü (Milli Kütüphane)
- B-5:** “*Ayın Tarihi*” dergisi Mart-Nisan 1931 kapak görünümü (Milli Kütüphane)
- B-6:** “*Ayın Tarihi*” dergisi 1-30 Nisan 1945 tarihli içindekiler kısmı (Milli Kütüphane)
- B-7:** *Ayın Tarihi*” dergisinden bir görsel (Milli Kütüphane)
- B-8:** II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan anlaşma metni [Askeri Tarih ve Strateji Daire Başkanlığı (ATASE)]
- B-9:** “Vilayet ve Kaza İtibariyle Zelzele Felâketzedelerine 13-1-1940 tarihine kadar yapılan yardım cetveli” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- B-10:** “Varlıksız Mükelleflerin Vergi Borçları Siliniyor” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- B- 11:** “Almanya İle İmzaladığımız İktisadi Anlaşmalar” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- B-12:** “Türkiye İle Almanya Arasında İmza Edilen Dostluk Paktının Metni” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- B- 13:** “Bonnet Türk-Fransız Anlaşması Münasebetiyle Beyanatta Bulundu” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- “Türk-Fransız Müşterek Beyannamesi Paris’te Fransız Hariciye Nazırı İle Sefirimiz Arasında Merasimle İmzalandı” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- B-14:** “Dr. Refik Saydam Mecliste Türk-İngiliz Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu. İttifakla Tasvip Olundu” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- B-15:** “Türk Milleti İçin Hiçbir Darlık Tehlikesi Yoktur” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- B- 16:** “Milli Korunma Kanunu Layihası Mecliste Müzakere ve Kabul Edildi” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)
- B- 17:** “Adana Mülâkatı Münasebetiyle Neşredilen Tebliğ” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

B-18: Varlık Vergisi Kanununun Çalışma Mecburiyetine Dair Hükümleri İhva Eden Belge (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

B-19: “*Ayın Tarihi*” dergisinde 1-28 Şubat tarihli iç olaylar kısmı (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

B- 20: *Ayın Tarihi*” dergisinde 1-28 Şubat 1945 tarihli dış olaylar kısmı (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

AYIN TARIHI

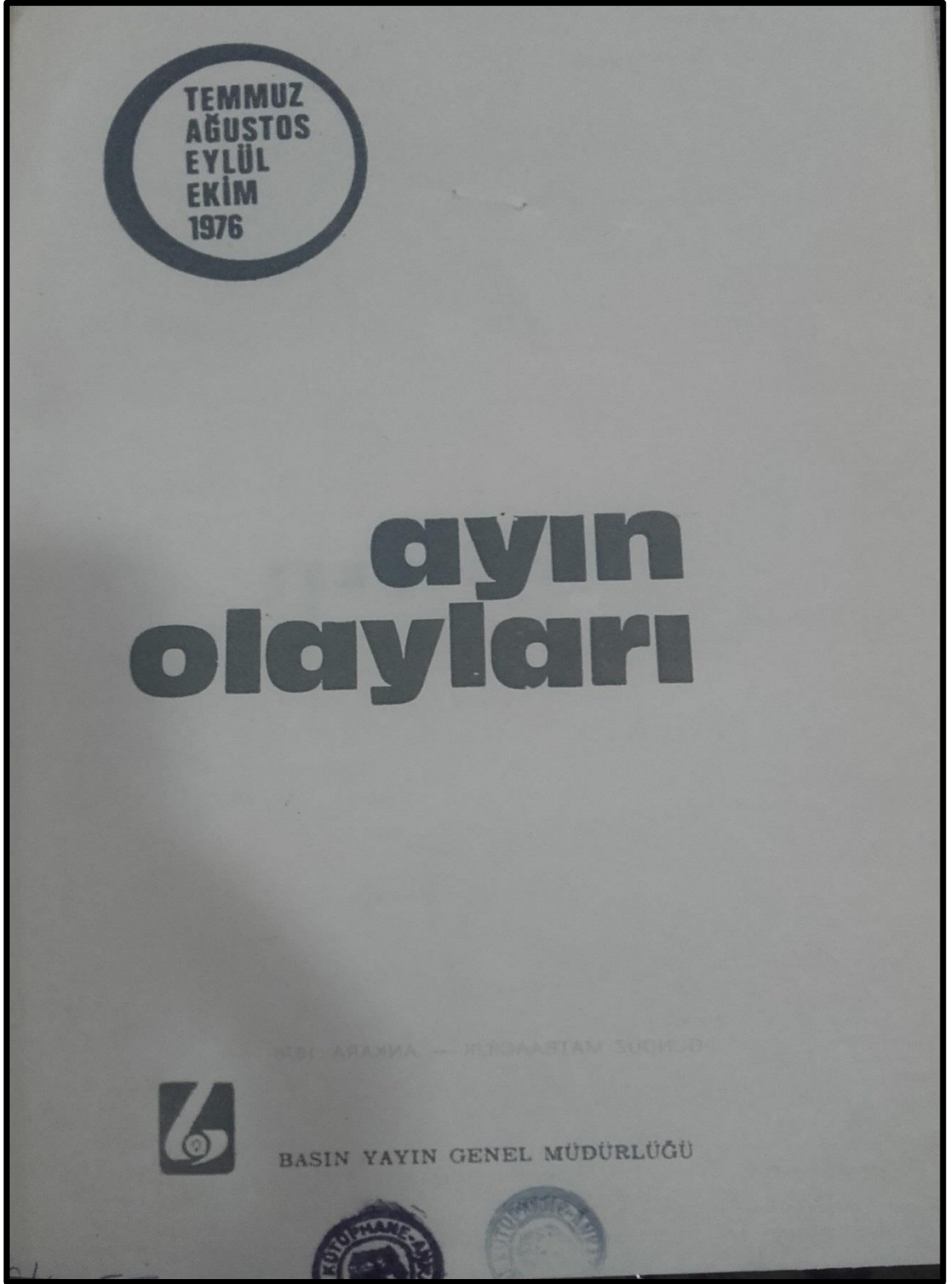
«Ayn Tarihi» bu sayıdan itibaren neşriyatını mecburen tatil ediyor.

Bu haberi sevgili okuyucularına verirken mecmuamız sekiz yıldan beri memleket irfanına etmiş olduğu naçiz hizmetlerle müftehirdir.

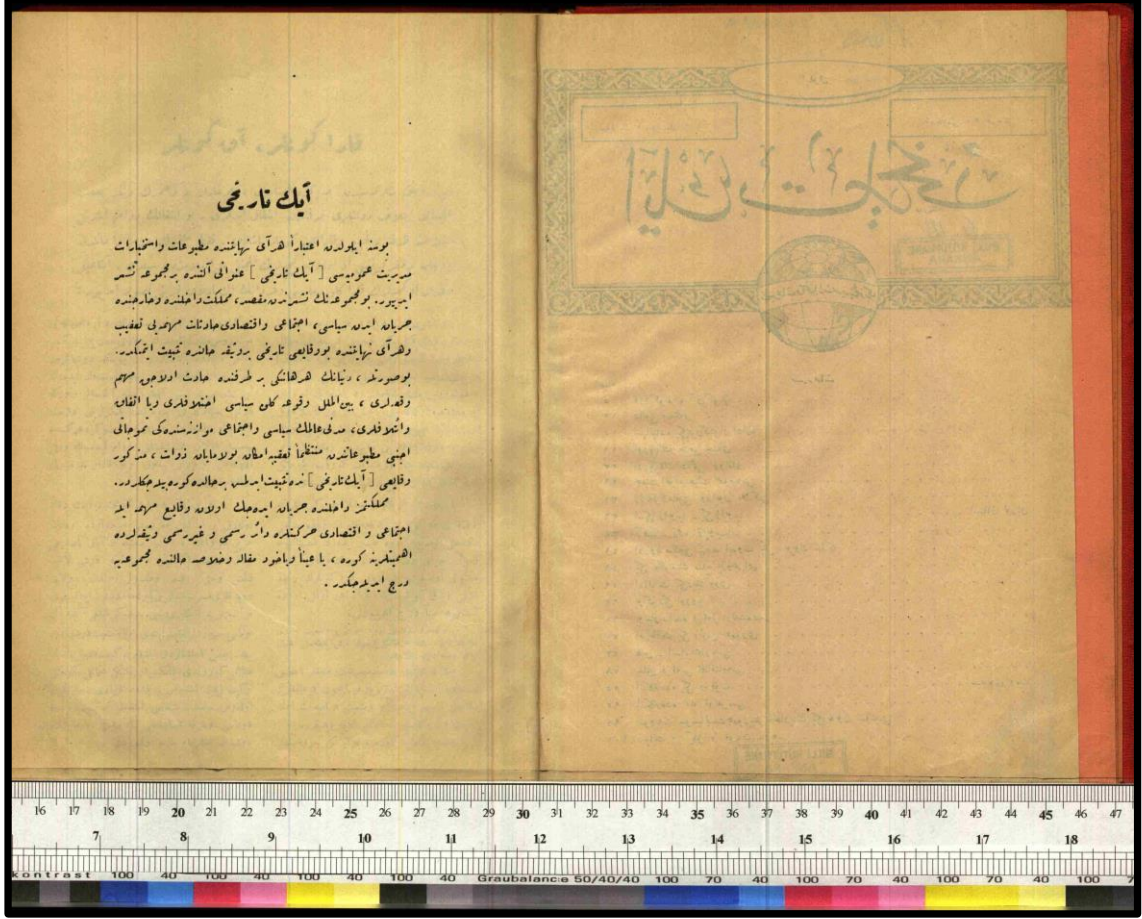
«Ayn Tarihi» 1339 Eylûlünde teessüs etmiş ve bugüne kadar fasılasız çıkan sayıları ile sekiz yıllık cihan vukuatının mükemmel bir ansiklopedisi olmuştur.

Bu müddet zarfında onu takdir ve teşvik eden sevgili okuyucularımıza derin şükranlarımızı sunarız.

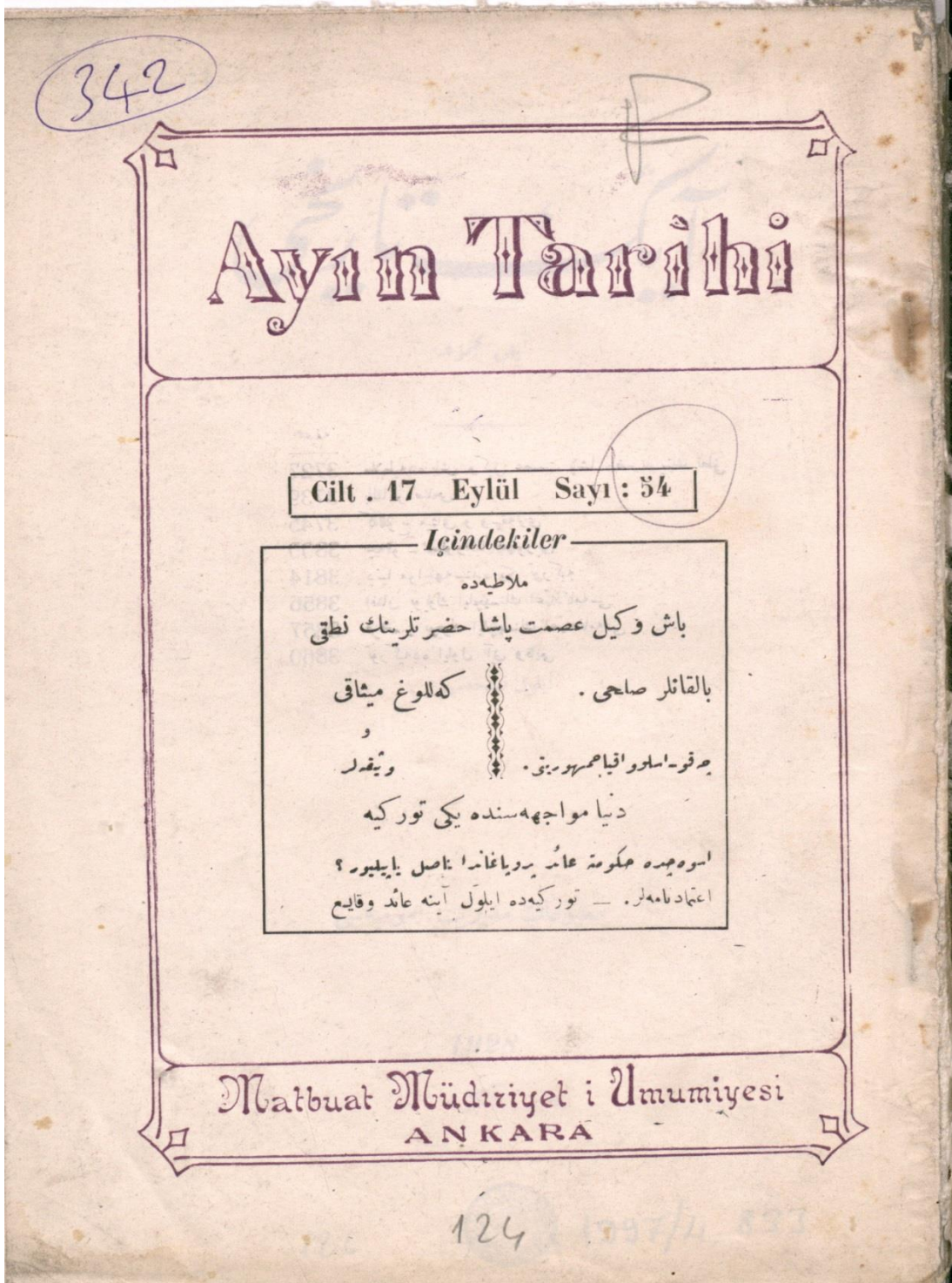
B-1. «Ayn Tarihi» dergisinin 1-30 Nisan 1931'de kapatılması gerekçesiyle yayımladığı yazı (Mili Kütüphane)

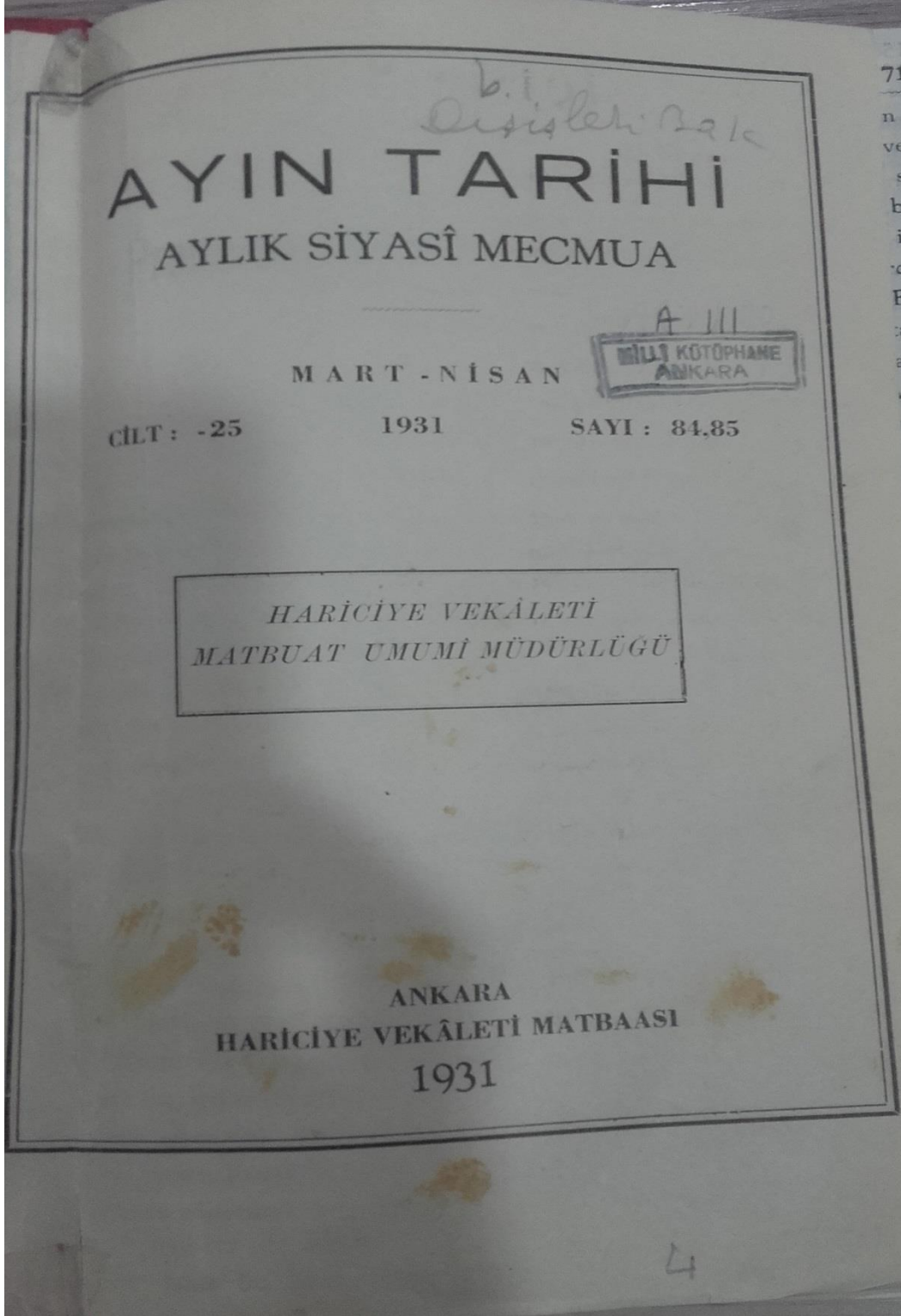
B-2. “*Ayın Tarihi*” dergisinin 1976 yılından itibaren “*Ayın Olayları*” olarak yayımladığı sayının kapak görünümü (Milli Kütüphane)

B-3. Eylül 1923'te yayın hayatına başlayan “*Ayin Tarihi*” dergisinin yayınlanma amacına ilişkin dergide yer alan yazı (Milli Kütüphane)

B-4. Ayın Tarihi 54. Sayı kapak görünümü (Milli Kütüphane)

B-5. Ayın Tarihi dergisi Mart-Nisan 1931 kapak görünümü (Milli Kütüphane)

XI — UZAK DOĞU.

A — Japonya:

a) Hâdiselerin takvimi 512

b) Vesikalar 517

B — Çin:

a) Hâdiselerin takvimi 519

XII — DOMİNYON ve MÜSTEMLEKELER.

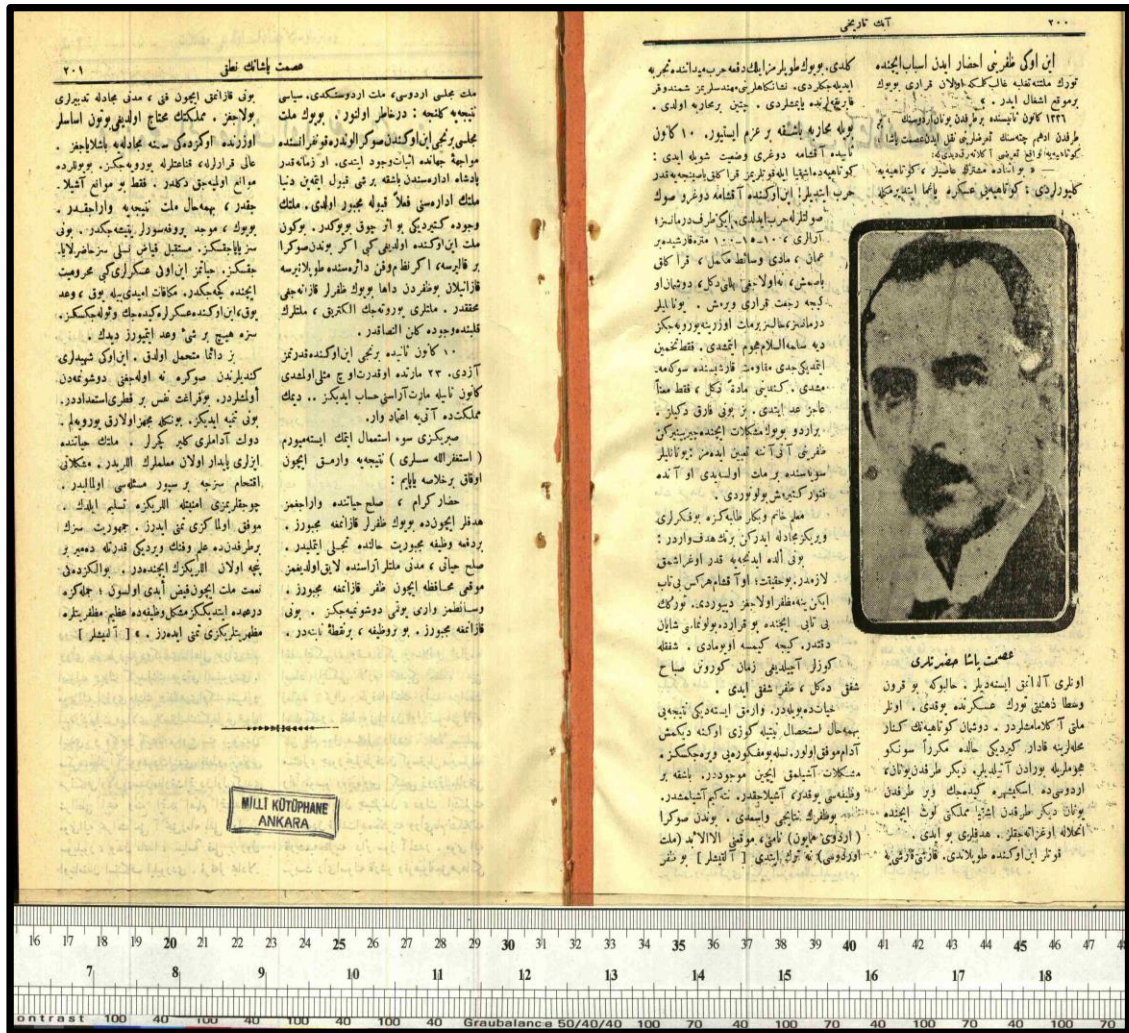
a) Hâdiselerin takvimi 520

II

Ayin Kùltür Hareketleri

a) Siyasa 522

B-6. “*Ayin Tarihi*” dergisi 1-30 Nisan 1945 tarihli içindekiler kısmı (Milli Kütüphane)

B-7. “Ayın Tarihi” dergisinden bir görsel (Milli Kütüphane)

— 4 —
MUAHEDE

Fransa Reisiümhuru, Majeste Büyük Britanya, İrlanda ve denizlerası İngiliz ülkeleri Kralı, Hindistan İmparatoru «Büyük Britanya ve Şimali İrlanda Birleşik Kırallığı için» ve Türkiye Reisiümhuru

Milli emniyetlerinin menfaati iktizası müteakabil mahiyette bir muahede akdini ve tecavüze mukavemet için yekdiğerine karşılıklı yardım temin eylemeyi arzu ettiklerinden,

Murahhas olarak,

Fransa Reisiümhuru:

Büyük Elçi ve fevkalâde murahhas Legion d'Honneur nişanının Comandeur rütbesini haiz Bay René Massigli'yi,

Majeste Büyük Britanya, İrlanda ve denizler aşırı İngiliz ülkeleri Kralı, Hindistan İmparatoru «Büyük Britanya ve Şimali İrlanda Birleşik Kırallığı için» :

Büyük Elçi ve fevkalâde murahhas Sir Hughe Montgomery Knatchbull - Hugesen, K. C. M. G'yi, Türkiye Reisiümhuru:

Başvekil ve Hariciye vekâleti vekili, İstanbul mebusu Bay Dr. Refik Saydamı,

Tayin eylemişler ve bu murahhaslar, usulüne muvafık görülen salâhiyetnamelerini teati ettikten sonra aşağıdaki hususatı kararlaştırmışlardır:

Madde — 1

Türkiyeye karşı bir Avrupa Devleti tarafından vaki bir tecavüz neticesinde Türkiye bu Devletle muhasamata giriştiği takdirde, Fransa ve Birleşik Kırallık filen Türkiye Hükümetile teşriki mesai edecekler ve ona yedi iktidarlarında olan bütün yardım ve bütün müzaheretini ifa eyleyeceklerdir.

Madde — 2

1 - Bir Avrupa Devleti tarafından vaki olup Akdeniz mmtakasında Fransa ve Birleşik Kırallığın karışacakları bir harbe müncer olan bir tecavüz hareketi halinde Türkiye filen Fransa ve Birleşik Kırallık ile teşriki mesai eyleyecek ve onlara yedi iktidarlarında olan bütün yardım ve bütün müzaheretini ifa eyleyecektir.

2 - Bir Avrupa Devleti tarafından vaki olup Akdeniz mmtakasında Türkiyenin karışacağı bir harbe müncer olan bir tecavüz hareketi halinde Fransa ve Birleşik Kırallık filen Türkiye ile teşriki mesai edecekler ve ona yedi iktidarlarında olan bütün yardım ve bütün müzaheretini ifa eyleyeceklerdir.

Madde — 3

Fransa ve Birleşik Kırallık tarafından 13 nisan 1939 tarihli Beyannamelerile Yunanistan ve Romanyaya verilen garantiler meriyet mevküide kaldığı müddetçe bu iki garantiden biri veya diğeri hasebile Fransa ve Birleşik Kırallık muhasamata giriştikleri takdirde Türkiye filen Fransa ve Birleşik Kırallık ile teşriki mesai eyleyecek ve onlara yedi iktidarlarında olan bütün yardım ve bütün müzaheretini ifa eyleyecektir.

Madde — 4

Fransa ve Birleşik Kırallık, birine veya diğesine karşı ikinci ve üçüncü maddeler hükümleri mahalli tatbik bulmaksızın bir Avrupa Devleti tarafından vaki bir tecavüz neticesinde, bu Devletle muhasamata giriştikleri takdirde, Yüksek Âkid Taraflar derhal istisarede bulunacaklardır. Ancak şurası mukarrerdir ki, Türkiye böyle bir halde Fransa ve Birleşik Kırallık hakkında hiç değilse hayırhahane bir bitarafılık muhafaza edecektir.

(S. Sayısı : 1)

B-8. II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan anlaşma metni [Askeri Tarih ve Strateji Daire Başkanlığı (ATASE)]

— 8 —
Madde — 5

Yukarıdaki üçüncü maddenin hükümlerine hâlel gelmemek üzere,

1 - Gerek bir Avrupa Devleti tarafından, Yüksek Âkid Taraflardan biri Hükûmetinin, tecavüze karşı, kendi muvafakatile istiklâl veya bitarâflığını muhafazaya yardım taahhüd eylediği bir Avrupa Devletine karşı ika edilen tecavüz halinde,

2 - Gerek bir Avrupa Devleti tarafından ika edilen ve diğer bir Avrupa Devleti aleyhine müteveccih bulunmakla beraber Yüksek Âkid Taraflardan biri Hükûmetinin fikrine kendi emniyeti için bir tehdid teşkil eden bir tecavüz halinde,

Yüksek Âkid Taraflar müessir görülecek her müstrek harekete teşebbüs etmek üzere derhal iştişarede bulunacaklardır.

Madde — 6

Bu muahede hiç bir Devlet aleyhine müteveccih değildir. Hedefi, tecavüze karşı koymak için, Türkiye, Fransa ve Birleşik Krallığa, lüzum hâsıl olursa, karşılıklı bir yardım ve müzaheret temin eylemektir.

Madde — 7

Bu muahedenin hükümleri Türkiye ile diğer iki Yüksek Âkid Taraftan her biri arasında iki taraflı taahhüd olarak da muteberdir.

Madde — 8

Yüksek Âkid Taraflar bu muahedenin tatbiki neticesi olarak muhasamata girişmiş bulunurlarsa ancak müstrek bir mutabakatla mütareke veya sulh akdedeceklerdir.

Madde — 9

Bu muahedename tasdik edilecek ve tasdiknameler mümkün olan süratle ve aynı zamanda Ankara'da tevdi olunacaktır. Muahede bu tevdi tarihinde mîriyete girecektir.

Bu muahede on beş senelik bir müddet için akdedilmiştir. Yüksek Âkid Taraflardan hiç biri muahedeye nihayet vermek arzusunda olduğunu mezkûr müddetin inkizasından altı ay evvel diğer iki Tarafa tebliğ etmezse muahede beş senelik yeni bir müddet için kendiliğinden temdid edilmiş bulunacak ve böylece devam edib gidecektir.

Aşağıda imzaları bulunan murahhaslar işbu muahedeyi, muhtevi olduğu hükümleri tasdikan, imza etmişler ve mühürlemişlerdir.

Ankara'da, üç nüsha olarak, 1939 senesi ilk teşrininin on dokuzunda yapılmıştır.

R. Massigli
H. M. Knatchbull - Hugessen
Dr. Refik Saydam

II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan anlaşma metni [Askeri Tarih ve Strateji Daire Başkanlığı (ATASE)]

6-13

İDH

K=3

G=4

B=4-6

- 0 -

PROTOKOL No: 1

Aşağıda imzaları bulunan murahhaslar, bu günkü tarihli muahedenameyi imzasından itibaren meriyete koymak hususunda kendi Hükümetlerinin mutabık bulunduklarını müşahade ederler.

İşbu protokol, Fransa, Birleşik Krallık ve Türkiye arasında bu günkü tarihle akdedilen muahedenamenin ayrılmaz bir üzü olarak telâkki edilecektir.

Ankara'da, üç nüsha olarak, 19 ilk teşrin 1939 da yapılmıştır.

R. Massigli

H. M. Knatchbull - Hugessen

Dr. Refik Saydam

PROTOKOL No. 2

Aşağıda imzaları bulunan ve usulüne tevfikân bu hususta salâhiyettar kılınmış olan murahhaslar Fransa, Birleşik Krallık ve Türkiye arasındaki muahedenameyi imza ettikleri sırada berveçhiati hususta mutabık kalmışlardır:

Yukarıda adı geçen muahedename müebince Türkiye tarafından alınmış olan taahhüdler bu memleketin Sovyet Sosyalist Cümhuriyetleri İttihadı ile müsellâh bir ihtilâfa sürüklenmesini müejb olacak veya intaç edecek bir harekete onu icbar edemeyecektir.

İşbu protokol Fransa, Birleşik Krallık ve Türkiye arasında bu günkü tarihle akdolunan muahedenamenin ayrılmaz bir üzü olarak telâkki olunacaktır.

Ankara'da, üç nüsha olarak, 19 ilk teşrin 1939 tarihinde yapılmıştır.

R. Massigli

H. M. Knatchbull - Hugessen

Dr. Refik Saydam

Aeline uygundur.

(S. Sayısı : 1)

II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan anlaşma metni [Askeri Tarih ve Strateji Daire Başkanlığı (ATASE)]

minâ Kırsal Umumî merkezî veznâsına yâttırdan ve müfredatı 1 ilâ 15 numaralı Kırsal listelerile ilân edilen nakdî yardımın vilâyet ve kaza itibariyle yekûnlarını gösterir cetveli veriyoruz:

Listeler yekûnu	Adet 15.	
	Lıra	K.
Umumî merkez:	1.772.705	06
Dahil	566.325	41
Harîç	120.380	87
Yekûn	746.712	28
Afyonkarahisar Vilâyeti:		
Merkez	7.491	70
Bulvadin	2.317	51
Dinar	850	
Emlîkdağ	3.574	58
Sandıklı	746	50
Yekûn	14.974	29
Ankara Vilâyeti:		
Merkez	84.386	05
Ayas	2.900	
Beypazarı	5.000	
Çubuk	600	30
Haymana	1.042	54
Keskin	1.920	
Kızılcahamam	1.500	
Nallıhan	2.136	14
Polatlı	2.808	91
Yekûn	101.454	02
Antalya Vilâyeti:		
Merkez	9.600	
Aksaklı	400	
Elmalı	1.045	
Fenike	700	
Korkuteli	600	
Yekûn	12.345	
Aydın Vilâyeti:		
Merkez	14.276	
Bozdoğan	699	
Nazilli	3.775	

B-9.: “Ayn Tarihi” Dergisi, 13 Kasım, 1940

“Vilayet ve Kaza İtibariyle Zelzele Felâketzedelerine 13-1-1940 tarihine kadar yapılan yardım cetveli” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

Östünde birleşilen iki ana hedef Gar. ba ve Türkiye doğru gümektedir. Halk Partisi garp Rönansmandanberi Tür. kıymetin kaybettığı yüz yılları ka. zanamak için beş asır evvel teessüs eden kıymetlere doğru olanca hızla koğu ve garp ızamına kanunlaştırdı. Sonra Türk unsuruna kendini, dilini ve tarihini anıttı. Cümhuriyet Halk Partisinin zaferi, Türk milletinin asrına ve kendisini bukturmaktır. Bu vasıflarına bakınca, öteki inkılaplar gibi iktisadi olmaktan ziyade buku. ki ve kültürel cephesile kıymet alın Türk inkılabı, bu yolda gerçekleştire jnkedini yalnız Cümhuriyet Halk Partisine borçludur.

Varlıksız mükelleflerin vergi borçları siliniyor.

Yazar: Esat Tekeli

18 Eylül 1943 tarihli «Ulus» Anka. radan:

Büyük Millet Meclisi, dün kabul ettiği bir kanunla Varlık Vergisi mükellefleri arasındaki «hizmet erbabı» ile «gündelik gayri safi kazancı» üzerinden vergi verenlerden» varlık vergisi ödiyemiyecikleri tahakkuk edecek olan kısmının, tahsil edilmemiş olan borçlarını silmek için Maliye Vekâletine salâhiyet vermiştir.

Bir bilgin yazarın söylediği gibi, her hangi bir mesleğin içinde, herseyden önce, kullanılan tabirleri tarif ve tahdit etmenin, bir çok yanlış anlaşmaları önlemek ve hakikatin anlaşılmasına cabuklaştırmak gibi faydaları vardır. Varlık vergisi kanunu, devlet, mülhak bütöce idareler, vilâyet hususî idareleri, belediyeler, devlet âitması teşekkülleri ve kanunla muayyen bankalar ve teşekküller hizmetinde mesaj ve ücretli çalışanlar müstesna olmak üzere bütün kazanç vergisi mükelleflerini, varlık vergisine tâbi tutmuştur. Başlıca katmuc vergisi mükelleflerini bu şekilde sıralayabiliriz: 1) Ticarethanesi bulunan ve beyannameye tâbi olan

ve okunyan mükellefler, 2) Serbest meslek sahipleri, 3) Hizmet erbabı, yani beyannameli mükelleflerin yanında aylıkla ve gündelik çalışanlar, 4) Gündelik gayri safi kazancı üzerinden vergi veren mükellefler yani dükkân, mağaza gibi ticarethanesi bulunmayan ve geçinci halde çalışan iş sahipleri, beyannamesiz kellefiyete tâbi tutarak bir vergi adâdelikle çalışanlar, satıcılar ve vapurlar ve hacmi üç yüz tonjâtodan yukarı gemiler haric olmak üzere nakil vasıtaları işletenler... Dün tasdik olunan kanunun, borçlarını silmek için salâhiyet verdiği mükellefler, 3 ve 4 numaralarda yazılı olan, yani devlet hizmetinde çalışan emsali esasen varlık vergisine tâbi bulunmayan aylıkcı ve gündelikçilerle geçinci ticaret ve sanat sahiplerinden ibarettir. Bunların da vergileri, ıtlak üzere silinecek değildir. Borçlarını ödiyemiyecikleri tahakkuk edenler hakkında bu muamele tatbik olunacaktır.

Görülüyor ki kanunun kabul ettiği terkin muamelesi, eski tabirile «ecir» durumunda olanlarla dükkânı dahî bulunmayan geçincilere münhasır ve mahdud bir müsaadeden ibarettir. Bunlardan vergilerini ödiymiye kudreti bulunmayanların borçlarının silinmesinin müsavat ve adaletle uyumlu olacak bir tarafı yoktur. Çünkü her ne kadar hizmet erbabı dediğimiz mükelleflerden bir kısmının vergi borçları şimdiki kadar tahsil edilmişse de, vergileri alınmayan, mütesadelerdeki müdür, muhasebeci, idare meclisi reis ve azaları gibi vergi verebilecek kudrette olanlardır. Geriye kalan mükellefler, az ücretli müstahdemlerden ibarettir. Binaenaleyh borçlarını vermiş olanların, veremiyecek durumda olanlara bir şey söylemiye hakkı olamaz. Hükümet ve Meclis, vaktile varlık vergisini koyarken, nasî vergiden kaçının yüksek kazanç sahiplerini ve bu arada bir kısmı varlık mükellefleri, kazanç ve kudretlerle mütenasip bir mükellefiyet tâbi tutarak bir vergi adâleti kurmak maksadını gütmüşse, bu gün de kudretsizlikleri sabit olacak mükellefleri vergi borcundan kurtarmakla, yurttaşlara, adalet duygularını tatmin edecek bir ferahlık getirmekten başka bir şey yapmıyor.

Varlıksız mükelleflere böyle bir kolaylık temini ne kadar haklı ise, yukarıda saydığımız gibi müstakîl ticarethane ve teşebbüs sahibi olan varlıklı mükelleflerden borçlarını veremiyenler hakkında yapılan takibatın devamı da o kadar yerinde olacaktır. Esasen hükümet, şimdiki kadar bu gibiler hakkında kanuni salâhiyetlerini kullanmaktan çekinmemiş ve bu sayede, yanlış ve mükerrek vergilerle yeni kanunun mevzuuna giren vergiler çıktıktan sonra geriye kalan 400 milyon lira varlık vergisi tahakkukuna karşı bugüne kadar 300 milyon lira yani % 75 nispetinde tahsilât yapmak suretile takdire dayanan müstesna bir mükellefiyet için çok muvaffakiyetli sayılacak bir netice ekde edebilmiştir. Varlığı bulunduğu halde vergi borçlarını ödemekten kaçınanların, kim olursa olsun bundan sonra da aynı takibata uğrayacakları şüphesizdir. Hükümet yanlışlıkları düzeltmek kadar memleket borcundan kaçınanları takip hususunda da adalet icaplarını yerine getirmekte tereddüt etmiyecektir.

B-10. "Ayn Tarihi", dergisi, 18 Eylül 1943

"Varlıksız Mükelleflerin Vergi Borçları Siliniyor" (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

AKISLER.

Almanya ile imzaladığımız iktisadî anlaşmalar.

Yazan: Faliş Rifki Atay.

10 Ekteşrin 1941 tarihli «Ulus»
Ankaradan :

«Türkiye ile Almanya arasında ticari mübadelelerin tanzimine dair» anlaşmalar, dün, Hariciye Vekilliğinde Almanya adına Büyük Elçi B. Fon Papen ve Alman Heyeti Reisi Elçi B. Clodius, Türkiye adına Hariciye Vekili B. Şükrü Saracoğlu, Türk Heyeti Reisi B. Numan Menemencioğlu ve Ticaret Vekilliği Müsteşarı B. Halit Nazmi Keşmir taraflarından imza edilmiştir. Muahedeye dair bütün görüşmelerde hüküm süren ruh, aradaki samimî dostluğu daha sıkı münasebetlerle kuvvetlendirmek ve bu bakımdan, Türk - Alman ticaret mübadelesine bugünkü şartlar içinde mümkün olan âzami genişliği temin etmek olmuştur.

Bilindiği üzere Almanya ile 25 temmuz 1938 tarihli klering esasına dayanan ticaret ve tediye anlaşmamız, 1939 yılının 31 ağustosunda sona erdi. Bir müddet ahitsiz bir halde kalmakla beraber, takas usulü üzerinde gene ticari münasebetlerde bulunuyorduk. 25 temmuz 1940 ta bir hususî ticaret anlaşması yapılsa da, bu, daha ziyade, hükümet siparişlerinin bir kısmını temin etmek isteyen bir tasfiye anlaşması idi ve Almanya ile mübadele ihtiyaçlarımızı karşılayabilecek mahiyette değildi. Geçen temmuzda sona ermesi lâzımgelen bu hususî anlaşma, ikişer aylık uzatmalarla şimdiye kadar devam etti ve hâlâ, müstakil olarak, yürürlük halindedir.

Bu küçük tarihçe gösteriyor ki harp-sonrasının her türlü iktisadî buhran şartlarına uyarak inkişafı bir seyir ta-

kip eden ticaret münasebetlerimiz, son harbin zorluk, hattâ imkânsızlıkları içinde bile, devam çareleri aramış, eksik ve aksak da olsa, bulmuştur. Bu, iki memleket iktisadiyatının birbirine olan tabii ve sıkı temas mahiyetini belirten bir şeydir.

Bu iş için murahhas olan Mösyö Clodiusun Ankaraya gelmiş olmasına ve Ankarada hayli uzun müddet kalmasına türlü türlü mânalar verilmek istenmiştir. Halbuki bugünkü şartlar içinde ticari mübadele meselelerini halletmek ancak o ayarda ihtisas şahsiyetlerine lüzum gösterdiği gibi, bir hayli yekûn tutan ve bir hayli maddeye şümullenen böyle bir meseleyi en küçük ayrıntılarına kadar görüşmek, bilhassa her türlü tatbikat güçlüklerine karşı evvel-den önleyici tedbirleri düşünmek ve bulmak, zaman, sabır ve dikkat istediğine şüphe yoktur. Bununla beraber bütün görüşmeler, imza olunan vesikaların sayısına ve konuşulan meselelerin ehemmiyet ve şümulüne rağmen, bir ayda tamamlanmıştır. Gerek Mösyö Clodius ve arkadaşları, gerek Numan Menemencioğlu ve arkadaşları, tam ve esaslı bir neticeye varmak için, kendilerine mes'ul hükümetlerin itimadını çoktanberi temin eden tecrübe ve yüksek ihtisas vasıflarını, bu vasıflardan eksik olmıyan azim ve iyi niyet hassaları ile birleştirmişlerdir. Kendilerine teşekkür etmek borcumuzdur.

Dünkü Türk - Alman müşterek tebliğini takib eden bu imza haberi, yalnız birbirine karşı alâkasızlanmasın mümkün olmıyan iki memleket iktisadiyatı arasındaki münasebetleri tabii ve işler bir hale soktuğu için değil, aynı zamanda karşılıklı ve emniyet politikasının yeni bir inancası olduğu için, tesiri de iki katlı olmuştur.

B-11. "Ayn Tarihi" dergisi, 10 Ekim 1941

"Almanya İle İmzaladığımız İktisadi Anlaşmalar" (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

VESİKALAR.

Türkiye ile Almanya arasında imza edilen dostluk paktının metni.

Ankara : 18 (A. A.) —

Bu akşam saat 21. 15 de Hariciye Vekâleti binasında Türkiye ve Almanya arasında imza edilmiş olan muahedenin metni aşağıdadır:

Türkiye Cümhuriyeti ve Alman reich'i,

Aralarındaki münasebetleri mütekabil itimad ve samimî dostluk esasına istinad ettirmek arzusu ile, ve her birinin elyevm mevcut taahhütleri kaydı ihtirazisi tahtında, bir muahede akdetmeğe karar vermişler ve bu maksatla murahhaslarını tayin etmişlerdir; şöyle ki:

Türkiye Reiscümhuru:

İzmir Mebusu ve Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu'nu;

Almanya reich şansölyesi

Ankara Büyük Elçisi ekselâns franz Von Papen'i.

Bu murahhaslar usulüne muvafık bulunan salâhiyetlerini teati ettikten sonra atideki ahkâmı kararlaştırmışlardır:

Madde 1 — Türkiye Cümhuriyeti ve Alman reich'i arazile-rinin masuniyetine ve tamamıyeti mülkiyesine mütekabilen ri-ayet ve doğrudan doğruya veya dolayısıyla yekdiğeri aleyhine mü-teveccih her türlü harekâttan tevakkî etmeği taahhüt ederler.

Madde 2 — Türkiye Cümhuriyeti ve Alman reich'i müşterek men-faatlarına taallük eden bütün meselelerde, bunların halli için mutabakatı temin etmek üzere aralarında atiyen dostane temas-da bulunmağı taahhüt ederler.

Madde 3 — İmzası günü mer'iyet mevkiine girecek olan bu mu-ahede on sene müddetle muteberdir. Yüksek akid taraflar, muahede-

denin temdidi hususunu vakti merhununda aralarında kararlaştır-
tacaklardır.

Bu muahede tasdik olunacak ve tasdiknameler sür'ati mümkün-
ne ile Berlin'de teati edilecektir.

Türkçe ve almanca lişanlarında, her iki metin de aynı veçhile
muteber olmak üzere, iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.

Ankara 18 haziran 1941

B-12. "Ayn Tarihi" dergisi, 1-30 Haziran 1941

"Türkiye İle Almanya Arasında İmza Edilen Dostluk Paktının Metni" (Atatürk

Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

Bonnet - Türk Fransız anlaşması münasebetile beyanatta bulundu.

Paris: 23 — A. A.

Türk - Fransız anlaşmalarının imzası münasebetile, hariciye nazırı B. Bonnet, Intransigeant gazetesine aşağıdaki beyanatta bulunmuştur :

Bugün imzalanan Fransız - Türk anlaşmaları, Türkiye, Fransa, Suriye ve Lübnan arasındaki bağları mesut bir surette tesbit eylemekde ve dostane komşuluk münasebetlerini tanzim etmektedir. Bu anlaşmalar bu suretle, Akdenizin şark havzasının siyasi istikrarına kıymetli bir yardım getirmektedir.

Türk - Fransız anlaşmaları, son Türk - İngiliz deklarasyonuna müvazi olarak, yakın şarkda ve Avrupada nizamın ve sulhun idamesinde aynı surette alâkadar iki devlet arasında semereli bir iş birliğinin temelini teşkil edecektir.

Türk - Fransız müşterek beyannamesi Pariste Fransız Hariciye nazırı ile sefirimiz arasında merasimle imzalandı.

Paris: 23 — A. A.

Bugün öğleden sonra saat 18,30 da hariciye nezaretinde, hususi merasimle, Türk - Fransız karşılıklı yardım deklarasyonu hariciye nazırı B. Bonnet ve Türkiye büyük elçisi B. Suad Davaz tarafından imzalanmıştır. İmzayı müteakip, Fransa hariciye nazırı ve Türkiye büyük elçisi, radyo ile nesredilen kısa hitabelerde bulunmuşlardır.

B. Bonnet, Türk - Fransız karşılıklı yardım deklarasyonunun 12 mayıs tarihi Türk - İngiliz deklarasyonunun tamamıyla aynı olduğunu tebarüz ettirdikten sonra bu Türk - Fransız karşılıklı yardım deklarasyonu, Fransa ile İngiltereyi ve diğer taraftan İngiltere ile Türkiyeyi birbirine bağlayan taahhütleri müvazi bir hale getirmeyi de istihdaf eylemektedir. Demişti. B. Bonnet, anlaşmanın iki esas noktasına işaret etmiş ve bu anlaşmanın hiç kimsenin aleyhine müteveccih bulunmadığını bilhassa

AYIN TARİHİ

deylemiştir. Fransız hariciye nazırı nihayet, bu suretle sulha yapılan yardımdan dolayı büyük memnuniyetini izhar etmiştir.

Suad Davaz da, Türkiye ile Fransa arasındaki dostluğun bu suretle ün temhir edilmesini görmekten duyduğu memnuniyetini bildirmiş sözlerini şöyle bitirmiştir:

anlaşmalar, hiç kimsenin aleyhine müteveccih değildir. Bunlar, en ıperver gayeler için imzalanmıştır. İdealimiz, sulhtur ve bu suretle un idamesinde işbirliği yapmış oluyoruz.

B-13. "Ayn Tarihi" dergisi, 1-30 Haziran 1939

"Bonnet Türk-Fransız Anlaşması Münasebetiyle Beyanatta Bulundu"

"Türk-Fransız Müşterek Beyannamesi Paris'te Fransız Hariciye Nazırı İle Sefirimiz Arasında Merasimle İmzalandı" (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

VESİKALAR.

Dr. Refik Saydam Mecliste Türk - İngiliz anlaşması hakkında beyanatta bulundu. İttifakla tasvip olundu.

Ankara : 12 (A.A.) —

Büyük Millet Meclisinin bugün Abdülhalik Renda'nın başkanlığında yaptığı ikinci celsede Başvekil Doktor Refik Saydam alkışlar arasında kürsüye gelerek aşağıdaki beyanatta bulunmuştur :

Muhterem arkadaşlarım,

Avrupadaki siyasi ve askeri vekayii, son zamanlarda ne yolda ve ne sür'atle inkişaf etmiş olduğu malûmunuzdur.

Dünya sulhunun büyük ve kanlı vakayı ile haleldar olmaması, idare mesuliyetini ellerinde tutan devlet adamları için en mühim ve en dikkate değer mevzuu teşkil ediyor.

Memleketimizi, yarının tehlikeli hâdisatından mümkün meriteye uzak bulundurmamak ve Avrupada ve bütün dünyada baş gösteren ihtilâflar önünde sulhperver siyasetimizin samimi bir tezahürü olan bitarafîliği muhafaza etmek Cumhuriyet Hükûmeti için esas siyaseti teşkil etmekte bulunuyordu. Fakat hâdisatın Balkan yarım adasına intikal etmesi ve Akdeniz emniyetinin millî hayatımızda kendisini yeniden hissettirmesi anıdan itibaren hükûmetiniz, kendisini ciddi bir millî emniyet meselesi karşısında bulmuş ve bu emniyeti tehlikeli tesadüflere maruz bırakmaksızın lâkayt ve bitaraf bir vaziyette bulunmanın mümkün olamayacağı kanaatine varmıştır. (Bravo sesleri). Malûmunuzdur ki Akdenizde bütün alâkadar devletlerin birbirine karşı emniyet içinde bulunarak ve bu denizi müşterek bir vatan sayarak onun müsavi nimetlerinden hepinizin müstefid olmasını daimî olarak temenni etmişizdir. Hiçbir alâkadar devleti hakkı olduğu istifadeden mahrum etmeyen, fakat hiçbir hegemonya hevesine imkân bırakmayan bir Akdeniz nizamı bizim daima göz önünde tuttuğumuz bir millî emniyet meselesidir. (Bravo sesleri ve alkışlar). Bu şartlar içinde, hükûmetiniz milleti harb' badiresinden azamî imkânlarla uzak bulundurmanın en müessir çaresini yine sulh için birleşen memleketlerle harbi göze alarak sulh gayesinde teşriki mesai etmekte

bulmuştu (Bravo sesleri alkışlar). Bir Avrupa devleti olan Türkiye'nin, Avrupa'daki sulh teşebbüslerinin ve harb tehlikelerinin millî hayatımıza tesirlerini ehemmiyetle hesap etmekten farîğ olamayacağı aşîkârdır.

Cumhuriyet Hükûmeti, hiçbir memleket aleyhine müteveccih olmayan, hiçbir memleketi ihata ve izar maksadına matuf bulunmayan, bilâkis milletleri harbin feci âkubetinden masûn bulundurmak maksadını güden bir sulh, müdafaa ve emniyet beraberliğinde İngiltere ile yanyana yürümek ve yer almak için bugün Millet Vekillerinin müsaade ve tasvibini istemeğe gelmiştir. (Bravo sesleri ve alkışlar).

İngiltere ile, büyük tecrübelerden geçtikten sonra aramızda teassüs eden kuvvetli ve samimi itimat ve dostluk bağları, Büyük Meclisinizin muhtelif vesilelerle tasvibine iktiran etmiş ana siyasetlerimizden biridir.

Bu metin rabitalar, politikalarımızın inkişafında birbirine hiç bir vakit zıd olmayan bir görüş ve düşünüş tarzında müşareketimizi temin etmiş ve iki hükûmeti, bir çok mühim vesilelerde bu görüş birliğinin feyizli semerelerini iktitafa muvaffak kılmuştur.

Biraz evvel arzettiğim ve hile, Avrupadaki mühim hâdiselerin cereyanı esnasında ve hassatan endişebağ olan vekayı Balkan yarımadasına intikal eder etmez hükûmetinizle, İngiltere hükûmeti arasında samimi bir müşavere başlamış ve sulh ve emniyet gayesinde birleşen fikirlerimiz, iki memleketin mukadderatında daha esaslı ve daha devamlı bir el birliğinin lüzumuna müştereken kanaat olmakta gecikmemiştir.

Esasları Cumhuriyet Halk Partisi meclis grubunun mütefikan tasvibine iktiran etmek suretiyle başlayan müzakereler, şimdi yüksek huzurunuza arzedeceğim. Türkiye - İngiltere müşterek beyannamesi üzerinde muatabakat temin etmiştir.

Müşterek beyannameyi aynen okuyorum :

1. — Türkiye ve Büyük Britanya Hükûmetleri, birbirleriyle sıkı bir iştişarede bulunmuşlardır. Aralarında cereyan eden ve halen devam etmekte bulunan müzakereler, görüşlerindeki mutad birliği tebarüz ettirmiştir.
2. — İki devletin, kendi millî emniyetleri nefine olarak karşılıklı taahhütleri tazammun edecek uzun müddetli nihai bir anlaşma aktetmeleri takarrur etmiştir.
3. — Bu nihai anlaşmanın akdine intizaren, Türkiye Hükûmeti ve Büyük Britanya Hükûmeti, vuku bulacak bir tecavüz hareketinin Akdeniz mın-takasında bir harbe saik olması halinde yekdiğerleriyle bilfiil iş birliği yapmağa ve yedi iktidarlarında bulunan bütün yardım ve müzaheretı birbirlerine göstermeğe hazır bulunduklarını beyan ederler. (Bravo sesleri, alkışlar).

4. — Gerek beyanat ve gerek derpiş edilen anlaşma hiç bir memleket aleyhine müteveccih değildir. Ancak lüzumu tahakkuk ettiği takdirde Türkiye ve Büyük Britanya karşılıklı bir yardım ve müzaheret temini-ne matufdur.
5. — Nihai anlaşmanın ikmâlinden evvel, karşılıklı taahhütlerin mevkii fiile geçmesini icabettirecek şartların daha sarîh bir surette tayini de dahil olmak üzere, bazı meselelerin daha derin bir tetkike ihtiyaç gösterdiği her iki hükûmetçe kabul edilmektedir. Bu tetkik halen devam etmektedir.
6. — İki hükûmet Balkanlarda emniyetin teassüsünü temin etmek lüzumunu dahi tasdik ederler ve bu gayeyi en serî bir surette istihsâl için müşavere halindedirler (Çok güzel sesleri).
7. — Şurası mukarrerdir ki, yukarda zikredilmiş olan hükümleri iki hükûmetten herhangi birinin, sulhun takviyesindeki umumî menfaat iktizasından olarak diğer hükûmetlerle anlaşmalar akdetmesine mâni değildir.

B-14. "Ayn Tarihî" dergisi, 1-31 Mayıs 1939

"Dr. Refik Saydam Mecliste Türk-İngiliz Anlaşması Hakkında Beyanatta Bulundu. İttifakla Tasvip Olundu" (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

Türk milleti için hiç bir darlık tehlikesi yoktur.

Yazan: Etem İzzet Benice

8 eylül 1939 tarihli «Son Telgraf»
İstanbuldan:

Cumhuriyet hükûmeti Türk efkârı umumiyesini, içinde bulunduğumuz şartlar ve yoluna gitmeğe mecbur olduğumuz maddî ve manevî tedbirler bakımından aydınlatan çok mühim bir tebliğ nesretmiş bulunuyor. Tebliğin verilmesine birinci sebep, son günlerde raslanan bazı gıdaî ve sınai maddeler üzerindeki fiat yükseilmesi ile halkın bir ihtiyatî tedbir olarak fazla mübayaatta bulunmasıdır.

Geçen büyük harpte memleketin tâbi olduğu iktisadî şartlarla bugünün

mukayyesine imkân yoktur. Cumhuriyet Türkiye'si bugün her türlü gıdaî mahsul üzerinde ihraç yapan bir memleket olduğu kadar her türlü münakale vasıtasına da sahiptir. Aynı zamanda, hükûmetin tebliğinde de tebarüz ettirdiği gibi, gerek mülletin, gerek ordunun bir yıl boyunca her türlü ihtiyacını tasasız karşılayacak stoklarımız olduğu kadar gelecek yılın istihsalını da iki misline ilâğ etmek tedbirleri, halkımızın ve köylüğümüzün elindedir. Memleket dışından teminine mecbur olduğumuz petrol, benzin, kauçuk vesaire gibi maddeler haricinde ne yiyecek, ne giyecek, ne yakacak bakımından hiç bir şey ihtimaline muhtaç değildir. Topraklarımız verimlidir ve her türlü ziraaate müsaittir ve bu her türlü ziraaat bugün yapıldığı gibi yarın daha fazlası ile de yapılacaktır ve hattâ belki tedricen ihraç da edilecektir.

Büyük Harpte memleketimizde tek fabrika yoktu, bugün memleket, titiz bacalarla doludur ve bu bacalar bir yılara haricin yardımından faydalanan mahiyettedirler. Bir iki istanasi ile bu fabrikaların bütün mevaddı iptidaiyesi de Türk topraklarının verimine dahildir. Büyük Harpte Türk şehirlerini ve aylı mesafeleri birbirlerine bağlayan deve kervanları ve odunla tahrik edilen bir iki şimendifer parçası idi. Bugün memleket baştan başa demir ağırla örülmüştür ve memleketin şarktan garba, şimalden ceneba uzaklığı 12 - 72 saat mesafeyi içine girmiştir.

Türk milleti, görüyor ki, Büyük Harp günlerine nazaran sahip bulunduğu her türlü vasıta ile o günkü şartlardan bazı sahalarca yüzde yüz ve bazılarında yüzde bin gibi baş döndürücü bir ayırt, refah ve emniyet şarti içindedir. Bu itibarla mali, iktisadî, zirai, sınai bakımlardan en küçük tereddüde mahal ve imkân verebilecek bir tarafımız yoktur. Halkın, ihtiyatî bir tedbir olarak yiyecek stoku yapmasına lüzum olmadığı kadar fiatlarda tereffü yapmak, bu yola sapmak da en büyük vatan

hıyaneti ve cinayettir. Türk milletinin kesesine ihtikâr hırsı ve sefali ile uzanacak her sefili el, vatan düşmanından ve kaygısından uzak bir kan taşıyan el demektir ki, bu elin en keskin adalet bacağı ile kesmek, yine birinci vatan hırsı ve vassıfıdır. Hükûmet, bu noktayı tebliğinde tebarüz ettirmekle beraber bir noktaya da bilhassa halkın dikkatine arz etmektedir. O da, fiatların ne düşmesi, ne de yükselmesine meydan ve fırsat vermiyeceğidir. Her türlü gıdaî maddelerin memleketten ihraç menedilmiş olduğu için kusate gilecek ağır bolluk, müstahşilin ve ülcerin fiat düşüklüğü sebebiyle mütazarrat olmasına sebebiyet vermiyecek, bunun tedbirleri hükûmette alınacaktır. Sonbahar zarfıya da köylünün ve ziraatın iki misli ekimi ile gelecek sene iki misli mahsul alınacağımız icap ettirecektir ki, bu da memleketin bugünkü bolluk şartlarının kat kat fevkiye yükseltecek ve belki de ihraçatımızın tezyidine fırsat vermek ile beraber köylüyü ve ülceri zengin edecektir.

Memleketimizin iktisadî ve zirai durumunu bu şekilde olduğu gibi sıyasî vaziyeti de ancak bize güven ve emniyet verebilecek yüksek bir tutum ifadesi içindedir. Aynı zamanda, hükûmetin tebliği bu bakımdan da halkı aydın eden ve gündün şartları karşısında direktif veren kıymetli bir vasıfıdır. Hükûmetin tebliğindeki şu son cümle bilhassa bu direktifin en canlı noktası ve bize bütün işlerimizde rehberlik edecek en kuvvetli teminatıdır:

«Bugün hepimize dilen vassıf, hükûmetin beraber ve ihtikârdan emin olarak çalışmasıdır.»

Telağ ve ihtikâra karşı.

Yazan: F. R. Atay

9 eylül 1939 tarihli «Ulus» Ankara'dan:

Dün muhterem Başvekilimiz Doktor Refik Saydam, Türkiye'nin gıda ve

B-15. "Ayn Tarihi" dergisi, 8 Eylül 1939

"Türk Milleti İçin Hiçbir Darlık Tehlikesi Yoktur" (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

Millî korunma kanunu lâiyhası Mecliste müzakere ve kabul edildi.

Ankara: 18. (A.A.) —

B. M. Meclisi bugün Refet Canitezin başkanlığında toplanarak ruznamede bulunan maddeler üzerinde müzakere bulunmuş ve bu arada bazı daireler bütçelerinde münakale yapılmasına ait lâiyhalar ile gedikli erbaşların maaşlarına ait kanun lâiyhasını kabul eylemiştir.

Meclis ruznamesinde bulunmakta olan Millî Korunma kanun lâiyhasını müstaceliyet karare müzakere eylemiş ve muhtelif maddeler üzerinde geçen münakaşalardan sonra mevzuubahis kanun lâiyhasını tasvib eylemiştir.

Bu kanunun müzakeresine başlanırken heyeti umumiyesi üzerinde söz almış olan parti müstakil gurup reisi Ali Rana Tarhan tarafından sorulan suallere ve Berç Türker- Afyonun- beyanatına cevaben Başvekil Dr. Refik Saydam şu cevabı vermiştir:

Arkadaşlarım, evvelâ sayın arkadaşım Rana Tarhanın suallerine cevap vermek isterim. Anliyabildiğim kadar birinci sualleri bu kanunun tatbik mevkiine ne vakit gireceği hakkındadır. Heyeti celilenizce malûm olduğu üzere dünya vaziyetinin, dünya harp ve iktisadî vaziyetinin mecburiyetleri olmasaydı bu kanunun tevdiî için üzerinde durmazdık. Binaenaleyh bugün bu kanunun kabulünden sonra derhal tatbik mevkiine geçmesini tabîî ve lâzım görüyoruz. - Bravo sesleri- Haricî, iktisadî müesseselerin dahilde yaptığı inikâslar ve bilhassa ihtikârla mücadele lüzumları bu kanunun derhal tatbikine geçilmesi için âmil oluyor.

B-16. “*Ayn Tarihi*” dergisi, 1-31 Ocak 1941

“*Millî Korunma Kanunu Layihası Mecliste Müzakere ve Kabul Edildi*” (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

VESİKALAR.

Adana mülakatı münasebetile neşredilen resmî tebliğ.

Ankara: 1. (A. A.) — Tebliğ: —

İzhar ettiği arzu üzrine, Birleşik Krallık hükûmetini temsil eden Başvekil M. Winston Churchill, Cümhuriyet hükûmetinin misafiri olarak Türkiye'ye gelmiştir. Varmasını müteakip Başvekil, Adanada bulunan Reisicümhur tarafından kabul edilmiştir. Bundan sonra isimleri aşağıda yazılı Türk ve Britanyalı devlet adamları ile mütehassıslar arasında müteaddit görüşmeler vukubulmuştur.

Türk heyeti:

Bay Şükrü Saraçoğlu, Başvekil,

Mareşal Fevzi Çakmak, Genelkurmay başkanı,

Bay Numan Menemencioğlu, Hariciye Vekili,

Bay Feridun Erkin, Orta elçi, Hariciye Vekâleti kâtibi umumî muavini,

General Şefik Çakmak, Genelkurmay hava müşaviri,

Albay Fasih Kayabalı, Genelkurmay harekât şubesi müdürü.

Büyük Britanya heyeti:

M. Winston Churchill, Başvekil,

Sir H. Knatchbull-Hugessen, Majeste İngiliz kralının büyük elçisi,

Sir A. Cadogan, Hariciye nezareti daimî müsteşarı,

General Sir Alan Brooke, İmparatorluk Genelkurmay başkanı,

General Sir Maitland Wilson, İran ve Irak'ta başkomutan,

General Sir Harold Alexander, Orta şark kuvvetleri komutanı,

Tümgeneral Sir Wilfrid Lindsell, Orta şarkta levazım işlerine memur,

Hava mareşali R. M. Drummond, Orta şark hava başkomutanı muavini,

Deniz Tuğayı J. G. Dundas, Akdeniz donanması başkomutanı genelkurmay başkanı.

B-17. "Ayın Tarihi" dergisi, 1-28 Şubat 1943

"Adana Mülakatı Münasebetiyle Neşredilen Tebliğ" (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı

Kararname

2
19288

4305 sayılı varlık vergisi kanununun çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eden 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik suretini gösteren ilişik Talimatnamenin meriyete konulması; Maliye Vekillığının 3/1/1943 tarihli ve 22106/1/305 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetinin 7/1/1943 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.

E. Savaş

Ad. V.

M. Memer

M. M. V.

A. B. M. M. M. M.

Da. V.

R. B. M. M. M. M.

Ha. V.

M. M. M. M. M. M.

Ma. V.

M. M. M. M. M. M.

Mf. V.

M. M. M. M. M. M.

Na. V.

A. F. C. M. M. M. M.

İk. V.

M. M. M. M. M. M.

S. İ. M. V.

S. H. A. M. M. M. M.

G. İ. V.

S. H. A. M. M. M. M.

Zr. V.

S. H. A. M. M. M. M.

Mü. V.

F. E. M. M. M. M.

Ti. V.

M. M. M. M. M. M.

030 18 01 02 100 110 14

B-18. Varlık Vergisi Kanununun Çalışma Mecburiyetine Dair Hükümleri İhva Eden Belge (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

AYIN TARİHİ

BASIN VE YAYIN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

SAYI: 135

1 - 28 Şubat

1 9 4 5

Ayin siyasî ve iktisadî hâdiseleri

1 : T Ü R K İ Y E

a : İ Ç E R D E

HÂDİSELERİN TAKVİMİ.

1 Şubat 1945

— Ankara:

Bakanlar Kurulu bugün Başbakanlıkta haftalık toplantısını yapmıştır.

8 Şubat 1945

— Ankara:

Bakanlar Kurulu bugün, Başbakanlıkta haftalık toplantısını yapmıştır.

9 Şubat 1945

— Ankara:

Cumhur Başkanı İsmet İnönü, Bağdat elçiliğine tayin edilen Nebil Batı'yı bugün, Çankaya'daki köşklerinde kabul buyurarak öğle yemeğine alıkoymuşlardır.

10 Şubat 1945

— Ankara:

Bakanlar Kurulu bugün saat 11.30'da Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun Başkanlığında toplanmış ve genel müfettişlere verilecek yeni yetkiler üzerinde görüşmüştür.

12 Şubat 1945

— Maraş:

Maraşlılar dün öğledenberi kurtuluşlarının yirmi beşinci yıldönümünü kutlamaktadırlar. Bu münasebetle dün akşam belediye tarafından verilen büyük bir ziyafette bu mutlu gün bayramına iştirak için buraya gelmiş olan millet vekilleri ile civar vilâyetlerden belediye, parti ve halkevi reislerinden

MİLLÎ KÜTÜPHANE
ANKARA

B-19. "Ayın Tarihi" dergisinde 1-28 Şubat tarihli iç olaylar kısmı (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)

B : A L M A N - SOVYET HARBI.

HADİSELERİN TAKVİMİ.

1 Şubat 1945

— Moskova:

31 ocak tarihli Sovyet tebliğinin ekinde bildirildiğine göre, doğu cephesinde Almanlar büyük kayıplara uğramışlardır.

Bugün cereyan eden savaşlarda beş bin kadar Alman öldürülmüştür. 24 tank, 120 top, 1070 kamyon, 70 lokomotif, 8 cephane vagonu ve diğer harp malzemesi ele geçirilmiş. 1700 Alman subay ve eri esir edilmiştir.

— Moskova:

Mareşal Stalin'in günlük emrinde haber verildiğine göre, ikinci Beyaz Rusya kıtaları bugün Vistül üzerinde düşman müdafaasının ehemmiyetli bir istinat noktası ve büyük münakale merkezi olan Torun şehir ve kalesini ele geçirmişlerdir.

Resmî Harp Tebliğleri:

Alman:

— Berlin:

Alman orduları Başkomutanlığının tebliği:

Macaristanda Tuna ve Sarviz kanalı arasında ve Stuklweissenburg'un ku-

zey - doğusunda kuvvetli Sovyet hücumları, çetin savaşlardan sonra durdurulmuştur. Oder cephesinde karşı tarafın, köprübaşı mevzilerini genişletmek için giriştiği teşebbüsler akim kalmış ve karşı taraf çok sayıda tank kaybetmiştir. Oder ve Warth kesimlerinde, birçok istinat noktasını, Zuellicau'u Schweibus batısında ve Schwering doğusunda yapılan şiddetli hücumlara karşı, muhafaza ettik. Müdafa ihtiyatları Sternberg - Zeilenzich kesimine airmeğe muvaffak olan zırhlı taarruz kollarına karşı savaşa sokulmuştur. Warhein'in kuzeyinde, karşı taraf kuvvetleri Kuestrin'in kuzey - batısında, Oder nehrine kadar nüfuz etmişler ve henüz atırdığımız yeni ihtivat kuvvetleri ile karşılaşmışlardır. Pomeranya'nın aünev hâlesinde birçok Sovyet hücumu püskürtülmüş, kuzey istikametine nüfuz etmiş olan karşı taraf kesif kuvvetleri geri atılmıştır. Poznan garnizonu muhtelif istikametlerde hücum eden Sovyetlere karşı cesurane müdafaada bulunmuştur. Kulm'un kuzey - batısında ve Eesna hâlesinde savaşlar bir neticeye varmamıştır.

Doğu Prusvada aündüzün Garmitt ile Heilsberg'de ve Koenigsberg'in her iki tarafında çetin savaşlar olmuştur. Bu

B-20. "Ayn Tarihi" dergisinde 1-28 Şubat 1945 tarihli dış olaylar kısmı (Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesi)